

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

27

YASAMA YILI

3

SIRA SAYISI: 159

**TIBBİ VE AROMATİK BİTKİ ÇEŞİTLİLİĞİNİN
KORUNMASINDA, BUNLARIN ÜRETİMİNDE VE
PAZARLANMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR
İLE ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİN
BELİRLENMESİ AMACIYLA KURULAN
MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU
RAPORU**

ARALIK 2019

Not: Bu Sıra Sayısına; elektronik ortamda

“http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic”
internet adresindeki sorgu sayfası üzerinden erişilebilmektedir.

Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLOLAR LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
TERİMLER LİSTESİ.....	viii
KOMİSYON BAŞKANININ SUNUŞU.....	1
ÖNERGE METİNLERİ.....	3
TAKDİM YAZISI.....	15

KOMİSYONUN KURULUŞU VE ÇALIŞMALARI

A. MECLİS ARAŞTIRMASI ÖNERGELERİNİN KONUSU VE ÖZETİ.....	16
B. KOMİSYONUN KURULUŞU, GÖREV SÜRESİ VE KOMİSYON ÜYELERİ.....	18
C. KOMİSYON ÇALIŞMA SÜRECİ HAKKINDA USUL VE ESASLAR.....	20
D. KOMİSYON ÇALIŞMALARI SÜRECİ.....	21
D.1. Komisyonunda Yapılan Toplantıların Konusu, Bilgi Alınanlar ve Tutanaklar.....	21
D.1.1. 08.05.2019 Tarihli Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtip Seçimi.....	21
D.1.2. 15.05.2019 Tarihli (1.) Toplantı.....	21
D.1.3. 22.05.2019 Tarihli (2.) Toplantı.....	21
D.1.4. 29.05.2019 Tarihli (3.) Toplantı.....	22
D.1.5. 12.06.2019 Tarihli (4.) Toplantı.....	22
D.1.6. 19.06.2019 Tarihli (5.) Toplantı.....	23
D.1.7. 26.06.2019 Tarihli (6.) Toplantı.....	23
D.1.8. 03.07.2019 Tarihli (7.) Toplantı.....	24
D.1.9. 10.07.2019 Tarihli (8.) Toplantı.....	24
D.1.10. 09.10.2019 Tarihli (9.) Toplantı.....	25
D.1.11. 16.10.2019 Tarihli (10.) Toplantı.....	25
D.1.12. 24.10.2019 Tarihli (11.) Toplantı.....	25
D.1.13. 12.11.2019 Tarihli (12.) Toplantı.....	26
D.2. Çalışma Ziyaretleri, Yerinde İncelemeler ve Diğer Faaliyetler.....	26
D.2.1. 14.06.2019 Tarihli Çorum Çalışma Ziyareti.....	26
D.2.2. 17.06.2019 Tarihli Çin Heyetini Kabul ve İstişare Toplantısı.....	27
D.2.3. 27-28.06.2019 Tarihli Balıkesir Çalışma Ziyareti.....	28
D.2.4. 05-06.07.2019 Tarihli Konya ve Karaman Çalışma Ziyareti.....	30
D.2.5. 11-14.10.2019 Tarihli Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu ve Samsun Çalışma Ziyareti.....	32
D.2.6. 24-28.10.2019 Tarihli Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa Çalışma Ziyareti.....	35
E. KOMİSYONDA GÖREVLENDİRİLENLERİN LİSTESİ.....	40
F. KOMİSYONA SUNULAN RAPORLAR VE BELGELER.....	41
G. KOMİSYONA SUNULAN ÖNERGELER.....	41

BİRİNCİ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. GİRİŞ.....	43
1.2. TARİHÇE.....	45
1.3. TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN ÖNEMİ	49
1.4. DÜNYADA TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN DURUMU	52
1.5. TÜRKİYE'DE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN DURUMU.....	54
1.6. TÜRKİYE'DE MEVCUT KURUMSAL YAPI	56
1.7. TAB KULLANIMI	57
1.7.1. Gıda Açısından Değerlendirilmesi	58
1.7.2. İlaç ve Kozmetik Açısından Değerlendirilmesi	58
1.8. ULUSAL MEVZUAT	60
1.8.1. Biyoçeşitliliği Koruma Mevzuatı	60
1.8.2. Doğadan Toplama Mevzuatı	61
1.8.3. Bitkisel Üretim Mevzuatı.....	62
1.8.4. Mamul Madde Üretim Mevzuatı	64
1.8.4.1. Gıda Mevzuatı	64
1.8.4.2. İlaç Mevzuatı.....	68
1.8.4.3. Kozmetik Mevzuatı	69
1.9. ULUSLARARASI MEVZUAT	69
1.9.1. Hindistan.....	70
1.9.2. Çin	71
1.9.3. Vietnam.....	72
1.9.4. Amerika Birleşik Devletleri	73
1.9.5. Avrupa Birliği	74
1.9.6. Uluslararası Kuruluşlar	76

İKİNCİ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİ ÇEŞİTLİLİĞİNİN KORUNMASI

2.1. KORUMA.....	79
2.1.1. Doğal Ortamında Sürdürülebilir Koruma (In-Situ)	79
2.1.2. Gen Bankalarında Koruma (Ex-Situ)	82
2.2. ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME FAALİYETLERİ	84
2.3. BİYOKAÇAKÇILIKLA MÜCADELE	85
2.4. EĞİTİM VE BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİ.....	87
2.4.1. Üniversiteler	87
2.4.2. Halk Eğitim Merkezleri	88
2.4.3. Bakanlıklar	88

2.4.4. Yerel Yönetimlere Bağlı Merkezler	88
2.4.5. Kongre, Çalıştay, Sempozyum ve Festivaller	89
2.4.6. Özel Sektör Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri	89
2.4.7. Yurtdışında Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN ÜRETİMİ

3.1. SÜRDÜRÜLEBİLİR HAMMADDE ÜRETİMİ VE PLANLAMASI	90
3.1.1. Doğal Ortamında Üretim	92
3.1.2. Tarımsal Üretim	93
3.1.2.1. İyi Tarım Uygulamaları	96
3.1.2.2. Organik Tarım.....	97
3.2. ÜRETİM PLANLAMASI	97
3.3. DESTEKLEME POLİTİKALARI	98
3.3.1. Mazot-Gübre Desteği.....	99
3.3.2. Organik Tarım Desteği	99
3.3.3. İyi Tarım Uygulamaları Desteği.....	99
3.3.4. Yurtiçi Sertifikalı Fidan/Fide ve Standart Fidan Kullanım Desteği	100
3.3.5. Küçük Aile İşletmeleri Desteği	100
3.3.6. Genç Çiftçi Projeleri Desteği	100
3.3.7. Kırsal Kalkınma Desteği.....	101
3.3.8. Kırsal Kalkınmada Uzman Ellerin Desteklenmesi	101
3.3.9. Devlet Destekli Bitkisel Ürün Sigortası.....	101
3.3.10. Doğal Afet Ödemeleri.....	102
3.3.11. Hazine Arazilerinin Düşük Bedelle Kullandırılması.....	102
3.3.12. Zirai Kredi Faiz Sübvansiyonları	102
3.4. TAB TOHUM TEMİNİ.....	103
3.5. AGRONOMİK YETİŞTİRİCİLİK PAKETLERİNİN BELİRLENMESİ	104
3.6. KATMA DEĞERLİ ÜRÜNLERİN ÜRETİMİ	105
3.7. KALİTE VE TEKNOLOJİK ÖZELLİKLERİN BELİRLENMESİ	108
3.8. SERTİFİKALANDIRMA	112
3.8.1. Hasat.....	112
3.8.2. Kurutma ve Muhafaza Teknikleri	112
3.9. ÜRETİMİN İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	113
3.9.1. İşgücü Maliyetleri.....	113
3.9.2. Kadın ve Engellilerin Rolü	114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN PAZARLANMASI

4.1. MEVCUT DURUM	116
4.1.1. Dünyada Mevcut Durum.....	116
4.1.2. Türkiye’de Mevcut Durum	117
4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR HAMMADDE TEDARİK ZİNCİRİ	120
4.3. TAĞŞIŞ İLE MÜCADELE	123
4.4. MARKALAŞMA VE PATENT	124
4.5. ÜRÜN BAZLI PAZARLAMA	125
4.6. TEŞVİK VE DESTEKLEME FAALİYETLERİ	130
4.7. VERİMLİLİK-KALİTE-İNOVASYON	133
4.8. ANADOLU TIBBİ İNOVASYON MERKEZİ İHTİYACI	135
4.9. İHTİSAS AKREDİTE LABORATUVAR İHTİYACI	139
4.10. EĞİTİM VE TOPLUMSAL BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİ.....	139

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. DOĞADAN TOPLAMA SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER.....	141
5.2. YETİŞTİRİCİLİK SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER.....	142
5.3. İŞLEME SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER.....	144
5.4. PAZARLAMA SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER.....	145
5.5. MEVZUATA VE KURUMSAL YAPIYA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	148
5.6. ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME FAALİYETLERİ İLE SEKTÖREL PLANLAMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER	149
5.7. İSTİHDAM VE SOSYAL GÜVENLİK POLİTİKALARINA İLİŞKİN ÖNERİLER.....	151
5.8. EĞİTİM, TANITIM VE TOPLUMSAL BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİNE İLİŞKİN ÖNERİLER.....	152
 RAPORA İLİŞKİN KARAR İMZA CETVELİ	 155
MUHALEFET ŞERHİ	156
KAYNAKÇA	163
EKLER.....	167

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bazı Ülkelere Göre Toplam Bitki Tür Sayısı ile Tıbbi Bitki Tür Sayısı	52
Tablo 2. Bazı Ülkelerde Yetiştiriciliği Yapılan Tıbbi Bitki Tür Sayısı	53
Tablo 3. Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Dünya Üretimi	53
Tablo 4. Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Dünyada Ekiliş Alanları	54
Tablo 5. Ulusal Gen Bankasında Muhafaza Edilen Koleksiyonların Listesi	83
Tablo 6. Türkiye Tohum Gen Bankasında Muhafaza Edilen Koleksiyonların Listesi	84
Tablo 7. 2000, 2016 ve 2018 Yılları TAB Yetiştiricilik Alanı ile Üretim Miktarlarının Karşılaştırılması	96
Tablo 8. Ulusal Ölçekli Üretim Planlaması Yapılırken İzlenecek Hedef ve Amaçlar ile Öncelik Dereceleri	98
Tablo 9. Tescil Ettirilmiş Tıbbi Bitkiler Çeşit Listesi (2002-2019).....	103
Tablo 10. Türkiye’de 1988-2018 Yılları Arasında Kenevir (Lif ve Tohum) Ekiliş Alanı, Üretimi ve Verimi	108
Tablo 11. Ülkemizde Son 3 Yıla Ait TAB İhracat ve İthalat Değerleri	120

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.: Adı geçen eser

AB: Avrupa Birliği

Ar-Ge: Araştırma Geliştirme

AUBİBAM: Anadolu Üniversitesi Bitki, İlaç ve Bilimsel Araştırmalar Merkezi

BAÇEM: Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi

Bkz.: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

BÜGEM: Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü

CBD: Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

CEN: Avrupa Standardizasyon Teşkilatı

CITES: Nesli Tükenmekte Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme

ÇKS: Çiftçi Kayıt Sistemi

DKMP: Doğa Koruma ve Milli Parklar

DOKAP: Doğu Karadeniz Projesi

Dr.: Doktor

Ecz.: Eczacı

EFSA: Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi

EMA: Avrupa İlaç Ajansı

ESCOP: Avrupa Bilimsel Fitoterapi Birliği

FAO: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

FDA: ABD Gıda ve İlaç İdaresi

FYD: Farklılık, Yeknesaklık ve Durulmuşluk

GAP-İTU: İyi Tarım Uygulamaları

GAPTAEM: Güney Doğu Anadolu Projesi Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

GBTÜ: Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün

GETAT: Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp

GLP: İyi Laboratuvar Uygulamaları

GMP: İyi İmalat Uygulamaları

GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

ISO: Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı

ITC: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Merkezi

IUCN: Uluslararası Dünya Doğa Koruma Birliği

İLAFAR: İlaç ve Farmasötik Teknoloji
İTK: İnce Tabaka Kromatografisi
İTUD: İyi Tarım Uygulamaları Desteği
KHK: Kanun Hükmünde Kararname
md.: Madde
M.Ö.: Milattan Önce
OGM: Orman Genel Müdürlüğü
OTBİS: Organik Tarım Bilgi Sistemi
OTD: Organik Tarım Desteği
ÖKS: Örtüaltı Kayıt Sistemi
R.G.: Resmi Gazete
s.: Sayfa
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
T.C.: Türkiye Cumhuriyeti
TAB: Tıbbi ve Aromatik Bitki
TAGEM: Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTCK: Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu
TKDK: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TOB: Tarım ve Orman Bakanlığı
TSE: Türk Standardları Enstitüsü
TTSM: Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi
TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
UPOV: Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliği
vb.: ve benzeri
vd.: ve diğerleri
vs.: vesaire
WHO-DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

TERİMLER LİSTESİ

Aflotoksin: *Aspergillus flavus* isimli küfün gıdalarda gelişmesinden oluşan ve karaciğere zararlı zehirli madde.

Akreditasyon: Bir kuruluşun belgelendirme faaliyetinde bulunabilmesi için gerekli olan gözlemi yapan ve yeterliliğini onaylayan otoritenin uyguladığı prosedür.

Alkoloid: İnsan ve hayvanlar tarafından alındıklarında bariz fizyolojik etkileri olan karmaşık yapılu bileşikler.

Amenajman: Ormanların, önceden hazırlanıp kabul edilmiş esaslara (planlamalara) uygun olarak işletilmesi.

Antifungal: Mantar enfeksiyonlarının tedavisinde kullanılan madde.

Antihipertansif: Yüksek kan basıncı tedavisinde kullanılan ve kan basıncının normal değerlere düşmesini sağlayan madde.

Antimikrobiyal: Mikroorganizmaları öldüren ya da onların çoğalmasını ve gelişmesini önleyen.

Antioksidan: Havadaki oksijenle temas sonucu bozulmayı önleme amacıyla boya ve benzeri sanayi ürünleri ya da hazırlanmış gıda maddelerine veya ilaçlara eklenen bir grup doğal veya yapay madde.

Apiterapi: Arı ve arı ürünlerinin bazı hastalıkların tedavisinde tamamlayıcı ve destekleyici olarak kullanılmasıdır.

Aromaterapi: Her türlü zararlı bileşenden arındırılmış uçucu yağların (keton, tuyon, kafur vb.) hastalıkları önlemek ve oluşmuş olan hastalıkları da tedavi etmek amacı ile kullanılması.

Biyoaktif: Fizyolojik ve hücresel aktiviteleri etkileyerek sağlık üzerine olumlu etkiler sağlayan ikincil metabolitler.

Biyosertifika: Yüksek kalite, sağlıklı gıda ve çevre korumaya öncelik veren belge.

Brakte: Sapın gövdeye bağlandığı yerde bulunan yaprakçık.

Drog: Doğal maddelerden elde edilen ve tedavi amacıyla kullanılan ilaç ham maddesi.

Ekstraksiyon: Özütleme.

Ekstre: Ham doğal materyalin veya kimyasal karışımın bir çözücü ile tüketilmesi ve çözücünün tümüyle veya kısmen uzaklaştırılması yoluyla hazırlanan koyu kıvamlı öz.

Ekotip: Ekolojik izolasyon sonucu bir türün farklı popülasyonlarının farklı evrimsel etkiler altında farklılaşması sonucu oluşan ırkları.

Endemik: Bulunduğu bölgenin ekolojik şartları yüzünden yalnızca belirli bölgede yetişen, yöreye özgü bitki türü.

Endikasyon: Hastada belirli bir tedavi veya uygulamaya karar verilmesini gerektiren durum ya da belirti.

Etnotanik: İnsan ve bitkiler arasındaki ilişkiyi, geniş bir bakış açısı ile geleneksel olarak halk tarafından bitkilerin çeşitli amaçlarla (tedavi, gıda, eşya, boya, süs eşyası, lif, ev yapımı, vb.) kullanılmasını inceleyen bilim dalı.

Farmakodinamik: İlaçların canlı organizma üzerindeki etkilerinin incelenmesi.

Farmakognozi: Doğal kaynaklı ilaç ham maddeleri bilimi.

Farmakokinetik: Vücutta ilaçların emilim, dağılım, metabolizma ve atılım olaylarını nicel olarak ve özellikle zaman boyutları içinde inceleyen farmakoloji dalı.

Farmakoloji: İlaç ve biyolojik sistemler arasındaki ilişki, ilaçların etkileri, etki mekanizmaları ve tedavide kullanımlarını inceleyen bilim dalı.

Farmakope: İlaç üretiminde kullanılan etken ve tüm yardımcı maddelerin özellikleriyle bunların nitel ve nicel analiz yöntemlerinin yer aldığı, yasal ve bilimsel olarak uyulması gereken ulusal ve uluslararası kuralları ve yöntemleri içeren resmî kitap.

Farmakovijilans: İlaç kullanımı ile ortaya çıkan ters etki ve diğer sorunların belirlenmesine, değerlendirilmesine, anlaşılmasına ve önlenmesine yönelik bilimsel çalışmalar ve etkinlikler.

Farmasötik: İlaçların hazırlanması, dozajları ve biçimleri gibi konularla ilgilenen bilim dalı.

Fauna: Yeryüzünde ekolojik olarak sınırlanabilir bir yaşam alanında bulunan içerisinde bakterilerin de bulunduğu hayvan türlerinin tamamına verilen isim.

Fitocoğrafya: Vejetasyon coğrafyası olarak da adlandırılan, bitki coğrafyası, bitki örtüsünün yeryüzündeki dağılışı, bu dağılışa etki eden faktörleri ve çevre ile ilişkilerini inceleyen fiziki coğrafyanın dalı.

Fitokimyasal: Bitkilerde doğal olarak bulunan biyolojik olarak aktif kimyasal bileşikler.

Fitokozmetik: Bitkiler, bitkisel droglar ve/veya bitkisel bileşenlerden yararlanılarak üretilen kozmetik preparatlar.

Fitoterapi: Bitki, bitki kısımları ya da eksudaları kullanılarak uygulanan, sağlığı korumak, tedavi etmek veya tedaviye yardımcı olmak amacıyla bitkilerin zengin kimyasal madde içeriğinden yararlanılması.

Fitoterapötik: Farmakopelerde kayıtlı bitkisel drog veya standardize ekstrelerden hareketle ve minör bir endikasyona yönelik olarak uygun bir farmasötik formda ve belirli bir dozda hazırlanmış ağızdan kullanılan ürün veya müstahzarlar.

Flora: Bir ülkede ya da bir bölgede yetişen bitkilerin tür olarak tümü.

Generatif: Tohumla üreyen.

Geofit: Gövdeleri soğan, yumru, korm veya rizom şeklinde metamorfoza uğramış olup toprak seviyesinin altında bulunan bitkiler.

Herbisit: Yabancı ot ilacı.

Hidrosol: Uçucu yağ eldesi sonrasında elde edilen ve içinde bazı etken maddeler bulunan damıtılmış su.

Homeopati: Sağlıklı insanlarda hastalık belirtilerine benzer etkilere yol açan bitkisel, hayvansal veya kimyasal maddelerin seyreltilmesiyle o hastalığın tedavisinde kullanılabileceği, “benzeri benzerle tedavi etme” ilkesine dayanan alternatif bir tedavi sistemi.

Kompozit: Karma, değişik tarzların bir arada olması.

Konkret: Özütleme metodu ile elde edilen krem kıvamında, katı bitkisel yağ.

Kontaminasyon: Temiz olan bir ortama herhangi bir yolla kir ve/veya mikroorganizmaların bulaşması.

Kromatografi: Bir sıvı ya da gaz ortamında karışık haldeki moleküllerin birbirlerinden ayrılması tekniği.

Majistral İlaç: Hasta için özel olarak hekim tarafından reçete edilen ve eczanede bu formüle göre hazırlanan ilaç.

Meşcere: Yaş, ağaç türü kombinasyonu, büyüme ya da kuruluş şekli, bunların hepsi veya bir kısmı ile kendisini çevresinden açık olarak ayıran ve en az bir hektar büyüklükte olan orman parçası.

Mikotoksin: Bazı küfler (ipliksi mantarlar) tarafından gıdalarda üretilen zararlı maddeler.

Mikroklima: Belirli bir yaşam alanındaki farklı iklim türleri.

Misel: Bir mantarı oluşturan dallanmış ipliklerin (hif) tümü.

Monograf: İlaçların, etken ve yardımcı maddelerinin tüm özelliklerini, tanıma tepkimelerini ve analiz yöntemlerini içeren resmî otorite tarafından kabul edilmiş belge.

Morfoloji: Canlıların şekil ve dış yapıları.

Nefropati: Böbrek hastalığı.

Pestisit: Bakteri, virüs ve haşerelerin zararlı etkilerini ortadan kaldırmak için kullanılan kimyasallar, bazı organik bileşenler ve dezenfektanlar.

Plantasyon: Çok yıllık türlerden oluşan üretim alanı.

Pozoloji: Hastalara uygulanacak ilaç miktarları, uygulama yolları ve doz aralıklarından bahseden farmakoloji dalı.

Rizom: Genellikle toprak altında bulunan ve yukarı doğru filizler, aşağı doğru kökler veren kalın yatay gövde.

Sedatif: Sakinleştirmeye neden olan, yatıştırıcı.

Sekonder Metabolit: İkincil metabolit; canlının normal büyüme, gelişme ve üremesinde doğrudan bulunmayan organik bileşik türü.

Stolon: Toprak yüzeyine uzanan ve boğumlardan köklenerek yeni bitkiler veren sürünücü gövde.

Tentür: Etkili maddenin alkol içinde çözünmesi ile hazırlanan çözelti.

Terapötik: Tedavi amacıyla kullanılan madde.

Tıbbi Çay: Tedavi amacı ile deoksasyon, infüzyon veya maserasyon hazırlanarak kullanılan bir veya birden çok bitkisel drog.

Toksik: Hücrelere ve yaşayan dokulara kimyasal, biyokimyasal ya da radyoaktif nitelikte zararlar veren her türlü maddeye verilen isim.

Vejetatif: Bitkilerin yaprak, kök ve gövdelerinde gelişme, beslenme gibi yaşamsal faaliyetleri devam ettirmesi vejetasyon, bu organlar da vejetatif organları.

Vijilans: Herhangi bir tehlikeye karşı uyanık olma hali; tetikte olma.

KOMİSYON BAŞKANININ SUNUŞU

Tüm dünyada gıda, baharat, boya, ilaç, kozmetik, parfüm gibi birçok alanda yaygın şekilde kullanılan tıbbi ve aromatik bitkilere olan ilgi artarak devam etmektedir. Dünyada tıbbi ve aromatik bitki pazarı hacmi yaklaşık 115 milyar dolar iken, milyon dolarlarla ifade edilen Türkiye pazarında 2023 yılı hedefi 5 milyar dolardır. Türkiye’de 12.000’in üzerinde bitki çeşidi bulunmakta ve bunların 3.600’ü de endemik bitkidir. Ülkemiz farklı iklim ve ekolojik koşullara sahip olması, floranın çok sayıda bitki türü ve çeşitliliği içermesi bakımından doğadan toplanan ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler açısından büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bu cihetle Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde temsil edilen 5 partinin ortak kararı ile kurulan ve 08.05.2019 tarihinde çalışmalarına başlayan, Meclis Araştırması Komisyonumuz çalışmalarını 21.11.2019 tarihinde tamamlamıştır.

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonunda AK Parti’den 6, CHP’den 3, MHP, İYİ Parti ve HDP’den birer üye milletvekili yer almıştır. Komisyonumuz tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğine ilişkin sorunları tespit etmek ve bunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek amacıyla uzlaşa kültürünün hakim olduğu bilimsel bir çalışma yöntemi benimsemiştir.

Komisyonumuz, TBMM tarafından kendisine tevdi edilen araştırma konusu kapsamında; 4 aylık süre içinde öncelikle yol haritasını belirlemiş, konu hakkında ihtisas sahibi 14 uzman görevlendirmiş, daha sonra da ilgili bakanlıklardan, kamu kurumlarından, tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda ihtisas sahibi akademisyen ve uzmanlardan, uluslararası kuruluşlardan, tıbbi ve aromatik bitki üreticilerinden ve ülkemizin çeşitli yerlerinden gelen sivil toplum örgütü ve özel sektör temsilcilerinden oluşan toplam 68 kişiyi dinlemiştir. Komisyonumuz ayrıca tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin yoğun olduğu Çorum, Balıkesir, Konya, Karaman, Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu, Samsun, Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa illerine çalışma ziyareti gerçekleştirerek tıbbi ve aromatik bitki konusunu yerinde inceleyerek 250’den fazla ilgili kişiden değerli bilgiler edinmiştir. Komisyonumuz ayrıca Ülkemizde yetiştirilen tıbbi ve aromatik bitkilerin ticaretine yönelik istişarelerde bulunmak ve iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesine katkı sunmak üzere Çin Halk Cumhuriyeti’ne mensup 50 kişiden oluşan İş İnsanları Heyetini Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde ağırlamıştır.

Komisyonumuzun Sonuç Raporunda gerekli tedbirlerin alınması için mevcut sorunlara yönelik çözüm önerilerine yer verilmiştir. Gerek TBMM’de konuşmacı olarak gerekse sahada bizlerle birlikte olan üreticilerimizin ve özel sektör temsilcilerimizin çalışmalarımıza aktif olarak katılması ve yaşadıkları tecrübeleri paylaşımları sayesinde sorunlar daha detaylı incelenmiş, genel duruma ilişkin resim daha net ortaya konulmuştur. Böylelikle; eksiklikler, geliştirilmesi veya iyileştirilmesi gereken alanlar tespit edilmiş, alınması gereken tedbirlere yönelik gerçekçi öneriler hazırlanmıştır. Komisyon Raporumuzun; tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasına, bunların üretimine ve pazarlanmasına ciddi katkı sağlamasını umuyor, çalışmaların sürdürülmesi ve desteklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Amacımız; Ülkemiz için büyük bir ekonomik değer olan tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğini korumak, üretimini artırmak ve pazarlanmasını sorunsuz hale getirmektir. Komisyonumuz çalışmalarının ve Raporumuzun bir son değil bir başlangıç olduğunun bilincinde olarak bundan sonraki süreçte de tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda farkındalığı olan milletvekilleri olarak sektöre ilişkin sorunların takipçisi olacağımızı belirtmek istiyorum.

Komisyonumuzun çalışmalarının yürütülmesinde desteklerini esirgemeyen Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanımız Sayın Mustafa ŞENTOP’a; Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Komisyonumuzun kurulmasına vesile olan önerileri veren tüm imza sahiplerine ve Komisyonun kurulmasını destekleyen parlamento üyelerine; Komisyonumuzda birlikte çalıştığımız tüm üyelerimize; Komisyonumuza bizzat sunum yapan ve sorularımızı cevaplayan, bilgi, belge sunan ve çalışmalarımıza katkı sağlayan tüm resmi kurum ve kuruluşlara, sivil toplum kuruluşlarına, akademisyenlere, özel sektör temsilcilerine, üreticilerimize, Komisyon olarak çalışma ziyaretlerimizde bizleri misafirperverlikle ağırlayan Çorum, Balıkesir, Konya, Karaman, Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu, Samsun, Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa milletvekillerimize, mülki idare amirlerimize, yerel yöneticilerimize, Komisyon toplantılarımıza haricen katılım sağlayan milletvekillerimiz ile kıymetli uzmanlarımıza Komisyonumuz adına en içten teşekkürlerimi sunarım.

İbrahim AYDIN
Antalya Milletvekili
Komisyon Başkanı

ÖNERGE METİNLERİ

1. Mersin Milletvekili Rıdvan TURAN ve 31 milletvekilinin, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğindeki sorunların giderilmesi, genetik çeşitliliğin korunması ve bunların sağlık sektöründeki kullanımlarının düzenlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi. (10/361):

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Türkiye coğrafi yapısı nedeniyle genetik çeşitlilik ve endemizm bakımından zengin bir ülke olmasının yanı sıra birçok bitkinin de gen merkezidir, Türkiye tıbbi bitkiler ticaretinde dünyada en önemli ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’de gerek iç tüketimde kullanılan gerekse dış satımı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerde üretimi arttırmak ve istenen kalitede ürünü elde edebilmek için; tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması, floraya zarar vermeden sürdürülmesi ve değerlendirilmesi için gerekli her türlü yasal düzenlemenin yapılarak hayata geçirilmesi, yetiştirme tekniklerinin her bitkiye ve ekolojik koşullara göre saptanması, tıbbi konsültasyon olmadan alınabilecek sağlığa ilişkin ürünlerle ilgili kanuni düzenlemenin tasarlanması, tohumluk temini için kurumsal alt yapının oluşturulması ve çeşit geliştirmeye yönelik ıslah çalışmalarının desteklenmesi amacıyla Anayasa’nın 98’inci, İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri uyarınca bir Meclis araştırması açılmasını arz ve talep ederiz.

1)	Rıdvan TURAN	Mersin
2)	Pero DUNDAR	Mardin
3)	Mensur IŞIK	Muş
4)	Ömer ÖCALAN	Şanlıurfa
5)	Hasan ÖZGÜNEŞ	Şırnak
6)	Muazzez ORHAN	Van
7)	Murat SARISAÇ	Van
8)	Tuma ÇELİK	Mardin
9)	Ebrü GÜNAY	Mardin
10)	Şevin COŞKUN	Muş
11)	Gülüstan KILIÇ KOÇYİĞİT	Muş
12)	Sıdık TAŞ	Siirt
13)	Nusrettin MAÇİN	Şanlıurfa

14)	Ayşe SÜRÜCÜ	Şanlıurfa
15)	Hüseyin KAÇMAZ	Şırnak
16)	Bedia ÖZGÖKÇE ERTAN	Van
17)	Tayip TEMEL	Van
18)	Sait DEDE	Hakkari
19)	Habip EKSİK	Iğdır
20)	Dilşat CANBAZ KAYA	İstanbul
21)	Züleyha GÜLÜM	İstanbul
22)	Hakkı Saruhan OLUÇ	İstanbul
23)	Garo PAYLAN	Diyarbakır
24)	Remziye TOSUN	Diyarbakır
25)	Dirayet Dilan TAŞDEMİR	Ağrı
26)	Kemal PEKÖZ	Adana
27)	Oya ERSOY	İstanbul
28)	Erol KATIRCIOĞLU	İstanbul
29)	Ali KENANOĞLU	İstanbul
30)	Zeynel ÖZEN	İstanbul
31)	Ahmet ŞIK	İstanbul
32)	Serpil KEMALBAY PEKGÖZEGÜ	İzmir

Gerekçe:

Gıda, baharat, boya, ilaç, kozmetik ve parfüm olmak üzere bir çok alanda yaygın şekilde kullanılan tıbbi ve aromatik bitkilere olan ilgi artarak devam etmektedir. Dünyada yaklaşık olarak 422.000 bitki türü bulunmakta olup, bunlardan 52.885'i tıbbi bitkilerdir. Türkiye, florasında 174 familyaya ait 1.251 cins ve 12.000'den fazla tür ve tür altı taksonu (alt tür ve varyete) bulunmaktadır, ayrıca birçok bitkinin de gen merkezi konumundadır. Türkiye'de ise, 9.222 bitki türü olup bunlardan yaklaşık 500 tanesi (% 5'i) tıbbi bitkiler grubunda yer almaktadır.

Türkiye tıbbi ve aromatik bitkilerin dış satımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olup, birçok tıbbi bitkinin dış satımını yaparken, aynı zamanda birçok bitkinin de dış alımını gerçekleştirmektedir. Tıbbi ve aromatik bitkilerde sürdürülebilir üretim ve pazar potansiyelini yeterince değerlendirmek için bu ürünlerin istenen miktar ve kalitede olması gerekmektedir. Türkiye'de tıbbi bitkilerin öneminin artmasına paralel olarak tarımsal

alışmalara başlanmış, özellikle son yıllarda bu bitkilerde çeşit geliştirmeye yönelik ışlah çalışmalarında artışlar gözlenmiştir.

Türkiye’de gerek i tüketimi gerekse dış satımı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerin tahminen % 20 kadarının tarımı yapılmaktadır. Türkiye’de yetişen bitkiler yok olma tehlikesi altında olup bir kısmı neslini devam ettirebilmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşme, baraj yapımı, erozyon tarla açma ve aşın otlatma, çorak, tuzcul alanların ışlahı ve yangınlar bu bitkiler için büyük bir tehlike arz etmektedir.

Günümüzde tıbbi ve aromatik bitki tarımını yapmak isteyen üreticilerin en önemli sorunlarından biri de tohumluk materyal teminidir. Yetiştiricilerin ihtiyaç duyduğu tohumluğu (her türlü çoğaltım materyali) sağlayacak kurumsal alt yapının mutlaka oluşturulması gerekmektedir. Tıbbi bitki ihracatında Türkiye’nin pazar payını arttırmak için, ekonomik değeri yüksek olan bitkilerin kültüre alınması ve ışlahı sağlanmalıdır. Türkiye’nin tıbbi bitki ihracatının artmasını sağlamak için tıbbi ve aromatik bitkilerin kültüre alınması ve ışlah çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Bununla birlikte, çeşit geliştirme çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir.

Türkiye’de gerek i tüketimde kullanılan gerekse dış satımı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerde üretimi arttırmak ve istenen kalitede ürünü elde edebilmek için; tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması, florya zarar vermeden sürdürülmesi ve değerlendirilmesi için gerekli her türlü yasal düzenlemenin yapılarak hayata geçirilmesi, yetiştirme tekniklerinin her bitkiye ve ekolojik koşullara göre saptanması, tıbbi konsültasyon olmadan sağlığa ilişkin ürünlerle ilgili kanuni düzenlemenin tasarlanması, tohumluk temini için kurumsal alt yapının oluşturulması ve çeşit geliştirmeye yönelik ışlah çalışmalarının desteklenmesi, Türkiye’de yetiştiriciliği yapılan ve doğadan toplanan tıbbi ve aromatik bitkilerin toplayıcı, aracı, ihracat firmaları ve ilgili devlet kurumlarıyla birlikte çalışılarak tamamının tespitinin yapılp tam listesinin hazırlanması ve bir veri tabanı oluşturulması amacıyla Anayasa’nın 98’inci, İçtüzüğün 104 ve 105’inci maddeleri uyarınca bir Meclis araştırılması açılmasını arz ve talep ederiz.

2. MHP Grubu adına Grup Başkanvekili Manisa Milletvekili Erkan AKÇAY’ın, tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğin korunması ile bu bitkilerin daha iyi değerlendirilmesi için yapılması gerekenlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi. (10/405):

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Türkiye, tıbbi ve aromatik bitkiler bakımından zengin bir vejetasyona sahip olmakla birlikte, potansiyelini yeterince değerlendiremediği ve dünya pazarından hak ettiği payı alamadığı düşüncesiyle bu konudaki problemlerin tespit edilerek çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla Anayasa’nın 98’inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını Milliyetçi Hareket Partisi Grubu adına arz ederim.

Erkan AKÇAY
Manisa Milletvekili
Grup Başkanvekili

Gerekçe:

Dünya pazarlarında tıbbi ve aromatik bitkilere olan talep her geçen gün giderek artmaktadır. Tıbbi ve aromatik bitkilerin özellikle ilaç ve gıda sanayi hammaddesi olmak üzere dünyada geniş bir pazarı bulunmaktadır.

Türkiye coğrafi yapısı nedeniyle genetik çeşitlilik ve endemizm bakımından zengin bir ülke olmasının yanı sıra birçok bitkinin de gen merkezidir. Bu anlamda bitkisel ilaç, bitki kimyasalları, gıda ve katkı maddeleri, kozmetik ve parfümeri gibi pek çok sanayi dalında hammadde olarak kullanılan zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Farklı iklim ve ekolojik koşulların olması, floranın çeşitli ve bol bitki türünü içermesi açısından büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir.

Türkiye tıbbi ve aromatik bitkilerin dış satımında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olup, birçok tıbbi bitkinin dış satımını yaparken, aynı zamanda birçok bitkinin de dış alımını gerçekleştirmektedir.

Tıbbi ve aromatik bitkilerde sürdürülebilir üretim ve pazar potansiyelini yeterince değerlendirmek için bu ürünlerin istenen miktar ve kalitede olması gerekmektedir.

Tüketici ve sanayici taleplerine cevap veren kaliteli ve standart ürün için ıslah edilmiş çeşitlerin geliştirilmesi, uygun ekolojik koşulların belirlenmesi, doğal bitkilerin doğaya zarar

vermeden zamanında toplanması, hasat sonrası işlemler ve işleme teknolojisinin belirlenmesi tıbbi ve aromatik bitkilerde üretim ve pazar olanaklarını arttıracaktır.

Dünya pazarları ve ilaç sanayi etken madde miktarı ve kalitesi yüksek ve bu yönleriyle “standart” ürün talep etmektedir. Günümüzde Türkiye’de yeterli miktarda standart ve kaliteli ürün temini doğal bitkilerin toplanmasıyla mümkün olamamakta, bu bitkilerin düzenli olarak kültürü ve ıslah çalışmalarıyla istenilen niteliklere ulaştırılması gerekmektedir.

Sektörün başlıca sorunları, bitkilerin bilinçsizce doğadan toplama yoluyla elde edilmesi, kültürünün yeterince yapılmaması ve pazarlamada yaşanan sıkıntılardır.

Hasat sonrası işlemler, depolama ve nakliyyede uygun şartların sağlanması, yurt dışında geliştirilmiş ve ülkemiz ekolojik koşullarına adapte olabilecek çeşitlerin getirtilerek denenmesi, bu bitki grubunun en önemli sorunlardan biri olan tohumluk temini için kurumsal alt yapının oluşturulması ekonomimiz açısından büyük fayda sağlayacaktır.

Yoğunluklu olarak Ege, Marmara, Akdeniz, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden toplanan tıbbi ve aromatik bitkiler gerek kullanım ağının çok geniş olması gerekse tarımsal faaliyet alanında olması sebebiyle istihdama pozitif etki sağlamaktadır. Bölgesel kalkınmanın sürdürülebilir kılınması ve tarımın canlandırılmasına katkısı da göz ardı edilmemelidir.

Bitkilerin devamlı olarak doğadan bilinçsizce sökülmesi doğal vejetasyonun bozulmasına, nadir ve endemik bitki türlerinin yok olmasına ve ülkemizde çok önemli bir sorun olan erozyonun artışına neden olmaktadır

Tıbbi ve aromatik bitkilerin doğadan toplanması ve üretilmesi ile ilgili mevzuat eksikliklerinin giderilmesi ve toplayıcılara doğanın tahrip edilmesini ve tıbbi bitki türlerinin neslinin tehlikeye girmesini engellenmek amacıyla eğitimler verilmesi gerekmektedir.

Ayrıca, Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkilerin işlenmesi, tali ürünlerinin satışa hazır hale getirilmesi vb. faaliyetlerin henüz istenen seviyede olmaması nedeniyle, bazı tıbbi ve aromatik bitkiler hem ihracat hem de ithalata konu ürünler olarak görülebilmektedir.

Kısacası tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması, sürdürülebilmesi ve değerlendirilmesi için gerekli her türlü yasal düzenlemenin yapılarak hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede problemlerin tespit edilerek çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla Anayasa’nın 98’inci maddesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 104 ve 105’inci maddeleri gereğince ekte yer alan gerekçe doğrultusunda Meclis Araştırması açılmasını arz ederiz.

3. Hatay Milletvekili Hacı Bayram TÜRKOĞLU ve 24 milletvekilinin, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, satımı, denetimi ile bu süreçlerde ekolojik dengenin korunması hususunda yaşanan sorunlara çözümler üretilmesi ve bu alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi. (10/406):

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, satılması, kontrolü, ekolojik dengenin korunması, bu konuda kadın girişimciliğinin desteklenmesi gibi konularda problemlerin tespit edilerek çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98 inci maddesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri gereğince bir Meclis Araştırma Komisyonu kurularak konunun tüm boyutlarıyla araştırılmasını saygılarımızla arz ederiz.

1)	Hacı Bayram TÜRKOĞLU	Hatay
2)	Ziya ALTUNYALDIZ	Konya
3)	Hüseyin YAYMAN	Hatay
4)	İlyas ŞEKER	Kocaeli
5)	Ayşe KEŞİR	Düzce
6)	Recep ŞEKER	Karaman
7)	Şirin ÜNAL	İstanbul
8)	Sermin BALIK	Elazığ
9)	Recep ÖZEL	Isparta
10)	Kemal ÇELİK	Antalya
11)	Zeynep GÜL YILMAZ	Mersin
12)	Radiye Sezer KATIRCIOĞLU	Kocaeli
13)	Sabahat ÖZGÜR SOY ÇELİK	Hatay
14)	İsmail GÜNEŞ	Uşak
15)	Emine Nur GÜNAY	Eskişehir
16)	Yusuf BAŞER	Yozgat
17)	Ceyda ÇETİN ERENLER	Kütahya
18)	İbrahim AYDIN	Antalya
19)	Abdullah AĞRALI	Konya

20)	Hülya NERGİS	Kayseri
21)	İbrahim AYDEMİR	Erzurum
22)	Salim ÇİVİTCİOĞLU	Çankırı
23)	İsmail TAMER	Kayseri
24)	Mehmet MUŞ	İstanbul
25)	Selami ALTINOK	Erzurum

Gerekçe:

Dünya pazarlarında tıbbi ve aromatik bitkilere olan talep çok değişik alanlarda ve sanayi kollarında tüketimine paralel olarak her geçen gün giderek artmaktadır. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkilerin dış satımında önde gelen ülkelerden biridir. Ülkemiz farklı iklim ve ekolojik koşullara sahip olması, floranın çok sayıda bitki türü ve çeşitliliği içermesi bakımından doğadan toplanan ve kültürü yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler açısından büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bu kadar zengin kaynağa sahip ülkemizde halen doğadan toplanan ve üretimi yapılan bitkilerin sayısı çok azdır. Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin artırılması, bu daldaki birçok sanayi kolunun gelişmesi, bazı önlemlerin alınması ile kısa zamanda sağlanabilir.

Son dönemlerde tıbbi bitkilerin endikasyon belirterek kontrolsüz satılması toplum sağlığını ciddi bir şekilde tehlikeye sokmaktadır. Piyasada satılan tıbbi bitkilerin gerçekten o bitki olup olmadığı konusunda şüpheler vardır. Toplanan tıbbi bitkilerin doğru bitki olup olmadığı ancak bir uzmanın bitkiyi teşhis etmesiyle mümkün olabilir. Ayrıca tıbbi bitkilerin etki gösterebilmesi için standardize olması gerekir. Tıbbi bitkilerin doğru kısımları, doğru mevsimde, doğru saatte ve doğru bölgeden toplandıklarında standardizasyondan söz edilebilir. Çünkü bitkilerin içerdikleri maddeler ekolojik şartlara göre değişmektedir. Çevrecilik açısından bakıldığında, bilinçsiz toplama ile biyo çeşitlilik azalabilir ve bazı türlerin nesli tükenebilir.

Kalkınmanın, ekonomik büyümenin, istihdam artışının temelinde girişimcilik vardır. Ülkemizde kadın girişimci oranı % 7 civarındadır. Oysa Avrupa’da bu oran % 35 civarındadır. Avrupa ülkelerine oranla daha düşük olan kadın girişimci sayısının artırılması, kadınların iş kurmaya heveslendirilmesi gereklidir. Özellikle kadın girişimcilerin desteklenmesi yalnızca onları değil, Türkiye’yi ilgilendirmektedir. Araştırma önergemize konu alan, kadın girişimcilerimize çok uygun bir alandır.

Tıbbi bitkiler ve etkileri konusunda eğitim almış tek meslek grubu eczacı olduğu için 6197 sayılı kanunda yapılan değişiklikle tıbbi bitkilerin eczanelerde, eczacının danışmanlığı ile satılması söz konusudur. Bu alanda da pek çok sorun bulunmaktadır.

Gerek iç tüketimde kullanılan gerekse dış satımı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerde üretimi arttırmak ve istenen kalitede ürünü elde edebilmek için, doğadan toplamaların sürdürülebilirlik ilkesine dayalı floraya zarar vermeden yapılması, bitki toplayıcıların eğitilebilmesi, talebi fazla olan bitkilerin kültüre alınması yetiştirme tekniklerinin her bitkiye ve ekolojik koşullara göre saptanması, yurt dışında geliştirilmiş ve ülkemiz ekolojik koşullarına adapte olabilecek çeşitlerin getirtilerek ülkemiz iklim koşullarında denenmesi, bu bitki grubunun en önemli sorunlarında biri olan tohum temini için kurumsal alt yapının oluşturulması, çeşit geliştirmeye yönelik ıslah çalışmalarının desteklenmesi, hasat sonrası işlemler, depolama ve nakliyyede uygun şartların sağlanması gerekmektedir. Yine sosyoekonomik yoksunluk içinde bulunan vatandaşlarımızın topluma entegre olmaları ve ekonomide aktif üretken duruma geçerek, sürdürülebilir gelire ulaşmaları amacıyla tıbbi bitkilerin bölge kadınlarına toplatılarak, kadınlar için istihdam alanı oluşturulması ekonomimiz açısından büyük fayda sağlayacaktır.

Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, satılması, kontrolü, ekolojik dengenin korunması, bu konuda kadın girişimciliğin desteklenmesi gibi konularda problemlerin tespit edilerek çözüm önerilerinin belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98 inci maddesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri gereğince bir Meclis Araştırma Komisyonu kurularak konunun tüm boyutlarıyla araştırılması her bakımdan yararlı olacaktır.

4. CHP Grubu adına Grup Başkanvekili Manisa Milletvekili Özgür ÖZEL'in, tıbbi ve aromatik bitki üretiminin arttırılması, üretim ve arzın her aşamasında ilgili uzmanların denetiminin sağlanması ile bu süreçlerde ekolojik dengeyi koruyucu tedbirlerin saptanması amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi. (10/407):

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tıbbi ve aromatik bitkiler (TAB), ilaç olarak geleneksel ve modern tıpta, besin takviyeleri, bitkisel çay, tat, çeşni olarak beslenme alanında ve vücut bakım ürünleri olarak parfümeri ve kozmetik alanında kullanılmaktadır. Dolayısıyla TAB'ların sanayinin farklı kollarında geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır. Dünya'da bulunan yaklaşık 425.000 bitkinin 50.000 ile 70.000 kadarının tıbbi bitki türü olarak tanımlandığı bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, tıbbi ve aromatik bitkilerin sayısı 20.000 civarındadır.

Orman Bakanlığı verilerine göre Ülkemizde ise yaklaşık 9.700 adet bitki türü bulunmaktadır ve bunların yaklaşık 3.000'i endemiktir. Türkiye'deki bitkilerin 1.700 tanesi tıbbi özellik gösteriyor. Bu bitkilerin 500 tanesi ise tıbbi ve aromatik özelliğinin iyi bilindiği kaynaklarda yer almaktadır. 2000 yılında 60 Milyar Dolar olan tıbbi ve aromatik bitki pazarının hacmi 2017 yılında 110 milyar Dolar'a yükselmiştir. Orman Bakanlığı verilerine göre Türkiye pazarının ise 2.3 Milyar TL olduğu ifade edilmektedir.

Ülkemizin bitki zenginliği düşünüldüğünde Türkiye pazarının, büyüklüğünün çok alt bir seviyede kaldığını söylemek mümkündür. Bu sebeple bu pazarın geliştirilmesi ve özellikle ihracat kapasitesinin yükseltilmesi hem ülke kaynaklarının verimli kullanılmasına hem de doğrudan ülkemizin dış ticaret dengesine katkı sağlayacaktır.

İlaç üretiminde de TAB'lar halen ağırlıktadır ve toplam ilaçların % 60'ı halen bitkisel orijindir. Özellikle anestetikler, analjezikler, kalp ilaçları, laksatifler ve kas gevşetici ilaçlar bu bitkilerden elde edilmektedir.

Özellikle ilaç hammaddesi olan etken maddelerin (moleküllerin) keşfedilmesinden üretilmesine, dağıtımından halka ulaştırılmasına kadar bilgili ve sorumlu tek sağlık meslek mensubu eczacılardır. Eczacılar ilaç uzmanıdır. Üniversitede almış oldukları eğitim ile ilaç ve ilaç hammaddesi olarak kullanılan materyaller konusunda engin bir bilgi dağarcığına ve bu bilginin nasıl uygulamaya dönüştürüleceğine ilişkin bir donanımına sahip olurlar. Eczacılık fakültelerinden farmasotik bakımdan, organik kimyaya, modern Farmakognoziden, Sağlık ve İlaç Ekonomisine, Türkiye Bitkilerinin Eczacılık Bakımından Değerlendirilmesinden, Etnobotanik ve Halk İlaçlarına kadar 40'a yakın ders verilmekte, Eczacılıkta uzmanlık alanı

olarak belirlenen Fitofarmasi uzmanlığı eğitiminde ise bu konuyla ilgili 40'tan fazla ders bulunmaktadır. TAB'ların üretilmesi, paketlenmesi, dağıtımı ve halka ulaştırılması süreçlerinde eczacıların sahip oldukları bilgiler ve uygulama yetenekleri ile kullanmaları en doğru, güvenli, bilimsel ve verimli yöntemdir. Bu sebeple, ülkemizin üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi süreçlerinde büyük katkılar sağlayacak TAB üretiminin artırılması ve ihracatının geliştirilmesi kuşkusuz bilimsel bilgiye sahip sorumlu uzmanlar aracılığıyla gerçekleştirilmelidir.

Bilimsel yöntemler ve bilgi sahibi sorumlu uzmanlar olmadan yapılan TAB üretimi ve satışı ülkemizde insan sağlığı açısından geri dönülemez hata ve yanlışların sürekli olarak tekrar edilmesine sebep olmaktadır. Bu amaçla, TAB'ların üretiminden halka ulaştırılmasına kadarki tüm alanların eczacıların mesleki ve bilimsel bilgileri doğrultusunda şekillendirilmeleri, TAB üretim alanında bilimsel bir çerçevede üretimini ve halka en güvenli şekilde bu ürünlerin ulaştırılmasını sağlamış olacaktır. TAB'ların üretiminden halka ulaştırılmasına üretim, dağıtım ve pazarlama süreçlerinde eczacı istihdamının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Bu nedenlerle tıbbi ve aromatik bitkilerin bilimsel süreçler gözetilerek, insan sağlığı açısından hata yapılmadan kullanımının sağlanması, konunun uzmanları eczacılar ve bilimsel bilgiye sahip sorumlu uzmanlar aracılığıyla TAB üretiminin artırılarak, ihracatının geliştirilmesi, bilimsel bir çerçevede üretiminin ve halka en güvenli şekilde bu ürünlerin ulaştırılmasının sağlanması ve ekolojik dengenin de gözetilerek bu alandaki çözüm önerilerinin araştırılması amacıyla Anayasanın 98. ve İçtüzüğü'nün 104. ve 105. maddelerine göre Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasını arz ve teklif ederiz.

Özgür ÖZEL
Manisa Milletvekili
Grup Başkanvekili

5. İYİ Parti Grubu adına Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Yavuz AĞIRALIOĞLU’nun, tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, satımı, denetimi hususunda yaşanan sorunlara çözümler üretilmesi ve bu alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi (10/410):

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İnsanlık tarihi boyunca, hemen hemen yaşamımızın her alanında yararlandığımız tıbbi ve aromatik bitkiler sanayileşme ve sentetik maddelerin keşfedilmesiyle popüleritesini yitirmiş olsa da son zamanlarda ülkemizde ve dünyada kullanımı tekrardan yaygınlaşmaya başlamıştır. Tıbbi ve aromatik bitkilerin ülkemizde kontrollü bir şekilde; üretiminin ve satışının yapılması, kullanımının arttırılması ve söz konusu alan için kadın girişimciliğinin desteklenmesi, gerekli teşvik ve yatırımların yapılabilmesi, bu konudaki problemlerin giderilerek çözüm yollarının üretilmesi maksadıyla Anayasa’nın 98’inci maddesi, İç Tüzüğü’nün 104’üncü ve 105’inci maddeleri gereğince Meclis araştırması açılmasını arz ederim.

Saygılarımla.

Yavuz AĞIRALIOĞLU
İstanbul Milletvekili
Grup Başkanvekili

Gerekçe:

Dünya tarihinde kullanımı en eskiye dayanan maddelerden biri olan tıbbi ve aromatik bitkiler; çeşitli hastalıkların tedavisi başta olmak üzere, ilaç sanayinde, gıda, kimya, kozmetik ve zirai sektörlerinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Bu alanlarda kullanımı fazla olan tıbbi ve aromatik bitkiler ekonomik açıdan da büyük bir değer taşımaktadır.

Tıbbi ve aromatik bitkiler sanayileşme ve sentetik maddelerin keşfi ile popüleritesini yitirmiştir ancak yaklaşık son 30-40 yıldır tekrar bu bitkilere bir dönüş gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu bitkilerin kullanım oranı giderek artmaktadır. Örneğin; Almanya’da aromatik ve tıbbi bitki kullanım oranı % 40-50, ABD’de % 42, Avustralya’da % 48 ve Fransa’da % 49 oluğu bilinmektedir.

Türkiye’de özellikle 2010’dan sonra resmen tıbbi tedavilerde kullanılmaya başlamıştır. Dünya ve ülkemiz için çok değerli olan bu bitkilerin gelecekteki hayatımızda çok daha önemli bir yer tutacağı kesindir.

Ülkemiz, gerek coğrafi bakımdan gerekse iklim şartları bakımından tıbbi ve aromatik bitkiler yetiştirmek için oldukça elverişlidir. Tıbbi ve aromatik bitkilerin ülkemizde üretilmesi ekonomik açıdan büyük kazanım olacaktır. Fakat tıbbi tedavilerde kullanılan bu bitkilerin doğru kullanılmaması sonucunda yararı kadar zararı da olabilmektedir. Dolayısıyla bu bitkilerin üretiminin ve tüketiminin kontrollü bir şekilde yapılması gerekmektedir. Tıbbi ve aromatik bitkilerden istenilen faydayı sağlamak için her bitkinin ekolojik denge içerisinde doğru yerlerde ve doğru şekilde üretiminin yapılması gerekmektedir. Bu sebeple bu bitkilerin hem üretiminin hem de tüketiminin bilinçli ve kontrollü bir şekilde yapılması bakımından söz konusu alan için eğitim ve uzmanlık şarttır.

Ülkemiz için büyük bir ekonomik değer olacak olan tıbbi ve aromatik bitki üretimi, kadın girişimciliğini desteklemek ve bu alanda kadın istihdamını arttırmak açısından da güzel bir fırsattır. Aynı zamanda bu alan endüstriyel üretimin geliştirilmesi bakımından da önem arz etmektedir. Bu alanda üretilen ürünlerin endüstriyel ürünlere dönüştürülmesi ve bu ürünlerin katma değerinin artırılması gerekmektedir. Bu bitkilerin üretiminde endüstriyel üretim kadın girişimciliğinin de önünü açmaktadır. Gelişmiş ülkelere oranla kadın girişimciliği konusunda geride kalmış olan ülkemiz için söz konusu alanla beraber, kadın girişimciliğine desteğin artırılması ülkemizin gelişmişliğine de ekonomisine de katkıda bulunacaktır.

Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin ve satışının yapılması, kullanımının artırılması, bunun için gerekli koşulların sağlanabilmesi ve söz konusu alan için kadın girişimciliğinin desteklenmesi, gerekli teşvik ve yatırımların yapılabilmesi, bu konudaki problemlerin giderilerek çözüm yollarının üretilmesi maksadıyla Anayasa'nın 98'inci maddesi İç Tüzüğü'nün 104'üncü ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis araştırması açılmasını arz ederim.

TAKDİM YAZISI

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi
Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu
(10 / 361, 405, 406, 407, 410)

Sayı : 65934626-130.05-580472
Konu : Komisyon Raporu

11.12.2019

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/361, 405, 406, 407, 410) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Anayasa'nın 98. ve İçtüzük'ün 104 ve 105. maddeleri çerçevesinde çalışmalarını tamamlamış bulunmaktadır.

08.05.2019 tarihinde göreve başlayan Komisyonun yaptığı çalışmalar sonucunda düzenlediği Rapor ekte sunulmuştur.

Gereğini arz ederim.

Saygılarımla.

İbrahim AYDIN
Antalya Milletvekili
Komisyon Başkanı

KOMİSYONUN KURULUŞU VE ÇALIŞMALARI

A. MECLİS ARAŞTIRMASI ÖNERGELERİNİN KONUSU VE ÖZETİ

27. Yasama Dönemi’nde, “*Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi*” amacıyla verilen:

- Mersin Milletvekili Rıdvan TURAN ve 31 milletvekilinin (10/361), MHP Grubu adına Grup Başkanvekili Manisa Milletvekili Erkan AKÇAY’ın (10/405), Hatay Milletvekili Hacı Bayram TÜRKOĞLU ve 24 milletvekilinin (10/406), CHP Grubu adına Grup Başkanvekili Manisa Milletvekili Özgür ÖZEL’in (10/407) ve İYİ Parti Grubu adına Grup Başkanvekili İstanbul Milletvekili Yavuz AĞIRALIOĞLU’nun (10/410) Esas Numaralı,

Önergelerinin, 07.11.2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından kabul edilmesiyle “*Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla*” Meclis Araştırması Komisyonu kurulmuştur.

08.05.2019 tarihinde çalışmalarına başlayan söz konusu Meclis Araştırması Komisyonunun kurulmasına yönelik önergelerin gerekçeleri incelendiğinde özetle;

- Dünya pazarlarında tıbbi ve aromatik bitkilere olan talebin çok değişik alanlarda ve sanayi kollarında tüketimine paralel olarak her geçen gün giderek arttığı,
- Oldukça zengin kaynağa sahip ülkemizde halen doğadan toplanan ve üretimi yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerin sayısının azlığı,
- Tüketici ve sanayici taleplerine cevap veren kaliteli ve standart ürün için ıslah edilmiş çeşitlerin geliştirilmesi, uygun ekolojik koşulların belirlenmesi, doğal bitkilerin doğaya zarar vermeden zamanında toplanması, hasat sonrası işlemler ve işleme teknolojisinin belirlenmesinin tıbbi ve aromatik bitkilerde üretim ve pazar olanaklarını artıracığı,
- Ülkemiz için büyük bir ekonomik değer olacak olan tıbbi ve aromatik bitki üretiminin, kadın girişimciliğini desteklemek ve bu alanda kadın istihdamını artırmak açısından güzel bir fırsat olduğu,
- Tıbbi ve aromatik bitkilerin doğadan toplanması ve üretilmesi ile ilgili mevzuat eksikliklerinin giderilmesi ve doğanın tahrip edilmesini ve tıbbi bitki türlerinin neslinin tehlikeye girmesini engellenmek amacıyla toplayıcılara eğitimler verilmesi gerektiği,

- Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin artırılmasının, bu daldaki birçok sanayi kolunun gelişmesinin sağlanabileceği ve bazı önlemlerin alınması ile bunun kısa zamanda gerçekleştirilebileceği,
- Tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunması, sürdürülebilmesi ve değerlendirilmesi için gerekli her türlü yasal düzenlemenin yapılarak hayata geçirilmesi gerektiği,
- Türkiye’nin tıbbi bitki ihracatının artmasını sağlamak için tıbbi ve aromatik bitkilerin kültüre alınması ve ıslah çalışmalarının yapılması gerektiği ve bununla birlikte çeşit geliştirme çalışmalarının yapılmasının önem arz ettiği,
- Günümüzde Türkiye’de yeterli miktarda standart ve kaliteli ürün temininin doğal bitkilerin toplanmasıyla mümkün olmadığı, bu bitkilerin kültür ve ıslah çalışmalarıyla istenilen niteliklere ulaştırılması gerektiği,
- Gerek iç tüketimde kullanılan gerekse dış satımı yapılan tıbbi ve aromatik bitkilerde üretimi artırmak ve istenen kalitede ürünü elde edebilmek için, doğadan toplamaların sürdürülebilirlik ilkesine dayalı olarak floraya zarar vermeden yapılması, bitki toplayıcıların eğitilebilmesi, talebi fazla olan bitkilerin kültüre alınması, yetiştirme tekniklerinin her bitkiye ve ekolojik koşullara göre saptanması, yurt dışında geliştirilmiş ve ülkemiz ekolojik koşullarına adapte olabilecek çeşitlerin getirtilerek ülkemiz iklim koşullarında denenmesi, bu bitki grubunun en önemli sorunlarından biri olan tohum temini için kurumsal alt yapının oluşturulması, çeşit geliştirmeye yönelik ıslah çalışmalarının desteklenmesi, hasat sonrası işlemler, depolama ve nakliyyede uygun şartların sağlanması gerektiği,
- Tıbbi ve aromatik bitkilerin bilimsel süreçler gözetilerek, insan sağlığı açısından hata yapılmadan kullanımının sağlanması, konunun uzmanları aracılığıyla tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminin artırılarak, ihracatının geliştirilmesi, bilimsel bir çerçevede üretiminin ve halka en güvenli şekilde ulaştırılmasının sağlanması ve ekolojik dengenin de gözetilerek bu alandaki çözüm önerilerinin araştırılması gerektiği,
- Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi, satılması, kontrolü ve ekolojik dengenin korunması gibi konularda problemlerin tespit edilerek çözüm önerilerinin belirlenmesi gerektiği,

konularına vurgu yapılmıştır.

B. KOMİSYONUN KURULUŞU, GÖREV SÜRESİ VE KOMİSYON ÜYELERİ

Anayasa'nın 98 inci, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 104 ve 105 inci maddeleri gereğince verilmiş olan (10/361, 405, 406, 407, 410) esas numaralı Meclis araştırması önergesi, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 07.11.2018 tarihli 15 inci Birleşiminde görüşülmüştür. Bu görüşmelerden sonra, önergelerde belirtilen hususlarla ilgili bir Meclis Araştırması Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konudaki 1205 sayılı Kararı 13.11.2018 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Söz konusu kararda; Meclis Araştırması Komisyonunun 12 üyeden oluşmasına, Komisyonun çalışma süresinin başkan, başkanvekili, sözcü, kâtip üye seçimi tarihinden başlamak üzere 3 ay olmasına ve gerektiğinde çalışmalarını Ankara dışında da yapabileceği hususlarına yer verilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 08.05.2019 tarihli 75 inci Birleşiminde komisyon üye seçimi yapılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konudaki 1215 sayılı Kararı 14.05.2019 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Komisyon, Meclis Başkanlığının çağrısı üzerine yapılan 08.05.2019 tarihli ilk toplantısında Komisyon Başkanı, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtip üyelerini seçmiştir. Komisyon bu toplantıda, hazır bulunan üyeler arasından en yaşlı üye sıfatıyla Eskişehir Milletvekili Arslan KABUKCUOĞLU'nun geçici başkanlığında toplanmıştır. Yapılan gizli oylama sonucu Komisyon Başkanlığına Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekilliğine Karaman Milletvekili Recep ŞEKER, Komisyon Sözcülüğüne Bursa Milletvekili Refik ÖZEN ve Kâtip üyeliğe Şanlıurfa Milletvekili Zemzem Gülender AÇANAL seçilmiş ve Komisyon çalışmalarına başlamıştır.

Komisyonu verilen 3 aylık çalışma süresinin sonuna yaklaşıldığında, konunun kapsamlı bir çalışma gerektirdiği dikkate alınarak bu süre içinde inceleme, araştırma ve rapor yazım sürecinin bitmeyeceğinin anlaşılması üzerine; Komisyonun 10.07.2019 tarihli kararıyla bir aylık ek süre istenmesine karar verilmiştir. Komisyon, TBMM İçtüzüğü'nün 105'inci maddesinin 2'nci fıkrası gereğince, 21.10.2019 tarihinden geçerli olmak üzere, 1 aylık ek süre istenmesine karar vermiştir. Komisyonun bu Kararı doğrultusunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 02.10.2019 tarihli 2'nci Birleşiminde aldığı 1228 sayılı Kararı ile Komisyonun çalışma süresi; 21.10.2019 tarihinden itibaren 1 ay uzatılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konudaki Kararı 09.10.2019 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Komisyon Üyeleri ve Seçim Çevreleri

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/361, 405, 406, 407, 410) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu

BAŞKAN

İbrahim AYDIN
Antalya

BAŞKANVEKİLİ

Recep ŞEKER
Karaman

SÖZCÜ

Refik ÖZEN
Bursa

KÂTİP

**Zemzem Gülender
AÇANAL**
Şanlıurfa

KOMİSYON ÜYELERİ

Nevin TAŞLIÇAY
Ankara

Servet ÜNSAL
Ankara

Ertuğ Erkan BALTA
Artvin

Erkan AYDIN
Bursa

**Okan
GAYTANCIOĞLU**
Edirne

**Arslan
KABUKCUOĞLU**
Eskişehir

Ali Cumhur TAŞKIN
Mersin

Rıdvan TURAN
Mersin

C. KOMİSYON ÇALIŞMA SÜRECİ HAKKINDA USUL VE ESASLAR

Komisyon; başkan, başkanvekili, sözcü ve kâtip üyelerin seçiminin yapıldığı 08.05.2019 tarihinden itibaren çalışmalarına başlamıştır. Komisyon Başkanının önerisi üzerine ilk toplantıda Komisyon çalışmaları için gerekli olan kararlar alınmıştır.

Komisyonun 08.05.2019 tarihinde yaptığı ilk toplantısında;

1. Komisyonun gerekli görmesi hâlinde, Komisyon olarak ya da oluşturulacak alt komisyonlar marifetiyle mahallinde inceleme ve araştırmalar yapmasına,
 2. Komisyon toplantılarında ve Ankara dışı çalışmalarda tam tutanak tutulmasına,
 3. Komisyonun Genel Kurul çalışma saatlerinde de çalışma yapabilmesi için Meclis İçtüzüğü'nün 35 inci maddesi uyarınca Başkanlık Divanı'ndan izin istenmesine,
 4. Komisyonun uygun gördüğü çalışmalarını kamuoyuna duyurabilmek amacıyla internet sitesi kurulmasına ve e-posta adresi alınmasına,
 5. Komisyon süresince ilgili kurum ve kuruluşlardan konu ile ilgili uzman görevlendirilmesi ile ilgili işlemlerin ve yazışmaların yapılmasında, davet edilecek kişi ve kurumların tespiti hususlarında Komisyon Başkanlığı'nın yetkili kılınmasına,
 6. Ankara dışında yapılacak inceleme ve çalışmalara belirlenecek komisyon uzmanları ile kamu kurum ve kuruluşlarından görevlendirilen personelin katılmasına,
 7. Rapor yazımında Komisyon Başkanlığı'na redaksiyon yetkisi verilmesine,
 8. Ankara'da yapılan Komisyon toplantılarına bilgi vermek üzere çağrılan davetliler ile diğer kurum ve kuruluşlardan görevlendirilen uzmanların ulaşım ve iâşe bedellerinin karşılanmasına,
- karar verilmiştir.

D. KOMİSYON ÇALIŞMALARI SÜRECİ

Çalışma süresi içerisinde 12 toplantı yapan ve ilgili 68 kişiyi dinleyen Komisyonun çalışmaları sırasında tam tutanak tutulmuş, komisyonda görevli uzmanların rapor yazımında yararlanması amacıyla ilgili özel ve kamu kurum/kuruluşlarından belge ve bilgiler temin edilmiştir.

Komisyon aşağıda belirtildiği üzere 14 Haziran 2019 tarihinde Çorum, 27-28 Haziran 2019 tarihlerinde Balıkesir, 05-06 Temmuz 2019 tarihlerinde Konya ve Karaman, 11-14 Ekim 2019 tarihlerinde Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu, Samsun ve 24-28 Ekim tarihlerinde de Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa illerine çalışma ziyaretinde bulunmuş ve 250’den fazla ilgili kişiden değerli bilgiler edinmiştir. Ayrıca 17 Haziran 2019 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti’nden yaklaşık 50 kişiden oluşan İş İnsanları Heyeti tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne ve Komisyona çalışma ziyareti gerçekleştirilmiş, geniş katılımlı ve verimli bir istişare toplantısı tertip edilmiştir.

Taslak Komisyon Raporu, Komisyon üyelerine 20.11.2019 tarihinde dağıtılmıştır. Komisyon üyeleri bu Taslak Rapor üzerindeki değerlendirme ve görüşlerini ise; 26.11.2019 tarihine kadar Komisyon Başkanlığına iletmışlerdir.

Üyelerden gelen öneri ve görüşler çerçevesinde nihai şekli verilen söz konusu Komisyon Raporu, 11.12.2019 tarihinde TBMM Başkanlığı’na sunulmuştur.

D.1. Komisyonda Yapılan Toplantıların Konusu, Bilgi Alınanlar ve Tutanaklar

Komisyonda yapılan Başkanlık Divanı Seçimi ve sonrasında yapılan 12 Komisyon Toplantısına ilişkin tablo ve açıklamalar aşağıdadır.

D.1.1. 08.05.2019 Tarihli Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Kâtip Seçimi

Komisyon başkanı, başkanvekili, sözcü ve kâtibinin seçimi gerçekleştirilerek Başkanlık Divanı belirlenmiştir.

D.1.2. 15.05.2019 Tarihli (1.) Toplantı

Komisyonun çalışma programının belirlenmesi, Komisyon’da görevlendirilecek uzmanların değerlendirilmesi, Komisyonda dinlenecek kamu kurumları, meslek örgütleri, üniversiteler ile diğer ilgili kişilerin tespit edilmesi konuları görüşülmüştür.

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2287

D.1.3. 22.05.2019 Tarihli (2.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. İbrahim SARAÇOĞLU	Cumhurbaşkanı Başdanışmanı
Fuat Fikret AKTAŞ	Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürü
Özkan KAYACAN	Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürü
Dr. Ahmet İPEK	Tarım ve Orman Bakanlığı Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürü
Bekir KARACABEY	Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürü
Mümtaz SİNAN	Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürü
Yusuf KANDAZOĞLU	Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü
İhsan BEŞER	Türkiye-Çin İş Geliştirme ve Destekleme Derneği Başkanı

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2300

D.1.4. 29.05.2019 Tarihli (3.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Mehmet Ali KAHRAMAN	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü
Nihat BAĞCI	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Millî Emlak Genel Müdürlüğü Kira Dairesi Başkanı
Ümit TURAN	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Araştırma ve Tescil Dairesi Başkanı
Dr. Ecz. Harun KIZILAY	Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Başkan Yardımcısı
Uzm. Ezc. Fikriye Handan ÖZTUNCA	Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Bitkisel ve Destek Ürünleri Dairesi Başkanı
Ecz. Mine ERDOĞAN	Türk Eczacıları Birliği Merkez Heyeti Üyesi
Prof. Dr. İffet İrem Tatlı ÇANKAYA	Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Arif Ahmet BAŞARAN	Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2311

D.1.5. 12.06.2019 Tarihli (4.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Özgür Volkan AĞAR	Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürü
Ahmet Erkan ÇETİNKAYIŞ	Ticaret Bakanlığı İthalat Genel Müdürü
Mustafa GÜMÜŞ	Ticaret Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürü
Adem BAŞAR	Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdür V.
Hakkı KARABÖRKLÜ	Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdür V.
Prof. Dr. Hasan KIRMIZİBEKMEZ	Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Erdem YEŞİLADA	Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Öğretim Üyesi
Meryem ÖZSELANİK	Ena Farma Anonim Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı
Demet AKALGAN	Art De Huile Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi Mesul Müdürü

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2318

D.1.6. 19.06.2019 Tarihli (5.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. Yüksel KAN	Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tıbbi Bitkiler Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Haydar ÖZTAŞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Yunus AKSU	AKSU VİTAL Doğal Ürünler Anonim Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı
Çağlar KULU	AKSU VİTAL Doğal Ürünler Anonim Şirketi Fabrika Müdürü
Zekeriya TEMİZEL	TABİA Doğal Destek Ürünleri Araştırma Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2323

D.1.7. 26.06.2019 Tarihli (6.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. İlkey ERDOĞAN ORHAN	Gazi Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. İbrahim KILIÇASLAN	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Başkanı

Recep Burak DÜRÜS	TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi Başkanlığı KTE Uzman Araştırmacı
Ahmet POYRAZ	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Proje İzleme ve Kontrol Koordinatörü
Cihan SOYALP	Toprak Mahsulleri Ofisi Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Müdür Yardımcısı V.
Hacı BARAN	Toprak Mahsulleri Ofisi Haşhaş ve Alkoloid İşleri Dairesi Başkanı
Mustafa DANACI	Bağdat Baharatları Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi Kurucusu ve Sahibi

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2331

D.1.8. 03.07.2019 Tarihli (7.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. Ekrem SEZİK	Yeditepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Öğretim Üyesi
Samet SERTTAŞ	Gıda Takviyesi ve Beslenme Derneği (GTBD) Yönetim Kurulu Başkanı
Emir DEMİRİSOY	Demirsoy Tarım Limited Şirketi Sahibi
Cumali BORA	Üretici ve Araştırmacı (Türk Cistus Projesi)

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2342

D.1.9. 10.07.2019 Tarihli (8.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Dr. Sündüs TEWFİK	Londra Metropolitan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Murat KARTAL	Bezmialem Vakıf Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Furkan TINMAZ	Karaca Tıbbi Bitkiler Limited Şirketi CEO'su
Mesut YILMAZ	Karaca Tıbbi Bitkiler Limited Şirketi Yönetim Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Mustafa ASLAN	Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü
Dr. Sedat YILDIZ	Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Federasyonu Başkanı

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2359

D.1.10. 09.10.2019 Tarihli (9.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. Veysel EROĞLU	Mülga Orman ve Su İşleri E. Bakanı-Afyonkarahisar Milletvekili
Prof. Dr. Kemal Hüsnü Can BAŞER	Yakın Doğu Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı Başkanı
Dr. Abdullah ÜNLÜ	Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürü
İbrahim YAVUZ	Akdeniz Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi
Prof. Dr. Hayriye Gülçin SALTAN İŞCAN	Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
Dr. Murat ZOR	Lokman Hekim Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmakognozi Anabilim Dalı Başkanı
Ergün KESMEZ	Çiftçizade Gıda, Tarım ve Hayvancılık A.Ş. ve Doğavita İlaç, Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2381

D.1.11. 16.10.2019 Tarihli (10.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. Mustafa SOLAK	Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nazım ŞEKEROĞLU	Kilis 7 Aralık Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekan V.
Dr. Mikdat ÇAKIR	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı
Doç. Dr. Duran KATAR	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
Recep TEMEL	Tarım ve Orman Bakanlığı Eskişehir Orman Bölge Müdürü
Şaduman KARACA	Turuncuköy Tarım Ltd. Şti. Yetkilisi
Ahmet Yaşar EŞMEKAYA	Elite Naturel Organik Gıda San. ve Tic. A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2389

D.1.12. 24.10.2019 Tarihli (11.) Toplantı

Konu hakkında aşağıda isim ve unvanları belirtilen kişiler dinlenmiştir.

Bilgi Alınan	
Kişi	Kurumu/Görevi
Prof. Dr. Neşet ARSLAN	Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Halil İbrahim UĞRAŞ	Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı
Fazıl DÜŞÜNCELİ	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü Tarım Uzmanı
Rufiya OSPANOVA	İslam Gıda Güvenliği Örgütü Asya ve Afrika Ülke Yöneticisi
Ayşen TOKSÖZ	Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı Enerji ve Çevre Uzmanı
Uzm. Dr. Şeyma Betül YÜKSEL ERKAYACAN	Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uzmanı Hekimler Derneği Denetim Kurulu Üyesi
İbrahim ERKAYACAN	Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uzmanı Hekimler Derneği Üyesi

İlgili toplantının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2402

D.1.13. 12.11.2019 Tarihli (12.) Toplantı

Komisyon üyeleri ve uzmanlarının katılımıyla Taslak Komisyon Raporu üzerine değerlendirme toplantısı yapılmıştır.

D.2. Çalışma Ziyaretleri, Yerinde İncelemeler ve Diğer Faaliyetler

Komisyonun gerçekleştirdiği 5 çalışma ziyareti, yerinde inceleme ve diğer faaliyetlerine ilişkin açıklamalar aşağıdadır.

D.2.1. 14.06.2019 Tarihli Çorum Çalışma Ziyareti

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu tarafından; Komisyonun araştırma alanına dair yerel uygulamaların yerinde görülmesi amacıyla 14.06.2019 tarihinde Çorum iline çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışma ziyaretine Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekili Karaman Milletvekili Recep ŞEKER, Mersin Milletvekili Ali Cumhur TAŞKIN, Mersin Milletvekili Rıdvan TURAN ve Çorum E.Milletvekili Lütfiye İlksen CERİTOĞLU KURT olmak üzere 5 kişilik milletvekili heyeti, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli katılmıştır.

Çorum Valilik Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 14.06.2019 tarihinde Çorum Valisi Mustafa ÇİFTÇİ'yi makamında ziyaret ederek Çorum'da tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Dodurga Belediyesi Kültür Salonu Müzakere Toplantısı

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 14.06.2019 tarihinde  orum ili Dodurga ilçesini ziyaret ederek Dodurga Belediyesi Kültür Salonunda müzakere toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıya TBMM Araştırma Komisyonu heyeti, Hitit Üniversitesi, Dodurga Kaymakamlığı, Dodurga Belediyesi, Çorum İl  zel İdaresi, Çorum Valiliğı, AB ve Dış İlişkiler Bürosu, Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, Orman İşletme Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar şube Müdürlüğü, TKDK İl Koordinatörlüğü, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) Yatırım Destek Ofisi İl Koordinatörlüğü, Eczacılar Odası Başkanlığı ve Ziraat Odası Başkanlığı yetkilileri, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli ve diğer yerel katılımcılar iştirak etmiştir. Söz konusu toplantıda  orum ili özelinde ve Türkiye genelinde tıbbi ve aromatik bitki  eşitililiğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Dodurga İlçesi Tıbbi Aromatik Bitki Tesisi Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 14.06.2019 tarihinde  orum Dodurga Tıbbi Aromatik Bitki Tesisi ziyaret edilmiştir. Tesis yetkilileri tarafından heyete brifing verilerek tesiste yerinde inceleme yapılmıştır.

Oğuzlar İlçesi Ceviz  retim ve Paketleme Tesisi Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 14.06.2019 tarihinde  orum Oğuzlar İlçesi Ceylan Ceviz  retim ve Paketleme Tesisi ziyaret edilmiştir. Tesis yetkilileri tarafından heyete brifing verilerek tesiste yerinde inceleme yapılmıştır.

İskilip İlçesi şeyh Köyü Organik  ilek  retimi Kooperatifi Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 14.06.2019 tarihinde  orum İskilip İlçesi şeyh Köyü Organik  ilek  retimi Kooperatifi ziyaret edilmiştir. Kooperatif yetkilileri tarafından heyete brifing verilerek tesiste yerinde inceleme yapılmıştır.

İlgili  alışma ziyaretinin tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2326

D.2.2. 17.06.2019 Tarihli Çin Heyetini Kabul ve İştişare Toplantısı

Ülkemizde yetiştirilen tıbbi ve aromatik bitkilerin ticaretine yönelik iştişarelerde bulunmak ve iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesine katkı sunmak üzere 17 Haziran 2019 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'ne mensup İş İnsanları Heyeti tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Tıbbi ve Aromatik Bitki  eşitililiğinin Korunmasında, Bunların  retiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonumuza  alışma ziyareti

gerçekleştirilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği Ticaret Müsteşarı Liu YUHUA, Türkiye-Çin İş Geliştirme ve Destekleme Derneği Yönetim Kurulu Başkanı İhsan BEŞER, Çin Baharatçılar Birliği Başkanı Mike LIU, Çin Gıda ve Hayvancılık İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı Rong WEİDONG öncülüğündeki 50 kişilik Çin Halk Cumhuriyeti'ne mensup Heyet, Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekili Karaman Milletvekili Recep ŞEKER, Mersin Milletvekili Ali Cumhur TAŞKIN, Ankara Milletvekili Servet ÜNSAL ve Çorum E. Milletvekili Lutfiye İlksen CERİTOĞLU KURT'tan teşkil 5 kişilik milletvekili heyeti, Komisyon Uzmanları ve basının değerli temsilcilerinin katılımıyla verimli istişare toplantısı ve müzakere yemeği gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen istişare toplantısında Komisyonumuz Uzmanı Dr. Reyhan BAHTİYARCA BAĞDAT tarafından heyete ayrıntılı sunum yapılmıştır.

İlgili kabul ve istişare toplantısının tam tutanaklarına aşağıdaki adresten ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2327

D.2.3. 27-28.06.2019 Tarihli Balıkesir Çalışma Ziyareti

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu tarafından; Komisyonun araştırma alanına dair yerel uygulamaların yerinde gözlenmesi amacıyla 27-28.06.2019 tarihlerinde Balıkesir iline çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışma ziyaretine Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekili Karaman Milletvekili Recep ŞEKER, Komisyon Sözcüsü Bursa Milletvekili Refik ÖZEN, Komisyon Kâtibi Şanlıurfa Milletvekili Zemzem Gülander AÇANAL, Komisyon Üyesi Mersin Milletvekili Ali Cumhur TAŞKIN ve Komisyon Üyesi Eskişehir Milletvekili Arslan KABUKCUOĞLU olmak üzere 6 kişilik milletvekili heyeti, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli katılmıştır.

Balıkesir Ekstrakt Laboratuvarında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27.06.2019 tarihinde ilk olarak Balıkesir Edremit'te bulunan Kale Ekstrakt Laboratuvarı ziyaret edilmiştir. Tesis yetkilisi Faruk DURUKAN tarafından heyete; zeytinyağı orjinli yapılan bilimsel çalışmalar ve kanserle mücadele kapsamında zeytin ağacının tamamında bulunan “oleuropein”ın tıbbi kullanımı hakkında brifing verilerek tesiste yerinde incelemeler yapılmıştır.

Balıkesir Kazdağları Sağlıklı Yaşam ve Bilim Köyünde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27.06.2019 tarihinde Balıkesir'in Edremit ilçesinde, Kale Naturel Ar-Ge firması tarafından Kazdağları'nın eteklerinde kurulan

ve Ülkemiz genelindeki birçok üniversitenin akademik saha çalışmalarını yürüttüğü, bitkilerin incelendiği ve yeni buluşların gerçekleştirildiği Kazdağları Sağlıklı Yaşam ve Bilim Köyü ziyaret edilmiştir. Köyde çevre dostu bir alanın hayata geçirildiği, organik tarımın yapıldığı, doğal güneş enerjisinden faydalandığı, değişik ürünlerin üretim modellerinin, özellikle Kazdağları'nın zenginliği olan bitkilerin uçucu yağlarının doğal özütleme ile alındığı damıtma ünitelerinin bulunduğu yerinde tespit gözlemlenmiştir.

Balıkesir Kazdağları Hanlar Mevkii Permakültür Bahçelerinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27.06.2019 tarihinde Balıkesir Kazdağları Hanlar Mevkii Permakültür Bahçelerinde incelemelerde bulunulmuştur. Yetkililer tarafından heyete; ölmez çiçek otu hakkında brifing verilerek örnek hasat yapılmıştır.

Balıkesir Edremit Reçine Fabrikasında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27.06.2019 tarihinde Balıkesir Edremit'te bulunan İva Reçine Biyokütle Sanayi A.Ş. ziyaret edilmiştir. Şirket yetkilisi Dr. Salih GÜRAN tarafından heyete; çam kökünden terebentin reçine üretimi hakkında brifing verilerek reçine fabrikasında yerinde inceleme yapılmıştır.

Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi'nde (BAÇEM) İncelemeler ve Brifing

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27-28.06.2019 tarihlerinde iki gün süreyle Balıkesir'in Burhaniye ilçesinde bulunan Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi'nde (BAÇEM) incelemeler yapılmış, yetkililerden brifing alınmış ve “Tarladan Hasada Aromaterapi Eğitim Festivali”nin açılışı yapılarak festivale heyet olarak katılım sağlanmıştır.

Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi'nde düzenlenen festivale, Meclis Araştırma Komisyon heyetinin yanı sıra, Balıkesir Valisi Ersin YAZICI, Balıkesir Büyükşehir Belediye Başkanı Yücel YILMAZ, Burhaniye Kaymakamı Hüseyin ÖNER, Havran Kaymakamı Şeref AYDIN, Burhaniye Belediye Başkanı Ali Kemal DEVECİLER, Havran Belediye Başkanı Emin ERSOY, Ayvalık Belediye Başkanı Mesut ERGİN, Komisyon Uzmanları, diğer TBMM personeli, yerel katılımcılar ve basının değerli temsilcileri iştirak etmiştir.

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanı Ahmet Mekin TÜZÜN tarafından heyete; tıbbi ve aromatik bitkilerin yurt ekonomisindeki yeri ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca BAÇEM Laboratuvarında ve üretim yerlerinde de incelemeler yapılarak örnek lavanta hasadı gözlemlenmiştir.

Havran Devlet Hastanesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) Merkezi'nde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 28.06.2019 tarihinde Balıkesir Havran Devlet Hastanesi Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp (GETAT) Merkezi'nde incelemelerde bulunulmuştur. Yetkililer tarafından heyete; geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları hakkında brifing verilerek istişarelerde bulunulmuştur.

D.2.4. 05-06.07.2019 Tarihli Konya ve Karaman Çalışma Ziyareti

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu tarafından; Komisyonun araştırma alanına dair yerel uygulamaların yerinde gözlenmesi amacıyla 05-06.07.2019 tarihlerinde Konya ve Karaman illerine çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışma ziyaretine Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekili Karaman Milletvekili Recep ŞEKER, Komisyon Kâtibi Şanlıurfa Milletvekili Zemzem Gülender AÇANAL, Komisyon Üyesi Mersin Milletvekili Ali Cumhur TAŞKIN ve Komisyon Üyesi Ankara Milletvekili Servet ÜNSAL olmak üzere 5 kişilik milletvekili heyeti, Komisyon Uzmanları, diğer TBMM personeli, Bağdat Baharatları kurucusu ve sahibi Mustafa DANACI, Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Dr. Mikdat ÇAKIR katılmıştır.

Konya Doğal Destek Ürünleri Tesisinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 05.07.2019 tarihinde ilk olarak Konya Karatay'da bulunan Zade Vital Doğal Destek Ürünleri Tesisi ziyaret edilmiştir. Helvacızade Grubu CEO'su Dr. Mevlüt BÜYÜKHELVACIGİL tarafından heyete brifing verilerek tesiste ayrıntılı yerinde incelemeler yapılmıştır.

Konya Torku Panagro Et-Süt Entegre Tesisinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 05.07.2019 tarihinde Konya Meram'da bulunan Konya Şeker A.Ş.'ye ait Torku Panagro Et-Süt Entegre Tesisi ziyaret edilmiştir. Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Dr. Mikdat ÇAKIR'ın ve Tesis Ar-Ge yetkililerinin brifing verdiği tesiste baştan sona üretim bandı yerinde görülmüştür.

Çumra Şeker Tesislerinde ve Üniversite Deneme Tarlalarında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 05.07.2019 tarihinde Konya Çumra'da bulunan Çumra Şeker Tesisleri ziyaret edilmiştir. PANKOBİRLİK Genel Başkanı ve Karaman E. Milletvekili Recep KONUK tarafından heyete tesislerin çalışma sistemi ve

hayata geçirilen projeler hakkında bilgi verilerek toplantı gerçekleştirilmiş; tesiste, tıbbi ve aromatik bitki tarlalarında, bitki seralarında ve doku kültürü laboratuvarında yerinde incelemeler yapılmıştır.

Karaman Valilik Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 05.07.2019 tarihinde Karaman Valisi Fahri MERAL’i makamında ziyaret ederek Karaman’da tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Karaman İstişare Toplantısı

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 06.07.2019 tarihinde Karaman ili Ayrancı İlçesi ÜNSPED Tarım ve Hayvancılık Ayrancı Tesisleri Toplantı Salonunda istişare toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıya TBMM Araştırma Komisyonu heyeti, Karaman Valisi Fahri MERAL, Karaman Ermenek Meslek Yüksekokul Müdürü, Karaman Tarım ve Orman İl Müdürü, Karaman İl Genel Meclis Başkanı ve Üyeleri, Karaman İl Özel İdaresi Genel Sekreteri, Karaman Sağlık İl Müdürü, Karaman KDK Koordinatörü, Karaman Orman İşletme Müdürü, Karaman Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürü, Karaman Ticaret Odası, Karaman Ticaret Borsası, Karaman Ziraat Odası, Karaman Tabipler Odası, Karaman Eczacılar Odası, çiftçiler, Prof. Dr. Kuddusi ERTUĞRUL, Bağdat Baharatları kurucusu ve sahibi Mustafa DANACI, Ayrancı Lavanta Üreticileri, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli ve diğer yerel katılımcılar iştirak etmiştir. Söz konusu toplantıda Karaman Tarım ve Orman İl Müdürünün sunumu, ardından da Karaman özelinde ve Türkiye genelinde tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Karaman Bulgur Tesislerinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 06.07.2019 tarihinde Karaman’da bulunan Duru Bulgur Tesisleri ziyaret edilmiştir. Duru Bulgur Yönetim Kurulu Başkanı İhsan DURU tarafından heyete brifing verilerek tesiste yerinde incelemeler yapılmıştır.

Karaman Meyve Suyu ve Gıda Sanayi Fabrikasında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 06.07.2019 tarihinde Karaman’da bulunan Döhler Aroma Fabrikası ziyaret edilmiştir. Tesis yetkilileri tarafından heyete ayrıntılı sunum yapılarak tesiste yerinde incelemeler yapılmıştır.

Karaman Karadağ Endemik Bitki Sahasında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 06.07.2019 tarihinde Karaman Karadağ; Madenşehir Köyü, Binbir Kilise ve Üçkuyu Köyü mevkiilerinde yer alan; 89’u endemik olmak üzere 472 adet bitki türünün yer aldığı endemik bitki örtüsünde yerinde incelemeler yapılmıştır.

D.2.5. 11-14.10.2019 Tarihli Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu ve Samsun Çalışma Ziyareti

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu tarafından; Komisyonun araştırma alanına dair yerel uygulamaların yerinde gözlenmesi amacıyla 11-14.10.2019 tarihlerinde Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu ve Samsun illerine çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışma ziyaretine Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekili Karaman Milletvekili Recep ŞEKER, Komisyon Sözcüsü Bursa Milletvekili Refik ÖZEN, Komisyon Üyesi Artvin Milletvekili Erkan BALTA, Komisyon Üyesi Mersin Milletvekili Ali Cumhur TAŞKIN ve Komisyon Üyesi Eskişehir Milletvekili Arslan KABUKCUOĞLU olmak üzere 6 kişilik Komisyon Üyesi milletvekili heyetinin yanı sıra, Ankara Milletvekili Nevzat CEYLAN, Isparta Milletvekili Mehmet Uğur GÖKGÖZ, Denizli Milletvekili Nilgün ÖK, Trabzon Milletvekili Salih CORA, Samsun Milletvekili Orhan KIRCALI, Trabzon E. Milletvekili Ayşe Sula KÖSEOĞLU, Çorum E. Milletvekili Lütfiye İlksen CERİTOĞLU KURT, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli katılmıştır.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Trabzon Çamburnu Tesisleri Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 11.10.2019 tarihinde Trabzon’un Sürmene ilçesinde yer alan Çamburnu Tesisleri ziyaret edilmiştir. Rize DKMP 12. Bölge Müdürü Ahmet USTA ve Trabzon Orman Bölge Müdürü Emin YILMAZ tarafından heyete tıbbi aromatik bitkiler ve hayata geçirilen projeler hakkında sunum yapılmıştır.

Rize Valilik Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 11.10.2019 tarihinde Rize Valisi Kemal ÇEBER’i makamında ziyaret ederek Rize’de tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Rize Çaykur Ziyareti ve Çaykur Stevia Plantasyonunda İnceleme ve Brifing

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 11.10.2019 tarihinde Çaykur Stevia Plantasyonu ziyaret edilerek incelemelerde bulunulmuştur. Çaykur İdari ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı Erdinç HATİNOĞLU tarafından heyete; stevia ve çay hakkında brifing verilerek örnek hasat yapılmıştır. Ardından heyete katılan Ardeşen Kaymakamı Ufuk Özen ALİBEYOĞLU ile de TAB konusunda Rize’de yapılan ve yapılabilecek projeler hakkında görüş alışverişinde bulunulmuştur.

Artvin Borçka Karagöl Tabiat Parkında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 12.10.2019 tarihinde ilk olarak Artvin ili Borçka ilçesinde yer alan Karagöl Tabiat Parkı ziyaret edilmiştir. Artvin Milletvekili Erkan BALTA tarafından heyete; Artvin’de yer alan tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliği hakkında bilgi verilmiştir. Ardından Şavşat’ta TBMM heyetini karşılayan Şavşat Kadın Derneği Başkanı Fatma ÇELİK ve beraberindeki heyet tarafından DOKAP Projesi kapsamında TAB’lardan ürettikleri katma değeri yüksek ürünlerle ilgili komisyon üyelerine bilgi verilmiştir.

Artvin Şavşat Karagöl Yerinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 12.10.2019 tarihinde Artvin ili Şavşat ilçesinde yer alan Karagöl Sahara Millî Parkı ziyaret edilmiştir. Şavşat Kaymakamı Musa GÖKTAŞ tarafından heyete; Karagöl Sahara Millî Parkında yer alan tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliği ve genel olarak Milli Park hakkında bilgi verilmiştir.

Artvin Şavşat Alıç Plantasyonunda İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 12.10.2019 tarihinde Artvin ili Şavşat ilçesinde yer alan Alıç Plantasyonu ziyaret edilmiştir. Şavşat Belediye Başkanı Nihat ACAR tarafından heyete; Alıç Plantasyonunun kuruluş süreci ve alıç bitkisi hakkında bilgi verilmiştir.

Artvin Çoruh Üniversitesi Botanik Bahçesi ve Deriner Barajında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 12.10.2019 tarihinde Artvin Çoruh Üniversitesi Botanik Bahçesi ve Deriner Barajı ziyaret edilmiştir. Artvin Çoruh Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fahrettin TİLKİ ve Prof. Dr. Özgür EMİNAĞAOĞLU tarafından heyete; Botanik Bahçesinin kuruluş süreci ve Deriner Barajı hakkında sunum yapılmıştır.

Trabzon KTÜ Orman Fakültesi ile İlaç ve Farmasötik Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi (İLAFAR) Çalışmalarıyla İlgili Brifing

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 13.10.2019 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi ile İlaç ve Farmasötik Teknoloji (İLAFAR) Uygulama

ve Araştırma Merkezi ziyaret edilmiştir. Ziyarete Prof. Dr. İlhan DENİZ ve Doç. Dr. Sefa AKBULUT tarafından heyete; odun dışı orman ürünlerinin işlenmesi; Prof. Dr. Feride Sena SEZEN tarafından da; beşeri, veteriner ve zirai amaçla kullanılacak ilaç etkin madde ve formülasyon geliştirmek üzere kurulan araştırma ve geliştirme merkezi çalışmaları hakkında sunum yapılmıştır. Ardından “İLAFAR Merkezi” yerinde incelenerek yapılan çalışmalar hakkında bilgi alınmıştır.

Giresun Espiye Taflan (Karayemiş) Plantasyonu Yerinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 13.10.2019 tarihinde Giresun ili Espiye ilçesinde tesis edilen Taflan (Karayemiş) Plantasyonu ziyaret edilmiştir. Prof. Dr. Yüksel KAN, Prof. Dr. İbrahim TURNA ve Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (DOKAP) Başkanı Yusuf MENGİ tarafından heyete; Taflan (Karayemiş) bitkisi hakkında bilgi verilmiştir.

Giresun DOKAP (Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi) Çalışmaları Hakkında Bilgi Sunumu

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 13.10.2019 tarihinde Giresun DOKAP (Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi) ziyaret edilmiştir. DOKAP Başkanı Yusuf MENGİ tarafından heyete; DOKAP tarafından desteklenen tıbbi ve aromatik bitkilere ilişkin projeler hakkında sunum yapılmıştır. Ardından Doğu Karadeniz Bölgesinde DOKAP BKİ Başkanlığı-ANG Vakfı (Macahel Arıcılık A.Ş) işbirliği ile yürütülen “DOKAP Bölgesinde Tıbbi ve Aromatik Bitkileri Üretiminin Yaygınlaştırılması Projesi” kapsamında ANG Vakfı Başkanışmanı Ümit Yaşar GÜRSES ve Proje Koordinatörü Prof. Dr. Yüksel KAN tarafından proje kapsamında yapılan çalışmalar hakkında bilgilendirme sunumu yapılmıştır. Bu proje kapsamında ilk defa bölgede her bir ile özgü değer taşıyabilecek özellikte, Tarım ve Orman Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) giren ve organik sertifikalı olmak üzere; Artvin’de alıç, Rize’de yayla kekiği, Trabzon’da mürver, Giresun’da taflan (karayemiş), Ordu’da melisa, Samsun’da salep, Bayburt’ta tarhun, Gümüşhane’de sarı kantaron ve Tokat’ta hünnap gibi tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimi başlatılmıştır.

Ordu Fatsa İlçesi Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 13.10.2019 tarihinde Ordu Fatsa ilçesi ziyaret edilmiştir. Fatsa Belediye Başkanı İbrahim Etem KİBAR’ın da eşlik ettiği ziyarette Giresun Orman Bölge Müdür Yardımcısı Ali GÖÇER tarafından, Giresun ve Ordu illerinde TAB’larla ilgili yapılan çalışmalar hakkında sunum yapılmıştır.

Samsun İstişare Toplantısı

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 14.10.2019 tarihinde Samsun DSİ Sosyal Tesisleri Toplantı Salonunda müzakere toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıya TBMM Araştırma Komisyonu Heyeti, Samsun Valisi Osman KAYMAK, Amasya Orman Bölge Müdürü Halil OFLU, Samsun DKMP 11. Bölge Müdürü Hasan TERZİOĞLU, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) Genel Sekreteri Mevlüt ÖZEN, Samsun Tarım ve Orman İl Müdürü Bayram AY, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli ile diğer yerel katılımcılar iştirak etmiştir. Söz konusu toplantıda Amasya Orman Bölge Müdürü Halil OFLU ve Samsun DKMP 11. Bölge Müdürü Hasan TERZİOĞLU tarafından sunum yapılarak Samsun özelinde ve Türkiye genelinde tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Samsun 19 Mayıs İlçesi Salep Bahçesinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 14.10.2019 tarihinde Samsun ili 19 Mayıs İlçesinde bulunan Salep Bahçelerinde incelemelerde bulunulmuştur. DOKAP ve ANG Vakfının koordinatörlüğünde yürütülen ve TOB Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü ile Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğünün yer aldığı projede; Doç. Dr. Ömer ÇALIŞKAN tarafından heyete; salep bitkisi yetiştiriciliği hakkında bilgiler verilerek örnek dikimler yapılmıştır.

İlgili çalışma ziyaretinin tam tutanaklarına aşağıdaki adreslerden ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2416
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2417
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2418
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2419

D.2.6. 24-28.10.2019 Tarihli Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa Çalışma Ziyareti

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu tarafından; Komisyonun araştırma alanına dair yerel uygulamaların yerinde gözlenmesi amacıyla 24-28.10.2019 tarihlerinde Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa illerine çalışma ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışma ziyaretine Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN, Başkanvekili Karaman Milletvekili Dr. Recep ŞEKER, Komisyon Sözcüsü Bursa Milletvekili Refik ÖZEN, Komisyon Kâtibi Şanlıurfa Milletvekili Zemzem Gülender AÇANAL, Komisyon Üyesi

Ankara Milletvekili Servet ÜNSAL ve Komisyon Üyesi Mersin Milletvekili Ali Cumhur TAŞKIN olmak üzere 6 kişilik Komisyon Üyesi milletvekili heyetinin yanı sıra, Hatay Milletvekilleri Hüseyin YAYMAN, Sabahat ÖZGÜR SOY ÇELİK, Hüseyin ŞANVERDİ ve Hacı Bayram TÜRKOĞLU, Gaziantep Milletvekili Nejat KOÇER, Şanlıurfa Milletvekili Mehmet Ali CEVHERİ, Komisyon Uzmanları ve diğer TBMM personeli katılmıştır.

Hatay Valilik Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 25.10.2019 tarihinde Hatay Valisi Rahmi DOĞAN'ı makamında ziyaret ederek Hatay'da tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Hatay İstişare Toplantısı

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 25.10.2019 tarihinde Hatay Valiliği Tayfur Sökmen Toplantı Salonunda istişare toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıya TBMM Araştırma Komisyonu Heyeti, Hatay Valisi Rahmi DOĞAN, Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürü Mustafa KOÇ, DKMP 7. Bölge Müdürü Faruk ATMACA, Hatay Tarım ve Orman İl Müdürü Ergün ÇOLAKOĞLU, Komisyon Uzmanları, diğer TBMM personeli ile ilin ilgili üst düzey yöneticileri iştirak etmiştir. Söz konusu toplantıda Orman Bölge Müdürü Mustafa KOÇ, DKMP 7. Bölge Müdürü Faruk ATMACA ve Hatay Tarım ve Orman İl Müdürü Ergün ÇOLAKOĞLU tarafından sunum yapılarak Hatay özelinde ve Türkiye genelinde tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Hatay Valiliği Tıbbi Aromatik Bitkiler Teşhir, Sergi ve Eğitim Merkezinde İncelemeler ve Brifing

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 25.10.2019 tarihinde Hatay Valiliği Tıbbi Aromatik Bitkiler Teşhir, Sergi ve Eğitim Merkezi ziyaret edilmiştir. Eğitim Merkezi yetkilisi Biyolog Abdullah ER tarafından heyete; Eğitim Merkezi hakkında brifing verilerek Teşhir ve Sergi Salonunda incelemeler yapılmıştır.

Hatay Bitkisel Kozmetik Fabrikasında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 25.10.2019 tarihinde Hatay'da bulunan Verdaa Bitkisel Kozmetik Fabrikası ziyaret edilmiştir. Fabrika sahibi Gülay GÜL tarafından heyete defne yağı ve ihracatında yaşanan sorunlar hakkında sunum yapılarak fabrikada yerinde incelemeler yapılmıştır.

Hatay İli Altınözü İlçesi Zeytinyağı Festivaline Katılım

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 26.10.2019 tarihinde Hatay'ın Altınözü ilçesinde KKTC Başbakanı Ersin TATAR'ın da katılımıyla düzenlenen “Zeytinyağı Festivali”nin açılışı yapılarak festivale heyet olarak katılım sağlanmıştır. Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN tarafından festivalin açılış konuşması gerçekleştirilmiştir.

Kilis İli OSB Meyan Kökü Fabrikasında İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 26.10.2019 tarihinde Kilis Bayrakdar Meyan Kökü Fabrikası ziyaret edilmiştir. Fabrika sahipleri Muhammet BAYRAKDAR ve Ahmet BAYRAKDAR tarafından heyete meyan kökü bitkisi hakkında bilgi verilerek fabrikada yerinde incelemeler yapılmıştır.

Gaziantep Valilik Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 26.10.2019 tarihinde Gaziantep Valisi Davut GÜL'ü ziyaret ederek Gaziantep'te tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Gaziantep İstişare Toplantısı

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 26.10.2019 tarihinde Gaziantep Valiliği Toplantı Salonunda istişare toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıya TBMM Araştırma Komisyonu Heyeti, Gaziantep Valisi Davut GÜL, Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürü Mustafa KOÇ, DKMP 3. Bölge Müdürü İsrail ERDOĞAN, Gaziantep Tarım ve Orman İl Müdürü Mehmet KARAYILAN, S.S. Moringantep Girişimci Kadınlar Üretim ve Kalkınma Kooperatifi temsilcileri, Komisyon Uzmanları, diğer TBMM personeli ile ilin ilgili üst düzey yöneticileri iştirak etmiştir. Söz konusu toplantıda Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürü Mustafa KOÇ, DKMP 3. Bölge Müdürü İsrail ERDOĞAN ve Gaziantep Tarım ve Orman İl Müdürü Mehmet KARAYILAN tarafından sunum yapılarak Gaziantep özelinde ve Türkiye genelinde tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca S.S. Moringantep Girişimci Kadınlar Üretim ve Kalkınma Kooperatifi Başkanı Sevgi KÜTÜZ tarafından Kooperatifin çalışmaları ve ürettikleri ürünlerle ilgili bilgi verilmiştir.

Halfeti Belediye Başkanlığı Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 27.10.2019 tarihinde Halfeti Belediye Başkanı Şeref ALBAYRAK'ı makamında ziyaret ederek Halfeti'de tıbbi ve aromatik bitki

çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Halfeti Karagül Serasında Yerinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27.10.2019 tarihinde Şanlıurfa Halfeti Karagül Serası ziyaret edilmiştir. Halfeti Tarım ve Orman İlçe Müdürü Akan AKMEŞE tarafından heyete; karagül bitkisi hakkında bilgi verilerek serada incelemeler yapılmıştır.

Şanlıurfa Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretim Çiftliğinde Yerinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 27.10.2019 tarihinde Şanlıurfa’da bulunan Selim Uludağ Tarım İşletmeleri ziyaret edilmiştir. İşletme sahibi Mehmet Sait ULUDAĞ tarafından heyete; çiftlikte üretilen tıbbi ve aromatik bitkiler ve ihracatı hakkında bilgi verilerek çiftlikte incelemeler yapılmıştır.

Şanlıurfa Kırmızı Biber Gıda Sanayi Tesisinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 28.10.2019 tarihinde Şanlıurfa Gıda Üreticileri OSB’de yer alan Kırmızı Biber Gıda Sanayi Tesisi ziyaret edilmiştir. Tesis yetkilisi Mehmet IŞIKAY tarafından heyete kırmızıbiber üretim zinciri hakkında bilgi verilerek tesiste yerinde incelemeler yapılmıştır.

Şanlıurfa GAPTAEM’de (Güney Doğu Anadolu Projesi Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü) Brifing ve İstişare Toplantısı

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 28.10.2019 tarihinde Şanlıurfa’da yer alan GAPTAEM Toplantı Salonunda istişare toplantısı gerçekleştirmiştir. Toplantıya TBMM Araştırma Komisyonu Heyeti, GAP İdaresi Başkanı Sadrettin KARAHOCAGİL, DKMP 3. Bölge Müdürü İsrail ERDOĞAN, Şanlıurfa Orman Bölge Müdürü Cevdet ÇİÇEK, Şanlıurfa Tarım ve Orman İl Müdürü Dr. Murat ÇAKMAKLI, Güney Doğu Anadolu Projesi Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürü İbrahim Halil ÇETİNER, Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyeleri, Komisyon Uzmanları, diğer TBMM personeli ile ilin ilgili üst düzey yöneticileri ve basın mensupları iştirak etmiştir. Söz konusu toplantıda GAPTAEM Müdürü İbrahim Halil ÇETİNER, GAPTAEM’den Ziraat Yüksek Mühendisi Dr. İslim KOŞAR, Şanlıurfa Orman Bölge Müdürü Cevdet ÇİÇEK, DKMP 3. Bölge Müdürü İsrail ERDOĞAN ve Şanlıurfa Tarım ve Orman İl Müdürü Dr. Murat ÇAKMAKLI tarafından sunum yapılarak Şanlıurfa özelinde ve Türkiye genelinde tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliğinin korunmasında, bunların üretiminde ve pazarlanmasında karşılaşılan sorunlar ile alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Şanlıurfa Harran Üniversitesi Teknokent Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 28.10.2019 tarihinde Şanlıurfa Harran Üniversitesi Teknokent’te yer alan “Organik Meyve İşleme Pilot Tesisi” ziyaret edilmiştir. Tesis yetkilisi Prof. Dr. Hasan VARDİN, Proje Sorumlusu Ziraat Mühendisi Adnan YETKİN ve Ziraat Mühendisi Fatma Zehra AKGÜNLÜ tarafından heyete nar, isot ve kırmızıbiber üretimi hakkında bilgi verilerek tesiste yerinde incelemeler yapılmıştır.

Şanlıurfa Talat Demirören İstasyonu Koleksiyon Bahçesinde İncelemeler

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti tarafından 28.10.2019 tarihinde Şanlıurfa GAPTAEM Koruklu Talat Demirören Araştırma İstasyonu ziyaret edilmiştir. GAPTAEM’den Ziraat Yüksek Mühendisi Dr. İslim KOŞAR tarafından heyete tıbbi ve aromatik bitkiler koleksiyon bahçesi hakkında bilgi verilerek, uçucu yağ üretim tesisinde incelemeler yapılmıştır.

Akçakale Belediyesi Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 28.10.2019 tarihinde Akçakale Kaymakamı Metin ESEN ve Akçakale Belediye Başkanı Mehmet YALÇINKAYA ile beraber Akçakale Sınır Kapısını ziyaret ederek Türk Silahlı Kuvvetlerinin son dönemde gerçekleştirdiği “Barış Pınarı Harekâtı”na manevi desteğini sunmuştur. Ardından Akçakale Belediyesi ziyaret edilerek Akçakale’de tıbbi ve aromatik bitkiler özelinde tarımsal üretimde yaşanan sorunlar ile alınması gereken tedbirler hakkında istişarelerde bulunulmuştur.

Şanlıurfa Valilik Ziyareti

TBMM Araştırma Komisyonu heyeti 28.10.2019 tarihinde Şanlıurfa Valisi Abdullah ERİN’i makamında ziyaret etmiştir. Komisyon Başkanı Antalya Milletvekili İbrahim AYDIN tarafından Komisyonun kuruluş amaçları ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Şanlıurfa Valisi Abdullah ERİN tarafından ise Şanlıurfa ilinde tarım sektörünün mevcut durumu ve yaşanan güncel gelişmeler hakkında Komisyona bilgi aktarılmıştır.

İlgili çalışma ziyaretinin tam tutanaklarına aşağıdaki adreslerden ulaşılmaktadır:

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2432
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2433
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2434
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari_goruntule?pTutanakId=2435

E. KOMİSYONDA GÖREVLENDİRİLENLERİN LİSTESİ

Komisyonunda görevlendirilen uzmanların Komisyonun görev sahasına giren alanlarda ihtisas sahibi olmaları gözetilmiştir. Komisyon çalışmalarına ve rapor yazımında katkıda bulunmak üzere toplam 14 uzman Komisyonunda görevlendirilmiştir.

İSİM	UNVANI	KURUMU
Fatih TOPSAK	Yasama Uzmanı	TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı
Onur ÇAM	Yasama Uzman Yardımcısı	TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı
Lütfiye İlksen CERİTOĞLU KURT	Uzman Eczacı	26. Dönem Çorum Milletvekili
Dr. Ahmet İPEK	Tarım ve Orman Bakanlığı Başmüfettişi	Tarım ve Orman Bakanlığı / Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı
Özgür BALCI	Odun Dışı Ürün ve Hizmetler Dairesi Başkanı	Tarım ve Orman Bakanlığı / Orman Genel Müdürlüğü
Dr. Mehmet Zafer KALAYCI	Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanı	Sağlık Bakanlığı / Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Dr. Mehmet HASDEMİR	Şeker Dairesi Başkanı	Tarım ve Orman Bakanlığı / Şeker Dairesi Başkanlığı
Fuat ŞANAL	Teftiş Kurulu Başkan Yardımcısı	Tarım ve Orman Bakanlığı / Orman Genel Müdürlüğü
Dr. Reyhan BAHTİYARCA BAĞDAT	Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Birim Başkanı	Tarım ve Orman Bakanlığı / Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
Doğanay Nafiz İLHAN	İstihdam Uzmanı	Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı / Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
Fatma AYHAN	Ziraat Mühendisi	Tarım ve Orman Bakanlığı / Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü
Oğuzhan FAKILI	Ziraat Yüksek Mühendisi	Tarım ve Orman Bakanlığı / Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
Özgür ÖZTÜRK	Biyolog	Sağlık Bakanlığı / Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Başkanlığı
Nazım TANRIKULU	Çiftçi Eğitimi ve Üretim Şube Müdürü	Balıkesir Büyükşehir Belediyesi / Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı

F. KOMİSYONA SUNULAN RAPORLAR VE BELGELER

SIRA NO	KURUM/KURULUŞ	TARİH-SAYI	KONUSU
1	Türk Eczacıları Birliği Merkez Heyeti	07.05.2019-386307	Komisyon çalışmalarına katkı ve müdahil olma talebi
2	Tarım ve Orman Bakanlığı	24.05.2019-E.1650622	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Strateji Belgesi
3	Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı	10.07.2019-E.16282	Tıbbi ve aromatik bitkilere ilişkin istatistiki verileri hâvi bilgi notu
4	Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu	02.08.2019-E.121049	Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından ruhsatlandırılan beşeri tıbbi ürünlere ilişkin bilgi notu
5	Tarım ve Orman Bakanlığı	07.08.2019-E.2406713	Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan destekleme ödemeleri, tıbbi ve aromatik bitki çeşitliliği ile muhafaza ve envanter çalışmalarına ilişkin rapor
6	Tarım ve Orman Bakanlığı	26.08.2019-E.2565913	Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmalara ilişkin bilgi notu
7	Ticaret Bakanlığı	09.09.2019-E.47459560	Dış ticarete konu olan tıbbi ve aromatik bitkilere ilişkin ithalat, ihracat değer ve miktarlarını haiz bilgi notu

G. KOMİSYONA SUNULAN ÖNERGELER

SIRA NO	MİLLETVEKİLİ	TARİH	KONUSU
1	Ertunç Erkan BALTA Artvin Milletvekili	15.05.2019	Komisyon Rapor Sunumu
2	Ertunç Erkan BALTA Artvin Milletvekili	03.07.2019	Komisyon Çalışma Ziyareti Önerisi

MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU RAPORU

BİRİNCİ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. GİRİŞ

Türkiye sahip olduğu ekolojik koşullar, iklim ve coğrafi özellikler nedeniyle önemli bir biyoçeşitlilik merkezidir. Türkiye'nin bitki zenginliği; farklı jeolojik ve topoğrafik özelliklerinden, üç tarafının denizlerle çevrili olmasından, step, orman, maki, kayalık, tuzcul ve farklı bölgelerdeki mikroklima özelliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye; dünyadaki yedi fitocoğrafi bölgenin üçünün (Akdeniz, Avrupa-Sibirya, İran-Turan Bölgeleri) özelliğini taşımaktadır. Tüm bu ekosistemlerin sonucu olarak ülkemizin biyolojik çeşitlilik bakımından küçük bir kıta karakterine sahip olduğu bir gerçektir.¹ Ayrıca tarihsel gelişimi içinde Anadolu'nun göç yolları üzerinde bulunması ve birçok medeniyete ev sahipliği yapması; bitki çeşitliliğinin ve zenginliğinin artmasında ve gen kaynaklarının zenginleşmesinde önemli rol oynamıştır.²

Bugün dünyada tarımı yapılan birçok kültür bitkisinin gen merkezinin Anadolu toprakları olduğu da bilinen bir gerçektir. Ülkemizde bitki türü sayısına ilişkin muhtelif kaynaklarda farklı rakamlar olmakla birlikte Türkiye, florasında sahip olduğu 9.221 bitki türü ve 12.006 bitki taksonu ile Avrupa kıtasının tamamına yakın bir zenginliğe sahiptir. Ülkemizin bitkisel genetik kaynakları içerisinde tıbbi bitkilerin önemli bir yeri bulunmaktadır.³ Ülkemiz zengin biyoçeşitliliğine ve doğal florasındaki çok sayıda tıbbi bitki türüne rağmen dünyada halen ucuz hammadde tedarikçisi konumundadır. Ülkemizde doğadan toplanarak iç ve dış ticareti yapılan 347 tür bulunduğu ve bunların % 30'unun dış ticaretinin yapıldığı bilinmektedir. Ürün çeşitliliğinin artırılıp, istenen standartlara ve farmakopelere uygun kalitede drog üretildiğinde yurtdışı pazarlarda hedeflenen seviye yakalanabilecek ve bitkisel ürünler sadece drog olarak değil; bitkisel ekstre, uçucu yağ, hidrosol, konkret vb. olarak pazarlanabildiğinde de söz konusu ürünlerden elde edilecek gelir hızla artabilecektir.

Tıbbi ve aromatik bitkiler (TAB'lar); bazı kısımlarında terapötik (tedavi edici) amaçlar için kullanılacak bir dizi fitokimyasal sentezleme yeteneğine sahip metabolitleri içeren; temel olarak kozmetik, tıbbi ürünler ve diğer doğal sağlık ürünlerinin bileşenlerinde

¹ FAO, "Türkiye'nin Biyoçeşitliliği: Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemlerine Katkısı", Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO, Ankara, 2019, s. 222.

² DEMİR, A., "Sürdürülebilir Gelişimde Yükselen Değer; Biyolojik Çeşitlilik Açısından Türkiye Değerlendirmesi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Sayı: 24, 2012, s. 67-74.

³ GÜNER, A., ASLAN, S., EKİM, T., VURAL, M., BABAÇ, M.T., "Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)", Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul, 2012, s. 610.

rol alan bitkisel hammaddelerdir. Tıbbi bitkiler; beslenme, kozmetik, vücut bakımı, tütsü veya dini törenler vb. alanlarda yer alırken; aromatik bitkiler ise güzel koku ve tat vermeleri için kullanılmaktadır.⁴

Uluslararası Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN)’ne göre tıbbi bitkilerin günümüzde Asya ve Afrika gibi yoğun kullanıldığı bölgelerde birtakım türler yok olma tehlikesi altındadır. IUCN’nin verilerine göre dünyada 15.000 tıbbi bitki türünün nesli; plansız toplama, şehirleşme, yabancı ot mücadelesi vb. birçok sebeple farklı derecelerde tehlike altındadır. Bu nedenle artan TAB taleplerinin karşılanması için hızla TAB tarımının yapılması, biyoçeşitliliğin korunmasında ve kaçakçılığın önlenmesinde hayati önem taşımaktadır. Dünyada tıbbi bitki ticareti yapan ülkelerde kültüre alma çalışmaları uzun yıllardır devam etmektedir. Bu kapsamda farklı ülkelerde birçok farklı türde tarla tarımına geçilerek tıbbi bitkilerin üretimi yapılmaktadır.⁵

Ülkemizde de tıbbi bitkilerin önemli bir kısmı doğadan toplanmakta ve toplanan bitkiler arasında nesli tükenmekte olan türler bulunmaktadır. Türkiye’de tüketilen veya ticareti yapılan tıbbi bitkilerin tarımı hedeflenen seviyede olmamakla birlikte; kültüre alma, çeşit geliştirme ve üretim çalışmaları son dönemde ivme kazanmıştır. Günümüzde biyolojik çeşitlilik “*Milli Servet*” olarak nitelendirilmekte ve stratejik önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ülkemizde gen merkezi ve üretim potansiyeli bulunan birçok bitkinin diğer ülkeler tarafından patentinin alınmış olması, ülkemizin konu ile ilgili gerekli politikaları oluşturup önlem almakta geciktiğini göstermektedir. Bununla birlikte sınırlı sayıda tıbbi bitki morfolojik tanımlaması yapılarak ticari kayıtlarda yer almaktadır. Birçok bitki “*diğerleri*” kısmında sadece toplam miktar olarak kayıtlara girmektedir. Bu bakımdan TAB materyallerinin doğru morfolojik tanımlamalarla istatistiki olarak kayıtlarının tutulması üretim projeksiyonlarının doğru oluşturulması bakımından da önem taşımaktadır.

TAB’ların sağlığa olan katkısının yanında mevcut tarım sisteminde de münavebeye uygun olmaları, marjinal tarım arazilerini kullanma yetenekleri, yetiştirilme teknikleri gereği kadınlar, engelliler ve küçük aile işletmeleri tarafından daha kolay benimsenebilmeleri, üreticilerin alternatif ürün arayışları vb. nedenlerle ürün deseninde gelişebilecek potansiyeldedir. Ancak kültüre alınan TAB’ların biyolojisi ve ekolojisi çok iyi bilinmelidir. Üretilen miktar kadar ürünün kalitesi, etken maddelerinin farmakopelere uygun olması, iyi

⁴ SOFOWARA, A., OGUNBODEDE, E. and ONAYADE, A., “The Role and Place of Medicinal Plants in the Strategies for Disease Prevention”, *Afr J Tradit Complement Altern Med.*,10 (5): 210-229, 2013, p. 210.

⁵ LANGE, D., “International Trade in Medicinal and Aromatic Plants: Actors, Volumes and Commodities”, In: *Medicinal and Aromatic Plants: Agricultural, Commercial, Ecological, Legal, Pharmacological and Social Aspects*, (eds. BOGERS, R.J., CRAKER, L.E. and LANGE, D.), 2006, p. 155-170.

tarım uygulamaları ile yetiştirilmesi, hasadı ve tüketiciye ulaşıncaya kadar olan tüm süreçteki iş ve işlemlerin de titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Bu hedefe yönelik olarak yapılacak eğitim, tanıtım, pazarlama ve destekleme çalışmaları ile sektörün gelişmesi hızlanacaktır. Uluslararası pazardan pay alınabilmesi için de ülkesel bir pazarlama ve destekleme modelinin üretimden nihai ürüne kadar olan iş paketleri çerçevesinde analiz edilerek ivedilikle uygulanması gerekmektedir.

1.2. TARİHÇE

Bitkilerin tıbbi anlamda kullanımı ve iyileştirici etkilerinin bulunduğu inancı, insanlığın var olduğu çok eski çağlara dayanmaktadır. Tarihsel ve arkeolojik kazılar kronolojik olarak sıralandığında; M.Ö. 30.000’li yıllara dayanan dönemde, Mezopotamya’da bulunan Şanidar mağarasında insan izlerinin de olduğu kalıntılar içerisinde *civanperçemi*, *gül*, *kanarya otu*, *hatmi çiçeği*, *ebegümeci* ve *deniz üzümü* gibi çeşitli bitkilerin varlığı tespit edilmiştir.

Anadolu toprakları tarihin en eski dönemlerinden beri büyük medeniyetlerin hüküm sürdüğü topraklardır. Anadolu’da M.Ö. 12.000 yıl öncesinden itibaren önemli yerleşimler görülmekte ve bu yerleşimlerdeki insanların bazı şifalı bitkileri bildiği ve kullandığı bilinmektedir. Daha sonraları Anadolu toprakları çok önemli toplulukların yerleşim yeri olmuş ve bu toprakların geniş bitki örtüsünden yararlanmışlardır. Bu topraklarda yaşayan toplulukların tıp uygulamaları insanlığın tıp potasına çok şey katmıştır.⁶

İnsanlık ve tıp tarihindeki en eski kayıtlardan diğeri “*Alplerdeki buzullar*” arasında bulunmuş (M.Ö. 3000-5000) Ötzi adındaki mumyanın tedavi amaçlı kullandığı düşünülen bitkilerdir. Mumya üzerinde yapılan otopside Ötzi’nin bağırsaklarında yaygın bir parazit türü olan kancalı kurt parazitinin izlerine rastlanmıştır. Ancak parazitleri öldürme özelliği taşıyan bir çeşit ağaç yosununun da mumyanın bağırsaklarında bol miktarda bulunmuş olması; bunlardan kurtulabilmek için söz konusu parazit karşıtı yosunlarla beslendiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.⁷ Çin hükümdarı Shin-Nong’un M.Ö. 3700 yıllarında yazdığı kitapta 200’den fazla bitkiden bahsedilmektedir. Babilliler ve eski Mısırlıların çok sayıda bitkinin tıbbi kullanımının yanı sıra insan anatomisi hakkında da bilgi sahibi olduklarına dair bulgulara rastlanılmaktadır.

⁶ İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Başkanı Ayten ALTINTAŞ Tarafından Komisyona Sunulan Bilgi Notu.

⁷ INOUE, M., CRAKER, L., “Medicinal and Aromatic Plants-Uses and Functions”, In: Horticulture: Plants for People and Places, (eds. DIXON, G., ALDOUS, D.), Vol. 2., Dordrecht: Springer; London, 2014, p. 645-669.

M.Ö. 1500 yıllarında Orta Anadolu'ya yerleşen Hititler kil tabletlerinde birçok bilgi bırakmışlardır. Bu kil tabletler Mezopotamya tabletleriyle aynı nitelikte ve çok değerlidir. Bu tabletlerde; adamotu, üzüm, zeytin, defne, arpa, badem, banotu, buğday, dişotu, hardal, haşhaş, kayısı, köknar, mazi, mersin, meyankökü, safran, sarımsak, sedir, selvi ve alıç gibi birçok tıbbi bitkiyi tanıdıkları ve ilaç olarak kullandıkları görülmektedir. Hititler döneminden beri Anadolu'da; afyon, balmumu, kitre, mazi, meyankökü, günlük, sıgala, palamut kadehi ve salep tabiattan toplanıp kullanılmaktadır. Bugün kullanılan “haşhaş” kelimesinin Hitit tabletlerinde kayıtlı “Haşşıka”dan geldiği bilinmektedir. Hititler ve Anadolu'da yerleşen diğer devletler; safran, susam, haşhaş, soğan, sarımsak, kayısı, defne, köknar ve meyankökü bitkilerinin ticaretini yapmış ve dış ülkelere satmışlardır. Ayrıca Kayseri (Kültepe)'de M.Ö. 1974-1719 yıllarına ait tabletlerde; kimyon, kişniş ve kekikten bahsedilmektedir.⁸ Hititlere ait (M.Ö. 1700-1200) çivi yazılı Boğazköy Metninde ilaç olarak kullanılan bitkiler; *haşhaş, defne, Mekke pelesenki, mersin ağacı, kenevir, göknar, safran, ardıç, it üzümü, kekik, buhur ağacı, fıstık çamu tohumu, diş otu, hardal, sütlege, adamotu, banotu, rezene, gül, meyan kökü, çördük otu, üzerlik, çöven, dereotu, kimyon, kişniş, sedef otu ve sinir otu* olarak geçmektedir.⁹

Yunan ve Roma tıbbı Mısır tıbbından etkilenmiş olup Hipokrat (M.Ö. 460-377) tıbbi tedaviler için yaklaşık 60 çeşit şifalı bitki kullanmıştır ve M.Ö. 500 yılından itibaren tıbbı çok önemli katkıları olmuştur. Hipokrat'ın ardılları tarafından yazılan ve onun bilgilerini aktaran çok önemli kitap olan “Corpus Hippocraticum”da 400'den fazla tıbbi bitki yer almaktadır. Bu bitkilerin çoğu Ege'de doğal olarak yetişen bitkilerdir. Kekik, fesleğen, kişniş, kimyon, adamotu, banotu, çöpleme, haşhaş, hardal, kekik, kitre, meşe mazısı, nane, nar kabuğu, rezene, safran ve terementi ilaç olarak kullanılmakta ve tarımı yapılmaktadır. Ayrıca rezene ve naneyi yetiştirip kullandıkları da bilinmektedir. Eski tıpta çok önemli bir isim de Dioskorides'tir. Adana civarındaki Anazarba yerleşim yerinde yaşamış Dioskorides'in (M.Ö. 40-90) yazdığı tıbbi bitkiler kitabı olan “Materia Medica” Anadolu'da yetişen tıbbi bitkileri tanıtır ve XVI. yüzyıla kadar dünyada ‘*incil tıbbi*’ olarak kullanılmıştır. Bu kitabında Dioskorides 540 tıbbi bitki hakkında bilgi vermektedir. En çok; ısırgan, ökseotu, sarımsak, kadıntuzluğu, sedir, atkuyruğu, incir, kantaron, defne, keten, karabaş otu, mersin, çörekotu, karaçalı çınar, adaçayı ve susam gibi bitkileri bilmekte ve ilaç olarak kullanmaktadır. Roma döneminin en ünlü hekimi olarak kabul edilen Galenus, günümüzde

⁸ SABUNCUO, T., “Çivi Yazılı Belgeler Işığında M.Ö. 2. Bin Yıl Anadolu'sunda Tarım”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 154.

⁹ ERTEM, H., “Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, 1987, s. 65.

galenik preparatlar adı verilen birçok farmasötik preparat geliştirmiştir. Günümüzde de geleneksel tıpta yaklaşık 70.000 bitki türünün kullanıldığı bilinmektedir.¹⁰

Erken dönem Avrupa tıbbi bitki pazarları ve tüccarları; Asya’dan gelen baharatları İpek Yolu’nu izleyen yollardan ve Kızıldeniz ile Akdeniz arasında bulunan Süveyş’ten geçirerek kullanmışlardır. M.Ö. 325’te Büyük İskender’in Kuzey Hindistan’ı fethi bazı Avrupa ülkelerini tıbbi, baharat ve aromatik bitkilerle ilk kez tanıştırmıştır. Genellikle baharat adaları olarak adlandırılan Moluccas/Maluku Adaları’nın Endonezya takımadaları, 1700’lere kadar en iyi *karanfil* ve *küçük hindistan cevizi (muskat)* kaynaklarıydı. Arap tüccarlar Moluccas’ta toplanan baharatları IV. yüzyıldan itibaren Avrupalılara tanıtmış ancak bitki kaynaklarını gizli tutmaya çalışmışlardır.

İslamiyet’in ilk dönemlerinde “Peygamber Tıbbı” anlamına gelen Tıbb-ı Nebevî, Hz. Peygamber (sav)’in beden ve ruh sağlığı hakkında ortaya koyduğu uygulama ve tavsiyeleri ile ön plana çıkmaktadır. Onun bu uygulama ve tavsiyeleri daha sonra oluşturulan büyük hadis ansiklopedilerinde ve bağımsız olarak yazılan pek çok “Et-Tıbbu’n-Nebevî” kitabında yer almış ve gerek tıpla uğraşan Zehravi, İbn-i Sînâ ve İbnu’n-Nefis gibi Müslüman hekimlere gerekse tedavi arayan hastalara her dönemde şifa ve rehber olmuştur. Tıbb-ı Nebevî sadece beden sağlığını değil ruh sağlığını da kapsamaktadır.

Endülüs Emevileri döneminde tarım, ticaret ve imalât alanlarında büyük gelişmeler kaydedilmiş olup; fetih sonrası yapılan toprak reformlarıyla küçük çiftçiler güçlendirilmiş, toprağın işletilmesiyle ilgili yeni düzenlemeler yapılarak çiftçilerin daha iyi çalışmasına imkân tanınmıştır. Diğer taraftan Doğu’da ve Kuzey Afrika’da gerçekleştirilen ziraî gelişmeler düzenli olarak Endülüs’e aktarılmış, özellikle sulu tarımın gelişmesine bu bilgiler büyük katkıda bulunmuştur. Halen Avrupa’da kültürü yapılan birçok kültür bitkisi de (çeltik, şeker kamışı, kayısı, portakal, nar, pamuk vb.) İspanya’ya bu dönemde götürülmüş ve söz konusu bitkilerin tarımının yaygınlaşmasına katkıda bulunulmuştur.

Ebu Ubaid el-Bakri, Endülüs’ün bitkileri ve ağaçları üzerine çalışmalar yapmıştır.¹¹ Anonim olan “Umdat El-Tabib Fi Ma’rifat El-Nabat Li-Kull Labib” isimli eserde ilk olarak bitkilerin cins, tür ve çeşitlerine göre bir sınıflandırma yapılmıştır.¹² Tanınmış Endülüslü filozof İbn Bajja, farmakolojik çalışmalarını “Kitab Al-Tajribatayn” (Deneyimler Kitabı)

¹⁰ FARNSWORTH, N.R., SOEJARTO, D.D., “Global Importance of Medicinal Plants”, In: Conservation of Medicinal Plants, (eds. AKEREB O., HEYWOOD V.H., SYNGE, H.), Cambridge University Press, Cambridge, 1991, p. 362.

¹¹ NASR, S. H., “Science and Civilization in Islam”, Kazı Publications, 2001, p. 112.

¹² VERNET, J., SAMSO, J., “Development of Arabic Science in Andalusia”, In: Encyclopaedia of Arabic Science, (eds. RASHED, R.), London: Routledge, 1996, p. 262.

isimli kitabında toplamış; “Kitab Al-Nabat” adlı eserinde (latinceye “*Liber De Plantis*” adıyla çevrilmiştir) bitki fizyolojisini ele almış ve bitkilerin sınırsız çeşitliliğini vurgulamıştır. Bitkileri mükemmel ve kusurlu (ana organlardan yoksun olanlar) olarak sınıflandırmış ve üreme biyolojilerini kaydetmiştir.¹³

İbn-i Sina, beş ansiklopedik kitaptan oluşan “El-Kanun Fi’t-Tıp” adlı eserinde, birinci kitabında; anatomi ve koruyucu hekimlikten, ikinci kitabında basit ilaçlardan, üçüncü kitabında patolojik tanımlardan, dördüncü kitabında cerrahi yöntemlerle tedaviden ve beşinci kitabında ise çeşitli ilaç terkiplerinden bahsetmektedir. 17. yüzyılın ortalarına kadar eserleri Fransa’nın en meşhur tıp fakülteleri olan “Montpellier” ve “Lauvain” dâhil olmak üzere Avrupa’da birçok üniversitede ders kitabı olarak okutulmuştur.

Selçuklular Anadolu’ya geldiklerinde tıbbi olarak kullanılan birçok bitkiyi tanımaktaydılar. Selçuklu hekimlerinin hastalarına tavsiye ettikleri birçok bitki Anadolu’da yetişmekteydi. Eğir, tarhun, kişniş, kekik gibi önemli bitkileri ise Orta Asya’dan itibaren bilmekteydiler. Ayrıca Selçuklular neredeyse tüm büyük şehirlerde sağlık alanıyla ilgili olarak darüşşifa, bimaristan, maristan, darül’afiye ismi verilen binalar inşa etmişlerdir. Bu sağlık kuruluşlarında çok sayıda doktor ve eczacı yetişmiştir. O dönemde yaşamış olan Yakup bin İshak El-Kindi tarafından yazılmış olan kitap; aromatik suların, uçucu yağların, pomatların yapımı ve kullanılışları hakkında geniş çaplı bilgi vermesi açısından oldukça önemli bir kaynaktır.

Osmanlı Devleti hekimleri de Anadolu’daki tıbbi bitkileri bilmekte, kullanmakta, tarımını ve ticaretini de yapmaktaydılar. Bu bitkilerden başlıcaları; ağu ağacı, alıç, anason, bakam, baldırıkara, menekşe, böğürtlen, çayır diken, çiğdem, çöğen, çörek otu, tilki üzümü, ebegümeci, eftimon, eğir kökü, eşek turpu, hayıt, haşhaş, güveği otu, hardal, ısırgan, kündür, atkuyruğu, kimyon, kene tohumu, kereviz, kesira, kadıntuzluğu, mahmude, mazi, nane, köknar, papatya, buy, rezene, sarmaşık, sığırkuyruğu, susam, sinirlice otu, süsen, tekesakalı, turp, tarhun ve üzerliktir. Ayrıca Osmanlılar Döneminde, Selçuklu Döneminden kalma bütün tedavi ve yardım kuruluşları devam ettirilmekle birlikte, bu dönemde çeşitli hastaneler de yaptırılmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde Akşemseddin’in hekimlik yaparak tıbbi bitkilerle ilgili çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Bu döneme büyük katkısı olan kişiler; Şerefeddin bin İlyas Sabuncuoğlu, Amirdovlat ve Evliya Çelebi’dir.

XV. yüzyılda bazı ülkelerin baharat ticaretini tekellerine almaları sebebiyle oluşan büyük fiyat artışları; baharatları altından daha değerli hale getirmiştir. Vasco da Gama’nın

¹³ REGIS, M., “Encyclopedia of the History of Arabic Science: Technology, Alchemy and Life Sciences”, 1996, p. 818 (1105).

1497’de Hindistan’dan Ümit Burnu’na yaptığı yolculuğun ardından Portekizliler tarafından, XVI. yüzyılda baharat ticaretini güçlendirmiş ve XVII. yüzyılda Hollandalılar baharat savaşı olarak bilinen savaşta Moluccas’ın kontrolünü ele geçirmiştir. Moluccas’tan getirilen baharat fidanlarıyla farklı bölgelerde üretimler başlamıştır. Üretimin yaygınlaşması bitkilerin erişilebilir olmasını ve fiyatların düşmesini sağlamış, baharat savaşları sona ermiştir.

Tedavi amacıyla kullanılan bitkilerin sayısında süregelen artış söz konusu bitkilerle uğraşacak ayrı bir bilim dalı olan farmasötik botanik’in ortaya çıkmasını sağlamıştır. Farmasötik botanik ayrı bir bilim dalı haline 19. yüzyılda gelmiştir. Aynı yüzyılda Türkiye’de de önemli bilim dalları arasında yerini almış, Galatasaray Tıbbiye Okulu’nda meslek uzmanlık bilim dallarından biri olarak eczacılık sınıfı açılmış ve farmasötik botanik dersi eczacılık müfredatına girmiştir ve o tarihten beri kesintisiz okutulmaktadır.¹⁴

1.3. TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN ÖNEMİ

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Biyoçeşitlilik El Kitabı’nda TAB’lar “*hastalıkları önlemek, sağlığı korumak ve rahatsızlıkları tedavi etmek amacıyla insanlara ilaç sağlayan bitkiler*” olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizin de taraf olduğu ve imzaya açıldığı 5 Haziran 1992 tarihinde imzaladığı Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin üç temel amacı; biyolojik çeşitliliğin korunması; biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve genetik kaynakların kullanımından kaynaklanan faydaların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımını oluşturmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin korunmasının insanlığın ortak sorunu olduğunu, devletlerin kendi biyolojik kaynakları üzerinde hükümler haklara sahip olduğunu, devletlerin kendi biyolojik çeşitliliklerini korumakla ve kendi biyolojik kaynaklarını sürdürebilir biçimde kullanmakla yükümlü olduklarını, biyolojik çeşitlilik kaybının veya önemli ölçüde azalmasının nedenlerini kaynağında önceden tahmin etmenin, önlemenin ve bu nedenlerle mücadele etmenin yaşamsal önem taşıdığını, biyolojik çeşitlilikle ilgili genel veri ve bilgi eksikliğinin ve uygun tedbirlerin planlanmasına ve uygulanmasına esas oluşturacak temel bir kavrayışın sağlanması için acilen bilimsel, teknik ve kurumsal imkânları geliştirme ihtiyacının olduğundan bahsedilerek; biyolojik çeşitliliğin korunmasında ve sürdürülebilir kullanımında kadınların üstlendiği yaşamsal rolü kabul eden ve biyolojik çeşitliliğin

¹⁴ TANKER, N., KOYUNCU, M., ÇOŞKUN, M., “Farmasötik Botanik”, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, No: 105, Ankara, 2007, s. 268.

korunması için kadınların her düzeyde politika oluşturulmasına ve uygulanmasına tam katılımına ihtiyaç duyulduğu, ekonomik ve sosyal kalkınma ile yoksulluğun kökünden yok edilmesinin gelişmekte olan ülkelerin ilk ve önemli önceliği olduğunu, biyolojik çeşitliliğin korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının giderek artan dünya nüfusunun gıda, sağlık ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında son derece önemli olduğunu ve bu amaçla hem genetik kaynaklara hem de teknolojilere erişimin ve bunların paylaşılmasının yaşamsal önem taşıdığının ifade edildiği Sözleşmenin 8. madde “j” ve “k” bentlerinde;

“j. Geleneksel yaşam tarzlarını sürdüren yerli ve yerel toplulukların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı bakımından anlam taşıyan bilgilerine, geliştirdikleri yeni yöntemlere ve uygulamalarına kendi ulusal mevzuatına göre sahip çıkacak, bunları koruyacak ve saygı gösterecek; bu bilgilerin, yeni yöntemlerin ve uygulamaların sahiplerinin onayı ve katılımı ile daha yaygın biçimde uygulanmasını sağlayacak ve bunların kullanımından doğacak yararların adil paylaşımını teşvik edecektir;

k. Tehdit altındaki türlerin ve popülasyonların korunması için gerekli mevzuatı ve/veya düzenleyici diğer hükümleri geliştirecek veya idame ettirecektir;” denilmektedir.

TAB; hem bitkisel drog, hem etken madde, hem de tüketim alanı bakımından çok büyük bir alanı kapsamaktadır. Bu bakımdan günümüzde standart hale gelmiş bir gruplandırılması bulunmamakla birlikte; genellikle familyalarına, içerdikleri etken maddelere, tüketim ve kullanımlarına, yararlanılan organlarına ve farmakolojik etkilerine göre gruplandırılabilceği değerlendirilmektedir.¹⁵ Ancak en yaygın olarak kullanılan gruplandırma etken maddelerine göre yapılan gruplandırmadır.¹⁶

TAB’lar; hastalıkların önlenmesinde, iyileştirilmesinde, sağlığın sürdürülmesinde ilaç olarak, geleneksel ve modern tıpta kullanılmaktadır. Aynı zamanda besin takviyeleri, bitkisel çay, tat, çeşni olarak beslenmede de faydalanılmaktadır. Yine vücut bakım ürünü olarak parfümeri ve kozmetikte kullanılmasının yansısı; boya, parlaticılar hatta böcek ilaçları olarak sanayinin farklı kollarında geniş bir kullanım alanı bulmaktadır. Birçok alanda kullanım alanı bulan TAB’lar biyolojik, kültürel ve endüstriyel kaynaklardır. Bu kaynaklara olan talep son yıllarda oldukça artmış ve artmaya da devam etmektedir. Bu bitkilerin değeri

¹⁵ CEYLAN, A., “Tıbbi Bitkiler”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 312, III. Baskı, İzmir, 1995, s. 140.

¹⁶ BAYRAM, E., KIRICI, S., TANSI, S., YILMAZ, G., ARABACI, O., KIZIL, S., TELCİ, İ., “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretiminin Artırılması Olanakları”, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, 11-15 Ocak 2010, s. 437-456, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/09e9d4bcc8157c0_ek.pdf, Erişim Tarihi: 29.08.2019.

sağlık alanında sentetik yolla elde edilen etken maddelerine göre çok yönlü etkiye sahip olması ve yan etkilerinin az bulunması gibi nedenlerle artmaktadır.¹⁷

Modern tıpta ilaç ve kimya sanayiindeki olağanüstü gelişmelerin yanında geleneksel tedavi metotları ve tıbbi bitkilerle tedavi halen gündemdeki yerini korumakta, hatta son yıllarda gelişmiş ülkelerde giderek artan bir ilgi görmektedir. Avrupa’da 150 milyondan fazla insan geleneksel tedavi yöntemlerinden yararlanmaktadır. Bu hususta başı çeken ülke olan Almanya’da halk, geleneksel tedavi yöntemlerine “yılda 10 milyar avro” harcamakta ve söz konusu harcamanın % 50’si sigorta kurumlarınca ödenmektedir. Diğer taraftan geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde özellikle gelir seviyesi düşük olan 2,5 milyara yakın insan ise kimyasal ilaçlardan yararlanamamakta ve başta bitkilerle tedavi olmak üzere, *Geleneksel Çin Tıbbı (TCM)*, *Ayurveda (Hint Tıbbı)*, *Tibet Tıbbı*, *Akupunktur*, *Şaman Tıbbı*, *Kaplıca tedavisi* vb. farklı çözümlere başvurmaktadır. Bu tedavilerin bir kısmı bazı ülkelerde tıp eğitimi içerisinde de yer almakta ve diplomalı hekimler tarafından uygulanmaktadır.¹⁸

Günümüze kadar yapılmış olan arkeolojik ve etnobotanik çalışmalarda; çok eski medeniyetlerden günümüze kadar kuşaktan kuşağa aktararak gelen bitkilerin kullanılışlarının tarihsel gelişimi ve halkın “deneme-yanılma-izleme” yoluyla tecrübe kazanarak tıbbi amaçla kullandığı bitkiler araştırılmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca birçok hastalık (örn. şeker hastalığı, sarılık, nefes darlığı vb.) bitkiler kullanılarak tedavi edilmeye çalışılmış ve çalışılmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre; yaklaşık 20.000 bitkinin tıbbi amaçlarla kullanıldığı ve yaklaşık 4 milyar insanın (dünya nüfusunun % 50’sinin) sağlık sorunlarını ilk etapta bitkisel droglarla çözmeye çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde reçeteli ilaçların yaklaşık % 25’ini etkin maddesi bitkilerden elde edilmiş olan ilaçlar (örn. vimblastin, rezerpin, kinin, aspirin vb.) oluşturmaktadır. Sağlık açısından oldukça önemli bir yere sahip olan bitkisel tıbbi ürünlerin keşfinde, bitkilerin halk arasında tedavi amacıyla yıllardır devam eden kullanımları önemli yol gösterici olmuştur. Örneğin Hindistan’da “sedatif (uyku verici)” etkisinden dolayı halk ilacı olarak kullanılan “*Rauvolfia serpentina*” türünün laboratuvar incelemesi sonucu antihipertansif etkisi tespit edilmiştir.

¹⁷ Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 24 Mayıs 2019 Tarihli ve E.1650622 Sayılı Bilgi Notu, s. 6.

¹⁸ Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, “Tıbbi Aromatik Bitkiler Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar”, 2015, s. 484.

1.4. DÜNYADA TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN DURUMU

Yeryüzünde bitkilerin dağılımı eşit olmamakla birlikte, tropik bölgeler bitki çeşitliliği bakımından en zengin bölgelerdir. Kutuplara doğru gidildikçe tür sayısı azalmaktadır. Yürütülen bir araştırmada, en fazla bitki türünün sırasıyla Çin, ABD ve Hindistan'da bulunduğu belirtilmektedir. Ülkelerin sahip oldukları bitki türü sayısı ile tıbbi bitki sayısı arasında doğrusal bir ilişki olması beklenmektedir.¹⁹ Ancak aşağıda yer alan Tablo 1 incelendiğinde mevcut durumun böyle olmadığı görülmektedir. Örneğin, Güney Kore'de bu oran % 34,5 iken, Malezya'da % 7,7'dir. Ülkemiz açısından bakıldığında ise % 33 ile oldukça yüksek bir orana sahip olduğu görülmektedir. Dünya üzerinde seçilmiş bazı ülkelerden derlenen veriler; toplam 422.000 çiçekli bitki türü içinden 72.000'inin tıbbi amaçla kullanılabilecek potansiyele sahip olduğunu ve tıbbi bitkilerin toplam tür içindeki payının % 17,1 olduğunu göstermektedir.²⁰

Tablo 1. Bazı Ükelere Göre Toplam Bitki Tür Sayısı ile Tıbbi Bitki Tür Sayısı

Ülkeler	Bitki Tür Sayısı (adet)	Tıbbi Bitki Tür Sayısı (adet)	Tıbbi Bitki Oranı (%)
Çin	32.200	4.941	15,3
ABD	21.641	2.564	11,8
Hindistan	18.664	3.000	16,1
Malezya	15.500	1.200	7,7
Tayland	11.625	1.800	15,5
Vietnam	10.500	1.800	17,1
Türkiye	10.000	3.300	33,0
Filipinler	8.931	850	9,5
Nepal	6.973	900	12,9
Pakistan	4.950	1.500	30,3
Fransa	4.630	900	19,4
Bulgaristan	3.567	750	21,0
Sri Lanka	3.314	550	16,6
Güney Kore	2.898	1.000	34,5
Macaristan	2.214	270	12,2
Ürdün	2.100	363	17,3
Dünya	422.000	72.000	17,1

Kaynak: Schippmann ve ark., 2006.

¹⁹ SCHIPPMANN, U., LEAMAN, D., CUNNINGHAM A.B., "A Comparison of Cultivation and Wild Collection of Medicinal and Aromatic Plants Under Sustainability Aspects", In: Medicinal and Aromatic Plants, (eds. BOGERS, R.J., CRAKER, L.E. and LANGE, D.), 2006, p. 75-95.

²⁰ KATHE, W., HONNEF, S., HEYM, A., "Medicinal and Aromatic Plants in Albania, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia and Romania. Federal Agency for Nature Conservation", Germany, 2003, p. 200.

Aşağıda yer alan Tablo 2’de ise; bazı ülkelerde tarımı yapılan tıbbi bitki tür sayısı yer almaktadır. Dünya genelinde tıbbi bitkilerin en çok kullanıldığı ülkeler olan Çin ve Hindistan aynı zamanda en çok yetiştiricilik yapan ülkelerdir.

Tablo 2. Bazı Ülkelerde Yetiştiriciliği Yapılan Tıbbi Bitki Tür Sayısı

Ülkeler	Tür Sayısı (adet)	Ülkeler	Tür Sayısı (adet)
Çin	250	Almanya	45
Hindistan	150	Avusturya	25
Türkiye	20	Yunanistan	20
ABD	90	Japonya	35
Macaristan	40	Hırvatistan	15
Kanada	60	İtalya	25
Polonya	30	İngiltere	20
Fransa	35	Arnavutluk	40
İspanya	40	Hollanda	20
Romanya	50	Bosna-Hersek	20
Bulgaristan	40	Finlandiya	26

Kaynak: Kathe, 2003.

FAO istatistiki verileri çerçevesinde; dünyada TAB üretim miktarları incelendiğinde 36 milyon ton ile *acı kırmızı ve Şili biberleri* ilk sırada gelmektedir. Bunu *sarımsak, kök ve yumrular* ile *mantarlar* izlemektedir (Bkz. Tablo 3).

Tablo 3. Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Dünya Üretimi (ton)

Ürünler	2007	2012	2015	2017
Biberler ve Şili Biberleri	27.427.243	30.961.594	33.177.009	36.092.631
Sarımsak	20.111.325	23.407.012	27.005.290	28.164.055
Kökler ve Yumrular	9.029.243	9.833.675	10.356.764	10.643.770
Mantar ve Yer Mantarı	5.914.206	9.648.578	10.712.880	10.242.541
Kahve (Yeşil)	8.137.937	8.822.841	8.872.748	9.212.169
Çay	4.172.871	5.042.470	5.810.097	6.101.062
Kakao Çekirdekleri	3.899.064	4.613.415	4.791.742	5.201.108
Zencefil	1.609.079	2.461.623	2.599.269	3.038.120
Anason Badian Rezene Kişniş	698.265	924.025	1.079.634	1.197.424
Mate Yaprakları	815.974	821.534	990.103	1.014.958
Kuş Üzümlü	715.341	642.692	627.174	578.349
Hardal Tohumu	417.200	474.086	533.775	563.745
Hindiba Kökleri	640.550	501.007	504.743	503.728
Tarçınlar	190.241	204.029	220.070	224.144
Karanfiller	109.295	130.775	183.008	166.065
Şerbetçiotu	126.348	112.221	132.661	148.603
Keçiboynuzu	122.123	126.405	132.267	136.540
Nane	73.660	106.385	107.684	99.768
Haşhaş Tohumu	67.484	49.801	101.847	70.690
Piretrum (Kurutulmuş)	4.835	8.494	9.145	13.761

Vanilya	9.349	8.085	7.267	8.144
Doğal Yapıştırıcı ve Jeller	28.264	48.204	64.913	-
TOPLAM	84.319.897	98.948.951	108.020.090	113.421.375

Kaynak: FAO, 2017.

Dünyada en fazla ekiliş alanını *kakao* plantasyonları oluşturmakta olup, 11,75 milyar ha. 'lık bir alanda üretim yapılmaktadır. Bunu 10,8 milyon ha. ile *kahve*, 4 milyon ha. ile de *çay* plantasyonları izlemektedir. Dünya üretim miktarı olarak ilk sırada yer alan *biberler ve Şili Biberleri* ise 1,99 milyon ha. ile dördüncü sırada yer almaktadır (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4. Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Dünyada Ekiliş Alanları (ha.)

Ürünler	2007	2012	2015	2017
Kakao Çekirdekleri	8.645.469	10.314.035	10.949.581	11.748.127
Kahve (Yeşil)	10.745.156	10.320.810	10.951.718	10.840.130
Çay	2.882.670	3.503.703	3.893.751	4.076.102
Biberler ve Şili Biberleri (Kuru)	1.718.997	1.940.664	1.879.366	1.987.059
Kökler ve Yumrular	1.168.658	1.279.459	1.496.472	1.795.633
Sarımsak	1.304.237	1.445.814	1.500.187	1.577.797
Anason Badian, Rezene, Kişniş	860.344	1.041.163	1.192.449	1.295.016
Karanfiller	377.041	568.400	634.115	635.768
Hardal Tohumu	618.806	614.464	678.897	616.119
Zencefil	243.198	367.662	339.476	371.816
Tarçın	225.531	247.508	275.867	284.208
Mate Yaprakları	274.976	274.847	263.650	261.639
Kuş Üzümlü	140.828	115.183	114.466	115.548
Haşhaş Tohumu	113.427	72.701	114.655	104.436
Vanilya	84.338	98.500	89.398	98.576
Şerbetçiotu	81.551	75.466	86.202	91.881
Keçiboynuzu	44.873	42.713	41.682	41.996
Mantar ve Yer Mantarı	18.012	23.861	29.772	27.438
Piretrum (Kurutulmuş)	24.149	20.075	18.239	25.624
Hindiba Kökleri	23.018	18.749	15.209	14.854
Nane	3.001	4.065	3.283	3.869
TOPLAM	29.598.280	32.389.842	34.568.435	36.013.636

Kaynak: FAO, 2017.

1.5. TÜRKİYE'DE TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN DURUMU

Türkiye'de ticari amaçla doğadan toplanarak iç ve dış piyasada satılan bitki türü sayısı bir çalışmada 347 adet olarak verilmiştir. Bunlar arasındaki endemik tür sayısı ise 35'tir. Yani ticareti yapılan türlerin yaklaşık % 10'u endemiktir. Doğadan toplanıp yurt dışına satılan doğal bitki türü sayısı ise yaklaşık 100'dür. Ülkemizde çeşitli bölgelerde yapılan etnobotanik çalışmalara göre doğal bitki türlerinin ortalama % 10-12'si çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde; ülkemizdeki türlerin

en az 1.000 kadarından çeşitli şekillerde yararlanıldığı ve son zamanlarda 500 kadarının da ticaretinin yapıldığı tahmin edilmektedir. Ülkemizin dış ticaret verileri raporun “4.1.2. Türkiye’de Mevcut Durum” başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; ülkemizde yaklaşık 20 çeşit TAB’ın 1,3 milyon dekar alanda tarımı yapılmaktadır. Günümüzde TAB üretim alanı, 2000’li yıllara göre yaklaşık % 40 oranında artış göstermiştir. Yeni bitki türleri tarım alanlarında yetiştirilmeye başlanırken, birtakım kadim bitkilerin tarımı ya çok azalmış ya da son bulmuştur. *Haşhaş, kimyon, safran, keten, kenevir* eski zamanlardan beri tarımı yapılan bitkilerdir. Örneğin kurak ve yarı kurak alanlarda yetişebilen “*safran*”ın günümüzde sadece Safranbolu’da birkaç ailenin gerçekleştirdiği üretim dışında daha önce Mardin, Şanlıurfa, Tokat, İzmir hatta İstanbul’da dahi yetiştirildiği ve Osmanlı döneminde yurt dışına ihraç edildiği bilinmektedir.²¹ *Şerbetçi otu, kekik, anason, rezene, çemen, kırmızıbiber, çay, kudret narı, çörek otu, nane, biberiye, lavanta, adaçayı, kapari, ekinezya, çöven, papatya, reyhan, kişniş, ısırgan otu, oğulotu ve fesleğen* gibi bitkilerin birçoğu yeni kültüre alınmış veya alınma çalışmaları devam etmektedir. Halen *soğanlı tıbbi bitkiler, yabani kekik türleri, kantaron* vb. bitkiler doğadan toplanmaktadır. *Keten, kenevir* ve *safran* gibi kadimden beri yetiştirilen bitkilerin kültürel üretimi ise neredeyse bitmek üzeredir. Son yılların popüler bitkisi şeker otunda ise 2019 yılında iki çeşit tescil olmuştur.

Türkiye; coğrafi konumu, iklim ve bitki çeşitliliği, tarımsal potansiyeli, geniş yüzölçümü sayesinde TAB ile boya bitkileri üretiminde (doğadan toplama şeklinde yapılan üretim dâhil) ve ticaretinde önemli bir yere sahiptir. Ancak pazar payının sürdürülebilmesi ve artırılması için piyasaya arz edilen ürünlerde standardizasyonun sağlanması ve kalitenin istenen özelliklerde olması gerekmektedir. Tüketici ve sanayici taleplerine cevap verebilecek kaliteli ve standart ürün elde edebilmek için; iç ve dış piyasanın ihtiyacı olan tür ve çeşitlerde, çiftçi şartlarında yetiştiricilik bilgilerinin üretilmesi, bu bilgilerin yaygınlaştırılması, hasat sonrası işlemler ve işleme teknolojisinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde 2018 yılı sonu itibarıyla tarımsal üretimi yapılan TAB’lara ait istatistiki verilere, raporun; “3.1.2. Tarımsal Üretim”, doğadan toplama miktarlarına ise “3.1.1. Doğal Ortamında Üretim” kısımlarında yer verilmiştir.

Ülkemizde bitkisel ürünlerin büyük bir bölümü aktarlarda, baharatçılarda, bitkisel ürün satış noktalarında veya internetteki satış siteleri aracılığı ile halka sunulmaktadır. Bitkisel ürünlerin sadece küçük bir bölümü (beşeri tıbbi ürünler ve geleneksel bitkisel tıbbi

²¹ Dr. Ahmet İPEK’in 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.

ürünler) eczaneler aracılığı ile halka ulaşmaktadır. Söz konusu ürünlerin eczane dışındaki yerlerde serbestçe veya yeterli denetimden uzak satılması toplum sağlığı açısından tehlike oluşturabileceğinden; yerli ilaç sanayiinin de konuya sahip çıkmasıyla, hâlihazırda pahalı olan ithal bitkisel ürünler yerli üretimle daha ucuza mal edilebilecek, bunun yanında standardize bitkisel ürünlerin kullanımları artarak gerçek tedavinin sağlanması mümkün olabilecektir.

Konuya toplum sağlığı açısından yaklaşıldığında; ülkemizde hâlihazırda beşeri tıbbi ürün ve GBTÜ statüsüyle ruhsatlandırılan bitkisel içerikli ürünlerde doz, endikasyon, standardizasyona yönelik gerekli altyapı ve kontrol mekanizmaları mevcuttur. Ancak takviye edici gıda olarak piyasada bulunan veya açık şekilde aktarlar aracılığıyla satılan bitkisel drog ya da preparatlarda doğru bitkinin olup olmadığıyla ilgili kontrol mekanizması ve piyasaya sunum zorunluluğu bulunmadığından bu ürünlere yönelik standardizasyon, ilaç etkileşim bilgileri, yan etkiler yönünden kullanımına ilişkin gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir.

1.6. TÜRKİYE'DE MEVCUT KURUMSAL YAPI

Ülkemizde TAB'lar konusunda birçok kamu kurum ve kuruluşu mevzuatta kendilerine verilen yetkiler çerçevesinde çalışmaktadır. Türlerin doğal floradan toplanması, biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülmesi, Ar-Ge çalışmaları, tarımsal üretim, üretimin planlanması ve üretim verilerinin toplanması hususlarında Tarım ve Orman Bakanlığı; mamul madde üretimi ve nihai ürün ruhsatlandırılması, kullanılması ve halk sağlığının korunması hususlarında Tarım ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı; gümrük uygulamaları ve ticari verilerin oluşturulmasında Ticaret Bakanlığı; istatistiki verilerin oluşturulmasında TÜİK Başkanlığı; standardların oluşturulmasında Türk Standardları Enstitüsü; mevcut biyoçeşitliliğin kullanıma aktarılması ve farmakope araştırmalarının oluşturulmasında üniversiteler; desteklemeler ve strateji oluşturma hususlarında Kalkınma Bakanlığı; teknoloji geliştirme konusunda ise TÜBİTAK çalışmalar yürütmektedir.

Ülkemizin mevcut toprak ve su kaynakları ile biyoçeşitlilik durumu dikkate alınarak, küresel rekabet gücünü artırmak, uluslararası piyasaların talep ettiği kalite ve miktarda TAB üretimini sağlamak amacıyla özellikle Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları, üniversiteler ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından çok sayıda proje tamamlanmış ve halen yürütülmektedir.

TAB sektörü dünyada ve ülkemizde hızlı bir şekilde gelişmektedir. Ülkemiz daha ziyade doğadan toplama ve tarımsal üretim yönü ile sektörde yer almakta iken, son

dönemlerde katma değerli ürünlerin üretimi konusu öne çıkmaya başlamıştır. Ancak birkaç bitki dışında, katma değerli ürünlerin üretimine ilişkin pazar ve işleme henüz gelişmemiştir. Hızla gelişen ve değişen yurtiçi ve yurtdışı tüketim eğilimlerini takip edebilen bir kurumsal yapı henüz mevcut değildir. Kurumsal yapının mevcut duruma uyum sağlayamaması nedeniyle halk sağlığını tehlikeye atabilen ürünler tüketiciye ulaşabilmekte, piyasada haksız rekabet şartları oluşmakta ve yurtdışı pazarlara ulaşmak zorlaşmaktadır. Mevzuatın gözden geçirilerek, TAB'ların işleme ve pazarlama süreçlerinde suistimalleri ve haksız rekabeti engelleyecek, kontrol mekanizmasını güçlendirecek, ayrıca üretim ve kullanımı teşvik edecek bir çerçeve yasanın oluşturulması gerekmektedir. Öncelikli olarak TAB'ların üretiminden pazarlanmasına kadar tüm sürecin etkin şekilde yönetimini sağlamak üzere yasal düzenlemenin yapılması ve TAB alanında faaliyette bulunan sektörün tüm paydaşlarının ivedilikle eşgüdüm içerisinde çalışmasının sağlanması gerekmektedir.

1.7. TAB KULLANIMI

İnsanoğlu ilkeçağlardan bu yana kendi çevresinde bulunan bitkilerden muhtelif amaçlarla yararlanmıştır. TAB'lardan; yüzyıllardır hastalıkların önlenmesinde, iyileştirilmesinde ve sağlığın korunmasında faydalanılmaktadır. Ayrıca TAB'lar besin takviyelerinde, bitkisel çaylarda, baharat, aroma ve kıvam arttırıcı olarak ve fonksiyonel gıda amaçlı kullanılmaktadır.

Kimyasal boya maddelerinin sağlığa zararlı ve kanserojen etkilerinin görülmesi, tüketilen her 10 kg sentetik lif için 1 kg kimyasal boya tüketilmesinden doğan fazla su ve enerji tüketimi, doğal boya maddelerine olan ilgiyi artırmıştır. Anadolu'da geçmişte yaygın olarak TAB materyallerinin çeşitli yaprak, kök, çiçek ve anterleri; boya kaynaklı gıda, tekstil, halı, kilim ve boyamada kullanılmıştır.

Tıbbi bitkilerde etken maddenin bulunduğu kısım *drog* olarak adlandırılmaktadır. Drog; bitkilerin kök, kök-sap, yumru, gövde veya odunsu yapı, kabuk, yaprak, çiçek, meyve veya tohumlarında bulunmaktadır. Türkiye'de bitkilerin yararlanılan kısımlarına bakıldığında; 202'sinin *kök*, 180'inin *yumru*, 8'inin *kabuk*, 702'sinin *gövde*, 911'inin *yaprak*, 429'unun *çiçek*, 344'ünün *meyve*, 177'sinin *tohum*, 10'unun *reçine*, 39'unun *bal özü* ve 10'unun *sabit yağ*ının kullanıldığı görülmektedir. Köklerin sebze olarak kullanıldığı, yumruların ise bazı bitkilerde kurutulularak, bazılarında ise çiğ olarak tüketildiği belirlenmiştir.²²

²² URHAN, Y., EGE, M.A., ÖZTÜRK, B., CEBE, G. E., "Türkiye Gıda Bitkileri Veritabanı", Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi. / J. Fac. Pharm, 40 (2), Ankara, 2016, s. 43-57.

1.7.1. Gıda Açısından Değerlendirilmesi

Bitkiler, canlıların yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayan en temel besin kaynağıdır. Kullanılan besin kaynakları arasında TAB'ların da hem gıda hem de gıdaların saklama ömrünü uzatma konusunda kullanımı oldukça yaygındır. Gıdaların raf ve saklama sürelerinin uzatılması amacıyla kullanılan katkı maddelerinin uzun vadede tüketilmelerinin sağlıksız sonuçlar ortaya çıkarmaları doğal antimikrobiyalleri cazip kılmış; çeşitli bitki uçucu yağ ve ekstraktlarının (örn. fesleğen, kekik, biberiye, oğulotu, adaçayı vb.) gıdaların bozulmasına neden olan mayaların gelişimini engelleyici mekanizma olarak rol oynadıkları ve iyi birer antimikrobiyal ve antibakteriyal oldukları kaydedilmiştir.²³ Ülkemizde 2018 yılında yapılan bir araştırmaya göre de; Cistus'un (Laden) gıdaların raf ömrünü uzun süreli uzattığı tespit edilmiştir. Bitkilerimize katma değer kazandırmanın en kolay yolu fonksiyonel ürün haline dönüştürmektir.²⁴

Hijyenin her alanda önem kazandığı günümüzde uçucu yağlar; sahip olduğu güçlü antifungal, antimikrobiyal etkiye sahip ürünler bilhassa bağışıklık sistemi zayıf kişilerde, alerjik astım hastalarında, kronik ve metabolik hastalığı olanlarda, hastane ve insanların toplu olarak yaşadığı alanlarda, sirkülasyonun çok olduğu araçlar ve ortak kullanım alanlarında yaygın kullanılmaktadır.

Birtakım TAB etken maddelerinin ve ekstrelerinin; organik insektisit, pestisit ve rodentisitler olarak kullanımları bilhassa organik TAB yetiştiriciliğinde büyük önem taşımaktadır. İthalat yoluyla temin edilen pestisitlerin yerine söz konusu ürünlerin ikame edilmesi, dışa bağımlılığı azaltacağı gibi ihracatta büyük sorun teşkil eden kalıntı sorununun da önüne geçecektir.

1.7.2. İlaç ve Kozmetik Açısından Değerlendirilmesi

Bitkilerin çeşitli kısımlarından izole edilen fitokimyasalların, çeşitli hastalıklardan korunmada ve tedavide kullanılmaları insanlık tarihi kadar eskidir. TAB'ların uçucu yağ, ekstre, hidrolat, konkret gibi yan ürünleri de; kozmetik sanayiinde parfüm, vücut bakımı ve hijyen ürünlerinin yanı sıra, aromaterapi ve homeopatide, veteriner ilaçlarında ve arıcılıkta kullanılmaktadır. Geleneksel tıp tedavisi uygulayan ülkelerde bitkisel ürünlerin kullanımı; tecrübeler, geleneksel/alternatif tıp uygulayan kişilerin tavsiyeleri ya da kendi edindikleri tecrübelerle göre farklılık göstermekle birlikte bazı ülkelerde tamamlayıcı tıp ile ilgili üniversitelerde bilimsel eğitim de verilmektedir. Örneğin; Güney Kore, Çin Halk

²³ FAYDAOĞLU, E., SÜRÜCÜOĞLU, M., "Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Antimikrobiyal, Antioksidan Aktiviteleri ve Kullanım Olanakları", Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6 (2), 2013, s. 233-265.

²⁴ Dr. Mikdat ÇAKIR'ın 16 Ekim 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

Cumhuriyeti, Japonya ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'ndaki birçok ülkenin üniversitelerinde ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Afrika ve Tanzanya'daki eczacılık ve tıp öğrencilerinin müfredatlarında tamamlayıcı tıp dersleri bulunmaktadır. Afrika ülkelerinde tamamlayıcı tıp temel sağlık hizmeti olarak görülmektedir. Örneğin geleneksel şifacıların Afrika'daki nüfusa oranı 1/500 iken, tıp doktorlarının oranı 1/40.000'dir.²⁵

Bitkisel ürünler piyasada beşeri tıbbi ürün, GBTÜ (Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün), tıbbi cihaz, kozmetik, kozmetik ürün, takviye edici gıda, biyosidal ürünler olarak piyasada bulunabilmektedir. Ayrıca aktarlarda ve marketlerde de ham veya işlenmiş drog olarak bulunmaktadır. Bir ürünün GBTÜ (Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün) olarak kabul edilebilmesi için; bileşiminde yer alan tıbbi bitkilerin başvuru tarihinden önce Türkiye'de veya Avrupa Birliği üye ülkelerinde en az on beş yıldır, diğer ülkelerde ise otuz yıldır kullanılıyor olduğu bibliyografik olarak kanıtlanmış; terkip ve kullanım amaçları itibariyle, hekimin teşhisi için denetimi ya da reçetesi ya da tedavi takibi olmaksızın kullanılması tasarlanmış ve amaçlanmış olan, geleneksel tıbbi ürünlere uygun özel endikasyonları bulunan, sadece spesifik olarak belirlenmiş doz ve pozolojiye uygun özel uygulamaları olan; oral, haricen uygulanan veya inhalasyon yoluyla kullanılan müstahzarlardan olması gerekmektedir.

Konvansiyonel (kimyasal) ilaçlara ve bitkilerden izole edilerek bir veya birkaç etkin madde içeren beşeri tıbbi ürünlere göre bitkisel tıbbi ürünler, bir ya da birkaç etkili bileşik içermeleri sebebi ile sinerjik (artan) etki gösterebilirler ancak aynı zamanda antagonist (azalan) ve beklenmeyen etki de gösterebileceği göz önünde bulundurularak hekimlerin uyguladığı tedaviler ile ilgili daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Tıbbın gelişmesine bağlı olarak yaşam sürelerinin uzaması aynı zamanda sağlıklı yaşlanma isteğini de beraberinde getirmektedir. Bu durum konvansiyonel ilaçların yanı sıra bitkisel tıbbi ürünlere olan talebi de artırmaktadır. Bitkisel tıbbi ürünlerin, içerdikleri farklı yapıdaki kimyasal bileşikler nedeniyle çoklu biyolojik etkileri olabilmekte, bu nedenle de çoklu ilaç kullanımında tercih edilmektedir.

Ülkemizde ürün imalatı yapan kozmetik firmalar yurt dışından ithal edilerek getirilen bitkisel ürünlerin kalitesi ve menşei konusunda birtakım sorunlar yaşamaktadır. Kozmetik üretiminde aktif madde olarak kullanılan birçok hammadde bitkilerden elde edilmektedir. Kozmetik aktif maddelerde, kimyasal ürünler yerine bitkisel ürünlerin tercih edilmesinin

²⁵ ABDULLAHİ, A.A., "Trends and Challenges of Traditional Medicine in Africa", Traditional and Complimentary Alternative Medicine 8, 2011, p. 115-123.

nedeni; raf ömrünü uzatmakta doğal koruyucu olduğundan cilt ve saç üzerinde iyileştirici etkileri bulunmasıdır. Ülkemizde doğal olarak yetişen veya yetiştiriciliği yapılabilecek bitkilerin kozmetik formülasyonlarda kullanılabilecek formları olduğu halde genellikle ithalat yoluyla karşılanmaktadır.

Son yıllarda TAB'lar ve doğal kozmetik ürünlerine yönelimin artması sebebiyle yerli üretim konusunda gelişmeler gözlemlenmektedir. Hem doğal bitki çeşitliliği hem de işgücü bakımından ülkemiz birçok ülkeden daha iyi durumdadır. Fakat doğal kaynaklarımızı yeterli ve etkili bir şekilde kullanamadığımız için kozmetik/parfüm sektöründe aldığımız pay beklentilerimizin ve potansiyelimizin altındadır.

1.8. ULUSAL MEVZUAT

Ülkemizde biyolojik çeşitliliğin ve tıbbi bitkilerin korunmasını, doğadan toplanmasını, üretim, işleme ve pazarlamasını içeren mevzuat muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından uygulanmaktadır.

1.8.1. Biyoçeşitliliği Koruma Mevzuatı

Türkiye'nin de taraf olduğu “*BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi*”; 29 Ağustos 1996 tarihli ve 4177 sayılı Kanun ve 21 Kasım 1996 tarih ve 96/8857 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarihli ve 22860 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Söz konusu Sözleşme’nin 3 üncü maddesine göre Birleşmiş Milletler şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca devletler kaynaklarını kendi çevre politikaları doğrultusunda kullanma hakkına sahiptir ve kendi yargı yetkileri veya kontrolleri dâhilindeki faaliyetlerin, diğer devletlerin çevrelerine veya ulusal yargı yetkilerinin sınırları dışındaki alanların çevrelerine zarar vermemesini de sağlamakla yükümlüdürler.

Sözleşme’nin 15 inci maddesine göre genetik kaynakların (yabani bitki ve hayvanlara ait örneklerle) erişimine kısıtlama getirme yetkisi ulusal hükümetlere aittir. Sözleşme’nin 15 inci maddesi aynı zamanda karşılıklı anlaşma ve materyal transfer anlaşması yapılarak erişimine izin verilen genetik kaynaklardan elde edilecek faydaların, genetik kaynağı sağlayan ülke ile paylaşımının sağlanmasına yönelik hükümler içermektedir. Ancak yabancı uyruklu kişiler tarafından yapılan biyokaçakçılık vakalarında idari cezanın yaptırım gücü yeterli olmadığından biyokaçakçılık konusunda kanuni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca, CITES gereğince yabani bitki ve hayvan türlerinin uluslararası ticareti çeşitli sınırlandırmalara ve kurallara tabidir.

1.8.2. Doğadan Toplama Mevzuatı

Ülkemizde 1995 yılından önce orman tali ürünlerinin üretimi; 161/A sayılı Tebliğ gereğince yapılmıştır. 20.03.1995 tarihli ve 283 sayılı Tebliğ ile söz konusu ürünlerin üretim teknikleri açıklanmış, üretim ve satış esasları belirtilmiştir. 6831 sayılı *Orman Kanununun* 15 inci maddesi ile 14 üncü maddede belirtilen ürünlerin üretimlerine izin verileceği belirtilmiştir. Bu Kanunun uygulanmasına ait “*Orman Ürünlerinden Faydalanmak İsteyenlere Verilecek İzinlere Ait Yönetmelik*” 7 Kasım 1995 tarihli ve 22456 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 283 sayılı Tebliğin yürürlüğe girdiği tarihten 2011 yılına kadar İşletme Pazarlama Dairesi Başkanlığı bünyesinde bulunan Tali Ürünler (Odun Dışı Orman Ürünleri) Şube Müdürlüğü ile yönetilen odun dışı orman ürünlerinin; 04.07.2011 tarihinde yürürlüğe giren 645 sayılı KHK gereğince Daire Başkanlığı düzeyinde yönetilmesine karar verilmiştir. Önceden Orman İdaresi Planlama Dairesi Başkanlığında bulunan odun dışı orman ürünlerinin envanter ve planlanması görevi de söz konusu KHK gereği Odun Dışı Ürün ve Hizmetler Dairesi Başkanlığı’nın yetki ve sorumluluğuna verilmiştir. Bu tarihten itibaren odun dışı orman ürünlerinin envanter, planlama, üretim ve satış esasları söz konusu Daire Başkanlığının bünyesinde bulunan ilgili Şube Müdürlüklerince yürütülmektedir.

Ülkemizde doğadan toplamalar *Orman Kanununun* 37 nci maddesi gereği;

- a) *Muhammen bedelle*; üretim programı olan *reçine*, *sığla yağı*, *çıra-çıralı çam kökü* ve *şimşir* ile özel üretim tekniği nedeniyle *topraklı ve topraksız fidan* ve *ağaç alivrelili (üretim öncesi)* satışı yapılmaktadır.
- b) *Tarife bedelli*; üretim programında bulunmayan ve üretimi özel teknik gerektirmeyen her türlü orman ürünü *Orman Kanununun* 40 ıncı madde önceliklerine göre orman köylü ve kooperatiflerine satılmaktadır (örn. *defne*, *kekik*, *çiçek soğanları*, *sumak*, *ıhlamur*, *harnup* vs.).

Orman Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan “302 sayılı *Odun Dışı Orman Ürünlerinin Envanter ve Planlaması ile Üretim ve Satış Esasları Tebliği*” ile TAB’ları da kapsayan odun dışı ürünlerin envanter, satış ve üretim usul ve esasları yürütülmektedir.

“*Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve Ticaretine İlişkin Yönetmelik*” 1989 yılında çıkarılmıştır. *Salep (Orchidaceae)* ve *Safran (Crocus-Çiğdem)* bitkileri; ilgili yönetmelik kapsamında yayımlanan *Doğal Çiçek Soğanlarının İhracat Listesi Tebliği*’ne göre “*Doğadan Toplanmak Suretiyle İhraç Edilmesi Yasak Olan Çiçek Soğanları*” kapsamında yer almaktadır. Ayrıca; 19/09/1996 tarih ve 22762 sayılı Resmi Gazete’de

yayımlanan “*İhracı Yasak ve Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ (96/31)*”ın Ek-1/İhracı Yasak Mallar Listesine göre de salebin (toz, tablet ve her türlü formda) ihracatı yasaktır.

Tıbbi bitkilerin doğadan toplanması ve ticareti ile ilgili yönetmelik taslak halindedir ve henüz resmîyet kazanmamıştır. *Çevre Kanunu* ve diğer bazı yönetmelikler çerçevesinde konuya yaklaşılmaktadır. Konuyla ilgili ivedilikle bir yönetmeliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kültüre alınan ve doğadan toplanan bazı bitkilerin mevcut kanunlara göre takibi yapılamamakta veya bu çerçevede üreticiler mağdur olmaktadır. TAB kapsamında üretimi talep edilen bazı türlere (örn. safran, salep vb.) ilişkin uygulamalar “*Doğal Çiçek Soğanlarının Üretimi, Doğadan Toplanması ve İhracatına İlişkin Yönetmelik*” kapsamında yürütülmektedir.

1.8.3. Bitkisel Üretim Mevzuatı

18/04/2006 tarih ve 5488 sayılı *Tarım Kanunu* tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plân ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılmasını amaçlamaktadır. Kanun, tarım politikalarının amaç, kapsam ve konularının belirlenmesi; tarımsal destekleme politikalarının amaç ve ilkeleriyle temel destekleme programlarının tanımlanması; bu programların yürütülmesine ilişkin piyasa düzenlemeleri, finansman ve idarî yapılanmanın tespit edilmesi; tarım sektöründe uygulanacak öncelikli araştırma ve geliştirme programlarıyla ilgili kanuni ve idari düzenlemelerin yapılması ve tüm bunlarla ilgili uygulama usul ve esaslarını kapsamaktadır.

01/12/2004 tarih ve 5262 sayılı *Organik Tarım Kanunu* tüketiciye güvenilir ve kaliteli ürünler sunmak üzere organik ürün ve girdilerin üretiminin geliştirilmesini sağlamak için gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Söz konusu Kanunda organik tarım faaliyetleri; toprak, su, bitki, hayvan ve doğal kaynaklar kullanılarak organik ürün veya girdi üretilmesi ya da yetiştirilmesi, doğal alan ve kaynaklardan ürün toplanması, hasat, kesim, işleme, tasnif, ambalajlama, etiketleme, muhafaza, depolama, taşıma, pazarlama, ithalat, ihracat ile ürün veya girdinin tüketiciye ulaşıncaya kadar olan diğer işlemlerini kapsamaktadır. Organik tarım faaliyetlerinin her türlü kontrol ve sertifikalandırma işlemleri Tarım ve Orman Bakanlığınca veya yetkilendirdiği kuruluşlarca yapılmaktadır.

İyi tarım uygulamaları ile üretim gönüllülük esasına göre; 07.12.2010 tarih ve 27778 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik*” kapsamında yürütülmektedir. İyi tarım uygulamalarına ait mevcut mevzuat, TAB üretiminde dikkat edilmesi gereken detayları kapsamamaktadır. Bu sebeple iyi tarım uygulamaları

kısımında TAB üretimi ile ilgili olarak çalışılması ve söz konusu üretim sürecinin mevzuata bağlanarak özel bir sertifika sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir.

5553 sayılı *Tohumculuk Kanunu* gereği; TAB çeşit adaylarında FYD (farklılık, yeknesak ve durulmuşluk) gözlemleri alınmakta ve FYD kriterlerini taşıyan çeşit adayları tescil olabilmektedir. Hâlihazırda tarımı yapılan birçok TAB türünde dahi çeşit bulmada ve istenilen miktarda tedarik edilmesinde sıkıntılar söz konusu olabilmektedir.

Haşhaş üretimi ile ilgili çalışmalar, ülkemizin de taraf olduğu *Birleşmiş Milletler (BM) Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 TEK Sözleşmesi (Single Convention on Narcotic Drugs) ve Tadiline İlişkin 1972 Protokolüne* göre düzenlenmektedir. Türkiye ve Hindistan BM Teşkilatı tarafından geleneksel haşhaş üreticisi ülke olarak kabul edilmektedir. (80-20 kuralına göre ABD ihtiyacı olan morfinin % 80’ini geleneksel üretici ülkelerden karşılamaktadır.)²⁶

2313 sayılı *Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanunda* 1990 yılında değişiklik yapılarak kenevir ekiminin lif ve tohum amaçlı kullanımı için belirli illerde yetiştirilmesine izin verilmiştir. 29 Eylül 2016 tarihli ve 29842 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan *Kenevir Yetiştiriciliği ve Kontrolü Hakkındaki Yönetmelik* çerçevesinde belirlenen hükümlere uymak şartı ile 19 ilde kenevir üretimine izin verilmektedir.

Tarım Kanununun 19 uncu maddesi çerçevesinde her yıl Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile tarımsal üretim destekleme çalışmaları yürütülmektedir. 26.02.2018 tarihli ve 30344 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2018/11460 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2018 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar) ve 27.03.2018 tarihli ve 30373 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No:2018/17)*” doğrultusunda destekleme ödemeleri gerçekleştirilmektedir.

24.11.2017 tarihli ve 30250 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*379 sayılı Milli Emlak Genel Tebliği*” ile hazine taşınmazları, hak sahibi olarak belirlenenlere çok yıllık bitkiler için on yıla, tek yıllık bitkiler için ise beş yıla kadar taşınmazın rayiç bedelinin binde biri bedelle kiraya verilebilmektedir.

TAB’larda, bitkisel üretim safhasında ülkesel yatay mevzuatlar uygulanmaktadır. Üretimde kalitenin ve güvenilirliğin sağlanması, üretim materyali temininden itibaren üretim süreçlerinde yapılması gereken iş ve işlemler yanında hasat, kurutma ve üreticinin pazarlama aşamasına kadar olan süreçte elde edilen ürünün muhafazasından da sorumlu olunması ve

²⁶ Cihan SOYALP’in 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

bu sorumluluğunun tanımlanması gerekmektedir. Üretim sürecine ait özel mevzuatın olmamasının üretici kadar bu bitkilerin güvenilirliğine de zarar verdiği ve dış pazarlarda hak ettiği değere ulaşamadığı bilinmektedir. Bu durum üretimin sürdürülebilirliğinin önündeki en büyük engellerden birisidir.

Ülkemizde TAB üretiminin sürdürülebilir olması, hak ettiği değeri bulması ve sektörün tüm paydaşlarının fayda mantığında güçlerini birleştirebilmesi konuyla ilgili düzenlenecek bir mevzuatın oluşturulması ile mümkündür. Birincil üretimde;

- TAB üreticisinin tanımlanması,
- Üretim materyalinin *adına doğru* olduğunun mevzuatla belirlenmesi ve aksi durumlarda ise cezai müeyyidelerin tanımlanması,
- Üretimin tüm aşamalarında (ilk pazara ulaşana kadar) üreticilerin sorumluluklarının tanımlanması,
- Üreticilerin “*tıbbi bitki üreticisi*” olarak belgelendirilmesi,
- Belgelendirme sisteminden alınan belgenin pazarlama sistemine girişte kullanılabilmesi,
- Üretimin kayıt altına alınması ve istatistiki veri haline getirilebilmesinin sağlanması,
- Ülkesel sertifikasyon sistemini de içeren bir mevzuat oluşturulması gerekmektedir.

1.8.4. Mamul Madde Üretim Mevzuatı

Gıda kodeksi; gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemelerin asgari teknik ve hijyenik şartlarını belirleyen kurallar bütünüdür. Resmi Gazete’nin 17.03.1926 tarihli 324 üncü sayısında 767 sayılı *Türk Kodeksi Hakkında Kanununun* yayımlanmasını takiben, Cumhuriyet tarihinin ilk kodeksi hazırlanmıştır. Söz konusu tarihten, 1994 yılı Avrupa Farmakope Komisyonu üyeliğine kadar geçen süre zarfında, beşincisi *Türk Farmakopesi (Türk Farmakopesi 1974)* olmak üzere 5 adet kodeks yayımlanmıştır. “*Bir Avrupa Farmakopesi Geliştirilmesine Dair Sözleşme*” ise 06.09.1993 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiş ve 10.10.1993 tarihli ve 21724 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak 19461 sayılı ile yasalasıp 22.02.1994’te yürürlüğe girmiştir. 21.10.2004 tarihli ve 25620 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Türk Kodeksi Hakkında Karar*” ile de *Türk Farmakopesi 1974* yürürlükten kaldırılmış olup *Türk Farmakopesi I-Avrupa Farmakopesi Adaptasyonu* 2004 yılında yürürlüğe konulmuştur.

1.8.4.1. Gıda Mevzuatı

AB katılım müzakere fasıllarından 12 no’lu Gıda Güvenilirliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikaları faslına ilişkin çalışmalar Tarım ve Orman Bakanlığı sorumluluğundadır.

Söz konusu fasla ilişkin olarak belirlenen açılış kriterlerinin karşılanmasına müteakip fiili müzakereler başlamıştır. Bu fasla ilgili Tarım ve Orman Bakanlığına sunulan Ortak Tutum Belgesi’nde kapanış kriterleri yer almaktadır. Açılış kriterleri kapsamında hazırlanan 5996 sayılı *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu* ile Fası 12 kapsamında yer alan mevzuatın ulusal mevzuata aktarılmasına olanak tanıyan mevzuat oluşturulmuştur. Bu Kanunun başlıca amacı gıda ve yem güvenliğini, halk sağlığı, bitki ve hayvan sağlığı ile hayvan ıslahı ve refahını, tüketici menfaatleri ile çevrenin korunması da dikkate alarak korumak ve sağlamaktır.

Gıda güvenliğine ilişkin mevzuat kapsamında tüketicinin korunması ve bilgilendirilmesi, gıda hijyeni, katkı maddeleri, aromalar gibi düzenlemeler yer almaktadır. Bunun yanı sıra resmi kontroller ile de gıda güvenliği ile belirlenen koşullara uygunluk sağlanmaktadır.

Gıdalar ve Gıda Kodeksi ile ilgili düzenlemeler, 13.06.2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5996 sayılı *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu* ile belirlenmiştir. Söz konusu Kanunun Tanımlar başlıklı 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının 27 nci bendinde “Gıda Kodeksi: Türk Gıda Kodeksi” olarak tanımlanmıştır.²⁷

Yine aynı Kanunun Gıda Kodeksi başlıklı 23 üncü maddesi birinci fıkrası “*Bakanlık, gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemelerle ilgili asgarî teknik ve hijyen kriterleri, bitki koruma ürünü ve veteriner ilaç kalıntıları, katkı maddeleri, bulaşanları, numune alma, ambalajlama, etiketleme, nakliye, depolama esasları ve analiz metotlarını belirleyen gıda kodeksini hazırlar ve yayımlar. Bakanlık, kodeksin hazırlanmasında ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapabilir ve bu amaçla komisyonlar kurabilir. Bakanlık, uluslararası Kodeks Alimentarius Komisyonunun temas noktasıdır ve konu ile ilgili çalışmaları yürütür. Bakanlık gıda kodeksini hazırlamak üzere Ulusal Gıda Kodeks Komisyonu oluşturur. Komisyonun üye seçimi, görev süresi, alt komisyon oluşturulması, Ulusal Gıda Kodeks Komisyonu ve alt komisyonların çalışma usul ve esaslarını belirlemeye Bakanlık yetkilidir. Komisyonun sekreteryası hizmetleri Bakanlıkça yürütülür.*”

Gıda kodeksi dikey ve yatay gıda kodeksi olarak düzenlenmiştir.

➤ **Dikey Gıda Kodeksi**

Belirli bir gıda veya gıda grubu veya gıda ile temas eden madde ve malzeme için belirlenmiş özel kriterleri içeren gıda kodeksini ifade etmektedir.

²⁷ 13.06.2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete.

➤ Yatay Gıda Kodeksi

Gıda katkı maddeleri, aroma vericiler ve aroma verme özelliği taşıyan gıda bileşenleri, bulaşanlar, pestisit kalıntıları ve veteriner ilaç kalıntıları, numune alma, analiz metotları, etiketleme, mikrobiyolojik kriterler gibi tüm gıdalara ve gıda ile temas eden madde ve malzemelere uygulanacak olan kriterleri içeren gıda kodeksini ifade etmektedir.

Yatay gıda kodesi numune alma, etiket, katkı maddeleri, bulaşanlar, aroma vericiler, ambalajlama, hijyen, pestisit, veteriner ilaç kalıntılarıdır. Bütün gıda maddeleri yatay mevzuat hükümlerine uymak zorunda olup belirli gıda veya gıda grubu ise yatay kodekse ilave olarak da dikey kodekse de uygun olmalıdır (örn. takviye edici gıdalar).

2019 yılı itibariyle gıda ile ilgili toplamda 100 adet mevzuat düzenlenmiş olup; bunlardan 16 tanesi Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 78 tanesi Türk Gıda Kodeksi Tebliği, 1 tanesi Gıda İşnlama Yönetmeliği ve 3 tanesi de Rehber/Kılavuzlardan oluşmaktadır.

➤ TAB'ların Gıda ve Takviye Edici Gıdalarda Kullanımı İle İlgili Mevzuat

Tıbbi bitkilerin gıda sanayiinde en yaygın olarak kullanıldığı alanlardan biri takviye edici ürünlerdir. Takviye edici gıdalar ile ilgili düzenlemeler 5996 sayılı *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu* ile belirlenmiştir. Kanunun Tanımlar başlıklı 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının 65 inci bendinde “*Takviye edici gıdalar: Normal beslenmeyi takviye etmek amacıyla, vitamin, mineral, protein, karbonhidrat, lif, yağ asidi, amino asit gibi besin öğelerinin veya bunların dışında besleyici veya fizyolojik etkileri bulunan bitki, bitkisel ve hayvansal kaynaklı maddeler, biyoaktif maddeler ve benzeri maddelerin konsantrasyonu veya ekstraktlarının tek başına veya karışımlarının, kapsül, tablet, pastil, tek kullanımlık toz paket, sıvı ampul, damlalıklı şişe ve diğer benzeri sıvı veya toz formlarda hazırlanarak günlük alım dozu belirlenmiş ürünleri*” şeklinde tanımlanmıştır.

Aynı Kanunun 28 inci maddesi gereğince takviye edici gıdaların üretim, ithalat, ihracat ve kontrolüne ilişkin usul ve esaslar Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 02.05.2013 tarihli ve 28635 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Takviye Edici Gıdaların İthalatı, Üretimi, İşlenmesi ve Piyasaya Arzına İlişkin Yönetmelik*”, 16.08.2013 tarihli ve 28737 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*Türk Gıda Kodeksi (TGK) Takviye Edici Gıdalar Tebliği*” ve “*Takviye Edici Gıdaların Onay İşlemleri Uygulama Talimatı*”nda belirlenmiştir. Söz konusu mevzuata göre; takviye edici gıdalar onay alınmadan üretilemez, işlenemez, ithalatı yapılamaz, piyasaya arz edilemez, hastalıkların önlenmesi veya tedavi edilmesi amacıyla kullanılamaz. Yönetmelik ile takviye edici gıdalar piyasaya arz edilmeden önce Tarım ve Orman Bakanlığı’ndan onay almak zorundadır. Onay işlemleri Tarım ve Orman Bakanlığı’nın yanı sıra; Sağlık Bakanlığı ve üniversite temsilcilerinden oluşan 15 kişilik

(Tarım ve Orman Bakanlığı: 6, Sağlık Bakanlığı: 3, Üniversiteler: 6) Takviye Edici Gıdalar Komisyonu tarafından yürütülmektedir. Bitkilerin tıbbi amaçlı kullanımı ise Tarım ve Orman Bakanlığı'nın görev alanına girmemektedir.

Onaylanan takviye edici gıdalar bu gıdaları üreten ve ithal eden gıda işletmeleri, reklam ve tanıtımının yapılacağı alan adı ve/veya URL adresleri Tarım ve Orman Bakanlığı'nın internet sitesinde yayınlanmaktadır. 20.05.2019 tarihi itibarıyla 5.937 adet takviye edici gıdaya onay verilmiş olup, bunların 3.038'i bitki içeren takviye edici gıda statüsündedir.²⁸

Takviye Edici Gıdalar Tebliği, takviye edici gıdaların tekniğine uygun ve hijyenik şekilde üretim, hazırlama, işleme, muhafaza, depolama, taşıma ve piyasaya arzını sağlamak üzere ürün özelliklerini belirlemektedir. Ayrıca söz konusu Tebliğde 22.02.1999 tarihli ve 1999/2/EC sayılı AB Direktifine paralel olarak takviye edici gıdalarda kullanılacak olan vitamin ve minerallere ve bunların formlarına yer verilmektedir.

Tebliğde, takviye edici gıdaların bileşiminde bulunan bitkilerin, Bakanlık tarafından oluşturulan ve Bakanlık internet sitesinde yayınlanan “Bitki Listesi”ne uygun olması, diğer maddelerin ise Bakanlıkça oluşturulan ve Bakanlık resmi internet sitesinde yayımlanan “Takviye Edici Gıdalarda Kullanımı Yasak ve Kısıtlı Maddeler Listesi”ne uygun olması gerektiğine dair hükümler yer almaktadır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından uygulanan mevzuat çerçevesinde belirlenen bitki listesinde pozitif (P) olarak yer alan bitkilerin ve/veya bitki kısımlarının kullanımına izin verilirken, negatif (N) olanların kullanımına izin verilmemektedir. Bitki listesinde yer alan bitkilerin kullanım durumunda yeni bilimsel veriler ışığında güncelleme yapılabilmektedir. Ancak zehirli bitkiler listesinde yer alan bitkilerin kullanımına hiçbir şekilde izin verilmemektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın internet adresinde²⁹ “Bitki Listesi” ve “Zehirli ve Zararlı Oldukları İçin Gıda Amaçlı Kullanımlarda Yasaklanması Gereken Bitkiler Listesi” yer almaktadır. Bitki listelerinde 83'ü zehirli, 73'ü negatif, 542'si pozitif olmak üzere toplam 698 adet bitki yer almaktadır.³⁰

03.10.2019 tarihli ve 30907 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan *Gıda Işınlama Yönetmeliği*; ışınlama tesislerinde gıda ve gıda bileşenlerinin iyonlaştırıcı radyasyonla ısınlanması, ısınlanan gıda ve gıda bileşenlerinin piyasaya arzı ve resmi kontrollerine dair usul ve esasları belirlemektedir. Gıda ışınlama işlemi, gıdalarda gıda

²⁸ Mümtaz SİNAN'ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

²⁹ <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Risk-Degerlendirme-Hizmetleri>, Erişim Tarihi: 04.11.2019.

³⁰ Mümtaz SİNAN'ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

kaynaklı hastalıkların azaltılması, çürümenin önlenmesi veya geciktirilmesi ile gıdaların bozulmasının azaltılması, filizlenme, çimlenme ve olgunlaşma ile oluşabilecek gıda kayıplarının azaltılması, bitki ya da bitkisel ürünlere zarar veren organizmaların gıdadan uzaklaştırılması amaçlarından biri veya birkaçı için belirlenmiş ışınlama dozunda yapılan teknolojik bir işlemdir. Işınlama işlemi; ürünlerin doğrudan radyasyon kaynağı ile teması olmayan bir işlem olup yayılan ışın gıda maddesinin içinden geçirilir. Bu nedenle de ürün üzerinde kimyasal veya radyoaktif bulaşmaya neden olmaz ve bir kalıntı bırakmaz.

10.04.2013 tarihli ve 2013/12 no’lu *Türk Gıda Kodeksi Baharat Tebliği*’nde baharat; *“çeşitli bitkilerin tohum, tomurcuk, çekirdek, meyve, çiçek, kabuk, kök, gövde, rizom, yumru, yaprak, sap, soğan gibi kısımlarının kurutulup bütün hâlde ve/veya ufalanması ve/veya öğütülmesi ile elde edilen gıdalara renk, tat, koku ve lezzet vermek için kullanılan ürünler”* olarak tanımlanmıştır.

1.8.4.2. İlaç Mevzuatı

Ülkemizde bir ürünün geleneksel bitkisel tıbbi ürün olarak üretilmesi, ruhsatlandırılması ve tanımlanabilmesi için, AB ve Türkiye’de 15, diğer ülkelerde 30 yıldır halk arasında kullanıldığının literatür verileri ile ispatlanması gerekmektedir. Bu literatür verilerine göre belirtilen endikasyona ait spesifik doz ve pozoloji (uygulama süresi ve yöntemi) belirtilmelidir. Ruhsat başvuru dosyaları GBTÜ’ler için Ortak Teknik Doküman (OTD) biçiminde kabul edilmektedir. OTD; AB üye ülkeleri, ABD ve Japonya’da kullanılan ortak bir dosya biçimidir. Dosya içeriğinde; idari bilgiler, genel özet, kalite ve literatür verileri (gerekli olduğu hallerde preklinik ve klinik çalışma) istenir. Bu dosyalarda Avrupa Farmakopesi, Türk Farmakopesi ve/veya ulusal geçerliliği olan bir farmakopeye göre drogun istenen kalitede olup olmadığı belirtilmelidir. Örneğin, pestisit artığı, ağır metaller, aflatoksin, kül tayini, standardize olması için içermesi gereken belirleyici madde miktarı vb. şartlar istenir. Bu şartlar sağlandıktan sonra Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan bilimsel komisyonlarda teknolojik ve farmakolojik değerlendirme yapılır. Bu işlemlere paralel olarak Analiz ve Kontrol Laboratuvar Dairesince numunenin uygunluğuna dair analiz işlemleri yürütülür. Numunenin uygun bulunmasını takiben tüm dosya idari olarak incelenir ve başvuru sahibi ilgili ürün için Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün ruhsatnamesi almaya hak kazanır.

Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen, bitkisel tıbbi ürün üretiminden nihai tüketiciye ulaşana kadar olan süreçteki iş ve işlemler aşağıdaki mevzuat çerçevesinde yürütülmektedir.

- *Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Yönetmeliği* (06.10.2010 tarihli ve 27721 sayılı Resmi Gazete)

- *Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünlerin Tıp 1A ve Tıp 1B Bildirimleri İçin Dosya Şartları Üzerine Kılavuz (10.12.2010 tarihli ve 7696 sayılı Makam Oluru)*
- *Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler İçin Başvuru Dosyası Hazırlanmasına İlişkin Ortak Teknik Doküman (OTD) Kılavuzu (15.04.2011 tarihli ve 3286 sayılı Makam Oluru)*
- *Sağlık Beyanı ile Satışa Sunulan Ürünlerin Sağlık Beyanları Hakkındaki Yönetmelik (07.06.2013 tarihli ve 28670 sayılı)*
- *Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği (27.10.2014 tarihli ve 29158 sayılı Resmi Gazete). Yönetmelik ile 15 adet alternatif tıp yöntemi yasal hale gelmiştir.*

1.8.4.3. Kozmetik Mevzuatı

5324 sayılı *Kozmetik Kanunu* Türkiye’de; kozmetik ürünlerin topluma güvenli, etkili ve kaliteli şekilde ulaşmasını temin etmek üzere ürünlerin piyasaya arz edilmesinden önce bildirimde bulunulması, piyasa gözetim ve denetiminin yapılması ile bu ürünlerin üretim yerlerinin denetimi amacı ile 24.03.2005 tarihli ve 25823 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. *Kozmetik Yönetmeliği* ise 24.03.2005 tarihli ve 5324 sayılı *Kozmetik Kanununun 7 nci maddesine* dayanılarak, Avrupa Birliği Kozmetik Mevzuatının 1223/2009/EC sayılı Konsey Direktifi ve 96/335/EC sayılı Komisyon Kararına paralel olarak 23.05.2005 tarihli ve 25823 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu Yönetmelik ile kozmetik ürünlerin, yanılmaya yol açmayacak ve insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde, doğru ve anlaşılabilir bilgiler ile tüketiciye ulaşmasını sağlamak üzere, sahip olmaları gereken teknik niteliklerine, ambalaj bilgilerine, bildirimlerine, piyasaya arz edilmelerine, piyasa gözetim ve denetimlerine, üretim yeri denetimlerine ve denetimler sonunda alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.

1.9. ULUSLARARASI MEVZUAT

Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımının, artan dünya nüfusunun gıda, sağlık ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması açısından kritik öneme sahip olduğunu belirtmektedir.

Yüzyıllar boyunca bitkisel ilaçların kullanılmasına rağmen, tıbbi uygulamalar için nispeten az sayıda bitki türünün üzerinde çalışılmıştır. Daha az sayıda bitki özleri ve aktif maddeleri ve bunları içeren preparatlar için güvenlik ve etkinlik verileri mevcuttur.³¹

TAB’lar ile ilgili yasal kontroller, yapılandırılmış bir kontrol modeli etrafında gelişmemiştir. Ülkelerin tıbbi bitkileri ve onlardan elde edilen ürünleri tanımlamalarının farklı yolları bulunmaktadır. Ülkeler güvenilirliklerini, kalitelerini ve etkinliğini sağlamak için lisanslama, dağıtım, üretim ve ticarete çeşitli yaklaşımlar benimsemiştir.

³¹ WHO, Regulatory Situation of Herbal Medicines-A Worldwide Review, 1998, p. 1.

Bitkisel veya geleneksel tıbbi ürünlerin sınıflandırılması için düzenleyici sistemlerde uygulanan faktörler; bir farmakope monografide açıklama, reçete durumu, terapötik etki iddiası, planlanmış veya düzenlenmiş maddeler veya kullanım süreleridir. Bazı ülkeler “*resmi olarak onaylanmış*” ürünler ile “*resmi olarak tanınan*” ürünler arasında ayırım yapmakta ve söz konusu ürünler otorite tarafından bilimsel değerlendirme yapılmadan pazarlanabilmektedir.

Bitkisel ilaçlar için çeşitli yasal yaklaşımlar aşağıdaki kategorilerden birine veya birkaçına girmektedir:

- Tüm ürünler için aynı düzenleyici gereksinimler,
- Bitkisel/geleneksel ilaçlar için gerekli olmayan belirli kanıt türleri ile tüm ürünler için aynı düzenleyici gereklilikler,
- Bitkisel/geleneksel ilaçlar için tüm mevzuat gerekliliklerinden muafiyet,
- Kayıt veya pazarlama izni ile ilgili bitkisel/geleneksel ilaçlar için tüm mevzuat gerekliliklerinden muafiyet,
- Tüm mevzuat gerekliliklerine tabi bitkisel/geleneksel ilaçlar,
- Kayıt veya pazarlama izni ile ilgili mevzuat gerekliliklerine tabi bitkisel/geleneksel ilaçlar.

Bitkisel ilaçlar ve ilgili ürünlerin düzenleyici kurumlar tarafından kayıt altına alınmaması veya kontrol edilmemesi durumunda; sağlık yetkililerinin bileşenleri taraması, pazarlamadan önce kalite kanıtlamayı talep etmesi, doğru ve güvenli kullanımı sağlaması ve ayrıca lisans sahiplerinin pazarlama sonrası gözetim sistemi içinde şüpheli yan etkileri bildirme zorunluluğu getirilmiştir.³²

Seçilmiş önemli ülkelerdeki mevzuat ayrıntılı olarak aşağıda ele alınmıştır.³³

1.9.1. Hindistan

Hindistan’da geleneksel ilaçların kapsamı ve içeriği, 1940 İlaç ve Kozmetik Yasası ve 1945 İlaç ve Kozmetik Kuralları tarafından düzenlenmektedir. İlgili Yasa ilaç ve kozmetik ürünlerinin ithalatı, üretimi, dağıtımı ve satışını düzenlemektedir. 1959’da Hindistan Hükümeti, geleneksel Hint tıbbi sistemlerini tanımış ve geleneksel Hint tıbbından türetilen ilaçları içerecek şekilde İlaç ve Kozmetik Yasasını değiştirmiştir. Geleneksel ilaçlardan elde edilen hiçbir ürün, devlet ilaç kontrol otoritelerinin lisansı olmadan üretilmemektedir. Geleneksel sistemlerden elde edilen patentli ve tescilli ilaçlar, İlaç ve Kozmetik Yasasında belirtildiği gibi, bilinen kitaplarda belirtilen bileşenleri içermelidir.

³² WHO, Regulatory Situation of Herbal Medicines-A Worldwide Review, p. 2-3.

³³ A.g.e., p. 4-38.

Ayurveda (eski Hindu hekimlik ve uzun yaşam sanatı), Siddha (Tamil kültüründen üretilen geleneksel bir tedavi sistemi) ve Unani (Fars-Arap geleneksel tıp ve Güney Asya'da Müslüman kültüründe kullanılan bilimsel uygulama) ilaçları, özel bir komite ve danışma kurulu tarafından tavsiye edilmektedir.

1993 yılında Hindistan Hükümeti tarafından atanan bir uzman komitesi, İlaç ve Kozmetik Yasası ve kurallarına dâhil edilmesi amaçlanan bitkisel ilaçların güvenlik ve etkinliği konusunda kılavuzlar geliştirmiştir. Ayurveda, Siddha ve Unani bitkileri için “Yetkili Kitaplar”da verilen formüllere uygun olarak belirtilen ve üretilenler ile ruhsatlandırma makamları tarafından izin verilenler dışında başka hiçbir bitkisel ilacın üretilmesine veya pazarlanmasına izin verilmemiştir.

Yeni bir bitkisel ilaç üreticisinin pazarlama izni başvurusunda güvenlik verilerini ve uygun etkinlik verilerini vermesi gerekmektedir. Bitkisel preparatlar, baskın aktif bileşenlerin bitki kökenli olduğu doğal ürünler olarak tanımlanmaktadır. Bitkisel ilaçlar için, bunların piyasadaki mevcudiyetine ve bitkilerin yapısına bağlı olarak bir sınıflandırma önerilmiştir. Bu sınıflandırma şu şekildedir:

- **Kategori 1:** 5 yıldan uzun süredir kullanımda,
- **Kategori 2:** 5 yıldan daha az bir süredir kullanılıyor,
- **Kategori 3:** Yeni ilaçlar.

Bitkisel ilaçların sınıflandırılması, bitkilerin işlenmiş veya işlenmemiş parçaları içerip içermediğine ve potansiyel olarak zehirli bitkiler içerip içermediğine bağlıdır. Güvenlik ve etkinlik gereksinimleri ürünün sınıflandırılmasına ve pazara uygunluğuna göre değişmektedir. Bitkilerin yapısına ve pazar mevcudiyetine bağlı olarak klinik deneme verilerinin ve toksisite verilerinin sunulmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.³⁴

1.9.2. Çin

Çin'deki bitkisel ilaçlar pazarlama için özel gereksinimleri olan tıbbi ürünler olarak kabul edilmektedir (örn. kalite dosyası, güvenlik, etkinlik değerlendirmesi, özel etiketleme vb.). Yeni ilaçların İlaç İdaresi Kanununa göre incelenmesi ve onaylanması gerekmektedir. Onaylandıktan sonra yeni ilaç sertifikasına bir onay numarası verilmektedir. Fabrikanın daha sonra ürünü piyasaya sürmesine izin verilmektedir. Bu prosedür, geleneksel deneyimlere duyulan saygıyı yansıtmaktadır. Modern bilimsel ve teknik bilgiler, tedavi edici etkilerin ve modifiye edilmiş geleneksel ilaçların kalitesini değerlendirmede kullanılmaktadır.

³⁴ WHO, Regulatory Situation of Herbal Medicines-A, Worldwide Review, p. 24.

Çin Halk Cumhuriyeti İlaç İdaresi Kanunu 20.09.1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İlgili Kanunun 3 üncü maddesi; *“Devlet, hastalıkların önlenmesi ve tedavisinin yanı sıra sağlık hizmetlerinde de rol alacak olan modern ve geleneksel ilaçların geliştirilmesini teşvik eder. Devlet yabancı bitkisel ilaçların kaynaklarını korur ve bitkisel ilaçların yerel olarak yetiştirilmesini teşvik eder”* şeklindedir. Bir ilaç üretim işletmesiyle ilgili olarak 5 inci maddede; *“Yeterli sayıda teknik personel ya da eczacı görevlendirilmesi ve ilaç üretimi ölçeğine uyarlanabilecek vasıflı işçiler görevlendirilmesi”* gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, hammadde malzemelerinin hazırlanması ve birim miktarlarının belirlenmesi için işletmeler, hammaddelerin özelliklerine aşına olan eczacılık uzmanlarına sahip olmalı ve eczacılar veya unvanına eşit veya daha yüksek bir unvana sahip bir teknik personele sahipse, ilçe seviyesinin üzerindeki sağlık bürosuna kayıtlı olmalıdır. Buna ilaveten, işletmeler hammaddenin hazırlanması ve birim miktarlarının belirlenmesi için, hammaddelerin özelliklerini bilen eczacılara sahip olmalı, eczacılar yahut aynı unvanda veya daha yüksek olan bir birime sahip olan teknik personele sahip olup olmadığı bilinmelidir. 6 ncı madde, *“işlenmiş tıbbi bitki materyallerinin, Çin Halk Cumhuriyeti Kodeks şartnamelerine veya il, özerk bölge veya belediyenin sağlık bürosu tarafından öngörülen işlem normlarına uygun olarak hazırlanıp birim miktarlarının belirlenmesi gerektiğini”* belirtir. 29 uncu madde, *“Halk Sağlığı Bakanlığı, iç piyasada arzın az olması durumunda şifalı bitki materyallerinin ve patentli bitkisel ilaçların ihracatını kısıtlama veya yasaklama yetkisine sahiptir”* şeklindedir. 31 inci maddede, yeni keşfedilen veya yurtdışından getirilen tıbbi bitki materyallerinin satışına, il, özerk bölge veya belediyenin sağlık bürosu tarafından onaylanmadıkça izin verilmediği belirtilmektedir.

1.9.3. Vietnam

Bitkisel ilaçların kalitesini ve tedavi edici etkinliğini sağlamak için geleneksel tıbbi uygulamada yaygın olarak kullanılan 215 bitki ve tıbbi bitkilerden hazırlanan 27 yerli ilaç, ulusal standartlara sahip Vietnam İlaç Komitesi tarafından Vietnam İlaçlar Kitabında yayımlanmıştır. Tıbbi bitkiler üzerindeki monograflar; kalite kontrol, test yöntemleri ve depolama protokollerine ek olarak, işleme ve formülasyon yöntemleri, özellikleri, terapötik etkinlik, kullanım, dozaj ve kontrendikasyonlara ilişkin düzenlemeleri de içermektedir.

En önemli şifalı bitkilerden yararlanabilmek ve doğru kullanabilmek amacıyla envanter yapılmıştır. Yayımlanan sonuçlar, son yıllarda kaydedilen olağanüstü ilerleme hakkında bilgi vermektedir. Halk hekimliğinde yaygın olarak kullanılan bitkilerde, 238 bitki familyasından 1.863 tür bulunmuştur. Bunların çoğu yabancı türlerdir ve sayısız bitki ülkenin belirli bölgelerine özgüdür.

1.9.4. Amerika Birleşik Devletleri³⁵

1930’ların sonlarında Amerika Birleşik Devletleri’nde, Gıda, İlaç ve Kozmetik Yasası kabul edilmiş ve bu tarihten itibaren, Gıda ve İlaç İdaresi (FDA), bir hastalığı tedavi ettiğini, iyileştirdiğini, hafiflettiğini veya önlediğini iddia eden herhangi bir ürünü ilaç olarak düzenlemiştir. ABD’deki doğal ürünlerin çoğu, tüketiciler tarafından halk ilaçları olarak kullanılsa da yiyecek ya da yiyecek katkı maddesi olarak da düzenlenmektedir. Bu nedenle düzenleyici faaliyetlerin çoğu güvenlik alanında gerçekleşmektedir. Bir bitkinin “*genel olarak güvenli olduğu (GRAS)*” durumlarda, bu hiçbir iddiada bulunulmamasını ve ürünlerin yanlış markalanmamasını veya değiştirilmemesini sağlamak anlamına gelmektedir. Kalifiye uzmanların onayladığı ve diğer uzmanlarla çelişmediği sürece bitkisel ürünler teorik olarak GRAS statüsüne sahiptir.

1990’da ABD’de, tüm gıda ürünlerinin beslenme etiketine sahip olmasını ve FDA’nın gıdalar için sağlık yararı etiketlemesini onaylamak için kriterler belirlemesini gerektiren Beslenme Etiketleme ve Eğitim Kanunu (NLEA) hayata geçmiştir. NLEA’ya muafiyet, vitaminlerin, minerallerin, bitkilerin ve benzeri besin maddelerinin geleneksel yiyeceklerden farklı şekilde tüketildiğini ve bu nedenle sağlık yararları için daha hafif kanıt standartlarına tabi olması gerektiğini belirtmiştir. Yeni yasa, Ulusal Sağlık Enstitüleri bünyesinde, sağlığın iyileştirilmesi için diyet takviyelerinin rolünü araştırması ve diyet takviyelerinin yararlarına ilişkin bilimsel çalışmaları teşvik etmesi gereken bir Besin Takviyeleri Ofisi kurulmasını öngörmektedir. Ekim 1994’te, Diyet Takviyesi Sağlık ve Eğitim Yasası, diyet takviyelerinin kronik hastalıkların önlenmesinde faydalı olduğunu ve dolayısıyla uzun vadeli sağlık bakım maliyetlerini sınırlamaya yardımcı olduğunu kabul etmiştir. Ekim 1994’te Diyet Ek Sağlık ve Eğitim Yasası’nın imzalanması, ABD pazarında bitkisel ürünlerin tanınmasını hızlandırmış ve bu ürünlerin diyet takviyesi olarak pazarlanması için fırsat vermiştir. Çünkü Yasa, bu ürünlerin güvenli olduğunu ve makul kanıtlarla herhangi bir talebi desteklediğini gösteren veriler sağlamıştır. Bununla birlikte, bir bitkisel ürünü ilaç olarak pazarlama ve tıbbi taleplerde bulunma şansı düşüktür çünkü FDA, etkinliklerin bibliyografik kanıtlarını kabul etmemekte, ancak tesadüfi kontrollü çalışmaları etkinlik kanıtı olarak tercih etmektedir.

13.12.2016’da “21. Yüzyıl Tedavi Yasası”, tıbbi ürün geliştirmeyi hızlandırmak ve onlara daha hızlı ve daha verimli ihtiyaç duyan hastalara yenilikler ve ilerlemeler getirmek amacıyla tasarlanmıştır.

³⁵ www.fda.gov, Erişim Tarihi: 21.10.2019.

Yasalar, FDA'nın karar alma sürecinde, hastaların bakış açılarını ilaçların, biyolojik ürünlerin ve cihazların geliştirilmesine dâhil etmeye yönelik çalışmaları teşvik etmektedir. Tedavi Yasası, tıbbi karşı önlemler de dâhil olmak üzere yeni tıbbi ürünlerin geliştirilmesini ve gözden geçirilmesini hızlandıracak klinik deneme tasarımlarını ve klinik sonuç değerlendirmelerini modernize etme yeteneğini artırmaktadır. Ek olarak, Tedavi Yasası, FDA'yı ilaç, biyoloji ve cihaz merkezleri arasındaki başlıca hastalık alanlarındaki faaliyetleri koordine etmeye yardımcı olmak amacıyla bir veya daha fazla merkezler arası enstitü oluşturmaya yönlendirmekte ve kombinasyon ürünlerinin düzenlenmesini geliştirmektedir.

1.9.5. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, malların, sermayenin, hizmetlerin ve birlik içindeki kişilerin serbest dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla kapsamlı bir yasama ağı geliştirmiştir. 65/65/EEC ve 75/318/EEC Direktiflerine göre, farmasötik ürünler pazara girmeden önce pazarlama öncesi onay gerektirmektedir.

Kalite, güvenilirlik ve etkinlik dokümantasyonu için gereklilikler, dosya ve uzman raporları 91/507/EEC sayılı Direktifte belirtilmiştir. 75/319/EEC sayılı Direktifin 39 uncu maddesinin 2 nci fıkrası, Üye Devletlerin, bu direktiflerin gerekliliklerini yerine getirip getirmediğini tespit etmek için o dönemde, 12 yıllık bir süreyle piyasadaki tüm ürünleri kontrol etmek zorunluluğu getirmiştir.

Ülkeler, bitkisel ilaçların gözden geçirilmesinde farklı yaklaşımlar benimsemiştir. 2004'te Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan 2004/24/EC sayılı Avrupa Direktifi, Avrupa'daki bitkisel ilaçların kullanımı için temel teşkil etmektedir. Yönerge, piyasaya sürülen bitkisel ilaçların, her Avrupa ülkesinin ulusal düzenleyici otoriteleri tarafından yetkilendirilmesi gerektiğini ve bu ürünlerin tanınmış bir güvenilirlik ve etkinlik seviyesine sahip olmaları gerektiğini belirlemiştir.³⁶

İnsanların kullanımına yönelik tıbbi ürünlere ilişkin Topluluk kodu hakkında 06.11.2001 tarih ve 2001/83/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi, 28/01/2019 tarihinde yapılan değişiklikler ile son halini almıştır.³⁷ Üye ülkeler, 2001/83/EC direktifindeki hükümlere uymak zorundadır ve kendi ülkesel mevzuatlarını direktife uygun tekrar gözden geçirmeleri gerekmektedir. 2001/83/EC direktifinde yer alan bazı maddeler şu şekildedir:

³⁶ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:136:0085:0090:en:PDF>, Erişim Tarihi: 24.09.2019.

³⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32001L0083>, Erişim Tarihi: 24.09.2019.

- *Tıbbi ürünlerin üretimi, dağıtımı ve kullanımını düzenleyen her türlü kuralın temel amacı halk sağlığını korumak olmalıdır. Ancak bu amaca ilaç endüstrisinin gelişimini veya Topluluk içinde tıbbi ürün ticaretini engellemeyecek yollarla ulaşılmalıdır.*

- *22.07.1993 tarihli ve 2309/93/EEC sayılı Konsey Tüzüğü'nün (EEC) oluşturduğu, insan ve veteriner kullanımına yönelik tıbbi ürünlerin ruhsatlandırılması ve denetlenmesi, Avrupa Tıbbi Ürünleri Değerlendirme Ajansı bir Üye Devlette yetkili bir otorite tarafından verilen bir tıbbi ürün için bir pazarlama ruhsatı olması şartıyla, ciddi bir gerekçe olmadığı sürece, diğer Üye Devletlerin yetkili makamları tarafından tanınması gerekir. İlgili tıbbi ürün için izin alınması halk sağlığı için risk oluşturabilir. Üye Devletler arasında bir tıbbi ürünün kalitesi, güvenliği veya etkinliği ile ilgili bir anlaşmazlık olması durumunda, konunun bilimsel bir değerlendirmesi Topluluk standartlarına göre yapılmalı ve bu konuda anlaşmazlığın bağlayıcı olduğu konusunda tek bir karar alınmasına yol açmalıdır. Bu karar Komisyon ile Üye Devletler arasında yakın işbirliğini sağlayan hızlı bir prosedürle alınmalıdır.*

- *Bu amaçla, 2309/93 (AET) sayılı Tüzükte belirtilen Avrupa Tıbbi Ürünleri Değerlendirme Ajansına bağlı Özel Tıbbi Ürünler Komitesi oluşturulmalıdır.*

- *Bu Yönerge, tıbbi ürünlerin serbest dolaşım hedefine ulaşılması için önemli bir adımdır. Diğer tedbirler; özel tıbbi ürünlerin serbest dolaşımına ilişkin tüm engelleri ortadan kaldırabilir.*

- *Halk sağlığını korumak ve tıbbi ürünler için pazarlama ruhsatı başvurusu sırasında yapılan başvurunun gereksiz yere tekrarlanmasından kaçınmak için Üye Devletler; kendileri tarafından izin verilen her tıbbi ürün için sistematik olarak değerlendirme raporları hazırlamalı ve talep üzerine rapor alışverişinde bulunmalıdırlar. Ayrıca, bir Üye Devlet, bu Üye Ülkenin aldığı kararın tanınması amacıyla, hâlihazırda başka bir Üye Devlette aktif olarak incelenmekte olan bir tıbbi ürünün piyasaya sürülmesine izin vermek için bir başvurunun incelemesini askıya alabilmelidir.*

- *İç pazarın kurulmasının ardından, üçüncü ülkelerden ithal edilen tıbbi ürünlerin kalitesini garanti altına almak için spesifik kontrollerden ancak Topluluk tarafından ihracatçı ülkede gerekli kontrollerin yapılmasını sağlamak için uygun düzenlemeler yapılması durumunda feragat edilebilir.*

- *Piyasada satılan tıbbi ürünlere yönelik yetkilendirmeyi düzenleyen genel kurallar; piyasaya yerleştirilen homeopatik tıbbi ürünlere, terapötik endikasyonlarla veya istenen terapötik etkiye karşı dengeli olması gereken riskleri sunabilecek bir formda uygulanmalıdır.*

Özellikle, homeopatik bir geleneğe sahip olan Üye Devletler, bu tıbbi ürünlerin güvenliğini ve etkinliğini, Komisyona bildirmeleri şartıyla etkinliğini sağlamak amacıyla yapılan denemelerin ve deneme sonuçlarının değerlendirilmesi için özel kuralları uygulayabilmelidir.

- Tıbbi ürünlerin hareketini kolaylaştırmak ve bir Üye Devlette yapılan kontrollerin bir başkasında tekrarlanmasını önlemek için, üçüncü ülkelerden gelen imalat ve ithalatlar ve bunlarla ilgili izinlerin verilmesi için asgari şartlar getirilmelidir.

- Üye devletlerde, tıbbi ürün imalatının denetlenmesi ve kontrolünün asgari nitelik koşullarını yerine getiren bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

- Bu ürünlerin uygun koşullarda saklanması, taşınmasını ve kullanılmasını garanti altına almak için, tıbbi ürünlerin, üretiminden veya Topluluğa ithal edilmelerinden, halka arz edilmeleri için tüm tıbbi ürünlerin dağıtım zincirinin üzerinde kontrolün sağlanması gerekmektedir. Bu amaçla kabul edilmesi gereken şartlar, hatalı ürünlerin piyasadan çekilmesini önemli ölçüde kolaylaştıracak ve sahte ürünlere karşı daha etkin çabalar sağlayacaktır.

- Etiketleme ve ambalajlama broşürlerinin nasıl sunulacağına ilişkin kurallar belirlenmelidir.

- Kullanıcılara verilen bilgileri düzenleyen hükümler, tıbbi ürünlerin tam ve anlaşılır bilgiler temelinde doğru bir şekilde kullanılabilmesi için yüksek derecede tüketici koruması sağlamalıdır.

- Genel olarak, reçetesiz tıbbi ürünler bile dâhil olmak üzere reklam, halk sağlığını etkileyebilir, aşırı ve kötü düşünülmüş olabilir. Tıbbi ürünlerin izin verildiği yerlerde halka tanıtılmasından önce, tanımlanması gereken belirli kriterleri yerine getirmelidir.

- Tıbbi ürünler üreten veya ithal eden her bir teşebbüs, bir tıbbi ürün hakkında sağlanan tüm bilgilerin onaylanan kullanım koşullarına uygun olmasını sağlamak için bir mekanizma oluşturmalıdır.³⁸

1.9.6. Uluslararası Kuruluşlar

TAB'ların öneminden dolayı uluslararası alanda birçok kurum ve kuruluş faaliyet göstermektedir. TAB'larla ilgili faaliyet gösteren ana kurum ve kuruluşlar arasında;

- ✓ Dünya Sağlık Örgütü (WHO),
- ✓ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO),
- ✓ Dünya Koruma Birliği (IUCN),

³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/HIS/?uri=CELEX:32001L0083>, Erişim Tarihi: 26.09.2019.

- ✓ Avrupa İlaç Ajansı (EMA),
- ✓ Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Küresel Federasyonu (GOFMAP),
- ✓ Avrupa Bitkisel Demleme Çaylar Birliği (European Herbal Infusions Association-EHIA),
- ✓ Uluslararası Ticaret Merkezi (International Trade Centre ITC),
- ✓ Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA),
- ✓ ESCORENA Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Ağı (ESCORENA Network),
- ✓ Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF),
- ✓ Hindistan Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Merkez Enstitüsü (CSIR-CMAP),
- ✓ Hindistan Hükümeti Ulusal Tıbbi Bitkiler Kurulu (National Medicinal Plants Board-NMPB) yer almaktadır.

Diğer taraftan;

- ✓ Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Uluslararası Konseyi (International Council for Medicinal and Aromatic Plants - ICMAP)
- ✓ İngiliz Bitkisel İlaç Birliği (British Herbal Medicine Association - BHMA)
- ✓ Avrupa Şifalı Bitki Yetiştiricileri Birliği (European Herb Growers Association - EUROPAM)
- ✓ Amerika Botanik Konseyi (American Botanical Council - ABC)
- ✓ Amerika Tıbbi Aktif Bitkiler Konseyi (American Council for Medicinally Active Plants - ACMAP)
- ✓ Afrika Tıbbi Bitkiler Standardları Birliği (Association for African Medicinal Plants Standards - AAMPS)
- ✓ Hindistan Şifalı Bitkiler Endüstrisi Federasyonu (Federation of Indian Herbal Industry - FIHI)
- ✓ Peru Doğal Ürünler Enstitüsü (Peruvian Institute of Natural Products - IPPN)
- ✓ Küresel Entegre İlaç Merkezi (Global Information Hub on Integrated Medicine - GLOBinMED)
- ✓ Tıbbi Bitkiler Araştırma Topluluğu (Society for Medicinal Plants Research)
- ✓ Tıbbi Bitki Kalkınma Enstitüsü (The Institute of Medicinal Plant Development - IMPLAD)
- ✓ Çin İlaç Bilimleri Akademisi (Chinese Academy of Medical Sciences - CAMS)
- ✓ Pekin Tıp Koleji Birliği (Peking Union Medical College - PUMC)
- ✓ Tıbbi Bitkiler Kalkınma Enstitüsü (Institute of Medicinal Plant Development, Beijing) gibi kuruluşlar da TAB'lar üzerine çalışmalar yapmaktadır.^{39,40}

2001/83/EC sayılı ana direktifi tadil eden 2004/24/EC sayılı Direktif 31.03.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu direktif Belçika'da genç kadınların takip ettiği zayıflama

³⁹ Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, "Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektör Raporu", Kayseri, 2015, s. 32-35.

⁴⁰ <http://www.fao.org>, Erişim Tarihi: 25.09.2019.

rejiminde kullanılan Çin bitkilerinin ÷lkeye girişinden sonra rapor edilen ve hızla gelişen bir interstisyel nefropati olan Çin Bitki Nefropatisi adı verilen kamu sağlığı sorunu sonrasında yürürlüğe konulmuştur. AB üyesi ÷lkeler *Avrupa Sağlık Ajansı (European Medicine Agency-EMA)* sitesinde yer alan bu direktiflere göre bitkisel ürünlerini değerlendirmektedir. AB üyesi olmayan Japonya, Malezya vb. diğer ÷lkelerin kendilerine ait mevzuatı bulunmaktadır.

Avrupa’da hekim ve eczacıların güvenli bir şekilde EMA (Avrupa Sağlık Ajansı) monografları ve ESCOP (Avrupa Bilimsel Fitoterapi Birliği) monografları kullanılmaktadır. Bu kaynaklarda tıbbi bitkilerin kullanım şekilleri, dozları, ilaç etkileşimleri vb. bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Avrupa Farmakopesi veya her ÷lkenin kendi farmakopesi olabilmektedir.

CITES (The Convention on International Trade In Endangered Species of Wild Fauna and Flora) “*Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme*”dir. CITES Sözleşmesi; yabani hayvan ve bitki türlerinin canlı ve ölü örnekleri ile bunların kolayca tanınabilen parçaları ile türevlerinin sözleşmeye taraf ÷lkeler arasındaki ithalatını, ihracatını, reeksportunu ve denizden girişini kısacası uluslararası ticaretini; temeli izin ve belgelere dayanan ve ancak sözleşmede belirtilen bazı şartların yerine getirilmesi halinde bu izin ve belgelerin verilmesini öngören uluslararası bir düzenlemedir. CITES Belgesi ise yönetmeliğin I, II ve III sayılı listelerinde yer alan bir türe ait, örneğin ihracat, ithalat, yeniden ihracatı ve denizden girişinde, yönetim mercileri tarafından düzenlenen, bu kapsamda yapılan işlemler sırasında taraf devletlerin yönetim mercileri ve gümrük idarelerince aranan, sözleşme hükümlerine uygun formatta düzenlenen formdur. Ticaretlerinin düzenlenmesi farklı derecede bulunan yabani hayvan ve bitki türleri, üç ayrı ek liste olarak belirlenmiştir. Buna göre ek listelerden, EK-1 listesi nesilleri tükenme tehdidi ile karşı karşıya bulunan ve bu nedenle örneklerinin ticaretinin sıkı mevzuata tabi tutulması ve bu ticarete sadece istisnai durumlarda izin verilmesi zorunlu olan türleri içerir. EK-2 listesi nesilleri mutlak olarak tükenme tehdidiyle karşı karşıya olmamakla birlikte, nesillerinin devamıyla bağdaşmayan kullanımları önlemek amacıyla ticaretleri belirli esaslara bağlanan türleri içerir. EK-3 listesi ise herhangi bir taraf ÷lkenin kendi yetki alanı içerisinde düzenlenmeye tabi tuttuğu ve aşırı kullanımını önlemek veya kısıtlamak amacıyla ticaretinin denetime alınmasında diğer taraflar ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu belirttiği bütün türleri kapsamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİ ÇEŞİTLİLİĞİNİN KORUNMASI

Türkiye biyolojik çeşitlilik açısından küçük bir kıta özelliği göstermektedir. Avrupa-Sibirya, Akdeniz ve İran-Turan olarak isimlendirilen üç fitocoğrafik bölgesi (bitki coğrafi bölgesi), iki kıta arasındaki konumu, kısa aralıklarla değişen iklimsel ve coğrafi özellikleri, ülkemize çok çeşitli orman, dağ, step, sulak alan, kıyı ve deniz ekosistemleri kazandırmıştır.

Tüm Avrupa kıtasında 12.500 açık ve kapalı tohumlu bitki türü varken, sadece Anadolu’da bu sayıya yakın bitki türü olduğu bilinmektedir. Bunların yaklaşık üçte biri Türkiye’ye özgü (endemik) türlerdir. Coğrafi bölgelerden, Doğu Anadolu ve Güney Anadolu bölgeleri; bitki coğrafyası bölgelerinden ise İran-Turan ve Akdeniz bölgeleri endemik bitki türleri bakımından zengin olanlarıdır.

Ülkemizde, 100’den fazla bitki türünün geniş yayılım gösterdiği ve çok sayıda önemli kültür bitkileri gibi ekonomik açıdan değerli bitki türlerinin menşei ya da çeşitlilik merkezi olan 5 mikro-gen merkezi bulunmaktadır. Bu merkezler dünyada kültüre alınan çok sayıda bitki türünün tarımının gelecekteki sürdürülebilirliği açısından önemli genetik kaynaklar sunmaktadır.

2.1. KORUMA

Biyolojik çeşitliliğin korunması adına yerinde yani doğal ortamında (in-situ) ve yeri dışında (ex-situ) koruma yaklaşımları izlenmektedir. Her iki yaklaşım da uluslararası alanda yaygın kabul görmektedir. İn-situ koruma; türlerin yaşamlarını sürdürebilmek için doğal çevreye bağımlı olduklarını, bu nedenle kendi ekosistemlerinde korunmaları gerektiğini kabul eden bir yaklaşımdır. Ex-situ koruma; gen bankaları, tohum bankaları, botanik bahçeleri vb. kuruluşlarla gerçekleştirilmektedir. Ancak ex-situ korumada türler ile çevre arasındaki etkileşim devam etmediğinden evrimleşme süreci durmaktadır.

2.1.1. Doğal Ortamında Sürdürülebilir Koruma (In-Situ)

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi hususunda orman ekosistemleri büyük öneme haizdir. Bu amaçla özellikle korunan alan olarak ayrılan orman parçalarının sayısı, alanı ve dağılımı gün geçtikçe artmaktadır. Ancak biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi için, korunan alanlar dışındaki alanlara da gereken önemin verilmesi ve bu alanların planlanmasında çevre ve biyoçeşitliliğin amaçlarını dikkate alan “*Ekosistem Tabanlı Çok Amaçlı Planlama*” yaklaşımlarının benimsenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası düzeyde farkındalık oluşmuş olup “*Ekosistem Tabanlı Çok Amaçlı Planlama*” çalışmaları ilgili tüm bakanlıklarda ve kamu kurumlarında başlamıştır.

Ülkemizde doğal ortamında (in-situ) korumaya iyi bir örnek sulak alanlardır. Sulak alan olarak ilan edilen alanlar; “*Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği*” kapsamında korunmaktadır. Türkiye’de doğal ortamında sürdürülebilir koruma kapsamında korunan alanlar mevzuat ve ilgili kurum ayırımına göre aşağıda belirtilmektedir.

➤ **6831 Sayılı Orman Kanunu Kapsamında Orman Genel Müdürlüğü Bünyesinde 2018 Yılı İtibariyle Korunan Alanlar**

1. Muhafaza Ormanları (55 adet, 251.519 ha.)

Arazi kayması ve yağmurlarla yıkanma tehlikesi olan yerlerdeki ormanlar ile meskûn mahallerin havasını, şose ve demiryollarını, toz ve kum fırtınalarına karşı muhafaza eden ve nehir yataklarının dolmasının önüne geçen veya memleket müdafaası için muhafazası zaruri görülen ve bu gerekçelerle ayrılan devlet ormanları, maki veya fundalarla örtülü yerlerdir.

2. Gen Koruma Ormanları (312 adet, 42.329 ha.)

Bir türün genetik çeşitliliğinin doğal ortamında korunması amacıyla yönetilen doğal meşcerelerdir.

3. Tohum Bahçeleri (197 adet, 1.457 ha.)

Yüksek kaliteli bol tohum üretmek üzere yetiştirilen bahçelerdir.

4. Tohum Meşcereleri (317 adet, 41.992 ha.)

Orman ağacı ve ağaççığı türlerinde tohum üretmek amacıyla koordinatları Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenen ve bu amaçla yönetilen alanlardır.

5. Şehir (Kent) Ormanları (137 adet, 10.363 ha.)

Ormanların öncelikle sağlık, spor, estetik, kültürel ve sosyal fonksiyonlarını halkın hizmetine sunmak, aynı zamanda yurdun güzelliğine katkı sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik faaliyetlere imkân vermek ve teknik ormancılık faaliyetleri ile flora ve faunanın da tanıtılarak, özellikle çocuklar ve gençlere orman sevgisi ve bilincini aşılacak maksadıyla izcilik, doğa yürüyüşü, bisiklet, binicilik ve benzeri etkinlikler ile kır lokantası, kır kahvesi, kültür evi, yöresel ürün sergi ve satış yeri, amfi tiyatro, çeşitli mini spor alanları ve diğer rekreasyonel yapı ve tesisleri ihtiva eden, il ve ilçelerde ayrılan yerlerdir.

➤ **2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamında Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Bünyesinde 2018 Yılı İtibariyle Korunan Alanlar**

1. Milli Parklar (44 adet, 866.684 ha.)

Bilimsel ve estetik yönden, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır.

2. Tabiat Anıtları (112 adet, 7.488 ha.)

Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip, milli park esasları dâhilinde korunan tabiat parçalarıdır.

3. Tabiatı Koruma Alanları (30 adet, 46.794 ha.)

Bilim ve eğitim açısından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilimsel ve eğitici faaliyet amacıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır.

4. Tabiat Parkları (243 adet, 106.453 ha.)

Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarıdır.

➤ **2872 Sayılı Çevre Kanunu Kapsamında Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Bünyesinde 2018 Yılı İtibariyle Korunan Alanlar**

1. Ramsar Alanları (14 adet, 184.487 ha.)

Ramsar Sözleşmesi'nin 2 nci maddesi gereğince ilan edilerek “Ramsar Listesi”ne dâhil edilen sulak alanlardır.

2. Ulusal Öneme Haiz Sulak Alanlar (48 adet, 714.133 ha.)

Flora ve faunanın özellikleri ile kalitesinden dolayı bir bölgenin ekolojik ve genetik çeşitliliğini sürdürebilmesi adına özel bir değere sahip olan alanlardır.

3. Mahalli Öneme Haiz Sulak Alanlar (9 adet, 10.289 ha.)

Ulusal öneme haiz sulak alan ve Ramsar alanı listesinde bulunmayan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne onaylanan alanlardır.

➤ **4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu Kapsamında Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Bünyesinde 2018 Yılı İtibariyle Korunan Alanlar**

1. Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları (81 adet, 1.172.421 ha.)

4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununa göre; av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalardır.

➤ **Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tarafından Yönetilen 2018 Yılı İtibariyle Korunan Alanlar**

Bu alanlar 3 ana başlık altında ele alınmaktadır.

1. Özel Çevre Koruma Bölgeleri (16 adet, 2.458.749 ha.)

Özel çevre koruma bölgesi; ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan, çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı toprak ve su alanlarını, biyolojik çeşitliliğin, doğal kaynakların ve bunlarla ilgili kültürel kaynakların gelecek kuşaklara ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esasları ile plan ve projelerin tek elden hazırlanması amacıyla Bakanlar Kurulu kararı ile ilan edilen bölgelerdir.

2. Doğal Sit Alanları (2.450 adet, 2.017.549 ha.)

Doğal oluşumlar sonucu ya da insan müdahalesi ile yapılan düzenlemeler sonucu koruma değerine sahip olan yer üstünde, yer altında ya da su altında bulunan alanlardır.

3. Tabiat Varlıkları (4.065 adet, 9.961.046 ha.)

Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

➤ **2018 Yılı İtibariyle Korunan Alan Statüsüne Sahip Olmayan ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Dolaylı Olarak Katkı Veren Alanlar**

1. Meralar (10.984.566 ha.)

Hayvanların otlatılması ve otundan yararlanılması için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yeri tanımlamaktadır.

2. İçme Suyu Havzaları (3.871.273 ha.)

İçme ve kullanma suyu temin edilen veya edilmesi planlanan yerüstü su kaynaklarının tabii su toplama alanıdır.

3. Korunan Alan Dışında Kalan Tabiatı Koruma Fonksiyonu Olarak Ayrılan Orman Alanları (9.947.839 ha.)

Mevcut amenajman planlarına göre koruma fonksiyonu olarak ayrılan alanlardır.

2.1.2. Gen Bankalarında Koruma (Ex-Situ)

Ülkemiz bitki genetik kaynaklarının yeri dışında (ex-situ) muhafazası Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı 2 tohum gen bankasında (*Ulusal Tohum Gen Bankası-İzmir* ve *Türkiye Tohum Gen Bankası-Ankara*) ve 17 arazi gen bankasında yapılmaktadır.

“*Ulusal Tohum Gen Bankası*”nda 2019 yılı Haziran ayı sonu itibariyle 3.339 türe ait 54.929 tohum örneği, “*Türkiye Tohum Gen Bankası*”nda ise 873 türe ait 50.547 tohum örneği muhafaza altındadır. Bu tohum örnekleri, ülkemizde yetiştirilen yerel çeşitler, ıslah edilmiş ya da geliştirilmiş çeşitler, bazı önemli karakterlere sahip ıslah hatları ve doğal

florada mevcut, kültür bitkilerinin yabancı akrabalarına ve diğer yabancı türler ve geçit formlarına ait tohumlardır.

Ortodoks olarak adlandırılan, düşük sıcaklık ve nem koşullarında canlılıklarını koruyabilen tohumlara sahip türlerin tohum örnekleri söz konusu iki tohum gen bankalarındaki soğuk odalarda, “-18/-20 °C”de uzun süreli baz koleksiyon (gelecek kuşaklar için) ve “0°C”de orta süreli aktif koleksiyon (araştırmacılar, ıslahçılar vb. için) olmak üzere iki set halinde saklanmaktadır.

Vejetatif üreyen ve tohum gen bankalarında saklanamayan bitki genetik kaynakları ise 17 arazi gen bankasında 107 türe ait 9.750 canlı örnek muhafaza edilmekte olup, 6 araştırma enstitüsünde de 900 türde 100.000 soğanlı ve yumrulu doğal süs bitkisinin (geofit) muhafazası yapılmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin muhafazası kapsamında doğal yetiştirme alanı dışında koruma faaliyetlerindeki amaç;

- Türün tükenmesi/yok olma tehlikesinin veya genetik erozyonun önlenmesi,
- Türün temsil ettiği çeşitliliğin mevcut ex-situ koleksiyonlarında eksik veya yetersiz olmasının engellenmesi,
- Toleranslı çeşitlerin (örn. kuraklığa, hastalığa, tuzluluğa dayanıklı vb.) muhafaza edilmesidir.

Gen bankalarında muhafaza edilen tohum örneklerinin bitki gruplarına göre ayrımı zor olabilmektedir. Bir tür, kullanım amacına göre birden fazla bitki grubuna girebilmektedir. Aşağıda bitki gruplarına göre muhafaza edilen koleksiyonlar Tablo 5 ve Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5. Ulusal Gen Bankasında Muhafaza Edilen Koleksiyonların Listesi

Bitki Grubu	Tür Sayısı	Tohum Örneği Sayısı
Tahıllar	234	12.386
Sebze	114	10.320
Yemelik Dane Baklagiller	40	9.250
Yem Bitkileri	658	8.280
Endüstri Bitkileri	61	7.845
Diğer Türler	273	473
Endemik	1.104	1.826
Tıbbi Bitkiler	595	2.853
Süs Bitkileri	260	1.696
TOPLAM	3.339	54.929

Kaynak: TAGEM Biyolojik Çeşitlilik ve Genetik Kaynaklar Çalışma Grubu Koordinatörlüğü.

Tablo 6. Türkiye Tohum Gen Bankasında Muhafaza Edilen Koleksiyonların Listesi

Bitki Grubu	Tür Sayısı	Tohum Örneği Sayısı
Tahıllar	30	42.585
Yemelik Dane Baklagiller	13	2.159
Sebze	73	1.101
Meyve	11	30
Tıbbi Bitkiler	110	378
Yem Bitkileri	69	2.054
Endüstri Bitkileri	38	990
Diğer (endemik, süs bitkileri vb.)	568	1.248
TOPLAM	912	50.545

Kaynak: TAGEM Biyolojik Çeşitlilik ve Genetik Kaynaklar Çalışma Grubu Koordinatörlüğü.

Tablo 5 ve 6’da görüldüğü üzere; Ulusal Gen Bankası’nda 595 TAB türü ve 2.853 tohum örneği bulunmakta olup; Türkiye Tohum Gen Bankası’nda ise 110 tür ve 378 tohum örneği bulunmaktadır.

2.2. ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME FAALİYETLERİ

➤ Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP)

900’den fazla akademisyen ve biyoçeşitlilik uzmanının katkıları ile ülkemizin biyolojik çeşitlilik envanteri çıkarılmış ve ulusal biyoçeşitlilik veri tabanı “*Nuh’un Gemisi*” hazırlanmıştır.

14 ilde biyoçeşitliliğe dayalı geleneksel bilgileri (halk reçeteleri, etnobotanik vb.) kayıt altına alma çalışmaları başlatılmış olup süreç içerisinde 81 ilde yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

Damarlı bitkiler, memeli hayvanlar, kuşlar, sürüngenler, amfibikler ve iç su balıklarının nesli tehlikede olanları ve bunların yanında özellikli alanlar ülkemiz çapında izlenerek bilgiler derlenmektedir.

➤ Orman Genel Müdürlüğü (OGM)

Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı’nca orman amenajman planları ile biyolojik çeşitliliğin entegrasyonu yapılmaktadır.

Mayıs 2019’da biyolojik çeşitlilik ile orman yönetiminin entegrasyonu için yol haritası geliştirmek amacı ile OGM bünyesinde “*Biyolojik Çeşitlilik Çalışma Grubu*” oluşturulmuştur.

Ormancılık araştırma enstitüsü müdürlüklerince de biyolojik çeşitlilikle ilgili bilimsel araştırmalar yürütülmektedir.

➤ **Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü (BÜGEM)**

TAB üretimini sağlamak amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü’nce, “*Itrî ve Tıbbî Bitkiler ile Boya Bitkileri Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi Projesi*” 2015 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bu proje ile üretimin iç ve dış talebe uygun olarak geliştirilmesi, uluslararası piyasaların istediği kalite ve miktarda üretimin artırılması, geliştirilmesi, kayıt ve izlenebilirliğin sağlanması, üretim havzalarının oluşturulması, sektörel işbirliğinin artırılması ve araştırma, yayın ve çiftçi bağının güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Projeye katılan il sayısı, yıllar itibariyle artış göstererek 2019 yılında 40’a yükselmiştir.

➤ **Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM)**

“*Türkiye Tohum Bankası*” ve “*Ulusal Tohum Bankası*”, TAGEM bünyesinde araştırma faaliyetlerini yürütmekte olup doğal floradan toplanmış ve morfolojik teşhisleri yapılmış TAB materyallerinin yanı sıra araştırma enstitülerince geliştirilmiş hat ve çeşitlere ait tohum ve herbaryum örneklerini de muhafaza etmektedir.

Araştırma faaliyetleri yanında enstitüler, kültüre alınan TAB’ların tohum, fide ve fidan gibi üretim materyallerini üretmekte ve çiftçilerden gelen taleplerin bir kısmını karşılamaktadır. Ayrıca “*Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü*”nde yer alan laboratuvarıda TAB’lara özel muhtelif analizler yapılabilmektedir.

2.3. BİYOKAÇAKÇILIKLA MÜCADELE

Biyolojik kaynakların canlı veya cansız tüm türevlerinin yetkili makamların izni olmadan toplanmasına ve yurt dışına çıkartılmaya teşebbüs edilmesine “*biyokaçakçılık*” denilmektedir.

Ülkelerin sahip olduğu biyolojik çeşitlilik; özellikle genetik kaynaklar ve geliştirilen yeni teknolojilerin de katkısıyla artan ekonomik, sosyal ve kültürel değerler sayesinde stratejik bir önem kazanmıştır. Ekonomik, bilimsel ve teknik imkânları ileri düzeyde olan gelişmiş ülkeler; biyolojik çeşitliliği yüksek olan diğer ülkelerin canlı doğal kaynakları üzerinde yürüttükleri araştırmalar ve bu araştırmalar sırasında yasal veya yasal olmayan yollarla elde ettikleri genetik materyal yoluyla canlı doğal kaynaklardan ekonomik, sosyal, bilimsel, teknolojik ve kültürel faydalar elde etmektedir.

Ülkemiz sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik değeri ile bilimsel araştırma, koleksiyon ve en nihayetinde ticari amaçlar adına birçok yabancı ülke için çekim merkezidir. Bu sebeple, tür sayısı ve bu türlere ait bireylere ilişkin kayıp her geçen gün artmakta,

biyolojik çeşitliliğin söz konusu tehditlere karşı korunması giderek daha da önemli hale gelmektedir.

Özellikle tarım, ormancılık, hayvancılık ve balıkçılık; gıda, endüstri, peyzaj, tıp ve ecza sektörleri için hammadde niteliğindedir. Soğanlı bitkilerin, bazı yılan ve böcek türlerinin yapılarında bulunan etken maddeler için yurt dışına izinsiz çıkartıldığı ve bu maddelerin, çalışmaların yapıldığı ülkeler tarafından patentlendiği bilinmektedir.

Biyolojik çeşitlilik, dünyadaki her ülke için canlı doğal kaynak zenginliği olduğundan ekonomik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Zira ülke ekonomisi kaçınılmaz olarak doğal kaynaklara dayanmaktadır. İnsanlığın geleceği büyük ölçüde biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve değerlendirilmesine bağlıdır.

Devletler, uluslararası sözleşmelerle kendi sınırları içerisindeki canlı doğal kaynaklara erişimi düzenleme hakkına ve yetkisine sahiptir. Bu kapsamda biyokaçakçılığa karşı 3 temel uluslararası sözleşme bulunmaktadır.

1. ***BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (UNCBD):*** 15. madde gereğince genetik kaynaklara erişim, yani tüm yabani canlıların (bitki, hayvan, mikroorganizma) genetik materyal içeren örneklerinin doğadan alınması izne tabidir. Sözleşmenin ulusal odak noktası Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'dür.
2. ***Nesli Tehdit Altında Olan Yabani Türlerin Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES):*** 3. ve 7. maddeler gereğince CITES eklerinde yer alan türlerin doğal ortamından alınması ve ticari amaçla olmasa dahi yurt dışına götürülmesi izne tabidir. Sözleşmenin ulusal odak noktası Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'dür.
3. ***Gıda ve Tarım için Bitki Genetik Kaynakları Uluslararası Anlaşması:*** 10. madde gereğince tarım ve gıda bitkilerinin genetik kaynaklarına erişim izne tabidir. Anlaşmanın odak noktası Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü'dür.

Ulusal düzenlemeler; ülkemizde bulunan yabani türlerin doğadan toplanmasını ve yurt dışına çıkartılmasını kurallara bağlamıştır. Ülkemizden yabani bir türün bireyinin veya parçasının yurt dışına çıkartılması izne tabidir. Belgesiz olarak hiçbir canlı türü, türevi veya parçası yurt dışına çıkartılamaz (örn. kontrol belgesi, sağlık sertifikası, CITES belgesi, materyal transfer anlaşması vb.).

2.4. EĞİTİM VE BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİ

Ülkemizde TAB konusunda yürütülen eğitim faaliyetleri aşağıda ayrıntılı incelenmiştir.

2.4.1. Üniversiteler

➤ *Tıp Fakülteleri*

2016 yılında GETAT Bilim Komisyonunca Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığına tıp fakültelerinde GETAT'ın müfredata girmesi için tavsiyede bulunulmuş ve bunun üzerine YÖK de tüm tıp fakültesi dekanlıklarına GETAT'ın eğitimlere konulması için tavsiyelerde bulunmuştur. Türkiye'de mevcut 115 tıp fakültesinden 64'ünde GETAT Uygulama (Ar-Ge ve Eğitim Merkezi) bulunmaktadır. Bunlardan da sadece 17 tıp fakültesinde Ar-Ge ve ilaveten hekimlere yönelik fitoterapi eğitimi verilmektedir.

➤ *Eczacılık Fakülteleri*

Farmasötik Botanik ve Farmakognozi Anabilim Dallarında tıbbi bitkiler üzerine ve eczacılık fakültelerinin bir kısmında da kozmetik bitkileri, aromaterapi ve fitoterapi alanlarında eğitim verilmektedir.

➤ *Orman Fakülteleri*

Son yıllarda orman fakülteleri bünyesinde bulunan orman mühendisliği ve orman endüstri mühendisliği bölümlerinin müfredatına TAB'ların teşhisi, tanısı, yönetimi, endüstrisi ve ekonomisi bağlamında içeriklerini yansıtan dersler eklenmiştir. Bu çerçevede yaşanan eksiklikler kısmen giderilmiştir. Ayrıca orman fakültelerinin bir kısmında da ön lisans programları açılmıştır. Açılan “*Ormancılık ve Orman Ürünleri Programları*”nın öncelikli amacı; giderek önem kazanan odun dışı orman ürünlerinin işlendiği ve ticaretinin yapıldığı işletmelere ve bu kapsamda faaliyet yürüten kamu kurum ve kuruluşlarına ara eleman yetiştirmektir.

Orman fakülteleri bünyesinde son yıllarda olumlu gelişmeler yaşansa da yetişmiş insan gücü bağlamında hedeflenen seviyeye henüz erişilememiştir. Orman kaynaklarını ekonomik, ekolojik ve sosyal fonksiyonları çerçevesinde yönetme vizyonuna sahip kurum ve kuruluşların ağırlıklı olarak istihdam etmiş olduğu mühendis ve yüksek okul mezunlarının orman fakülteleri tarafından TAB konusunda daha donanımlı olmalarını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir.

➤ *Ziraat Fakülteleri*

Tarla Bitkileri Anabilim Dalı ile bazı üniversitelerde bulunan TAB Anabilim Dalı; TAB'ların kültüre alınması hususunda eğitim vermekte ve Ar-Ge çalışmaları yürütmektedir.

➤ **Üniversitelere Bağlı Enstitüler**

Eczacılık ve tıp fakültelerine bağlı sağlık bilimleri enstitülerinde fitoterapi, aromaterapi, homeopati, tıp tarihi ve geleneksel tıp alanlarında yüksek lisans ve doktora düzeyinde uzmanlık eğitimleri verilmektedir.

➤ **Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Önlisans Programı**

Ülkemizde yer alan 29 üniversitede önlisans düzeyinde TAB programında; bu bitkilerin kültüründen ürün haline getirilip değerlendirilmesine kadar olan süreçlerle ilgili eğitimler verilmektedir. TAB teknikeri olarak mezun olunan programda, 1999 yılından günümüze kadar eğitim faaliyeti sürdürülmektedir. Söz konusu teknikerlere ilişkin herhangi bir meslek yasası bulunmadığından ilgili alanda işsizlik problemi yaşanabilmektedir. TBMM’de 10.01.2013 tarih ve 2013/8200 sayılı “*TAB Teknikerliği Kanun Teklifi*” bulunmaktadır.

2.4.2. Halk Eğitim Merkezleri

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’ne bağlı Halk Eğitim Merkezleri tarafından TAB’larla ilgili aşağıdaki başlıklarda kurs düzenlenmekte, kursa katılıp sınavda başarılı olanlara ise MEB onaylı sertifika verilmektedir.⁴¹

- İlaç ve Baharat Bitkileri Yetiştiriciliği (320 saat)
- TAB Yetiştiriciliği (72 Saat)
- Aromatik Bitkilerin Yetiştiriciliği (280 saat)

2.4.3. Bakanlıklar

Eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı tarafından okullarda biyolojik çeşitlilik ve sağlıklı yaşam için tanıtıcı faaliyetler yürütülmektedir. Bunun yanı sıra kamu spotları, reklamlar vs. hazırlanmakta ve ilgili iki Bakanlık bünyesinde bulunan muhtelif Genel Müdürlükler tarafından kitap, dergi, broşür vb. yazılı ve görsel tanıtım materyalleri hazırlanmaktadır. Ayrıca bu kapsamda çalıştaylar, kongreler, sempozyumlar ve hizmet içi eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı il, ilçe müdürlükleri veya araştırma enstitüleri “*TAB Yetiştiriciliği Kursları*” düzenlemektedir.

2.4.4. Yerel Yönetimlere Bağlı Merkezler

Ülkemizde yerel yönetimlere bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren “*Çiftçi Eğitim Merkezleri*”, “*Tarımsal Üretim ve Araştırma Merkezleri*” ile “*Tıbbi Bitki Bahçeleri*” de TAB’lar konusunda kurs, çalıştay, kongre, festival vb. faaliyetler yürütmektedir. Balıkesir

⁴¹ <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/index.php>, Erişim Tarihi: 07.10.2019.

Büyükşehir Belediyesi Kırsal Hizmetler Dairesi Başkanlığı'na bağlı *Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi (BAÇEM)*, *Silivri Belediyesi Tarımsal Üretim Merkezi (TÜRAME)* ve *Zeytinburnu Tıbbi Bitkiler Bahçesi* bu merkezlere örnek olarak verilebilir.

Komisyonun Balıkesir Çalışma Ziyareti esnasında ziyaret edilen Balıkesir Çiftçi Eğitim Merkezi'nde (BAÇEM), eğitim merkezine gelen kursiyerlerin tıbbi ve aromatik bitkiler konusunda almış oldukları teorik, pratik ve laboratuvar eğitimlerin yanı sıra, hasattan elde edilen bitkilerden atölye çalışmasını müteakip elde edilen sabun, krem gibi ürünlerin yapılması öğretilerek birçok konuda kursiyerlere el becerisi kazandırılmaktadır. Ayrıca, bölgede yaşayan çiftçilere doğadan toplama konusunda eğitimler verilerek, bilinçli doğadan toplama çalışmalarına katkı sağlanmaktadır.⁴²

2.4.5. Kongre, Çalıştay, Sempozyum ve Festivaller

TAB'lar konusunda ülkemizde farklı kurum ve kuruluşlar ile üniversiteler tarafından organize edilen ulusal ve uluslararası kurs, seminer, çalıştay, kongre, sempozyum ve festivaller de eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri arasında değerlendirilmektedir.

2.4.6. Özel Sektör Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri

Özel sektör tarafından tıbbi bitkilerin pratik kullanımları ve değerlendirilmeleri hususunda kısa ve uzun vadeli düzenlenmekte olan kurslar, atölye çalışmaları ile botanik bahçeleri, TAB seraları, teşhir ve tanıtım alanları da eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri kapsamında değerlendirilmektedir. İstanbul'da kurulan “*Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi*” ile “*Karaca Tıbbi Bitkiler İşletmesi*” özel sektörün eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerine örnek olarak verilebilir.

2.4.7. Yurtdışında Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri

Yurtdışında TAB'ların kültürü konusunda ziraat fakültelerinde; tıbbi kullanımları konusunda da tıp, eczacılık, doğal tıp okulları ve medikal herbalist okullarında eğitim verilmektedir.

Eğitim faaliyetleri hususunda ivedilikle netice alınabilmesi için, Avrupa ülkelerindeki gibi “*Medikal Herbalist*”lik şeklinde uygulamalı ve en az üç yıllık eğitim verilmelidir. Söz konusu eğitim modelinde “*Doğal Tıp Uzmanlığı*” ve “*Medikal Herbalist*” unvanları için ayrı eğitim verilmektedir. Ülkemizdeki TAB programlarında ise tıbbi bitkilerin kültürü, terapi boyutunda değerlendirilmesi ve bitkilerden ürün hazırlanması vs. başlıklarında eğitim verilmektedir. Ülkemizde de söz konusu eğitim modeli TAB bölümünün 3 yıllık olması ve ilgili eğitim müfredatının değiştirilmesiyle gerçekleştirilebilir.

⁴² Araştırma Komisyonunun 27-28.06.2019 tarihli Balıkesir Çalışma Ziyareti Toplantıları.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN ÜRETİMİ

3.1. SÜRDÜRÜLEBİLİR HAMMADDE ÜRETİMİ VE PLANLAMASI

Doğal floradan hammadde temini çoğunlukla amaç dışı türlerin toplanması ile gerçekleşmektedir. Doğadan toplamada koruma-kullanma dengesi içinde “*adına doğru*” bitkilerden yararlanılmalı “*sürdürülebilir kullanım*” ilkesine dikkat edilmelidir. Nesli tükenme tehlikesi altında olan türler doğal florada koruma altına alınmalıdır. Diğer türlerde ise uygun toplama bilgileri oluşturularak, toplayıcılara eğitimler verilmeli ve üretimin sürdürülebilirliğini sağlayan politikalar oluşturulmalıdır. Bu nedenle yapılan envanter çalışmaları büyük önem arz etmektedir.

Envanter çalışmaları ve piyasa araştırmaları doğrultusunda kültüre alınacak türler belirlenmeli, bu konuda değer zinciri çalışmaları yapılmalıdır. Ürün piyasasında talep gören ve ülkemiz koşullarında yetiştirecek materyallerin farmakopelere uygun etken madde içerikleri doğrultusunda uygun iklim ve toprak koşullarında yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Seçilen ve seçilecek türlerle ilgili mevcut farmakope standardı varsa bu standartların kullanılması, yok ise uygun standardizasyon yöntemlerinin de geliştirilmesi gerekmektedir.

Hammaddenin kesintisiz olarak sektöre sunulabilmesi için hem biyolojik çeşitliliği koruyacak şekilde çevresel sürdürülebilirliğe, hem de üretim aşamasında faaliyette bulunan tarafların söz konusu faaliyetine devam etmesini sağlayacak şekilde ekonomik sürdürülebilirliğe önem verilmelidir. Doğadan toplama faaliyetlerinin “*iyi toplama*”, yetiştiriciliğin ise “*iyi tarım uygulamaları*” kriterlerine uygun olarak yapılması çevresel sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlayacaktır.

Ekonomik sürdürülebilirlik için sözleşmeli üretim ile küçük ölçekteki üreticilerin örgütlenmesi büyük önem arz etmektedir. TAB’ların büyük çoğunluğunun, hububat, sebze-meyve vb. ürünler gibi belirli bir piyasası, yaygın bir pazarlama ağı ve kullanım alanı bulunmamaktadır. Bu durumda, yetiştiren veya doğadan toplayan çiftçiler için pazarlama sorunu, bu ürünleri hammadde olarak kullanan imalatçılar için de hammaddeye erişim sorunu mevcuttur. Ayrıca imalatçılar her sene aynı kalite ve miktarda ürünü sadece doğadan toplayarak temin edememektedir. Bu nedenle sektörün genel itibariyle sürdürülebilirliğinde sözleşmeli üretim modeline ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılacak düzenlemelerle sözleşmeli üretim teşvik edilmelidir. Sözleşmeli üretim modelinin kooperatif vb. örgütlenme modelleri ile birlikte yürütülmesi durumunda, aile çiftçiliği şeklinde küçük ölçekte yapılan TAB

üretiminin pazarla entegrasyonu kolaylaşacak, aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik tesis edilmiş olacaktır.

İyi tarım uygulamaları ile yetiştirilmiş bitkilerden, etken maddesi standardize edilmiş “İyi Üretim Uygulamaları” (GMP) ile üretilmiş ürünlerin, sahada bulunabilirliği ve kullanımının sağlanması gerektiği, bu şartları sağlayan üretici sayısının zamanla artmaya başladığı ancak bunların sayısının daha da artırılması için birtakım teşviklere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.⁴³

Üretim aşamalarında sürekliliğin sağlanması; üretim maliyetlerinin düşürülmesi, işçilik giderlerinin azaltılması ve mekanizasyon ile mümkün olacaktır. Bu sebeple yeni mekanizasyonların geliştirilmesi gerekmektedir. Mevcut mekanizasyon imkânlarının üretimin her aşamasında verimli kullanılabilmesi için ürün bazında kümelenme çalışmaları yapılmalıdır. Belirli bir faaliyet alanında uzmanlaşmış bir gurubun değer zincirinde yer alan diğer paydaşlarla (kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler gibi) birlikte oluşturduğu coğrafi yoğunlaşma, “yığın” olarak tanımlanmaktadır. Bu yığınlar arasından, işletmelerin rekabet gücünü geliştirmek amacıyla bilinçli bir işbirliği yaratabilen gruplara ise küme denir. Her sektörde uygulanabilecek olan kümelenme modelinin ortak paydası, coğrafi yakınlık, uzmanlaşma, değer zincirindeki farklı aktörlerin bir araya gelmesi, işbirliği ve güven ortamıdır. Değer zincirinde ilişki halinde olan üretici ve işletmelerin bir araya geldiği kümelenme modeli ile üretim maliyetleri düşürülerek rekabet, istihdam ve ihracat potansiyelinin artırılması ve bölgesel kalkınma sağlanabilecektir.

TAB sektöründe hammadde üretimindeki sürdürülebilirlik, nihai ürünün üretimindeki sürdürülebilirlik ile; nihai ürünlerin üretiminin sürdürülebilirliği ise pazarlama kabiliyetleri ve markalaşma ile doğru orantılıdır. Üretim planlaması yapılırken yurtiçi ve yurtdışı pazarların piyasa öngörülleri değerlendirilmeli nihai üründen başlayarak, bu üründe kullanılması planlanan bitkisel hammaddelerin elde edilmesine yönelik bitkisel üretim planlama çalışmaları yapılmalıdır. Zira değerlendirilebilecek üründen fazlasını üretmek bitkisel hammadde üreticilerinin pazarlama sıkıntısı yaşamasına sebep olacaktır. Kümelenme modeli çerçevesinde işlenecek kadar bitkisel hammadde üretmek ve bu ürünlerden elde edilecek diğer yan ürünlere ait çalışmaların da yapılması ve ürün bazında hazırlanacak ürün raporları, sektörde üretim planlamasının yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması yıllık üretim miktarlarının yanında depolama imkânlarının artırılması ile doğru orantılıdır. Günümüz dünya ticaretinde

⁴³ Mine ERDOĞAN’ın 29 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

TAB’ların bir yıl stoklu olarak çalışıldığı bilinmektedir. Bu sebeple iyi muhafaza edilmiş hammaddenin stokta bulundurulabileceği ürüne özel düzenlenmiş “*Lisanslı Depoculuk Sisteminin Geliştirilmesi*” gerekmektedir.

İstatistiki ve ticari olarak TAB’ları özel olarak sınıflandıran ulusal ve uluslararası bir sistem bulunmadığından ülkemiz ve dünyadaki üretim rakamlarını gerçeğe uygun olarak tespit etmek güçtür. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’nın istatistiklerinde de bu bitkilerin tamamı ile ilgili üretim verileri bulunmamaktadır. Aynı şekilde ticareti yapılan ürünlerin her birine ayrı ayrı GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) numarası verilmemiş olduğundan ticaret verilerine de tam olarak erişilememektedir.

TAB’lara ait ulusal bazda kullanılabilecek ve sektöre yön verecek iç ve dış ticaret verilerinin dokümantasyonunun yapılması gerekmektedir. Özellikle gümrük kapılarında iç ve dış ticaret işlemlerinde, bitkilerin botanik isimleri ile miktarlarının azlığı veya çokluğuna bakılmaksızın kayıt altına alınması gerekmektedir. Bu sebeple “ürün ihtisas kapıları”nın oluşturulması ve bu alanlarda konu uzmanlarının istihdam edilmesi ile hem biyokaçakçılık engellenecek hem de ticareti yapılan ürünlere göre hızlı bir üretim planlaması yapmak mümkün olabilecektir.

Komisyonun çalışma ziyaretlerinde en çok dile getirilen konulardan birisi üretim planlamasının yapılmasıdır. Ülkesel bir üretim planlamasının yapılması için stratejik ürünlerin belirlenmesi ve öncelik sıralamasının yapılması gerekmektedir. Tarım arazilerinde mevcut üretim deseni içinde TAB bitkilerinin rekabet gücü oldukça sınırlıdır. Ancak TAB bitkilerinin yetiştiriciliğinin planlanmasında başka ürünler için dezavantaj olarak görülen durumlar avantaj olarak değerlendirilmelidir. Marjinal alanlarda, su kısıtının olduğu tarımsal üretim havzalarında, erozyon bölgelerinde, hazine arazilerinde, küçük aile işletmelerinde ve münavebe uygulamalarında ilk olarak tıbbi bitkilerin yetiştiriciliği planlanmalıdır.

3.1.1. Doğal Ortamında Üretim

Doğadan toplanan TAB’lar; ormanlar, meralar, kullanılmayan tarım arazileri gibi yerlerde kendiliğinden yetişen bitkilerin meyve, sap, yaprak, çiçek gibi kısımları ile bazen tarımsal arazilerde yetişen yabani otlar olabilmektedir.

Ülkemizde TAB’ların üretiminde hâlihazırda en yaygın üretim şekli doğadan toplama yöntemidir. Doğadan toplanan TAB’lar Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Orman Genel Müdürlüğü’nce, odun dışı orman ürünleri olarak değerlendirilmektedir. Envanter çalışmaları ile toplama miktarı ve uygun toplama zamanı belirlenen bitkiler kurumsal çalışmalar ile kullanıma sunulmaktadır. Toplama çalışmaları bu konuda eğitim

almış kişiler tarafından yapılmalıdır. Kurumsal çalışmalar ile yönetim planlaması yapılmalı özellikle üretimde sürdürülebilirliği sağlayacak şekilde düzenlemeler etkinleştirilmelidir.

Ülkemiz florasında yetişen bitkilerin birçoğunun; gelişigüzel toplama, sanayileşme, şehirleşme, tarla açma, aşırı otlatma, turizm, çorak-tuzcul alanların ıslahı, pestisit kalıntıları ve yabancı ot mücadeleleri, ağaçlandırma vb. sebeplerle nesilleri tehdit altındadır. Bu olumsuzluklardan TAB'lar da yoğun olarak etkilenmektedir. Tehdit altındaki bitkilere örnek olarak; *Gentian* (*Gentiana lutea* L.), *kardelen* (*Galanthus elwesii* Hooker fil.) ve *salep* (*Orchidaceae* ssp.) türleri, *kökboya* (*Rubia* ssp.), *çivitotu* (*Isatis* ssp.), *çöven* (*Gypsophila arsiusianum*), *meyan* (*Glycyrrhiza* ssp.), *dağ çayları* (*Sideritis* ssp.), *havaciva* (*Alcanna amana*), *kantaron* (*Hypericum monadenum*), *ters lale* (*Fritillaria baradjianii*), *soğan* (*Allium karamanoğlu*) ve bazı *kekik* türleri (*Origanum brevidens*) sayılabilir.⁴⁴

2013 yılında *defne*, *kekik*, *laden*, *fıstık çamı kozalağı*, *ıhlamur*, *yaban elması*, *harnup* başta olmak üzere 231.000 ton ürün elde edilmiş olup bu toplamalardan OGM 4,2 milyon TL, köylüler 31,5 milyon TL ve tüccarlar ise 223,5 milyon TL gelir elde etmiştir. 2018 yılında ise yukarıda bahsedilen bitkilere ilaveten; *geven*, *yaban mersini*, *dut*, *kızılıcak*, *fındık*, *zeytin*, *alıç*, *nar*, *sakız*, *yabani kiraz*, *vişne*, *hurma*, *trüf*, *ardıç*, *elma* gibi bitkiler toplama kapsamına girmiş ve 534.000 tonluk bir toplamadan; 6,45 milyon TL OGM, 182,2 milyon TL köylüler ve 668,7 milyon TL ise tüccarlar gelir elde etmiştir. “EK-1” incelendiğinde son 5 yılda doğadan toplama ile elde edilen üretim miktarının yaklaşık 2,5 kat artış gösterdiği görülmektedir.

3.1.2. Tarımsal Üretim

Bitkisel çeşitliliğin korunması ve tahribatının önlenmesi amacıyla yapılan uluslararası “*CITES Sözleşmesi*”nden sonra, bitki toplamalarını önlemek düşüncesiyle bu bitkilerin dış alımı ve satımında “*kültürden elde edilmiştir*” ibaresi aranmaktadır. Doğal floradan toplamalarda standardizasyonun sağlanamaması ve amaç dışı materyal toplanması uluslararası ticarete rekabet şansını azaltmakta ve pazarlamada sürekliliği olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizde alternatif tarım arayışları ve ekim sistemlerindeki yeni ürün desenlerinin oluşturulması gerekliliği, bu döngü içerisinde TAB tarımına yer verilmesini gerekli kılmaktadır. TAB'ları diğer kültürü yapılan bitkilerden ayıran özellikler; içerdikleri alkaloid, sekonder metabolit, uçucu yağ vb. kalite kriterleridir. Özellikle tıbbi amaçlı kullanılacak bitkilerin etken madde oranını yükseltecek; tohumluk, yetiştirilecek bölge,

⁴⁴ HEYWOOD, V.H., STUART, S.N., “Species Extinction in Tropical Forests”, In: Tropical Deforestation and Species Extinction, (eds. WHITMORE, T.C., SAYER, J.A.), Chapman & Hall, London, 1992, p. 91-117.

toprak, iklim vb. faktörler uygun agronomik paketlerin oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır.

TAB üretimine başlarken “*adına doğru*” üretim materyali ile başlanması, uygun yetiştiricilik, bakım, hasat ve muhafaza tekniklerinin kullanımı, ürünün değerinde pazarlanmasını ve sektörün katma değer üretmesini sağlayacaktır.

TAB’ların tek ve çok yıllık tür ve çeşitleri bulunmakla birlikte; generatif (tohumla) veya vejetatif (çelik, klon, yumru vb.) olarak çoğaltılabilmektedir. Yetiştiricilikleri, çoğu kültür bitkisine kıyasla yoğun bakım ve takip gerektirmektedir. Bitkinin üretim sürecinde yapılacak; şaşırtma, seyreltme, çapalama, yabancı ot kontrolü, budama, tepe kırma, gölgelendirme vb. uygulamalar ürün miktarı ve kalitesini olumlu yönde etkilemektedir. Yoğun pestisit kullanılan kültür bitkilerinden uzakta üretim yapılması, ürünün kalıntı taşımaması bakımından önemlidir. Yabancı otlar, zararlılara konukçuluk etmenin yanında hasatta ürüne karışmakta ve yapılan analizlerde toksik etkili pirolizin alkaloidlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Komisyonun çalışma ziyareti sırasında Şanlıurfa’da ziyaret etmiş olduğu Mehmet Uludağ Çiftliği’nde çoğunlukla İngiltere’ye ihraç edilen organik nane (*Mentha piperita*) ve limon otu (*Lippia citriodora*) işleme tesislerinde incelemeler yapılmıştır. İstisare sırasında Mehmet Uludağ şuan ülkemizden ihraç edilen nane ve kekik gibi drog olarak kullanımı yaygın ürünlerdeki en büyük sorunun içerdikleri yabancı ot nedeniyle analiz sonuçlarındaki pirolizin alkaloidinin olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵ Bununla birlikte hasatın etken maddenin en yüksek olduğu dönemde yapılması önemlidir, çünkü hasatın erken veya geç yapılması ürün kalitesi ve miktarını doğrudan etkilemektedir. Üretim sürecinde ve pazarlama aşamasına gelene kadar geçen süreçte aflotoksin ve mikotoksinlerin oluşmasının önlenmesi için ürüne özel muhafaza ortamlarının oluşturulması gerekmektedir.

Ülkemizde yetiştiricilikle elde edilen TAB miktarları yıllar itibarıyla “EK-2”de gösterilmiştir. “EK-2” incelendiğinde;

- 2000 yılında yaklaşık 81.000 dekar alanda yapılan kırmızıbiber üretimi 2018 yılında % 50 artarak 120.000 dekara yükselmiştir. Üretim ise 21.000 tondan yaklaşık 10 kat artarak 227.000 tona yükselmiştir. Ancak bu artış dünya pazarlarında istenilen “*scoville acılık ölçeği*” değerleri ile uyum sağlayamadığından uluslararası pazarların taleplerini karşılayamamakta, sadece Ortadoğu ülkelerine ihraç edilebilmektedir.

⁴⁵ Araştırma Komisyonunun 24-28.10.2019 tarihli Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa Çalışma Ziyareti Toplantıları.

- 2000 yılında 275.000 dekar alanda yapılan haşhaş üretimi 2018 yılında yaklaşık 1.5 kat artarak 451.000 dekara yükselmiştir. Üretim ise 11.500 tondan yaklaşık 2.5 kat artarak 27.000 tona yükselmiştir.
- 2000 yılında 135.000 dekar alanda yapılan kimyon üretimi 2018 yılında % 37 artarak 361.000 dekara yükselmiştir. Üretim ise 6.900 tondan % 28,7 artarak 24.000 tona yükselmiştir. *Kimyon* üretim alanları, 2000 yılından bu yana yaklaşık üç kat artış göstermesine rağmen Ege İhracatçılar Birliği’nin Ocak 2019 tarihli Raporu’na göre hala üretim açığı (arz yetersizliği) bulunmaktadır.
- 2000 yılında 360.000 dekar alanda yapılan anason üretimi ise 2018 yılında yaklaşık 3 kat azalarak 124.000 dekara düşmüştür. Üretim ise 20.000 tondan 8.000 tona kadar azalmıştır.
- 2012 yılından itibaren istatistiki verileri derlenmeye başlanan kekik, 2018 yılında yaklaşık 140.000 dekar ekim alanına ve 16.000 ton üretime ulaşmıştır. Ülkemizde benzer kokularından ötürü birçok tür ‘kekik’ olarak adlandırılmakta ve bu kapsamda işlem görmektedir. Kekik üretiminde en fazla kültürü yapılan İzmir kekiği (*Origanum onites*) yanında, diğer *Origanum* çeşitleri ile *Thymus* spp., *Satureja* spp. ve *Thymbra* spp. türlerinin tarımına da geçilmesi gerekmektedir.
- Gül (yağlık) 2012 yılında 31.000 dekar alanda üretilmekte iken 2018 yılında yaklaşık % 10 artarak 34.000 dekara yükselmiştir. Üretim ise 10.000 tondan % 50 artarak 15.000 tona yükselmiştir. Yağlık gül üretiminde mevcut gül bahçelerinde verim artışını sağlayacak çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Rezene 2012 yılında 15.500 bin dekar alanda üretilmekte iken 2018 yılında yaklaşık % 51 artarak 23.400 dekara yükselmiştir. Üretim ise 1.800 tondan yaklaşık % 66 artarak 3.000 tona yükselmiştir.
- Çörekotu 2012 yılında 2.200 dekar alanda üretilmekte iken 2018 yılında yaklaşık 15 kat artarak 33.800 bin dekara yükselmiştir. Üretim ise 161 tondan yaklaşık 18 kat artarak 3.000 tona yükselmiştir. Çörekotundaki bu artışın sebebi üretimde büyük payı olan Suriye’nin içinde bulunduğu şartlar sebebi ile üretim yapamamasıdır.
- Adaçayı 2012 yılında 54 dekar alanda üretilmekte iken 2018 yılında yaklaşık 72 kat artarak 3.900 dekara yükselmiştir. Üretim ise 7 tondan yaklaşık 61 kat artarak 428 tona yükselmiştir. Ülkemizde üretilmekte olan adaçayı büyük oranda Anadolu adaçayı (*Salvia fruticosa*) türüdür.

- Şerbetçiotu ve çemen ekiliş alanları ve üretim miktarları yıllar içinde dalgalanma göstermiş olmalarına rağmen üretim seviyelerini korumaktadır. Ancak keten üretimi yok denecek kadar azalmıştır. Nane ise taze tüketim ve baharatlık olarak kullanılmaktadır. Tıbbi nane üretimi son yıllarda yapılmaya başlanmıştır.

Tıbbi bitkiler ile ilgili istatistiki veriler 2012 yılından itibaren kayıt altına alınmaya başlanmış olup üretim alanları son 18 yıl içerisinde 872.130 da. alandan yaklaşık % 51 artarak 1.321.740 da. alana, üretim miktarı ise 66.387 tondan 342.913 tona yükselerek yaklaşık 5,2 kat artış göstermiştir (Bkz. Tablo 7).

Tablo 7. 2000, 2016 ve 2018 Yılları TAB Yetiştiricilik Alanı ile Üretim Miktarlarının Karşılaştırılması

Yıllar	TAB Yetiştiricilik Alanı (da.)	TAB Üretim Miktarı (ton)
2000	872.130	66.387
2016	1.051.250	324.760
2018	1.321.740	342.913

Kaynak: TÜİK, 2018.

Tarımsal üretim verileri ile ilgili olarak TÜİK’in veri sistemi içinde yansıtılamayan ancak Tarım ve Orman Bakanlığı Çiftçi Kayıt Sistemi’nde (ÇKS) yansıtılabilen ve yetiştiriciliği yapılan tür ve çeşitler mevcuttur. 2018 yılı itibarıyla 80 bin hektar alanda üretim yapıldığı görülmektedir. Üretimi yapılan ve sisteme kayıtlı bitki türü sayısı ise 55’tir (Bkz. EK-3).

3.1.2.1. İyi Tarım Uygulamaları

İyi tarım uygulamaları (İTU); tarımsal üretim sistemini sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan kârlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlığı ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirmek için uygulanması gereken işlemleri ifade etmektedir.

İTU ile çevreye ve dolayısıyla insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirliğin ve gıda güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır.

İyi tarım uygulamalarında bitkisel üretim kapsamında üretilen ürünlerden olan TAB’ların son 5 yıla ait üretim verileri ile alan bazlı destekleme kapsamında destek alan TAB’lara ait veriler “EK-4”te yer almaktadır.

TAB üretiminde önem verilmesi gereken iyi tarım uygulamaları mevzuatında ayrıntılı düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu sebeple “İTU” kısmında TAB üretiminin yeniden çalışılması ve bu üretim sürecinin mevzuata bağlanarak özel bir sertifika sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir.

3.1.2.2. Organik Tarım

Organik tarım; toprak, su ve havayı kirlletmeyen, çevre ve canlıları koruyan sürdürülebilir tarımsal üretim sistemidir. Organik tarım, 5262 sayılı *Organik Tarım Kanunu* ve bu Kanuna dayanılarak çıkartılan “*Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*” kapsamında yapılmaktadır.⁴⁶ Söz konusu üretim sistemi; yönetmelikler çerçevesinde izin verilen girdilerin kullanıldığı, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı, izlenebilirliği olan bir üretilimdir. Türkiye’de TAB üretimi 2000-2018 yılları arasında 66.000 tondan 342.000 tona ulaşarak yaklaşık 5 kattan fazla artmıştır. 7.000 ton olan *kimyon* üretimi yaklaşık 4 kat artarak 24.000 tona; 5.000 ton olan *nane* üretimi de yaklaşık 3 kat artarak 14.000 tona ulaşmıştır. *Haşhaş* üretimi, ithalatı ve ihracatı Türkiye’nin de imzasının bulunduğu uluslararası *TEK Sözleşmesi (Single Convention on Narcotic Drugs)* ve tadiline ilişkin protokolle düzenlenmektedir. 2000 yılında 12.000 ton olan *organik haşhaş üretimi* yaklaşık 2 kattan fazla artarak 2018 yılında 27.000 tona yükselmiştir.

2018 yılında 792 kayıtlı üretici ile 14.847 dekar alandan yaklaşık 60 bin ton organik sertifikalı ve doğadan toplanan ürün elde edilmiştir. Organik olarak üretilen ürünlerin başında 51.498 ton ile *alıç*, 3.400 tonla *defne*, 967 tonla *rezene*, 621 tonla *kekik*, 585 tonla *kimyon* ve 511 tonla *keçiboynuzu* gelmektedir (Bkz. EK-5).

Dünya uçucu yağ pazarları belli başlı ülkelerin elinde olup, bu pazarlara dâhil olmak oldukça güçtür ancak, organik yollardan elde edilmiş drog ve uçucu yağların üretimi ile bu pazarlarda yer alabilmek mümkün olacaktır.

Ülkemizde üretilen ve 5262 sayılı *Organik Tarım Kanununa* göre sertifika alan organik ürünlerin, başta AB ülkeleri, ABD ve Japonya gibi ülkelerde de organik olarak pazarlanabilmesi için bu ülkeler ile organik sertifikasyon programlarımızda eşdeğerlik veya denkliği sağlayacak anlaşmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.2. ÜRETİM PLANLAMASI

Envanter çalışması yapılan iller ve ürünler üzerinden ülke arzı ve piyasa taleplerinin değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda kültüre alınan ve alınacak tür ve çeşitlerde üretim miktarlarının belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle katma değeri yüksek, ülkemizden temini mümkün ürünlere öncelik verilecek bir üretim planlamasına gidilmelidir. Bunun için sektörel raporların yanında ürün bazlı raporların da hazırlanarak üretici ve ilgili paydaşlara sunulması gerekmektedir. TAB konusunda faaliyet gösteren, üniversitelerin ilgili

⁴⁶ Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 26 Ağustos 2019 Tarihli ve E.2565913 Sayılı Cevabi Yazı.

fakülteleri, bakanlıklar ve yerel yönetimlerin ilgili birimleri ve ilgili ticari kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanarak ülkemizde tıbbi bitkisel üretim bölgeleri oluşturulmalı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü’nce TAB yetiştiriciliği için tahsis edilecek arazilerde yetiştiriciliği yapılacak türler uzmanlarca belirlenmelidir. Bu noktada arazinin değil ürünün kiralatabilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Toprak ve su kaynaklarının en uygun bitkiye tahsisi, ülkemiz tarımı açısından önem arz etmektedir. Sulak ve taban arazilerden ziyade daha çok kurak ve marjinal arazilerin TAB’lara tahsis edilmesi, bu alanların değerlendirilmesine ve daha yüksek katma değerlerle ülkemiz tarımına kazandırılmasına imkân sağlayacaktır. Ulusal ölçekte üretim planlaması yapılırken uygulanması gereken iş paketleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Ulusal Ölçekli Üretim Planlaması Yapılırken İzlenecek Hedef ve Amaçlar ile Öncelik Dereceleri

Eylem No	Öncelik Derecesi (Yüksek, Orta, Düşük)	Hedef/Amaç	Uygulama Dönemi (Kısa 1 yıl, Orta 2-3 Yıl, Uzun 4+yıl)
1.	Yüksek	Yetiştiriciliği yapılması planlanan bitkilerin tespiti ve envanter çalışmalarının yapılması	Kısa ve Orta
2.	Orta	Küresel vizyon ile ürün bazında coğrafi olarak ihtisaslaşmayı ve kümelenmeyi sağlayacak şekilde üretimin planlanmasının yapılabilmesi için ürün bazında fizibilite raporları ve değer zinciri analizlerinin hazırlanması	Orta ve Uzun
3.	Yüksek	Üretim alanları ve hedef üretim miktarının tespit edilmesi	Kısa
4.	Orta	Kullanım amacına uygun üretim tekniğinin belirlenmesi	Kısa ve Orta
5.	Yüksek	Kümelenme çalışmalarının başlatılması	Kısa ve Orta
6.	Orta	Üretim materyalinin elde edilmesi	Kısa ve Orta
7.	Yüksek	Üretim mevzuatının hazırlanması	Orta
8.	Yüksek	Destekleme mevzuatının hazırlanması	Orta
9.	Orta	Ürünün işlenmesi ve paketlenmesi	Orta

Kaynak: İtî ve Tıbbi Bitkiler ile Boya Bitkileri Üretiminin Geliştirilmesi Projesi.

3.3. DESTEKLEME POLİTİKALARI

TAB üretimini artırmak, verim ve kaliteyi yükseltmek, sürdürülebilirliği sağlamak ve çevreye duyarlı alternatif tarım tekniklerini geliştirmek amacıyla muhtelif kamu kurum ve kuruluşlarınca desteklemeler yapılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü’nce, TAB üretimi yapan üreticilere özel bir destekleme programı

bulunmaktadır. Bu destekler, İl ve İlçe Müdürlüklerine başvuran ÇKS’ye kayıtlı üreticilere aşağıdaki kapsamlarda verilmektedir.^{47,48}

3.3.1. Mazot-Gübre Desteği

Çiftçilere, üretim yılı içerisinde, tarımsal üretimde bulunulan ÇKS’de kayıtlı tarım arazisi büyüklüğü dikkate alınarak mazot ve gübre destekleme ödemesi yapılmaktadır. “2019/1691 sayılı 2019 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” ve “2019/46 sayılı Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” doğrultusunda; TAB’lar için dekara 15 TL mazot ve 4 TL gübre olmak üzere toplam dekara 19 TL mazot-gübre destekleme ödemesi yapılacaktır.^{49,50}

3.3.2. Organik Tarım Desteği

Organik tarım desteği; 5262 sayılı *Organik Tarım Kanunu* ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan “*Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*” kapsamında yapılmaktadır. Bu üretim sistemi yönetmelikler çerçevesinde izin verilen girdilerin kullanıldığı, üretimden tüketime kadar her aşaması kontrollü ve sertifikalı, izlenebilirliği olan bir sistemdir. Organik tarım sürdürülebilir toprak, su ve havayı kirliletmeden çevre ve canlıları koruyan tarımsal üretim sistemidir.⁵¹

“*Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik*”e göre organik tarım desteği ödemesinden; organik tarım yapan, OTBİS (Organik Tarım Bilgi Sistemi)’te ve ÇKS’de kayıtlı ve başvuru yaptığı yılın hasadını gerçekleştirmiş çiftçiler faydalandırılır. “2019/1691 sayılı 2019 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” ve “2019/46 sayılı Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” doğrultusunda; 2019 yılı için bireysel ürün sertifikasına sahip üreticilere dekara 10 TL ile 70 TL arasında değişen oranlarda, üretici grubu ürün sertifikasına sahip çiftçilere ise dekara 5 TL ile 35 TL arasında değişen oranlarda destekleme ödemesi yapılacaktır.^{52,53}

3.3.3. İyi Tarım Uygulamaları Desteği

Ülkemizde iyi tarım uygulamaları ile üretim gönüllülük esasına göre yapılmakta olup halen, 07.12.2010 tarihli ve 27778 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik*” kapsamında yürütülmektedir.

⁴⁷ Fuat Fikret AKTAŞ’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁴⁸ Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 26 Ağustos 2019 Tarihli ve E.2565913 Sayılı Cevabi Yazı.

⁴⁹ 24.10.2019 tarihli ve 30928 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁰ 09.11.2019 tarihli ve 30943 sayılı Resmi Gazete.

⁵¹ Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 26 Ağustos 2019 Tarihli ve E.2565913 Sayılı Cevabi Yazı.

⁵² 24.10.2019 tarihli ve 30928 sayılı Resmi Gazete.

⁵³ 09.11.2019 tarihli ve 30943 sayılı Resmi Gazete.

İyi tarım uygulamaları kapsamında TAB üreten çiftçilere, 2016 yılından itibaren destekleme ödemesi yapılmaya başlanmıştır. “2019/1691 sayılı 2019 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” ve “2019/46 sayılı Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” doğrultusunda; 2019 yılı için bireysel “İTU” sertifikasyonu yaptıran üreticilere dekara 30 TL ile 100 TL arasında değişen oranlarda, grup “İTU” sertifikasyonu yaptıran üreticilere ise dekara 30 TL ile 50 TL arasında değişen oranlarda destekleme ödemesi yapılacaktır.^{54,55}

3.3.4. Yurtiçi Sertifikalı Fidan/Fide ve Standart Fidan Kullanım Desteği

Maviyemiş, kuşburnu, kızılıncık ve aronya üretimi yapacak üreticilere, yurtiçi sertifikalı fidan/fide ile standart fidan kullanımı şartıyla en az 3 dekar kapama bahçe tesisi yapması halinde Yurtiçi Sertifikalı Fidan/Fide ve Standart Fidan Kullanım Desteğinden faydalandırılır. “2019/1691 sayılı 2019 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” ve “2019/46 sayılı Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” doğrultusunda; standart fidan/fide kullanan üreticilere 100 TL, sertifikalı fidan/fide kullanan üreticilere 280 TL destekleme ödemesi yapılacaktır.^{56,57}

3.3.5. Küçük Aile İşletmeleri Desteği

Dünya piyasalarının istediği kalite ve miktarda, güvenilir TAB üretiminin artırılması ve küçük çiftçilerin de TAB üretimi yapması için “2019/1691 sayılı 2019 yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin Karar” ve “2019/46 sayılı Bitkisel Üretime Destekleme Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” doğrultusunda; ÇKS’ye kayıtlı ve tarımsal faaliyet yapılan alan toplamı 5 dekar veya altında olup TAB yetiştiriciliği yapan küçük aile işletmelerine 2019 yılı için dekara 100 TL destekleme ödemesi yapılacaktır.⁵⁸

3.3.6. Genç Çiftçi Projeleri Desteği

Tarımda sürdürülebilirliğin sağlanmasına, genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesine, gelir düzeyinin yükseltilmesine, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulmasına ve kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak kırsal alandaki tarımsal üretime yönelik projeler desteklenmektedir.

Kırsal alanda yaşayan genç çiftçilerin mahallinde uygulayacağı bitkisel, hayvansal, yöresel tarım ürünleri, TAB üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik

⁵⁴ 24.10.2019 tarihli ve 30928 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁵ 09.11.2019 tarihli ve 30943 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁶ 24.10.2019 tarihli ve 30928 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁷ 09.11.2019 tarihli ve 30943 sayılı Resmi Gazete.

⁵⁸ Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 26 Ağustos 2019 Tarihli ve E.2565913 Sayılı Cevabi Yazı.

projelere 2018 yılında 30.000 TL’ye kadar hibe ödenmesi “*Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2018/12)*” hükümlerine göre yapılmıştır.⁵⁹

3.3.7. Kırsal Kalkınma Desteği

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), 42 ilde “*Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi*” alt tedbiri kapsamında, yatırımların modernizasyonu, oluşturulması, genişletilmesi ve yeniden inşası aracılığıyla kırsal faaliyetlerin oluşturulmasını, çeşitlendirilmesini ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi, süs bitkileri, TAB’lar, mantar ve misel, fide ve fidan, çiçek soğanı konularında tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin geliştirilmesi amaçlı projelere değişen oranlarda hibe desteği sağlamaktadır.⁶⁰

3.3.8. Kırsal Kalkınmada Uzman Ellerin Desteklenmesi

12.07.2019 tarihli ve 30829 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan *Cumhurbaşkanı Kararı ile (Karar Sayısı: 1310)*; tarım, hayvancılık, ormancılık, gıda ve su ürünleri alanlarında eğitim veren meslek yüksekokulu veya üniversite mezunu genç nüfusun, kırsal alanda istihdamına katkı sağlamak, tarım, hayvancılık, ormancılık, gıda ve su ürünleri sektörlerinde girişimciliği destekleyerek bu faaliyetlerin uzman kişiler tarafından yapılmasını teşvik etmek, tarımsal üretimin miktarını, kalitesini ve verimliliğini artırmak, kırsal alanda tarımsal üretim yapan mevcut işletmelere örnek ve önderlik oluşturacak sürdürülebilir yatırımları desteklemek amacıyla, 2019-2020 yılları için pilot uygulama olarak *Amasya, Düzce, İzmir ve Mardin* illerinde kırsal alanda yaşayan/yaşamayı taahhüt eden; tarım, hayvancılık, ormancılık, gıda ve su ürünleri konularında yüksekokul veya üniversite mezunlarının mahallinde uygulayacağı hayvansal üretim, bitkisel üretim, su ürünleri üretimi, yöresel tarım ürünleri ile TAB üretimine yönelik projeler ile bu ürünlerin işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik projelere 100 bin TL’ye kadar hibe desteği sağlanmaktadır.⁶¹

3.3.9. Devlet Destekli Bitkisel Ürün Sigortası

TAB üretim alanlarına, 5363 sayılı *Tarım Sigortaları Kanununun* 12 nci maddesine istinaden, “*Bakanlar Kurulu Kararı*” ile kapsama alınan riskler için ÇKS’ye kayıtlı olan parsellere bitkisel ürün sigortası kapsamında tarım sigortası yaptırılabilir. Don

⁵⁹ 24.03.2018 tarihli ve 30370 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁰ Ahmet POYRAZ’ın 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁶¹ 12.07.2019 tarihli ve 30829 sayılı Resmi Gazete.

teminatı hariç olmak üzere diğer teminatlar için çiftçilerce ödenecek primin % 50’si devlet tarafından karşılanmaktadır.⁶²

3.3.10. Doğal Afet Ödemeleri

5363 sayılı *Tarım Sigortaları Kanunu* kapsamı dışında kalan afetler nedeniyle, tarımsal varlıkları % 40’ın üzerinde zarar gören ve bu zararları “*İl Hasar Tespit Komisyon Kararı*” ile belirlenen çiftçilere, 2090 sayılı *Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun* hükümlerine göre zarar oranlarının % 70’i nispetinde karşılıksız nakdi yardım yapılmaktadır.⁶³

3.3.11. Hazine Arazilerinin Düşük Bedelle Kullanılması

24.11.2017 tarih ve 30250 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “379 sayılı *Milli Emlak Genel Tebliği*” ile hazine taşınmazları, hak sahibi olarak belirlenenlere aynı ilçe sınırları içerisinde çok yıllık bitkiler için 10 yıla, tek yıllık bitkiler için ise 5 yıla kadar taşınmazın rayiç bedelinin % 1’i (binde biri) bedelle (TAB’lar için en fazla 1.000.000 m²’ye kadar) kiraya verilebilmektedir. Özellikle marjinal alanların TAB yetiştiriciliğinde kullanılması ülkemiz açısından önemli bir üretim artışı sağlayacaktır.^{64,65}

Komisyonun Çorum iline yapmış olduğu Çalışma Ziyareti esnasında yapılan İstişare Toplantısında, hazine arazilerinin tıbbi ve aromatik bitkilere ve süs bitkilerine kiralanması, tahsis edilmesi ile Çorum’da yaklaşık olarak 206 dekar civarında arazinin çiftçilerin talebi doğrultusunda kiralandığı ve hangi ürünlerin üretileceği konusunda çiftçilere yol gösterildiği belirtilmiştir. Ayrıca, bu desteklerin de etkisiyle, Çorum ilinde tıbbi ve aromatik bitkiler üretiminde artış olduğu ifade edilmiştir.⁶⁶

3.3.12. Zirai Kredi Faiz Sübvansiyonları

T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince “*Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin 2018/11188 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı*” 10.02.2018 tarihli ve 30328 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.⁶⁷ Yürürlüğe konulan söz konusu “*Karar*” kapsamında, tarımsal üreticilerin finansman ihtiyaçlarının uygun koşullarda karşılanması amacıyla gerçek ve/veya tüzel kişi

⁶² 21.06.2005 tarihli ve 25852 sayılı Resmi Gazete.

⁶³ 05.07.1977 tarihli ve 15987 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁴ 24.11.2017 tarihli ve 30250 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁵ Mehmet Ali KAHRAMAN’ın 29.05.2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁶⁶ Araştırma Komisyonunun 14.06.2019 tarihli Çorum Çalışma Ziyareti Toplantıları.

⁶⁷ 10.02.2018 tarihli ve 30328 sayılı Resmi Gazete.

üreticilere, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullandırılması kararlaştırılmıştır.⁶⁸

3.4. TAB TOHUM TEMİNİ

Tohumluk temini TAB’ların kültüre alınmasında ve yetiştiriciliklerinde karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilir ve kaliteli hammadde temini; TAB’ların kültüre alınmalarını ve tarla tarımında yetiştiriciliklerini zorunlu kılmaktadır. Doğal floradan toplanacak materyalle herhangi bir ürün planlaması veya kalite standardizasyonu mümkün olmayacaktır. 2015 yılından itibaren, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından TAB üretimlerinin desteklenmeye başlanması, bu ürünlerde çeşit geliştirme ve tohumluk üretimini daha da önemli hale getirmiştir. Geliştirilen çeşitlerin sertifikalı çoğaltımları bu materyallerin tohumluk teminlerinde (örn. tohum, fide, yumru, soğan, rizom, stolon vb.) büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de tohum tescilinde “UPOV (Uluslararası Yeni Bitki Çeşitlerini Koruma Birliği) Kriterleri” dikkate alınmaktadır. “UPOV Sözleşmesi” ve 5553 sayılı *Tohumculuk Kanunu* gereği TAB çeşit adaylarında “FYD Gözlemleri” (Farklılık, Yeknesaklık ve Durulmuşluk) alınmakta, “FYD Kriterleri”ni taşıyan çeşit adayları tescil olabilmektedir. Bu çalışmalar yapılmakla birlikte, tarımı yapılan birtakım TAB türlerine ait sertifikalı tohumluk temininde problemler yaşanmaktadır.

Tıbbi bitkilerde kültüre alma, ıslah ve çeşit geliştirme çalışmaları ülkemizde özellikle son 10 yıl içerisinde ivme kazanmış olup, TAB’lara olan yoğun ilgi ve talep ile birlikte hem ıslah çalışmaları hem de tescil ettirilen çeşit sayısında dikkate değer artışlar söz konusu olmuştur. Kamu kurumları, üniversiteler ve özel sektör tarafından 59 çeşit tescil ettirilmiş olup 2019 yılında halen tescili devam eden çeşit adayı sayısı 14’tür. Tescil edilmiş çeşitlere ait liste Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Tescil Ettirilmiş Tıbbi Bitkiler Çeşit Listesi (2002-2019)

ÜRÜNLER	TAGEM	KAMU SEKTÖRÜ (DİĞER)	ÖZEL SEKTÖR	ÜNİVERSİTE	TOPLAM
Haşhaş	5	7	0	0	12
Şerbetçiotu	0	0	7	0	7
Fesleğen	0	0	7	0	7
Kekik	3	0	1	2	6
Çemen	1	0	0	2	3
Kişniş	0	0	0	2	2

⁶⁸ Nihat BAĞCI’nın 29 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.

Kimyon	2	0	0	0	2
Safran	1	0	0	0	1
Tıbbi Adaçayı	1	0	0	2	3
Dağ Çayı	1	0	0	0	1
Anadolu Adaçayı	1	0	0	0	1
Çörekotu	1	0	0	0	1
Karabuğday	2	0	0	0	2
Kinoa	0	0	5	0	5
Düğün Çiçeği	0	0	1	0	1
Oğul Otu	1	0	0	0	1
Ekinezya	1	0	0	0	1
Şekerotu	0	0	2	0	2
Şevketibostan	1	0	0	0	1
TOPLAM	21	7	23	8	59

Kaynak: Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Verileri.

Ülkemiz florasının zenginliği ve tıbbi bitkiler açısından önemi göz önüne alındığında, mevcut çeşit sayısının oldukça az olduğu ortaya çıkmaktadır. Halen üretilen bitkisel drogların önemli bir kısmı popülasyon, yerel ekotip veya doğadan toplanan tohumlarla gerçekleştirilmektedir.

Mevcut yerel ve sertifikalandırılmış çeşitler içerisinde bulunmayan ve iç piyasadan temin edilemeyen, ancak monograflarda tanımlanan, yurtiçi ve yurtdışı kullanımı olan, ülkemiz ekolojik şartlarında kültürel üretimi yapılabilecek olan çeşitler için de ilgili mevzuat çerçevesinde çoğaltım veya deneme amaçlı tohum ithalatına izin verilebilmektedir.

3.5. AGRONOMİK YETİŞTİRİCİLİK PAKETLERİNİN BELİRLENMESİ

TAB'ların özelliklerine göre generatif ve/veya vejetatif kısımları tohumluk olarak kullanılabilir. Tohumluk materyali; tohum, klon, stolon (kök sap), yumru, soğan, korm vb. çoğaltım materyallerinden oluşmakta olup; özellikle yüksek kaliteli, zararlılardan arındırılmış ve hastalıksız bitkilerden alınmalıdır. Vejetatif tohumluklarda (örn. klon, çelik, stolon vb.) buna daha da önem verilmelidir. Zira başta virüs hastalıkları olmak üzere birçok hastalığın ve zararlıların vejetatif tohumluklarla taşınması ve yayılması daha fazla olmaktadır. Generatif tohumluklar (tohum) kullanıldığında bu tohumlukların türlere göre çimlenme özellikleri mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Organik olarak yetiştirilecek TAB'ların tohumlukları organik tarım sertifikası almış olmalıdır. Diğer taraftan birçok bitkinin yeterli tohumluğunun olmadığı göz önüne alındığında, tohumluğun temininin tıbbi bitkilerin yetiştirilmesinde en önemli engellerin başında geldiği bilinmektedir. Bir önceki yıl elde edilmiş tohumlukların kullanılması iyi ve üniform bir çıkış için büyük önem taşımaktadır.

Hem generatif hem vejetatif yolla çoğaltılabilen bitkilerde iyi bir çeşit geliştirilmesi ve çeşidin korunması açısından, vejetatif çoğaltma tercih edilmektedir ve bu husus yabancı döllen bitkilerde daha da fazla önem arz etmektedir.

TAB’larda belirlenecek agronomik pakette bitkinin; döllenme biyolojisi (kendine ve yabancı döllen bitkilere özel), dekara ekilecek/dikilecek tohumluk miktarı ve sayısı, uygulanacak kültürel işlemler (örn. yabancı ot mücadelesi, sulama, çapa, seyreltme, uç kırma vb), mekanizasyon durumu, hasat-harman yöntemleri (elle veya makineyle) ve hedeflenen ürünün özellikleri dikkate alınarak her bitkiye özel olarak belirlenmelidir. Örneğin; *lavanta*, *gül*, *portakal nergisi*, *tıbbi papatya* ve *safranda çiçek hasatı*; *adaçayı*, *kekik*, *biberiye* ve *oğulotunda yaprak hasatı*; *meyan*, *çöven*, *kökboyada kök hasatı*; *salepte yumru hasatı*; *çörekotu*, *çemen*, *kişniş*, *anason* vb. bitkilerde ise *tohum hasatı* yapılmaktadır. Tıbbi bitkilerde etken maddeler, uçucu yağlar ve bileşenleri, alkaloidler ve sekonder metabolitler gün içerisindeki ve mevsimsel sıcaklık değişimlerinden oldukça etkilenmekte olup, hasat zamanının doğru tespiti son derece önemlidir.

3.6. KATMA DEĞERLİ ÜRÜNLERİN ÜRETİMİ

Ülkemizin TAB’lar konusundaki en büyük sorununun katma değerli ürünler üretememesi olduğu bilinmektedir. Sürdürülebilir, kaliteli ve standardize ürün elde edilmesi katma değerli ürün üretiminde oldukça önemlidir. Sürdürülebilir ve kaliteli ürün üretmek için bitkilerin kültüre alınması gerekmekte, bu sayede kültüre alınan bitkilerin aynı toprak şartlarında aynı suyu alacakları, aynı iklim koşullarında üretilcekleri, sonucunda da yüksek verim yanında standart kalitede drog elde edilebileceği belirtilmektedir.⁶⁹ Örnek olarak yapılan bir çalışmada, Hatay doğal florasından temin edilen “*Helichrysum stoechas* ssp. *Barrelieri*” bitkisi, bir sonraki yıl devam eden çalışma için arandığında doğal florada söz konusu bitkiye rastlanılamadığı ifade edilmiştir. Bu sorunun çözümü olarak da bitkinin sürdürülebilir temininde türün mutlak kültüre alınmasının gerekliliğini ve bu sayede standardizasyonun da sağlanabileceğini vurgulamıştır.⁷⁰ Satılan her bir ilaç serisinden aynı etkiyi almanın garantiye alınması bir standardizasyon gerektirmektedir. Standardizasyon, her bir fitoterapötik ürüne bakıldığında, aynı miktar ekstrenin veya aynı miktar biyoaktif bileşik veya bileşiklerin bulunması için gereklilik olarak tanımlanmaktadır.⁷¹ Ayrıca tıbbi

⁶⁹ Prof. Dr. Hasan KIRMIZİBEKMEZ’in 12 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁷⁰ Prof. Dr. Mustafa ASLAN’ın 10 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁷¹ Prof. Dr. Hasan KIRMIZİBEKMEZ’in 12 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

olarak kullanılacak ürünlerin de farmakope kalitesinde standardize olması gerekmektedir. Farmakopelerdeki monograflarda drog tanımlanmakta ve sonra teşhis, miktar tayini ve kaliteyi belirleyen analizler yer almaktadır. Tıbbi olarak kullanılan bitkilerin bu farmakopelerdeki standartlara uygun özellikler taşıması gerekmektedir. İlave olarak farmakopelere göre üretilmiş ürünlere pestisitlerin, aflatoksinlerin, mikrobiyolojik kontaminasyonun, ağır metal analizlerinin, farmakope gerekliliklerine göre testlerinin hem bitkide hem de bitmiş üründe yapıldığı belirtilmiştir.⁷² Ayrıca TAB’lardan üç şekilde yararlanılabileceği belirtilmiş olup bunların birincisi eczacılık açısından, ham bitkisel drog hazırlama; ikincisi katma değeri yüksek bitki ekstraktları hazırlama; üçüncüsü de biyoaktif bileşiklerin saflaştırılması olarak sıralanmıştır. Ham bitkiden drog hazırlama konusunda ülkemiz için önemli bir tıbbi bitki olan “*meyan*”ı kültüre alarak glisirizik asit etkin maddesinin elde edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Farmakopesinde standardize drog olarak “*St. John’s Wort Hypericaceae*” drogunun tanımını yapıp içerisinde bulundurması gereken toplam hiperisin etkin maddesinin farmakope değerlerinde en az % 0,08 olması gerektiği belirtilmiştir.⁷³ “*Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün Geliştirilmesi Projesi*” kapsamında “*Ruscus aculeatus L. (Tavşan memesi)*” bitkisinden “*ruscogen ekstresi*” elde edilerek milli ilaç kapsamında GBTÜ üretilmesi hedeflenmektedir. Geleneksel bitkisel tıbbi ürün üretme konusunda bazı kriterlerin olduğu, bunun en başında da, mutlaka iyi üretim uygulaması standardına uygun olarak yapılması gerektiği ifade edilerek, üretimin sonucunda da Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsat dosyası alınmasının hedeflendiği belirtilmiştir.⁷⁴

Komisyon çalışmalarında; katma değerli ürün üretiminde öncelikle kültüre alınması gereken bitkiler; *ıhlamur*, *ısırgan otu*, *ebegümeci*, *tavşanmemesi*, *çuha çiçeği*, *kuşburnu* olarak vurgulanmış ve “*nane tarımı*” için milli bir plan yapılması gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁵

➤ Türkiye’de Kenevir Üretimi

Kenevir (*Cannabis sativa L.*) tek yıllık, iki evcikli (erkek bitkinin ayrı, dişi bitkinin ayrı bitkilerde olduğu) bir bitki türüdür. Ancak ıslah çalışmalarıyla monoik tek evcikli yani erkek çiçeklerin ve dişi çiçeklerin aynı bitkide fakat ayrı ayrı yerlerde bulunduğu bitkiler geliştirilmiştir. Bugün yetiştirilen çeşitlerin büyük bir kısmı da tek evciklidir. Kenevirin Orta Asya’nın yerli bitkisi olup buradan dünyaya yayıldığı bilinmektedir. Bitkinin kayıtlarına

⁷² Mine ERDOĞAN’ın 29 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁷³ Prof. Dr. Hasan KIRMIZİBEKMEZ’in 12 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁷⁴ Recep Burak DÜRÜS’ün 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁷⁵ Prof. Dr. Ekrem SEZİK’in 3 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

M.Ö. 8 bin yıllarına kadar rastlanmaktadır. Bitkinin; lif ve saplarından, tohumlarından ve çiçek yapraklarından faydalanılmaktadır. Günümüzde kenevirde; otomobil sektöründe fiber aksam olarak, talaşından doğal inşaat malzemesi olarak, kumaş ve kanvas ürünlerinde, izolasyon malzemelerinde, biyodizel ve biyokütle yolu ile enerji üretiminde, biyopolimer ve biyoplastik kağıt sanayisi, gemi halatı, kenevir yağı, kuşyemi ve gıda amaçlı faydalanılmaktadır.⁷⁶ Kurutulmuş kenevir tohumlarından soğuk sıkımla elde edilen yağında; Omega-3 ve Omega-6 gibi esansiyel yağ asitleri bulunmaktadır. Bu yönüyle sağlıklı beslenmedeki önemli yağ asitleri açığını kapatabileceği düşünülmektedir.

Esrar olarak tanımlanan THC (tetra hydro cannabinol)’nin endüstriyel kenevirde % 0,3’ün, Avrupa Birliği’nde % 0,2’nin altında olması istenmektedir. Ülkemizde çiçek ve yapraklarından yani esrar ve diğer preparatlardan faydalanılması 1933 yılında çıkarılan 2313 sayılı Kanun ile yasaklanmıştır. Lif ve sapları ile tohumlarından olan kısımları ise 1990 yılına kadar herhangi bir kısıtlama olmadan yetiştirilmiş, 1990 yılında izne tabi tutulmuş ve belli illerde yetiştirilmesine müsaade edilmiştir. *Kenevir Yetiştiriciliği ve Kontrolü Hakkındaki Yönetmelik* 29 Eylül 2016 tarihli ve 29842 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. İzinli kenevir yetiştiriciliği yapılabilen iller; Amasya, Antalya, Bartın, Burdur, Çorum, İzmir, Karabük, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Malatya, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Uşak, Yozgat ve Zonguldak illeri ve bu illerin bütün ilçeleridir. Ayrıca söz konusu Yönetmelik çerçevesinde belirlenen hükümlere uymak şartı ile diğer bölgelerde de *bilimsel araştırma amacıyla* ana veya tali bitki olarak kenevir yetiştiriciliğine Tarım Orman Bakanlığınca izin verilebilmektedir. İzin verilen illerde kenevir tarımı emniyet güçleri ve tarım teşkilatı tarafından etkin bir şekilde kontrol edilmektedir. Hangi amaca yönelik olursa olsun izinsiz yetiştirilen kenevir 2313 sayılı Kanun hükümlerine göre imha edilmekte ve adli mercilere intikal ettirilmektedir.

Ülkemizde 1988 yılında 34.000 da.’lık bir kenevir üretim alanı mevcutken, 2018’de lif ve tohum üretimi dâhil toplamda 125 da.’lık bir üretim alanı kalmıştır. Aynı yıl 5 bin ton olan üretim, 2018’de toplamda 9 tona kadar düşüş göstermiştir. Lif ve tohum verimleri ise yıllara göre 32-156 kg/da arasında değişiklik göstermiştir.

⁷⁶ Prof. Dr. Neşet ARSLAN’ın 24 Ekim 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

Tablo 10. Türkiye’de 1988-2018 Yılları Arasında Kenevir (Lif ve Tohum) Ekiliş Alanı, Üretimi ve Verimi

Yıl	Ürün adı	Ekilen Alan (da.)	Üretim (ton)	Verim (kg/da.)
1988	Kenevir (lif)	34.000	4.950	145
2002	Kenevir (lif)	6.600	900	136
2010	Kenevir (tohum)	221	7	32
	Kenevir (lif)	221	10	45
2015	Kenevir (tohum)	10	1	100
	Kenevir (lif)	10	1	100
2016	Kenevir (tohum)	25	1	50
	Kenevir (lif)	45	7	156
2017	Kenevir (tohum)	24	1	42
	Kenevir (lif)	46	7	152
2018	Kenevir (tohum)	65	2	30
	Kenevir (lif)	60	7	120

Kaynak: TÜİK, 2019.

Ülkemizde tescil edilmiş kenevir çeşidi bulunmamakta, üreticiler tohumluk ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla sağlamaktadır. Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve TÜBİTAK tarafından ortak çalışma ile THC oranı düşük çeşit geliştirme çalışmaları devam etmektedir. İki adet endüstriyel kenevir çeşidinin tescil başvuruları yapılmış olup, 2020 yılı sonunda tescil edilmesi beklenmektedir.

Gıda veya Yem Amaçlı Kenevir Tohumu İthalat Kontrolleri Talimatı doğrultusunda ithal edilecek tohumların 85 C°’de 15 saat ısıtma işlemine tabi tutulmaları istenmektedir.

Dünyada kenevirden elde edilen THC ve CBD etkin maddesine sahip hali hazırda ruhsatlandırılmış olan bitkisel kaynaklı iki ilaç bulunmaktadır. Ülkemizde bu iki ürün ruhsatlı olmayıp, ruhsat başvuruları da bulunmamaktadır.

Kenevirden elde edilen ürünlerin (endüstriyel, medikal, tarımsal ürün, merdiven altı) dünyadaki ticarete konu değerinin 30 milyar dolar seviyelerinde olduğu ifade edilmektedir. Küresel kenevir pazarının toplam büyüklüğünün 2022 yılına kadar 32 milyar dolara, 2027 yılına kadar ise 57 milyar dolara yükseleceği öngörülmektedir.⁷⁷

3.7. KALİTE VE TEKNOLOJİK ÖZELLİKLERİN BELİRLENMESİ

Çeşitli kullanım alanlarına sahip TAB’larda kalite tayini yapılarak standartlarının belirlenmesi gerekmektedir. Günümüzde kalite standardı giderek önem kazanmaktadır.

⁷⁷ <https://www.investopedia.com/investing/top-marijuana-stocks/>, Erişim Tarihi: 05.11.2019.

Üründe kaliteyi belirleyen özellikler, kullanılış sebebiyle yakından ilgili olup kullanılacak maddelerin miktarları ve birbirlerine göre oranları büyük önem arz etmektedir. Eser miktarda kullanılan bir madde dahi üründe istenen ya da istenmeyen etkilere sebep olabilmektedir.⁷⁸

Tıbbi bitkiler ve bitkisel tıbbi ürünler için “*Avrupa İlaç Ajansı Kriterleri*”ne göre standardizasyon; kalite, etkililik, güvenilirlik ve tekrarlanabilirlik güvencesi taşıyan ürünler olup, kalite kontrol sürecinde bir araçtır.⁷⁹ Bu ürünlerin içerikleri ise, coğrafi koşullara, toplama koşullarına, elde ediliş zamanına, ürün elde ediliş koşullarına göre değişiklik gösterebileceğinden, besin katkısı ve ilaç olarak kullanılabilmesi için içerik miktarlarının analiz edilerek standardize edilmeleri gerekmektedir. Ürünlerin içerik analizlerinden önce ürünün cinsi ve türü doğru tayin edilmeli, tayinden sonra uygun ekstraksiyon yöntemleri ile ekstrakte edildikten sonra pestisit ve ağır metal gibi toksik madde analizleri “*HPLC, GC/MS, ICP/MS*” gibi yöntemlerle tayin edilmelidir. Gıda ve TAB olarak kullanılacak bitkilerde pestisit, herbisit, ağır metal, mikroorganizma ve aflotoksin oranları son derece önemlidir. Bu oranların AB ile uyumlu hale getirilmesi ve özellikle pirolizin alkaloidleri analizinin yapılması gerekmektedir.⁸⁰ Toksik madde hususunda müsaade edilen sınırlar altında kalan ürünlerin içerdiği etkin maddelerden önemli olanların miktar analizleri “*LC/MS-MS*” gibi modern teknolojik yöntemlerle analiz edilmelidir. Analiz sonuçlarına göre, etkin maddelerin uluslararası standartlar arasında kalması sağlanmalı ve ürünler GMP koşullarında hazırlandıktan sonra, içerik miktarları, üretim tarihi ve raf ömrü gibi bilgileri içeren etiketlerle etiketlenmelidir. Hazırlanan ürün gıda katkı maddesi değil de ilaç olarak kullanılacaksa; akredite olmuş laboratuvarlarda, biyolojik aktivite, toksik etkiler, biyoyararlanım, farmakokinetik, farmakodinamik çalışmalar, doz, endikasyon gibi pre-klinik ve klinik çalışmaların yapılması gerekmektedir.⁸¹ “*Türk Standardları Enstitüsü*”nün bazı TAB’lar ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır. Ancak bunlar yeterli olmayıp, yalnızca belirli bitkileri kapsamaktadır. Bu standartlar genişletilerek günün koşullarına uygun hale getirilmelidir.

Herhangi bir ilaçta “kalite” ile birlikte “etkililik” ve “güvenlilik” olmak üzere 3 tane kriter bulunmaktadır. Doğal ve bitkisel kaynaklı ürünlere ihtiyaç duyulmakla birlikte bu

⁷⁸ Prof. Dr. Ekrem SEZİK’in 3 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁷⁹ Düzce Üniversitesi, “Geleneksel Tıpta Kalite ve Standardizasyon Çalıştayı Sonuç Raporu”, Düzce, Mayıs 2018, s. 6.

⁸⁰ Prof. Dr. Ekrem SEZİK’in 3 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁸¹ “Geleneksel Tıpta Kalite ve Standardizasyon Çalıştayı Sonuç Raporu”, s. 6-7.

ürünlerin kalite kriterlerine uygun üretilmesi büyük önem arz etmektedir. Bitkisel kaynaklı beşeri tıbbi üründe ve geleneksel bitkisel tıbbi üründe kalite tarladan başlayıp hastaya kadar giden uzun bir süreç olup, doğru bitki türünden doğru amaçlı tıbbi kullanım ve doğru ekstraksiyona kadar olan süreçte de kalite öne çıkmaktadır.⁸² Bu sebeple Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsatlandırılan GBTÜ’ler için; “İlgili mevzuata göre Kurumun denetim kapsamında bulunan etkin madde imalathaneleri için Kurum tarafından düzenlenen iyi imalat uygulamaları kılavuzlarına uygun üretim yapıldığını gösteren belgenin veya Türkiye’de faaliyet gösteren etkin madde imalatçıları için üretim yeri izin belgesinin sunulması şarttır. Kurumun denetim kapsamında bulunmayan etkin madde imalathaneleri için bu imalathanelerin bulunduğu ülkelerde veya uluslararası kabul gören iyi imalat uygulamaları kılavuzlarına uygun imalat yapıldığını gösteren belgelerin sunulması gerekmektedir. Ancak, iyi imalat uygulamaları kılavuzlarına uygun imalat yapılmamasından kaynaklanan durumlar hariç olmak üzere, mezkûr belgelerin bulunmadığı durumlarda, bu belgeler yerine Kurum tarafından değerlendirilmek üzere sırasıyla aşağıdaki belgeler sunulmalıdır.”⁸³

- 1) Etkin madde için Avrupa Farmakopesi Uygunluk Sertifikası.
- 2) Bu bendin birinci alt bendinde belirtilen belgenin sunulmadığı durumda; üretici tarafından yapılan, etkin maddenin ulusal veya uluslararası herhangi bir farmakopeye uygunluğunu gösteren analiz sonuçları.
- 3) Farmakopelerde etkin maddeye ait hiçbir monografin bulunmaması durumunda ise başvuru sahibince etkin maddenin spesifikasyon ve kontrolüne ilişkin yapılan, farmakope monografi şeklinde hazırlanan analiz sonuçları ile bitmiş ürün üretim yerinin mesul müdürü tarafından düzenlenen, etkin madde/maddelerin iyi imalat uygulamaları kılavuzlarına uygun üretildiğine dair beyanı” ilgili yönetmelikte açıklanmıştır.⁸⁴ GBTÜ üretmek için gereken GMP şartları da TİTCK tarafından yayınlanan Beşeri Tıbbi Ürünler İmalathaneleri İyi İmalat Uygulamaları (GMP) Kılavuzunda belirtilmiştir.”⁸⁵

⁸² Prof. Dr. İlker ERDOĞAN ORHAN’ın 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁸³ Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, “Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği Taslağı”, <https://www.titck.gov.tr/mevzuat/geleneksel-bitkisel-tibbi-urunler-ruhsatlandirma-yonetmeliği-taslagi-13-09-2018-27122018173057>, Erişim Tarihi: 15.10.2019.

⁸⁴ Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu’nun 1156345 İşlem Takip Numaralı “Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünlerin Etkin Maddeleri için CEP ve GMP Belgesi” konulu yazı gereğince uygulanmaktadır.

⁸⁵ Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, “Beşeri Tıbbi Ürünler İmalathaneleri İyi İmalat Uygulamaları (GMP) Kılavuzu”, (Versiyon: 2018/02 Yürürlük Tarihi: 01/08/2018) Ek-7 Bitkisel Tıbbi Ürünlerin İmalatı, <https://titck.gov.tr/storage/Archive/2019/legislation/14ebd0e9-2378-491a-9c4a-27e749a82204.pdf>, Erişim Tarihi: 15.10.2019.

İlgili mevzuat gereği üretim yerinin iyi üretim uygulamaları doğrultusunda üretim yapıldığını kanıtlayan bilgi ve belgelerin sunulması, ruhsat dosyasının kalite bölümünde hem etkin maddenin hem de bitmiş ürüne ait kalite, standardizasyon, üretime ilişkin proses validasyon, seri analizleri bilgilerinin sunulması; piyasaya sunumu sonrasında ise farmakovijilans sistemi ile takip ve kontrolü ve piyasa kontrol mekanizmaları ile ilgili gerekli takip ve kalite, etkililik ve güvenliliğe ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

Uluslararası ticarete güvenilirliğin ortak dili durumunda olan standartlar; ürün, hizmet ve tesisler için güvenlik ve kalite gereklerini oluşturmak, üretim süreçlerini iyileştirmek, teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak, ticaretteki teknik engelleri kaldırmak ve yeni pazarların açılmasını sağlamak, çevreyi ve sağlığı korumak için gereklidir. *Türk Standartları Enstitüsü (TSE)* 01.01.2012 tarihi itibarıyla Avrupa standardizasyon kuruluşları “CEN” ve “CENELEC”e tam üye olmuştur. Üyelik yükümlülüğü gereği, bu kuruluşlar tarafından yayımlanan standartlar TSE tarafından adapte edilerek “*Türk Standardı*” olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, “*Uluslararası Standart Teşkilatları*” (örn. ISO, IEC vb.) tarafından yayımlanan uluslararası standartlar yakından takip edilmekte, ülkemiz ihtiyaçları ve öncelikleri paralelinde gerekli görülenler, uyumlaştırma çalışmaları sonucu “*Türk Standardı*” olarak yayımlanmaktadır. Türkiye’de TAB’larla ilgili “68 adet *Türk Standardı*” mevcut olup yayımlanan standartlar “EK-6”da verilmiştir. Bu 68 standardın türleri bakımından dağılımında; 41 tanesinin ürün özellikleri, 22 tanesinin deney yöntemi, 3 tanesinin terim, tarifler ve adlandırma, 2 tanesinin numune alma ve hazırlama ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu 68 standardın kaynakları bakımından dağılımı ise; 31 tanesi sentez, 25 tanesi kaynağı ISO olan standart, 11 tanesi ise “CEN” tarafından kabul edilen “*ISO Standardı*”dır.⁸⁶

ISO (Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı)’da TAB’larla ilgili standartları hazırlamak üzere “*ISO/TC 34/SC 7 Spices, culinary herbs and condiments*” (*Baharatlar, mutfak otları ve çeşniler*) alt teknik komitesi mevcuttur. Bu teknik komitenin sekreterliğini Hindistan yürütmektedir. Şimdiye kadar bu komitede tadiller dâhil 72 standart hazırlanmış ve 6 adet tasarıda da iş programları üzerinde çalışılmaktadır. Türkiye katılımcı üye olarak bu komitede yer almaktadır. CEN (Avrupa Standardizasyon Teşkilatı)’da TAB’larla ilgili standartları hazırlamak üzere herhangi bir teknik komite mevcut değildir. ISO’nun bu

⁸⁶ HASDEMİR, M., “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektör Raporu”, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (basılmamış yayın), Ankara, 2018, s. 31-33.

konuda hazırlanmış olduğu standartlar “CEN/SS C01 Food Products-Gıda Ürünleri” teknik komitesince “EN” standardı olarak kabul edilip yayımlanmaktadır.⁸⁷

3.8. SERTİFİKALANDIRMA

TAB üretiminde ve pazarlanmasında organik tarım ve iyi tarım uygulamaları sertifikaları avantaj sağlamaktadır. Sertifikalandırılmış hammaddeyi işleyen işletmelerin, uygun hammaddeyi uygun mamul hale getirebilmesi için, uygun üretim koşullarında (GMP vb.) üretilmesi gerekmektedir. Bu sebeple tıbbi bitkilerin tüketiciye ulaşana kadar olan süreçte yer alan tüm aktörlerin sertifikalandırma/belgelendirme sistemine dâhil olması gerekmektedir.

3.8.1. Hasat

Ülkemizde ticarete konu olan bitkilerin üretimi doğal ortamında yetişen veya kültüre alınmış bitkilerin hasat edilmesi ile sağlanmaktadır. Son yıllarda devlet teşviklerinin de etkisiyle tarımsal yatırımcılar TAB’ların tarımına yönelmiştir. TAB tarımında hasat genellikle insan gücüyle yapılmaktadır. İşgücüne dayalı maliyetlerin fazlalığı tıbbi bitki tarımı yapan diğer ülkelere göre ülkemizin rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Rekabet gücümüzün artırılması için tıbbi bitki üreticileri, üniversitelerin makine mühendisliği, tarım alet ve makineleri bölümleri ile tarım makinesi üreticileri bir araya getirilmelidir. Tıbbi bitki hasadı ve sonrasında tıbbi bitki işleme (eleme; yıkama; yaprak, sap, yabancı madde ayırma makineleri vb.) mekanizasyonuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Bitkilerin hangi kısmının, ne zaman hasat edileceği/toplanacağı konularına ilişkin bilgiler yetersizdir. Doğru bitki türünün toplanabilmesi için toplama öncesi önlem alınması gerekmektedir. Toplayıcılar temel botanik bilgiler ve türlerin devamlılığının önemi konularında eğitilmelidir. Bununla birlikte bitki toplayıcılığının sertifikaya tabi tutulması yerinde olacaktır.

3.8.2. Kurutma ve Muhafaza Teknikleri

Kurutma ve muhafaza, tıbbi bitki ticaretinde önemli kalite parametrelerindendir. İyi kurutulmuş bir bitki; nem, ışık, ısı vb. hususların elverişsiz olduğu bir ortamda depolandığında kurutma için harcanan emek ve zaman da boşa gitmektedir.

İyi ve doğru kurutma teknikleri konusunda üreticilerin ve toplayıcıların bilgi noksanlığı bulunmaktadır. Bu konularda yetiştiriciliğin veya toplayıcılığın fazla olduğu bölgelerde ilgili bakanlıklarca eğitim faaliyetleri yürütülmelidir.

⁸⁷ HASDEMİR, A.g.e., s. 37.

Ülkemizde tarımsal makine üretiminde faaliyet gösteren işletmelere kurutma yöntemleri ve kurutma sistemleri konusunda teşvik ve yönlendirme bulunmamaktadır. Sektör paydaşlarının bir araya getirilmesi bu alandaki arz ve talebin uyumlaştırılması açısından önemlidir. Toplama ve yetiştiriciliğin fazla olduğu bölgelerde kurutma ve işleme tesislerinin kurulmasına yönelik teşvik politikalarının oluşturulması yerinde olacaktır.

Uygun ambalajlamada; ambalaj üzerinde bitkilerin Latince drog adı, hasat tarihi, kurutma, sterilizasyon yöntemi ve son tüketiciye kadar olan süreçlerde nasıl saklanacağı hususlarında bir kriter bulunmalıdır. Bu konuda tüm paydaşlarla yapılacak standardizasyon çalışmaları; üreticiden tüccara ve son tüketiciye kadar olan süreçte kalitenin korunmasını sağlayacaktır.

3.9. ÜRETİMİN İŞGÜCÜ PİYASASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.9.1. İşgücü Maliyetleri

TAB'lar üretim bölümünde ayrıntılı olarak bahsedildiği üzere tek ve çok yıllık olarak yetiştirilebilmektedir. Tek yıllık türlerin büyük çoğunluğu (örn. kimyon, anason, kişniş, çemen, rezene vb.) doğrudan ekilebilmekte olup, tesis masrafları çok yıllık plantasyon tesislerine (örn. adaçayı, kekik, lavanta, defne, biberiye, nane, kantaron vb.) oranla düşük olmaktadır. Çok yıllık türlerde yabancı otlarla etkin mücadele ve temiz ürün eldesi amacıyla son yıllarda malçla dikim yapılması tavsiye edilmektedir. Bu yöntem sulama suyundan tasarruf edilmesi ve kök çürüklerine karşı etkili olması bakımından önem taşımaktadır. Malçla birlikte damla sulama sistemi kullanımı ve fide maliyetlerindeki yükseklikler ilk tesis masraflarını artırmaktadır. Yine TAB üretimine yönelik ruhsatlı pestisitlerin bulunmaması yabancı ot ve zararlılarla mekanik mücadeleyi zorunlu hale getirmektedir. TAB üretiminin çoğunlukla küçük aile işletmeleri tarafından yapılıyor olması, arazilerin küçük, parçalı veya marjinal alanlardan oluşması ve çoğunlukla mekanizasyonun mümkün olmaması; üretim maliyetlerini artıran en önemli faktörlerdir. Drog amaçlı olarak kullanılacak kaliteli TAB materyallerinin kurutma tesislerinde kurutuluyor olması ekstra bir üretim maliyeti getirmektedir. İşleme tesislerinin çoğu zaman uzakta olması da ekstra nakliye ücreti ve taşıma sırasında etken madde kaybı ile kalitenin bozulmasına neden olabilmektedir. Üretimin her aşaması yoğun el emeği gerektirdiğinden ürün maliyetinin neredeyse % 50'sini işçilik maliyetleri oluşturmaktadır.

TAB'larda yetiştiricilik maliyetlerini düşürebilecek bazı önlemler aşağıda belirtilmiştir:

- Kışlık ekimi yapılabilecek türlerin günlük ekimlerinin yapılması bitkilerin erken ilkbaharda güçlü çıkışlarını sağlayacak ve sıra aralarını hızla kapatarak yabancı otları baskı altına alacağından yabancı ota mücadele ve sulama masraflarını düşürerek verimi arttıracaktır. Kışlık ekim tek yıllık türlerde tane dolumunu, ürün kalitesini ve bundan elde edilecek geliri arttıracaktır.
- Çok yıllık plantasyon tesislerinde (örn. lavanta, adaçayı, kekik, nane vb.) ihtiyaç duyulan fide ve çelikler üreticiler tarafından tarlanın bir kısmında sıcak soğuk yastıklarda veya fideliklerde kendilerince yetiştirildiğinde ilk tesis masrafı oldukça düşük olacaktır.
- Çok yıllık türlerde malç uygulaması tesis masrafını bir miktar yükseltmesine rağmen yabancı ot kontrolünü kolaylaştıracak, işçilik maliyetlerini düşürecek, aynı zamanda hasattaki yabancı ot karışıklığına da engel olacaktır.
- Çiftçiliğe uygun agronomik yöntemlerin kullanımı işçilik masraflarını düşürecektir (özellikle sıra arası mesafelerin ot mücadelesi yapılacak mekanizasyona uygun tesisi).
- Klonla veya stolonla üretim bazen tohumla üretime göre avantajlı olabilmektedir. Tohumdan 8-10 cm'lik fide elde edilmesi iki aylık bir sürede gerçekleşebilmesine karşın, üst çeliklerle alınan klonların köklendirilmesi şartlar uygun olduğunda üç haftada gerçekleşebilmektedir.
- TAB türleri yan ürünleri fazla olan türler (örn. yaprak, çiçek, uçucu yağ ve hidrosol vb.) olup, yan ürünlerin doğru değerlendirilmesi ve pazarlanabilmesi üretim maliyetini düşürebilecektir.
- Üretim maliyetini düşürücü etmenlerin arkasındaki en önemli faktörler bilinçli üretim uygulamalarının yanı sıra konuyla ilgili gelişmeleri takip etmektir.

3.9.2. Kadın ve Engellilerin Rolü

1927 yılında Türkiye’de kırsal nüfus, toplam nüfusun % 76’sını oluşturmaktadır. 2012 yılında yaklaşık % 23 olan toplam nüfus içerisindeki kırsal nüfus oranı 6360 sayılı *On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun* getirdiği idari bölünüş değişikliklerinin de etkisiyle 2017 yılında % 7,5 seviyelerine kadar gerilemiştir. 2017 yılında belde ve köylerde yaşayan toplam 6.049.393 kişinin 3.064.942’si erkek (% 50,7) ve 2.984.451’i (% 49,3) kadındır.

Türkiye’de tarım sektörü, kadın ve erkeklerin hemen hemen eşit sayıda istihdam edildiği tek sektördür. Ülkemizde köylerde yaşayan ailelerde geleneksel bir işbölümü vardır. Cinsiyete dayalı olan söz konusu işbölümü kadınları ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu görmektedir. Erkekler tarımsal üretim sürecinde işlerin bir kısmını yaparken, kadınlar ilave olarak hem erkeklerin üretimde yapmadığı işleri yapmakta hem de ailenin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli hizmetler ile gıdanın üretimi ve gelecek yıla kadar tohumların saklanması, aile bireylerinin sağlığının korunması vb. işleri “*ücretsiz aile işçisi*” olarak yapmaktadır.

Ailenin ve dolayısıyla toplumun gıda güvenliğini kadim bir görev bilinci ile yürütmekte olan kadınlar, geleneksel yöntemlerle üretilen ürünlerin yöresel tatları ile tüketiciye ulaşması, kültürel mirasın yaşatılması ve kırsal kalkınma için önemli bir başlangıç noktasıdır. Aile ihtiyacına yönelik tarımsal üretim en az girdi ile yürütülmekte, bu üretimi yapan kadınlar sürdürülebilir organik tarım uygulamalarını da kolaylıkla uygulayabilecek potansiyeli taşımaktadır. Ancak eğitim yetersizliği, düşük gelir seviyesi, aile yapısı vb. sebeplerle kadının yaptığı bu tür üretim faaliyetleri hak ettiği değere ulaşamamaktadır. Köylerde tarımsal üretim yapan kadınlar için geleneksel gıda ürünleri üretmek, el sanatları, doğal üretim alanlarından toplama yapmak ve kendi arazilerinde bitkisel üretim yapmak katma değer artışı sağlayacak çalışmalar arasındadır.

TAB’ların üretimi açısından bakıldığında; özellikle endemik türlerin yerinde üretilmesi, doğadan toplanan yerel tür ve çeşitlerin küçük aile işletmelerinde pazarın ihtiyacına cevap verecek şekilde üretilmeye başlanması da bu çalışmalara dâhil edilmelidir. Marjinal tarım alanlarında, ana ürüne ilaveten yan ürün olarak yetiştirilebilecek TAB’ların belirlenerek organik yöntemlerle üretiminin sağlanmasına yönelik uzun soluklu çalışmalar planlanmalı ve desteklenmelidir. Bu çalışmaların doğası gereği kadınlar tarafından yürütülmesi ve bu üretimi gerçekleştiren kadınlara yönelik eğitim, örgütlenme, finans desteği, pazarlama sisteminin oluşturulması vb. çalışmaların planlanması gerekmektedir.

TAB’ların üretim sürecinde işgücüne olan gereksinim diğer bitkilerin üretim aşamalarına oranla daha yüksektir. Kimyasal kullanımının sınırlı olduğu üretim sürecinde; çapalama, yabancı ot kontrolü vb. aşamalarda işgücüne olan gereksinim artmaktadır. Ayrıca işleme aşamasında, mekanizasyon kullanımında yaşanan sorunlar nedeniyle, işgücüne olan ihtiyaç yüksektir. TAB’ların geliştirilmesine yönelik projelerde, daha dikkatle bitkiye yaklaşan, el becerileri işe özel gelişen kadın ve engelliler olmak üzere dezavantajlı gruplar için büyük bir istihdam imkânı ortaya çıkmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TIBBİ VE AROMATİK BİTKİLERİN PAZARLANMASI

4.1. MEVCUT DURUM

Tıbbi ve aromatik bitkilerin pazarlanması hususunda dünyadaki ve Türkiye’deki mevcut durum iki alt başlık altında incelenmektedir.

4.1.1. Dünyada Mevcut Durum

1990’lı yıllardan sonra, TAB’lar ile ilgili yeni kullanım alanlarının bulunması, özellikle doğal ürünlere olan talebi artırmış, buna bağlı olarak da bu bitkilerin kullanım hacmi süreç içerisinde artmış ve artmaya da devam etmektedir. TAB’ların ilaç, gıda, meşrubat ve kozmetik sanayiinde (örn. kişisel bakım ürünleri, sabun, parfüm vb.) olduğu gibi, organik tarım ve hayvancılıkta da kullanımları her geçen gün artış göstermektedir. Ayrıca son yıllarda aromaterapide kullanımları da yaygınlaşmaktadır. Örneğin dünya uçucu yağ üretiminin % 3’ü ilaç sanayii, % 34’ü alkolsüz içkiler ve % 63’ü ise koku ve tat endüstrisi tarafından tüketilmektedir.⁸⁸

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan araştırmalara göre Avrupa’da 1.900 kadar bitkisel drogun ticareti yapılmaktadır.⁸⁹ Dünyada bitkisel droglar için başlıca ticaret merkezleri de Almanya (Hamburg), Amerika Birleşik Devletleri (New York) ve Hong Kong’dur.⁹⁰ Türkiye’de ise 2018 yılında yaklaşık 5.292.378 kg uçucu yağ ithal edilmiştir.⁹¹

DSÖ 2005 yılında GETAT hakkındaki ilk küresel ankete dayanarak, geleneksel tıp ve bitkisel ilaçların düzenlenmesine ilişkin ulusal politikalar hakkında bir rapor yayınlamıştır. Ardından DSÖ küresel eğilimleri ve GETAT alanındaki mevcut durumu belirlemek için 2010-2012 döneminde ikinci bir küresel anket ile 2016-2018 döneminde ikinci dönem anketi (güncelleme anketi) yapmıştır. En son olarak da iki anket sonuçları karşılaştırılarak küresel eğilimler belirlenmiştir. 2018’de giderek daha fazla üye ülkede geliştirilen GETAT’ın ulusal politika ve düzenlemelerinin yanı sıra, ulusal düzeyde yönetim alt yapısı da önemli ölçüde iyileştirilmiştir (örn. üye ülkelerden 107’sinde GETAT Ofisi ve bunların 75’inde de ulusal bir Araştırma Enstitüsü kurulmuştur).

En son yayımlanan “*DSÖ Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Hakkında Küresel Rapor 2019*” son 20 yılda GETAT’taki küresel ilerlemeyi gözden geçirmekte ve DSÖ’ye üye 179

⁸⁸ <https://arastirma.tarimorman.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.09.2019.

⁸⁹ <http://www.dogainsanisbirligidernegi.org.tr/makaleler>, Erişim Tarihi: 11.09.2019.

⁹⁰ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, 2018, s. 33.

⁹¹ Mümtaz SİNAN’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

ülkenin katkılarına dayanmaktadır. Söz konusu rapor gün geçtikçe daha fazla ülkenin GETAT’ın ulusal sağlık sistemlerindeki rolünü tanıdığını açıkça göstermektedir. Örneğin, 2018’de 98 üye ülke GETAT hakkında ulusal politikalar geliştirmiş, 109 ülke GETAT hakkında ulusal yasalar veya düzenlemeler çıkarmış ve 124 ülke de bitkisel ilaçlarla ilgili düzenlemeleri uygulamıştır.

En yoğun TAB ithalatı yapan ülkelerin başında ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, Çin ve Hindistan gelmektedir. Bu ülkeler aynı zamanda birçok bitkinin ihracatını da yoğunlukla yapan ülkeler konumundadır. Üretim ve ticaret bölgeleri dikkate alındığında, TAB ticaretinin ve mamul madde üretiminin daha çok gelişmiş ülkeler tarafından yapıldığı, uzak doğu ülkelerinin ise ham madde üretiminde öne çıktığı görülmektedir. TAB sektöründe lider ülke konumuna ulaşmak için sadece üretimin yeterli olmadığı görülmektedir.

Bitki tür sayısındaki azlığa rağmen bitkisel ürünler global pazarında Avrupa Birliği % 44 ile en yüksek paya sahiptir. Ülkemizin de içinde bulunduğu diğer Avrupa ülkelerinin payı % 4, Kuzey Amerika’nın % 11, Japonya’nın % 16, Asya’nın % 18, diğerleri ise % 7’dir.⁹²

Gelecekte sürekli artan talebi karşılamak ve kaliteli standart bir ürün elde edebilmek için TAB üretiminin; bunlardan elde edilen bitki ekstrahatlarının etken maddelerinin ve bu ürünleri işleyen sanayi kollarının büyümesi ve sayılarının artması gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, şifalı bitkilerden elde edilen tıbbi ürünlerin kalitesini iyileştirmeye çalışmak için “*Uluslararası Bitkisel İlaçlar için Düzenleyici İşbirliği*” adlı bir ağı koordine etmektedir.

TAB’ların dünyadaki ticaret hacmi sürekli artmaktadır. Dünyada 2000 yılında 50 milyar dolar büyüklüğünde olan TAB pazarı, yaşlanan nüfusun sağlık problemleri, refah artışı ve bilinçli tüketicilerin artması ile 2015 yılında 165 milyar dolara ulaşmış, 2020 yılında ise 200 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.⁹³

4.1.2. Türkiye’de Mevcut Durum

Coğrafi konumu, iklimi, tarımsal potansiyeli ve geniş yüz ölçümü sayesinde zengin florasıyla, çok sayıda TAB’ı bünyesinde barındırmakta olan ülkemiz önemli agrostratejik üstünlüğe sahiptir.

Dünyadaki 8 “*Bitki Orijin Merkezi*”nin 3’ünün Türkiye’de (Akdeniz, Avrupa-Sibirya ve İran-Turan) olması ve ülkemiz topraklarının dünyanın en zengin biyolojik çeşitliliğe sahip

⁹² Dr. Murat ZOR’un 9 Ekim 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁹³ TEMEL, M., vd., “Dünyada ve Türkiye’de Tıbbi-Aromatik Bitkilerin Üretimi ve Ticareti”, KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi 21 (Özel Sayı), 2018, s. 198-214, <http://dogadergi.ksu.edu.tr/tr/download/article-file/616037>, Erişim Tarihi: 26.09.2019.

agrostatejik bölgede bulunması sayesinde Anadolu toprakları günümüze kadar dünyaya birçok ürün hediye etmiştir. Avrupa-Asya arasında bir köprü konumunda bulunan Anadolu, yüz yıllardır bitkisel tıbbi ürün ve baharat ticaretinde önemli bir rol oynamıştır. Anadolu’da ilaç etken maddesi olarak kullanılan birçok bitki ve bitki kısımlarının ticaretinin, çok eski çağlardan beri yapıldığı bilinmekte olup bulunduğumuz bu konum ülkemize jeostratejik bir üstünlük de kazandırmaktadır.⁹⁴

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “*Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Envanteri*” kapsamında ülkemizde 11.815 adet floranın tespit edildiği, yerel halktan alınan bilgiler doğrultusunda ekonomik değere haiz 2.852 bitkinin tıbbi ve bitkisel tıbbi ürün olarak kullanıldığı, 520 bitkinin de bitkisel çay olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.⁹⁵ Ancak ülkemiz, farmakope ve dünya standardında tıbbi bitkisel hammadde, bu hammaddeden hareketle bitkisel tıbbi ürün üretimi ve bu ürünlerin ihracatı konusunda hak ettiği konumda bulunmamaktadır.⁹⁶ Bu nedenle, öncelikle farmakope kalitesinde TAB üreterek standardizasyonu ve üretimin sürdürülebilirliğini temin edecek üreticilere ihtiyaç bulunmaktadır.

Ülkemiz, farklı iklim ve ekolojik koşullara sahip olması, floranın çok sayıda bitki türü ve çeşitliliği içermesi sayesinde doğadan toplanan ve kültüryapılan TAB’lar açısından büyük bir ekonomik potansiyele sahiptir. Bazı türlerde doğadan toplama ekonomik olabilmekte ancak doğadan toplanan bitkilerde kaliteli ve standart ürün elde etmekte zorluklar yaşanmaktadır.

Her yıl ülkemizde doğal olarak yetişen yüz binlerce ton TAB’ın gerektiği gibi değerlendirilemediği, bunun bir kayıp servet olduğu, yine üretime konu olan bu bitkilerin % 90’lık kısmınınsa sadece ham madde olarak ihraç edildiği ve ihraç edilen ülkeler tarafından katma değerli ürünlere dönüştürülerek tekrar ülkemize yüksek fiyatlarla girdiği ifade edilmektedir.⁹⁷

Doğadan toplanan bitkilerde kalitenin her zaman istenen düzeyde olmaması, toplama sonrası nakliye, işleme ve depolama koşullarının yeterince karşılanamaması gibi nedenlerle esas olan bu bitkilerin tarımının yaygınlaştırılmasıdır. Gerek iç tüketimde kullanılan gerekse ihracatı yapılan TAB’larda üretimi arttırmak ve istenen kalitede ürün elde edebilmek için,

⁹⁴ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s.262.

⁹⁵ Yusuf KANDAZOĞLU’nun 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁹⁶ Dr. Harun KIZILAY’ın 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

⁹⁷ Dr. Ahmet İPEK’in 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

doğadan toplamaların sürdürülebilirlik ilkesine dayalı floraya zarar vermeden yapılması, bitki toplayıcılarının eğitilmesi, talebi fazla olan bitkilerin kültüre alınması, yetiştirme tekniklerinin her bitkiye ve ekolojik koşullara göre belirlenmesi, yurt dışında geliştirilmiş ve ülkemiz ekolojik koşullarına adapte olabilecek çeşitlerin getirilerek ülkemiz iklim koşullarında denenmesi, bu bitki grubunun en önemli sorunlardan biri olan tohumluk temini için kurumsal alt yapının oluşturulması, çeşit geliştirmeye yönelik ıslah çalışmalarının desteklenmesi, hasat sonrası işlemler, depolama ve nakliyede uygun şartların sağlanması gerekmektedir. Bu koşullar yerine getirildiğinde dünya pazarının istediği kalite ve standartta ürün elde etmek daha kolay hale gelecektir.⁹⁸

TAB dâhil olmak üzere bitki tür ve çeşitliliği açısından oldukça zengin kaynaklara sahip olan Türkiye'nin planlı bir üretim, katma değeri yüksek ara ve son ürün eldesi ile dünya ticaretinden çok daha fazla pay alması mümkündür. Komisyonun Hatay iline yapmış olduğu çalışma ziyareti esnasında ziyaret edilen bitkisel kozmetik üretim tesisinde, defne ağacından elde edilen defne yaprağı ve yağından, üniversitelerle Ar-Ge konusunda işbirliği yapılarak üretilen katma değeri yüksek ürünlerin yurtiçinde ve özellikle yurtdışında pazarlanarak ülkemize döviz girdisi sağlanması açısından önem arz etmektedir.⁹⁹

Küresel rekabet gücünün artırılması, uluslararası piyasaların talep ettiği kalite ve özelliklerde TAB üretiminin geliştirilmesi, uluslararası pazarlarda biyolojik çeşitliliğimizi avantaja dönüştürmemizi sağlayacaktır.

Türkiye oldukça zengin doğasına rağmen, hala işlenmemiş ham bitki ihracatçısı bir ülke olmaya devam etmekte ve aynı zamanda birçok bitkinin de ithalatını gerçekleştirmektedir. Ülkemizde işleme sanayiinin yeterince gelişmemesi, TAB'ların üretim imkânlarını kısıtlamıştır. Aynı zamanda değerli birtakım drogların doğadan toplanarak düşük bedellerle yurt dışına satılması neticesinde oluşan floradaki baskı, bazı türlerin azalmasına neden olmuş, bu nedenle nesli tehlike altında olan türler için sökülme ve toplama kotaları ile toplama yasakları getirilmiştir.

Ülkemizde TÜİK verilerine göre TAB'lar ile ilgili son 3 yıla ait ihracat ve ithalat değerleri Tablo 11'de gösterilmiştir.

⁹⁸ http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/09e9d4bcc8157c0_ek.pdf, Erişim Tarihi: 14.09.2019.

⁹⁹ Komisyonun 24-28.10.2019 tarihli Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa Çalışma Ziyareti Toplantıları.

Tablo 11. Ülkemizde Son 3 Yıla Ait TAB İhracat ve İthalat Değerleri (dolar)

Yıllar	Tıbbi ve Aromatik Bitkiler		Aromatik Yağlar	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
2016	554.007.741	764.832.840	53.236.555	67.416.793
2017	571.423.530	865.987.934	57.807.765	76.554.097
2018	637.459.612	812.424.985	69.541.748	76.431.471

Kaynak: TÜİK, 2019.

Ülkemizde TAB'ları özel olarak sınıflandıran bir sistem bulunmamaktadır. Ürünlerin doğru GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) numarası ile ihraç veya ithal edilmesi hususu önemlidir. Zira her ürünün gümrük tarifesinde zaman zaman yapılan kısıtlamalar veya getirilen kolaylıklar ve konulan fon ve kotalar belirttiği için ürünün doğru GTİP numarası ile ithal veya ihraç edilmesi hem alıcı, hem satıcı, hem de ülkemiz açısından faydalı sonuçlar doğuracaktır. Ancak uygulamada dış ticarete konu her ürün için ayrı bir GTİP numarası verilmediğinden, birçok ürün “*diğer başlığı*” altında işlem görmekte ve bu durum ürün bazında izlenebilirliği zorlaştırmaktadır.

4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR HAMMADDE TEDARİK ZİNCİRİ

Bitkiden mamul maddeye giden süreçte, hammaddenin kesintisiz olarak sürdürülebilir kaynaklardan temin edilmesi büyük önem arz etmektedir. Uluslararası piyasalarda; toprak ve su kaynakları başta olmak üzere doğal kaynakları koruyan, çevresel açıdan sürdürülebilir, ekonomik açıdan karlı ve verimli üretimler sonucunda hammaddenin elde edildiğini gösteren belgeler talep edilmektedir. Bu doğrultuda, tüm dünyada iyi toplama uygulamaları veya iyi tarım uygulamaları sertifikaları adı altında sürdürülebilirliği ispata yarayan belgelendirme sistemleri yaygınlaşmaktadır.

Uluslararası çalışmalar; sürdürülebilirliğin kesintisiz devamı için üreticilerin katlandığı ilave maliyetleri veya ekonomik kayıpları telafi edecek sistemlere ihtiyaç duyulduğunu, eğitim ve örgütlenme başta olmak üzere çiftçilerin bilgiye erişimini kolaylaştıracak mekanizmaların kurulması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ekonomik sürdürülebilirlik açısından güvenilir pazar bilgisi eksikliğine ilişkin olarak, Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC); 2002 yılından itibaren üçer aylık dönemlerde bülten çıkarmaya başlayarak, “*Tıbbi Bitkiler ve Ekstraktlar için Piyasa Haber Servisi*”ni yayınlamaya başlamıştır. Söz konusu bülten gelecek vaat eden, pazar potansiyeli olan, önemli tıbbi bitkisel ürünler için gösterge fiyatlar ile pazar verilerini ortaya koymaktadır. Bülten, gelişmekte olan ülkelerdeki üreticilerin, çeşitli şifalı bitkiler ve ekstreler, bölgesel arz-talep senaryoları, tipik şartname gereklilikleri, botanik ticaretini

etkileyen düzenleyici haberleri ve endüstri haberleri için güncel piyasa fiyatlandırmalarını şeffaf bir şekilde sunmaktadır.

Dünya Ticaret Fonu ve Dünya Koruma Birliği'nin ortak bir programı olan “TRAFFIC”ın (Yaban Hayat Ticareti İzleme Ağı-The Wildlife Trade Monitoring Network) katkılarıyla fuar haberleri ve konferanslar dâhil bu konuda çeşitli etkinliklerle ilgili bilgilendirmeler yapılmaktadır. ITC internet sayfasında üçer aylık bültenlere ek olarak, şifalı bitki ticareti ile çok sayıda piyasa bültenini ve yedi günlük piyasa haberlerini içeren raporlar yayınlanmaktadır.¹⁰⁰

Uluslararası Ticaret Merkezi, Dünya Ticaret Fonu ve Dünya Koruma Birliği'nin yanında Birleşmiş Milletler düzeyinde sürdürülebilir botanik kaynak kullanımını teşvik eden uygulamalar bulunmaktadır. Bu kapsamda oluşturulan BioTrade; yerel, biyolojik çeşitlilikten elde edilen mal ve hizmetlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik kriterleri altında toplanması, üretilmesi, dönüştürülmesi ve ticarileştirilmesi faaliyetlerini ifade etmektedir. Ayrıca BTFP (BioTrade Facilitation Programme) adı altında sürdürülebilir biyokaynak yönetimi, ürün geliştirme, katma değeri ve pazarlamayı artıracak yenilikçi işbirlikçi düzenlemeler yoluyla biyolojik çeşitlilik ürün ve hizmetlerinde sürdürülebilir ticareti kolaylaştırma programı bulunmaktadır. BTFP'nin ana odağı; şifalı otlar, uçucu ve sabit yağlar da dâhil olmak üzere kozmetik ve farmasötik bileşenler gibi biyolojik çeşitlilik ürünleridir.

TAB'ların hammadde tedarik zincirinin tüm yönlerini kapsayan, hakemli ve çok disiplinli bir iletişim platformu olan JARMAP (Journal of Applied Research on Medicinal and Aromatic Plants); bitkisel tıbbi ürün, bitkisel çaylar, baharat, gıda ve yem takviyeleri ve kozmetik üreticilerinin çeşitli gereksinimlerini ele alarak sipariş ürünlerin üretimini geliştirmeyi amaçlamaktadır. JARMAP; genetik kaynaklar, üreme, moleküler biyoloji, vahşi toplama, koruma, evcilleştirme, üreme, yetiştirme, fizyoloji, bitki patolojisi ve bitki koruma, mekanizasyon, hasat sonrası işleme, kurutma, depolama, ekstraksiyon, kalite güvencesi, analitik ve ekonomi üzerine araştırmaları kapsamaktadır.

Küresel bazda yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, Türkiye’de TAB pazarlama yapısının geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Pazarlama etkinliğinin artırılması için sektörel kümelenme ve ihtisaslaşmanın geliştirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.¹⁰¹

¹⁰⁰ http://www.p-maps.org/medicinal_plant_herb, Erişim Tarihi: 18.09.2019.

¹⁰¹ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s. 262.

Öncelikle güncel piyasa verileri dikkate alınarak genel TAB sektör raporunun hazırlanması, daha sonra hedeflenen ürünlere yönelik yatırımcıların faydalanabileceği ürün bazında fizibilite raporları ve değer zinciri analizlerinin yapılması hususları önem arz etmektedir.¹⁰²

Doğru ürünü rekabetçi bir şekilde pazara arz edebilmek için pazarlama zincirinde yer alan aktörlerin (çiftçi, toplayıcı, aracı, işleyici, toptancı, perakendeci, ihracatçı, ithalatçı, tüketici) tıbbi bitkiler pazar ihtiyaçları konusunda bir araya getirilerek bilgi paylaşımını sağlayacak platformların kurulması ve sürdürülebilir hammadde tedarik zincirinin oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.¹⁰³

Komisyonun Şanlıurfa iline yapmış olduğu çalışma ziyareti esnasında ziyaret edilen organik tarım çiftliğinde Türkiye’de birçok kurum ve kuruluşun ihracat ve pazar şansı olmayan ürünler ile ilgili çalışmalar yaptığı, ekonomik olarak ihracat şansı olmayan ürünlerin destek kapsamı dışına çıkarılması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁴

TAB’ların sürdürülebilir üretimi ve pazar potansiyeline ulaşması için bu ürünlerin istenilen miktar ve kalitede üretilmesi yanında alınması gereken tedbirler özetle aşağıda yer almaktadır.

- Araştırma enstitülerinde ve üniversitelerde geliştirilen veya adaptasyon çalışmaları tamamlanan tür ve çeşitlerin üretim materyallerinin (tohum, fide, fidan) temini ile yetiştiriciliğine uygun alanların tespiti,
- Her bitki türü için agronomi paketinin belirlenmesi,
- Bitkisel üretim deseninde, alternatif ürünler kapsamında TAB’lara yer verilmesi,
- Kurumsal alt yapının oluşturulması,
- TAB alanında faaliyet gösteren üretici, toplayıcı, ihracatçı, sanayici, araştırmacı ve diğer tüm paydaşların koordinasyonunu sağlayacak bir sistem ve araştırma sonuçlarının pratiğe aktarılması için, araştırmacı, sanayici ve üretici arasında bilgi akışını sağlayacak yayın sisteminin oluşturulması,
- Dünyada halihazırda bitkisel ürünlerin organik olarak üretimi ve tüketimine olan eğilim TAB’larda daha da önem kazanmakta olup daha yüksek birim fiyatla ve daha kolay bir şekilde pazarlanabilmesi için tıbbi ve aromatik ürünlerde organik üretim süreçlerine ağırlık verilmesi,

¹⁰² Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s. 133.

¹⁰³ A.g.e., s. 261.

¹⁰⁴ Araştırma Komisyonunun 24-28.10.2019 tarihli Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa Çalışma Ziyareti Toplantıları.

- TAB’ların toprakta yetiştiği gibi denizlerde de yetişebildiği dikkate alınarak, denizlerimizdeki potansiyellerden de sürdürülebilir faydalanma yoluna gidilmesi gerekmektedir.¹⁰⁵

Ülke olarak, bitkisel hammadde tedarikçisi konumunu aşarak, mamul ve yarı mamul formda esansiyel yağlar, özütler ve oleoresinler gibi katma değeri yüksek olan bitkisel bileşenleri ihraç edebilen ülke konumuna erişilmesi hususu oldukça önem arz etmektedir.

Sürdürülebilirliğin 4 temel esası bulunmaktadır. Bunlar;

1. Kaliteli bir Ar-Ge’nin ve kaynağının bulunması,
2. Kaliteli ve nitelikli bir üretimin olması,
3. Kaliteli tüketicinin olması,
4. Kaliteli pazar ve kazancın olmasıdır.¹⁰⁶

Yukarıda belirtilen dört şartın yerine getirilmemesi durumunda sürdürülebilirlikten söz edilebilmesi mümkün değildir.

4.3. TAĞŞIŞ İLE MÜCADELE

Tağşış, bir şeyin içine başka bir madde karıştırma, katıştırma olarak ifade edilmektedir.¹⁰⁷ 5996 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinin 63 üncü fıkrasında taşşış, bu Kanun kapsamındaki ürünlere temel özelliğini veren öğelerin ve besin değerlerinin tamamının veya bir bölümünün mevzuata aykırı olarak çıkarılmasını veya miktarının değiştirilmesini veya aynı değeri taşımayan başka bir maddenin, o madde yerine aynı maddeymiş gibi katılması olarak ifade edilmiştir. Kanunda belirtildiği üzere bu üç farklı uygulamadan hareketle bir ürünün içinde ilaç etken maddesi bulunması da taşşışat kapsamına girmektedir. Doğal ve bitkisel ürünlerde dünyada da, Türkiye’de de karşılaşılan en büyük problemlerden birisi, ürüne ilaç etken maddesinin katılması ile yapılan taşşışattır. Bu konuya en güzel örnek, bitkisel olduğu beyan edilen zayıflama ürünlerinde, sibutramin gibi ilaç etken maddesinin katılması sonucunda ortaya çıkan taşşıştır.¹⁰⁸

Tağşışatın belirlenmesi amacıyla, drogların morfolojik karakterleri ve mikroskobik inceleme ile diğer türlerden kolaylıkla ayrılmaları sağlanabilmekte ve taşşış olup olmadığı ortaya çıkarılabilmektedir. Avrupa Farmakopesi, taşşış olup olmadığının tespiti için en

¹⁰⁵ Prof. Dr. İbrahim SARAÇOĞLU’nun 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹⁰⁶ Prof. Dr. Yüksel KAN’ın 19 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹⁰⁷ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 25.09.2019.

¹⁰⁸ Prof. Dr. İlkay ERDOĞAN ORHAN’ın 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

önemli yol gösterici kaynaktır. Örneğin; kül miktarı tayini yöntemi en çok kullanılan analizlerden birisidir.¹⁰⁹

TAB’ların pazarlanmasındaki diğer önemli taşış de, pazarlanan bitki adı altında başka bitki türlerinin karıştırılmasıdır.¹¹⁰ Örneğin; kekiğin ve/veya diğer TAB’ların içerisinde zeytin yaprağı, mersin yaprağı, çilek yaprağı veya cistus yaprağı katarak ucuza mal edilebildiği¹¹¹ veya uçucu yağı alınan kekiğin pazarlanabildiği,¹¹² ayrıca piyasada tıbbi papatya (*matricaria chamomillae*) olarak satılan bitkilerin aslında “*anthemis nobilis*, *tanacetum parthenium*, *tripleurospermum callosum*, *leucanthemum vulgare* ve *pyrethrum cinerariifolium*” gibi bitkiler olabildiği belirtilmektedir.¹¹³ Uçucu yağların içine sabit yağ katılması da en yaygın taşış yöntemlerinden biridir.

Komisyonca bilgisine başvurulana Prof. Dr. Ekrem SEZİK tarafından; birçok aktarda hijyen şartlarına uygunluk ve doğru tür teşhisi yapılmış ürünlerin pazarlanması konularında sorunlar yaşandığı, bu alanda ilave kontrol tedbirlerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.¹¹⁴

Taşış ile başarılı bir şekilde mücadele edebilmek için, özel sektör ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının işbirliği ile eğitim ve denetim çalışmalarının yapılması, taşış yapmayan kayıtlı işletmelerin haksız rekabete uğramadan sektörde faaliyette bulunmasını sağlayacak tedbirlerin geliştirilmesi ve cezai işlemlerin uygulanabilmesi için yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

4.4. MARKALAŞMA VE PATENT

Marka, bir işletmenin mal ve/veya hizmetlerini bir başka işletmenin mal ve/veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dâhil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimlerle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayımlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işarettir. Markaların önemi, kimliklerin oluşturulmasına katkı sağlamasından kaynaklanır.¹¹⁵

Ürünün talebe uygun olmayışı, miktar, kalite, standart ve pazarlama aktörlerinin belirsizliği pazarlama sorunlarına neden olmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması için

¹⁰⁹ ERSÖZ, T., “Bitkisel İlaçlar ve Gıda Takviyeleri ile İlgili Genel Yaklaşım ve Sorunlar”, MİSED, Sayı: 27-28, 2012, s. 11-21.

¹¹⁰ Fuat Fikret AKTAŞ’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹¹¹ COŞKUN, M., GÖKER, H., “Bitkisel Ürünlerde Analizin Önemi”, MİSED, Sayı: 27-28, 2012, s. 30-34.

¹¹² Prof. Dr. Erdem YEŞİLADA’nın 12 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹¹³ ALTUN, L., “Aktarlarla İlgili Düzenlemenin Getirdikleri”, MİSED, Sayı: 27-28, 2012, s. 27-29.

¹¹⁴ Prof. Dr. Ekrem SEZİK’in 3 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹¹⁵ 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

ürün çeşitliliği sağlanmalı, talebe yönelik üretim yapılmalı, sürdürülebilirlik ve standardizasyon, örgütlenme ve pazarlamada aktörlerin tanımlanması gerekmektedir.¹¹⁶

Patent; herhangi bir proses, yöntem veya aletin “*patent ofisi*” tarafından yeni icat edilmiş olduğu kabul edilip yasalar ile korunmasıdır. Patent çağımızın en önemli kavramlarından birisidir. Zira şirketler arasındaki rekabetten doğan uyumsuzluklarda patent davalarındaki rakamların büyüklüğü işin ehemmiyetini daha da ön plana çıkarmaktadır. Patente güç arasında sıkı bir bağlantı vardır. Piyasada tutunmak için firmalar patente önem vermeli ve Ar-Ge harcamalarına daha çok ödenek ayırmalıdır.

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile patent alma sayıları arasında çarpıcı bir paralellik bulunmaktadır. Patent insanları buluş yapmaya, yenilikleri ve yeni fikirleri koruma altına almak için çabalamaya sevk etmektedir. Genelde sanayisi gelişmiş ülkelerde patent sayıları oldukça yüksektir. Patenti destekleyici ülkeler veya sistemler daha çok yeniliğin bulunmasına katkıda bulunurlar. Patent sistemi sayesinde bilinen teknikler araştırılarak, mevcut buluşlar daha kolay karşılaştırılıp benzerlik ve farklılıklar tespit edilebilmektedir. Patenti desteklemek, patent sayısını artırmak ülke geleceği için en büyük kazanımdır. Ülkemiz patent sayısı bakımından diğer ülkelere göre düşük seviyededir.

Ülkemizin TAB açısından dünya pazarında söz sahibi olabilmesi için, “**Bioland Türkiye**” veya “**Anadolu Tıbbı**” ulusal markasının oluşturulması ve sektörde yer alan tüm tarafların alım-satım kriterlerini belirleyerek markalaşmaya gitmelerinin sağlanması önem arz etmektedir.

4.5. ÜRÜN BAZLI PAZARLAMA

TAB’lar pazarlara genel olarak; yaşı, dondurulmuş, dondurularak kurutulmuş, kurutulmuş (tüm, parçalanmış, öğütülmüş, paçal edilmiş), konserve edilmiş, uçucu yağ, ekstrakt, özçaylar vs., izole edilmiş etkili maddeler şeklinde arz edilmektedir.¹¹⁷

Dünyada giderek artan doğrudan pazarlama uygulamalarına rağmen, Türkiye’deki gelişmeler aynı oranda artmamıştır. TAB’ların pazarlanmasında uygulanacak doğrudan pazarlama seçeneklerinin oluşturduğu fırsatlar, hem üreticiye hem de tüketiciye katkı sağlayacak bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre 250 civarında bitki türü güvenli kabul edilmektedir. Bu bitkilerin 182’si Avrupa Farmakopesinde yer almaktadır. Yani monograf halinde bunların tıbbi etkileri, teşhisleri, özellikleri ve tanımlanması farmakopede kayıtlıdır. Ülke

¹¹⁶ Fuat Fikret AKTAŞ’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹¹⁷ İŞLER, N., “Genel Tıbbi Bitkiler”, <https://www.foodelphi.com/tag/droglarin-kimyasi/>, Erişim Tarihi: 11.09.2019.

olarak Avrupa Farmakopesine tabi olmamıza rağmen 182 drogdan sadece 68 tanesi değerlendirilmektedir. Dolayısıyla değerlendirilemeyen 114 drogun da üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir.

Düzensiz yapılan faydalanmalar, kurumsal eksiklikler, sektörün mevcut ve potansiyel durumunun tam olarak belirlenememesi, üretimden pazarlamaya kadar gerçekleşen süreçte yapılan hatalar vb. diğer hususlar, Türkiye'nin TAB konusunda dünyada istenilen seviyede söz sahibi olamamasının nedenleri olarak sayılabilir.

Piyasaların istediği kalite ve miktarda üretimin yapılamaması, ürün işleme yapılmadan ürünün hammadde olarak pazarlanması vb. hususlar Türkiye'nin ihracatta yeterli düzeye gelmesini engellemektedir. Bu nedenle ilk olarak tüm paydaşların katılımıyla TAB'lara yönelik envanter çalışmalarının yapılması ve yönetim planlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu planlamada, hangi bitkilerin doğadan toplanacağı, hangi bitkilerin ise kültüre alınarak yetiştirileceği hususu ortaya konulmalıdır. Uluslararası standartlara uygun ürün çeşitlerinin sadece devlet eliyle değil özel sektör tarafından da yetiştirilmesi için uygun şartlarda teşvik ve kredilerle desteklenmelidir. Ürün pazara çıktığında ise ürünün doğal ve sağlıklı olduğunu gösteren ambalajlamanın yanı sıra ürün içeriğiyle ilgili etiketlenmenin de yapılması gerekmektedir. İç ve dış pazarlarda meydana gelen değişim ve eğilimlerin izlenmesi, üreticilerin bilgilendirilmesi ve sorunları giderici ortak politikaların geliştirilmesi için çaba harcanmalıdır. Ayrıca TAB üreticilerinin, bireysel pazarlama yerine kooperatif veya birlikler aracılığıyla ürünlerini değerlendirmeleri sağlanmalıdır.

Ülkemizde bitkisel kaynaklı ürünler, hem Sağlık Bakanlığı hem de Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından piyasaya arz edilmektedir. Sağlık Bakanlığı bitkisel ürünlere ya “*Beşeri Tıbbi Ürün Ruhsatı*” ya “*Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün Ruhsatı*” vermektedir. Geleneksel kullanıma sahip bitkilerden hareketle üretilen ve talep edilen endikasyon ve uygulama yolunda kullanılan bitkisel ürünlere yönelik GBTÜ ruhsatı, geleneksel kullanımı bulunmayan bitkisel ürünlere ise beşeri tıbbi ürün ruhsatı düzenlenmektedir. Her iki ürün statüsü arasındaki fark ürünün klinik kullanımının geleneksel olarak kanıtlanabilir olup olmadığıdır. Çünkü geleneksel bitkisel tıbbi ürün bileşiminde yer alan tıbbi bitkilerin başvuru tarihinden önce Türkiye’de veya Avrupa Birliği üye ülkelerinde en az on beş yıldır, diğer ülkelerde ise otuz yıldır kullanılıyor olduğu hususunun bibliyografik olarak kanıtlanması gerekmektedir.¹¹⁸ Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından bitkisel ürünlere “*Takviye Edici Gıda*” adıyla izin verilmektedir. Takviye edici gıda, normal beslenmeyi

¹¹⁸ 06.10.2010 tarihli ve 27721 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Yönetmeliği.

takviye etmek amacıyla vitamin, mineral, protein, karbonhidrat, lif, yağ asidi ve amino asit gibi besin öğelerinin veya bunların dışında besleyici veya fizyolojik etkileri bulunan bitki, bitkisel ve hayvansal kaynaklı maddeler, biyoaktif maddeler ve benzeri maddelerin konsantre veya ekstraktlarının tek başına veya karışımlarının kapsül, tablet, pastil, tek kullanımlık toz paket, sıvı ampul, damlalıklı şişe ve diğer benzeri sıvı veya toz formlarda hazırlanarak günlük alım dozu belirlenmiş ürünleri ifade etmektedir.¹¹⁹

Geleneksel bitkisel tıbbi ürün ve takviye edici gıdalar için aynı etken madde ve aynı formülasyonla Sağlık Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan izin alınmasında herhangi bir engel bulunmadığı, dolayısıyla burada bir izin ve yetki karmaşası söz konusu olduğu ifade edilmektedir.¹²⁰

29 Mayıs 2019 tarihli Komisyon Toplantısında Dr. Harun KIZILAY tarafından yapılan sunumda; Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından ruhsatlandırılmış geleneksel bitkisel tıbbi ürün ile aynı etken maddeyi ihtiva eden bir ürüne, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından izin verildiği belirtilmiştir. GBTÜ'lerin ruhsatlı ürünler olmasına rağmen, firmalar tarafından takviye edici gıda başvurusunun tercih edilmesinin sebebi, takviye edici gıdalarda reklamının ve fiyatının serbest olması, eczanelerde satılabilmesi gibi başka işletmelerde de satılabilmesi ve satış noktasında bir sınır olmaması belirtilmiştir. Geleneksel bitkisel tıbbi ürünlerin ise münhasıran eczanelerde eczacı kontrolünde satılabildiği, takviye edici gıdaların başvuru esnasında ürünün kalitesine yönelik deneysel veri talebi bulunmadığı belirtmiştir. Bitkisel tıbbi ürünlerle aynı etkili bileşiği içeren takviye edici gıdalar için ilaç algısı yaratılarak, tedavi edici özelliğinin vurgusunun yapılmaya çalışıldığı, yanlış ve abartılı sağlık beyanlarıyla da mevzuata aykırı satışının yapılabildiği ifade edilmiştir.¹²¹

TAB'ların katma değerli ürünlere dönüştürülmesi ile ilgili gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler arasındaki en büyük fark; gelişmiş ülkelerin yoğun teknolojik ve analitik metotlarla tek bir bitkiden birden fazla ürün elde edebilmesidir. Şöyle ki, bazı ülkeler bir bitkiden tek bir ürün elde ederken, diğerleri bu bitkiyi katma değerli ürünlere dönüştürerek birden fazla ürün elde edebilmektedir. Ülkemizde de benzer durumlar görülmektedir. Örneğin sarıçam ağaç türünden ülkemizde sadece odun ürünü elde edilmektedir. Ancak sarıçam etken madde içerikleri ile ilgili Anadolu Üniversitesi Eczacılık Fakültesinde yapılan analiz sonuçlarında ülkemize ait sarıçam ağaç türünden elde edilen

¹¹⁹ 16.08.2013 tarihli ve 28737 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Takviye Edici Gıdalar Tebliği (Tebliğ No: 2013/49).

¹²⁰ Araştırma Komisyonunun 05-06.07.2019 tarihli Konya ve Karaman Çalışma Ziyareti Toplantıları.

¹²¹ Dr. Harun KIZILAY'ın 29 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

etken madde içeriğinin dünya ortalamasının çok üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Gökner için de yapılan aynı testler sonucunda etken madde içeriği açısından aynı şekilde dünya ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda katma değeri yüksek uçucu yağlar ve ekstratların ihracatına ağırlık verilmelidir. Diğer önemli bir husus da, ülkemizin tıbbi bitki işleme tesisleri bakımından istenilen seviyede olmamasıdır. Dolayısıyla sektörün lokomotif gücü olan tıbbi bitki işleme sanayiinin desteklenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Toplanan ürünlerin bozulmasını engellemek için mümkün olan en kısa sürede dondurulması gereken dağ çileği, böğürtlen, ahududu vb. TAB’lar için soğutma sistemlerinin kurulması gerekmektedir. Bununla birlikte katma değer oluşturulan TAB’ların da mümkün olduğunca çabuk işlenmesi hususu önemlidir.

Stratejik ürün bazında birtakım ürünler üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Örneğin “likapa bitkisi” Karadeniz Bölgesinde bulunan ülkemize ait endemik bir türdür. Likapa ile ilgili etken madde tespiti çalışmaları neticesinde kuvvetli derecede yağ çözücü ve yüksek antioksidan değerlerine ulaşılmıştır. Orman Genel Müdürlüğü tarafından likapa ile ilgili eylem planı kapsamında uygulama çalışmaları devam etmektedir.

TAB’lar konusunda üzerinde önemle durulması gereken hususlardan bir diğeri de, butik ve yerinde üretimlerin önünü açacak ulusal mevzuatın olmamasıdır. TAB’lardan Fransa, İspanya ve İtalya gibi ülkelerde gıda ve kozmetik ürün üretmek çok daha kolay olurken Türkiye’de ulusal mevzuat gereği bina alt yapısı, sorumlu müdür vb. şartlardan dolayı bu tür üretimler kayıt dışı olarak yapılmakta ya da hiç üretim yapılmamaktadır. Dolayısıyla son ürün kontrolünün sıkı yapılarak yerinde ve butik üretimin önünün açılması gerekmektedir.¹²²

Özellikle Orman Genel Müdürlüğü ile Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü’ne bağlı araştırma enstitülerinde yetiştiriciliği yapılan veya doğadan toplanan defne yaprağı, mahlep, ıhlamur çiçeği, adaçayı, biberiye, meyan kökü, sumak, kekik, kestane vb. ürünlere, mesire yerlerinde, şehir ormanlarında veya tarihi ve turistik mekânlarda oluşturulan yöresel ürünler sergi ve satış yerlerinde, daha etkin bir şekilde pazarlanabilme imkânı sağlanmalıdır. Bu ürünlerin doğrudan pazarlanmasında başarı yakalayabilmek için kalite açısından güven unsuru olabilecek “OGM”, “TAGEM” veya “BÜGEM” kurumsal markasının oluşturulması sağlanmalıdır.

¹²² Araştırma Komisyonunun 28.06.2019 tarihli Balıkesir Çalışma Ziyareti BAÇEM İstişare Toplantısında üreticiler tarafından ifade edilmiştir.

TAB’ların botanik turizmi kapsamında da değerlendirilmesi, ülke turizmine katkı sağlaması açısından oldukça önem arz etmektedir. Isparta ilinde gül ve lavanta tarımı ve bu alanda gelişen turizm faaliyetleri umut vermektedir. Botanik turizmi faaliyetlerinin ülkemizin bitki zenginliği göz önüne alınarak birçok farklı bölgede yapılması sağlanmalıdır.

Günümüzde Türk ilaç sanayiinin gerçek anlamda ilaç üreticisi olabilmesi ve referans ilaçlar üretebilmesi için anlayış değişikliğine ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Ülkemiz TAB’larının dünya pazarındaki payının artırılması için alınması gereken tedbirlerden önem arz edenler aşağıda özetlenmiştir.

- TAB’larda etkin bir kayıt ve izlenebilirlik sisteminin kurularak, mevcut kayıt sistemleri ve veri tabanlarında entegrasyonun sağlanması,¹²³
- Ürünler ve havzalar bazında kümelenmenin sağlanması, TAB’lar için ekonomik ve ekolojik olarak uygun alt havzaların tanımlanması,¹²⁴
- Ürünler bazında mevcut standartların gözden geçirilerek sektörün ihtiyaçlarına göre eksik standartların tamamlanması, mevcut standartların ise gözden geçirilmesi,¹²⁵
- TAB’ların ıslah ve çeşit geliştirme çalışmalarında, tıbbi amaçlı kullanıma özel farmakopelerin dikkate alınması,¹²⁶
- İthalatı yapılmakla birlikte ülkemizde yetiştirilmesi mümkün olan bitkilerin (örn. ginkgo, gingseng vb.) adaptasyon denemelerinin yapılarak, ülkemizde yetiştirilmesi konusunda çalışmalar yapılması,
- İyi tarım uygulamaları ve organik tarım yöntemleri ile üretime önem verilmesi, coğrafi işaretlerin alınarak marka değeri yüksek ürünlerin pazara sunulması,
- Mevcut durumun sektörel analizi (tarım ve orman alanları ile doğadan toplama), değer zinciri yönetimi, ürünler bazında yatırıma yönelik fizibilite raporları (üretim teknikleri, sabit yatırım, maliyet, piyasa araştırması vb.) hazırlanarak sektöre yeni sermaye girişinin teşvik edilmesi,
- Sözleşmeli üretim ile üretici örgütlenmesinin geliştirilmesi, ürün ihtisas borsaları, kurumlar arası işbirliği olanakları ve lisanslı depoculuk konularının tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir.¹²⁷

Sonuç olarak TAB’lar konusunda; doğru üretim, doğru tanıtım, doğru pazarlama ve doğru tüketim yapılması gerekmektedir.

¹²³ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s.76.

¹²⁴ A.g.e., s. 76.

¹²⁵ A.g.e., s. 76.

¹²⁶ A.g.e., s. 121.

¹²⁷ A.g.e., s. 76.

4.6. TEŞVİK VE DESTEKLEME FAALİYETLERİ

Günümüzde TAB'lara olan ilgi ve yurt içi ile yurt dışı talepler de dikkate alındığında, tıbbi bitkilerden katma değerli ürün üreten sanayi tesislerinin arttırılması için gerekli organizasyon ve desteklerin ortaya konulması gerekmektedir. Bu tesislerin varlığı, bu tip kaynakların sürdürülebilirliğinin ve ekonomik anlamda getirisinin de artmasını sağlayacaktır. Dış ticarete rekabet üstünlüğü için standartlara uygun, kaliteli üretimin tüm gereklilikleri yerine getirilmelidir. En yoğun teşvik ve desteklemeler katma değerli ürünlere verilmelidir ve bu ürünler dünyada olduğu gibi ülkemizde de bitkisel tıbbi ürünler olmalıdır.

Ülkemizde bitkisel tıbbi ürünler hem GBTÜ hem de takviye edici gıda olarak piyasaya arz edilmektedir. Bitkisel tıbbi ürün veya geleneksel bitkisel tıbbi ürün sayısının, takviye edici gıda sayısının çok altında olduğu ve birçoğunun da “merdiven altı üretim” olduğu belirtilmektedir.¹²⁸ Ülkemizde geleneksel bitkisel tıbbi ürünler, Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu tarafından ruhsatlandırılmakta olup 2019 yılı Ağustos ayı itibarıyla ruhsatlı GBTÜ sayısı 28, beşeri tıbbi ürün sayısı 21.357 olup bunlardan etken maddesi tamamen bitkisel olan beşeri tıbbi ürün sayısı ise 51'dir.¹²⁹ Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan izinli takviye edici gıda sayısı 5.937'dir. Bunlardan etken maddesi tamamen bitkisel olan takviye edici gıda sayısı ise 3.038'dir.¹³⁰ Bu doğrultuda etkililiği, kalitesi ve güvenliliği kanıtlanmış Sağlık Bakanlığı'ndan ruhsatlı olan GBTÜ'lerin tüketicilerin daha güvenli ürün kullanması kapsamında teşvik edilmesi ve geri ödeme kapsamına alınarak piyasada takviye edici gıdalar ile rekabet edebilmesi sağlanmalıdır. Komisyonun Konya ve Karaman illerine yapmış olduğu çalışma ziyaretinde, GBTÜ'lerin geri ödeme kapsamında olmadığını ancak geri ödeme kapsama alınmasının önemli bir karar olacağı belirtilmiştir.¹³¹

İstenilen miktar ve kalitede belirli standartta ürün teminini sağlamak için sözleşmeli üretim modelinin organize edilmesi gerekmektedir. Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin genelde aile işletmesi şeklinde olduğu ve daha büyük işletmelere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Ancak aile işletmelerinin de korunması gerekmektedir. Ayrıca kooperatifler etrafında örgütlenmiş küçük aile çiftliklerinin oluşturulması ve geliştirilmesi hususu önemlidir. Nitekim küçük aile çiftliği polikültüre dayalıdır, ekolojiyle barışıktır ve az girdi ile yüksek istihdam sağlamaktadır. Örneğin; Komisyonun Gaziantep iline gerçekleştirdiği

¹²⁸ Prof. Dr. İlkey ERDOĞAN ORHAN'ın 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹²⁹ Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Tarafından Komisyona Sunulan 02.08.2019 Tarihli ve 121049 Sayılı Cevabi Yazı.

¹³⁰ Mümtaz SİNAN'ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹³¹ Araştırma Komisyonunun 05-06.07.2019 tarihli Konya ve Karaman Çalışma Ziyareti Toplantıları.

çalışma ziyaretinde Moringantep Girişimci Kadınlar Üretim ve Kalkınma Kooperatifinin başarılı bir uygulama örneği olduğu görülmüştür.¹³² Kadınların bu alanda desteklenmesi hem istihdama hem de küçük aile çiftçiliğinin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Komisyonun Samsun’da gerçekleştirdiği İstişare Toplantısında söz alan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) Genel Sekreteri Mevlüt ÖZEN; Kalkınma Ajansı olarak ilk defa 2019 yılında kırsal kalkınma programına çıkıldığını, önümüzdeki yıllarda da kırsal ve mali destek programlarına çıkılması hâlinde talep geleceğini, örneğin Amasya’da özellikle hünnapın, Samsun’da ise salep ve defnenin yaygınlaşmaya başladığını, diğer illerde de benzeri ürünlerin olduğunu, TAB konusunda Komisyon raporunda kalkınma ajanslarının da bu sistemin içerisinde bulunması gerektiği belirtilirse Sanayi Bakanlığı ile beraber önümüzdeki yıllarda daha fazla kaynak ayrılabilceğini düşündüğünü ifade etmiştir.¹³³

Son yıllarda gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de TAB’lara dayalı sanayi sektöründe değişimler yaşanmakta ve farklı kullanım alanları ortaya çıkmaktadır. Fitoterapi, aromaterapi, kozmetik, bitkisel çaylar, sağlıklı yaşam kürleri, etken maddeler ve diğer bitkisel droglara dayalı çeşitli ölçekte işletmeler oluşmaktadır.¹³⁴ Bu işletmeler sayesinde TAB’ların katma değeri artmaktadır. Bu nedenle söz konusu sanayi tesislerinin arttırılması için gerekli organizasyonların ve desteklerin planlanması gerekmektedir.

Bitkiden ilaca giden süreçte, ivedilikle bitkilerin drog haline getirileceği, ekstraksiyon çalışmaları ile ilaç ve bitkisel ürün üretilecek tesislerin kurulması ve Bakanlıkların yeni destekleme politikalarını uygulamaya koyması gerekmektedir. Bu bağlamda;¹³⁵

- Ülkemizde pazarlamaya konu edilen TAB’lara ait ürün kataloglarının İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Türkçe vs. olarak basılarak ticari misyonlara verilmesi, uluslararası fuarlarda dağıtılması ve bu katalogların uygun görülen internet sitelerinde yayımlanması dolayısıyla bu ürünlerin pazarlanmasının kolaylaştırılması,
- TAB’ların yetiştirilmesi, işlenmesi, katma değerli ürünlere dönüştürülmesi için yeni teknolojilerin yaygınlaştırılması,
- Gerekli görülen durumlarda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı desteğiyle teknoloji transferi yapılarak dünyaya entegre olunması,

¹³² Komisyonun 24-28.10.2019 tarihli Hatay, Kilis, Gaziantep ve Şanlıurfa Çalışma Ziyareti Toplantıları.

¹³³ Araştırma Komisyonunun 11-14.10.2019 tarihli Trabzon, Rize, Artvin, Giresun, Ordu ve Samsun Çalışma Ziyareti Toplantıları.

¹³⁴ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s.41.

¹³⁵ A.g.e., s. 134.

- Sektörlere yönelik uygun destekleme ve finansman maddelerinin oluşturulması, bu amaçla kamu kaynaklarının (örn. kırsal kalkınma destekleri, kalkınma ajansları vb.) etkin olarak çiftçi, tüccar ve sanayiye kullanılması,
- TAB’ların kullanım şekli ve özel hedef grupları dikkate alınarak, gıda güvenliğine yönelik sistemlerin geliştirilmesi, satış noktalarına ilişkin olarak uluslararası standartlar (örn. ISO 22000 vb.) çerçevesinde belgelendirmenin yapılması, piyasa gözetimi ve ürün güvenliğinin etkinleştirilmesi,
- TAB konusunun küresel vizyonla gözden geçirilerek standartların ve sektör ihtiyaçlarının ortaya konulması,
- TAB’lara yönelik işleyicilerin ürün belgelendirme maliyetlerinin sübvansede edilmesi,
- Sektörel kimlik ve temsiliyet oluşturulması,
- Tüm tarafların korunması ve uygun fiyat oluşumunun sağlanması amacıyla, üretici bazında pazarlama fonksiyonunu üstlenecek üretici organizasyonlarının teşvik edilmesi, kısa ve orta dönemde alıcıyı ve satıcıyı bir araya getirebilecek yapıların oluşturulması, üretimin yeterli ölçüğe ulaşması durumunda mevcut borsaların (hasat dönemlerinde) salon satışı yapabilecek düzeye getirilmesi,
- Uluslararası şirketlerle işbirliği platformlarının oluşturularak ülkemize yatırım yapmalarının önünün açılması,
- TAB tarımında, “*İyi Tarım Uygulamaları*”nın yapılması,
- Tarımsal mekanizasyonun iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile işçilik maliyetlerinin düşürülmesi,
- TAB alanında faaliyet gösteren kişi ve kurumlar arasında örgütlenmenin artırılması, dünya pazarındaki arz-talep durumunu ve fiyatlar konusunda bilgilerin alınabileceği disiplinler arası bir komitenin kurulması,¹³⁶
- TAB’ların uzun süre dayanıklı ve standardize edilebilen ürünler olup olmadığı ve lisanslı depolarda depolanıp depolanamayacağı hususlarında gerekli inceleme ve değerlendirmelerin yapılması,
- Kamu kurumları arasında işbirliğinin artırılması ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi,
- Piyasaların istediği miktar ve kalitede üretimin artırılması,
- Tüketici pazar odaklı yapılanmanın sağlanması,
- Ekosaglık ve doğal yaşam turizminin geliştirilmesi,
- Marka ve patent potansiyelinin güçlendirilmesi konuları önem arz etmektedir.¹³⁷

¹³⁶ Özkan KAYACAN’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

¹³⁷ Fuat Fikret AKTAŞ’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

4.7. VERİMLİLİK-KALİTE-İNOVASYON

Ürünlerde rekabet için üç temel değer; verimlilik, kalite ve inovasyondur. Şirketler ürünlerinde, bu üç temel değerden bir veya birkaçını öne çıkararak rakiplerine üstünlük sağlamaktadır. Şirketler; normal şartlarda, öncelikle verimlilik, ardından kalite ve en son aşamada da inovatif ürünler ile rekabet ederler.

Gerek iç tüketim gerekse de ihracatı yapılan TAB’larda kalite ve standardizasyondan; doğru botanik isim, kaynak ülke veya bölge, hasat zamanı, duyu testleri (renk ve kokunun organoleptik testleri), makroskobik (şekil, ebat, yüzey karakteri, doku, kırılma gibi çıplak gözle veya otantik örnek ile yapılabilir), mikroskobik (parankima, kolenkima, mantar, yaprak epidermisi, kalsiyum oksalat, nişasta, protein, yağ veya otantik maddelerle örneklerin karşılaştırılması yapılabilir), kimyasal (alkaloit, kardiyak glikozitler gibi sekonder metabolitleri varlığının araştırılması) ve kromatografik (özellikle İnce Tabaka Kromatografisi-İTK) testler anlaşılmaktadır.

Ayrıca yabancı madde testlerinin uygulanması gerekmektedir. Yabancı organik madde ve bitki parçalarının limitleri, nem içeriği, kül oranı, böcek bulaşması (kın kanatlılar ve kene çıplak gözle de görülebilir), kemirgen bulaşması (atık bulaşması çıplak gözle görülüp makroskobikken, kıl bulaşması mikroskobiktir), mikroskobik kirlenme (patojen organizmalar ve mikrobik mikotoksinler, bakteriler), pestisitler ve radyoaktivitedir.

Dünya pazarları, ileriye dönük planlamaya imkân veren bir üretim tarzı ile kalitesi yüksek standart ürünler talep etmektedir. Bu taleplerin karşılanabilmesi için;

- Üretimin iç ve dış talebe uygun bir şekilde geliştirilmesi,
- Doğal ve biyolojik kaynakların korunmasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Uluslararası standartta pazara yönelik üretim yapılması,
- Alıcının istediği miktar ve kalitede ürünün arzını sağlayacak sözleşmeli üretim modellerinin oluşturulması,
- Üretici, işleyici ve ihracatçı bağlarının güçlendirilmesi,
- Hedef bölgede mevcut şartlarda ticari olarak öne çıkan TAB ve mamullerinin içerik analizlerinin yapılması, standartlarının oluşturulması ve coğrafi işaretlerin alınması,¹³⁸
- TAB’ların ürün bazında standardizasyonunun ve sektör ihtiyaçları doğrultusunda uluslararası standartlarda sertifikasyonunun sağlanması,

¹³⁸ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s. 210.

- Uluslararası kalite belgeleri ve sertifikalarının (örn. GLO-BALGAP, ITU vb.) yurtdışı piyasalarda talep edildiği (özellikle ABD ve AB ülkelerinin) kalite kriterlerini arttırmaları sebebiyle bu kriterlere uygun üretim proseslerinin uygulanması,¹³⁹
- Kalite yönetimi (örn. denetim, standardizasyon vs.) marka yönetimi (örn. coğrafi işaret, farkındalık çalışmaları, reklam vs.) ve maliyet yönetimi (örn. maliyeti düşürücü tedbirler, işletme desteği, girdi desteği vs.) konusunda sektörün bilinçlendirilmesi,¹⁴⁰
- Doğru bölgede, doğru ürün yetiştirilmesi (talep edilen etken maddenin elde edildiği marjinal arazilerin üretimde kullanılması) ve bu üretim planlamasının desteklenmesi,¹⁴¹
- Bitkisel gen kaynaklarının korunması ve uluslararası ticarete konu edilmesi açısından özellikle ülkemizdeki TAB’ların biyolojik tanımlamalarının (DNA barkod çalışmalarının) yürütülmesi ile tüketime sunulan TAB’ların coğrafi işaretleme sisteminin tespit edilmesi neticesinde bitki kimliklerin oluşturulması,
- İlaç, kozmetik ve gıda sanayiinde kullanılan ve tıbbi bitkilerden hazırlanan bitkisel ürünler, tıbbi çaylar ve bitkisel kozmetiklerin kullanılabilmesi için kalite, etkililik ve güvenilirlik kriterlerinin sağlanması,
- Pazarlama stratejisinin ehemmiyetli bir parçası olan kalite ve güvenliliğin sağlanması için; ürünlere yönelik kriterlerin kesin olarak tespit edilmesi, güvenilir sertifikasyon sistemleri ile kalitenin güvence altına alınması ve kamu spotları ile tüketicinin bilinçlendirilmesi konuları ehemmiyet arz etmektedir.

Kalite spesifikasyonları belirlenmiş ürünlerin pazarlaması oldukça kolaydır. Bilindiği üzere, tarım ürünleri ihracatında alıcı ülke kriterleri esas alınmakta olup, Dünya Ticaret Örgütü Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (Sanitary and Phyto-Sanitary Measures-SPS) çerçevesinde TAB ihracatında kontrol işlemleri ve bitki sağlık sertifikası düzenlenmesinde öncelikli olarak alıcı ülke talepleri dikkate alınmaktadır. Alıcı ülke kriterlerini sağlamayan ürünlerin ithalatına izin verilmemektedir. Bu nedenle ülkemizde, öncelikle birçok firma tarafından dünya standartlarında ve farmakope kalitesinde TAB üretimi gerçekleştirilmelidir. Çünkü kaliteli bitkisel drog üretimi hususu oldukça önemlidir.

¹³⁹ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s. 261.

¹⁴⁰ A.g.e., s. 262.

¹⁴¹ A.g.e., s. 262.

Üretilcek TAB’lardan hareketle gıda, kozmetik ve ilaç sanayiinin kullandığı standardize hammaddeler elde edilmeli ve ürünlerin türevleri elde edilerek katma değerli ürünler üretilmelidir.

Bitkisel tıbbi ürünlerin üretiminde en önemli sorunlardan biri standartlara uygun hammaddenin elde edilememesidir. Çeşitli kullanım alanlarına sahip TAB’larda kalite tayini yapılarak standartlarının belirlenmesi gerekmektedir. Günümüzde kalite standardı giderek önem kazanmaktadır. Bu konuda farmakope standartları önemli bir referans kaynaktır. Ülkemiz, Avrupa farmakopesi komisyonlarına katılmaktadır. Bu komisyonlarda Avrupa’daki ülkeler, pazarı kendi bölgelerine çekmek için çaba sarf etmektedir. Dolayısıyla ülkemizde de çeşit özelliğine sahip ve kültüre alınan bitkilerin talep edilen özelliklerde, yüksek kalitede ve verimde farmakope standartlarında yetiştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca ürünlerin analizinde, Avrupa farmakopesi ISO ve EN standartlarının kullanılması gerektiği değerlendirilmektedir.¹⁴²

Verimlilik hususunda tarımsal mekanizasyonla işçilik maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Bu konuda özellikle son yıllarda tarımsal mekanizasyondaki gelişmeler dikkat çekmektedir.¹⁴³ Ülkemizde üretilen ve ticarete konu olan kimyon, safran, kekik, çörekotu, adaçayı, ıhlamur, sarımsak, kişniş vb. birçok TAB’ın ekonomik getirisinin daha üst seviyelere çıkartılabilmesi mümkün iken son yıllarda standartların yükseltilmesi hususunda yaşanan gelişmeler ülkemiz aleyhine gelişmiştir. Buna karşılık gerek doğal alanlardan gerekse de kültürle yapılan üretimlerle ithalata gerek olmadan ihracatı da arttırabilecek planlamalar yapılması mümkündür.

Konuyla ilgili planlamalar yapılırken özellikle üretim maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde tüketici ve sanayici yurt içinden uygun fiyatlara alamayacağı ürünü daha uygun fiyatlarla yurt dışından temin yoluna gidebilmektedir. Dolayısıyla daha düşük maliyetlerle üretimin yapılabilmesinin yolları araştırılmalıdır. Bu durumda, üretim tekniklerinin iyi uygulanmasının ve desteklerle düşük maliyetli üretim yolunun açılarak pazarlara kolay girebilmenin şartlarının oluşturulması gerekmektedir.

4.8. ANADOLU TIBBİ İNOVASYON MERKEZİ İHTİYACI

Araştırma Komisyonunun çalışmaları sürecinde; Komisyona davet edilen ilgili kişilerin beyanları ve Komisyonun sahada yaptığı çalışma ziyaretlerinde TAB

¹⁴² Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s. 130.

¹⁴³ Özkan KAYACAN’ın 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

pazarlamasındaki en temel sorunların; ülkemize ait ulusal bir markanın oluşturulamaması ile laboratuvar ve klinik çalışmalarının yetersizliği olduğu ortaya çıkmıştır.

Bilindiği üzere Anadolu coğrafyası, birçok medeniyete ve dünya tıp tarihine adlarını yazdırmış Hipokrat, Galen, İbn-i Baytar vd. gibi bilim insanlarına yurt olmuştur. Öte yandan Orta Asya’dan Anadolu ve Balkanlara kadar geniş bir alanda yaşayan halkımız, dünyanın zengin tıbbi folklor birikimine sahip milletleri arasında bulunmaktadır. Bu geniş coğrafya içerisinde, yaklaşık bin yıldır yaşadığımız coğrafya olan Anadolu’daki halk hekimliği -bir bakıma Anadolu halkının sağlık tarihidir- ana unsur olarak atalarımızın Orta Asya’dan getirdikleri temeli binlerce yıllık Türk halk tıbbını da temsil etmektedir. Bunlara ilaveten Anadolu halkı, Müslüman kimliklerinden dolayı aynı medeniyeti paylaştıkları Arap ve Fars kültürleriyle, Anadolu’nun Mezopotamya’dan başlayarak birçok kültür birikimini de benimsemeleriyle daha farklı ve zengin bir bilgi birikimine sahiptir. Dolayısıyla kadim tarihe ve zengin TAB’lara sahip Anadolu’nun, uluslararası bir marka olarak **“Anadolu Tıbbi-Anatolian Medicine”** adıyla daha özgün ve kalıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Günümüzde dünyada bu şekilde marka haline gelmiş birçok ülke bulunmaktadır. Örneğin; Çinliler **“Geleneksel Çin Tıbbı-TCM”**, Güney Koreliler **“Kore Tıbbi-Korean Medicine”**, Japonlar **“Kampo Tıbbi”** ve Almanlar ise **“Alman Tıbbi”** markalarını oluşturmuşlardır.

Araştırma Komisyonunun sahada yaptığı çalışma ziyaretlerinde birçok TAB yerinde gözlemlenmiştir. Gözlemler neticesinde tespit edilen sorunlardan diğeri de; TAB’ların büyük çoğunluğunun laboratuvar ve klinik çalışmalarının yapılmamış olduğudur. Mevzuata göre yasak olmasına rağmen birtakım ürünlerin birçok hastalığa iyi geldiği ifade edilerek kontrolsüz bir şekilde satışı yapılmaktadır. İlgili kurumlar denetimlerde yetersiz kalmakta ve mevzuattaki birtakım boşluklar istismar edilmektedir. Tüm dünyada bu yönde sorunlar yaşandığı DSÖ’nün raporlarında da görülmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın yürütmüş olduğu **“Biyolojik Çeşitlilik-Geleneksel Bilginin Korunması”** çalışmalarında Uluslararası Antlaşmalar çerçevesinde halk reçeteleri -söz konusu reçeteler Anadolu’da halk arasında uzun yıllar tecrübe edilmiştir- toplanmaktadır. AB üyesi ülkelerde ve ülkemizdeki mevzuatta **“Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürün”** tanımı; **“Bileşiminde yer alan tıbbi bitkilerin başvuru tarihinden önce Türkiye’de veya Avrupa Birliği üye ülkelerinde en az on beş yıldır, diğer ülkelerde ise otuz yıldır kullanılıyor olduğu bibliyografik olarak kanıtlanmış; terkip ve kullanım amaçları itibarıyla, hekimin teşhisi için denetimi ya da reçetesi ya da tedavi takibi olmaksızın kullanılması tasarlanmış ve amaçlanmış olan, geleneksel tıbbi ürünlere uygun özel endikasyonları bulunan, sadece spesifik olarak belirlenmiş doz ve pozolojiye uygun özel**

uygulamaları olan, oral, haricen uygulanan veya inhalasyon yoluyla kullanılan müstahzarları” şeklindedir.

Geleneksel bitkisel tıbbi ürünler konusunda mevzuat düzenlemesi olmakla birlikte, dünya genelinde yaşanan gelişmelere oranla ülkemizde yeterli düzeyde gelişme sağlanamadığı görülmektedir. Küresel pazarda söz sahibi olunabilmesi ve bu alanda ithalatın azaltılarak öz kaynakların kullanımını daha da geliştirmek üzere “**Anadolu Tıbbi İnovasyon Merkezi**” adı altında bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu görevi ifa edecek bir birimin kurulması durumunda;

- Uluslararası marka oluşumunun sağlanması ve TAB’larla uğraşan kişi ve kuruluşların önünün açılması,
- Bu merkezlerde yapılacak multidisipliner (örn. sağlık, ziraat, biyolog, kimya, biyomedikal vb. bilim dallarında uzman akademisyenlerden oluşan) laboratuvar ve klinik çalışmalar sonrasında bilimsel kanıtların ortaya konulabilmesi,
- Tespit edilen “Halk Reçeteleri”nin endikasyon çalışmalarının yapılabilmesi,
- Kendisine ait TAB formülleri olduğunu beyan eden kişi, kurum ve kuruluşların Ar-Ge çalışmalarına destek verilebilmesi,
- Tüm çalışmaları tamamlanmış ürünlerin sanayici ile buluşmasının gerçekleştirilebilmesi,
- Mevcut gelişmelerin ışığında kozmetik, gıda vb. alanlarda yeni molekül/ürün çalışmaları gerçekleştirilip patent alma yoluna gidilebilmesi sağlanacaktır.

“Anadolu Tıbbi İnovasyon Merkezi”nin kurulması durumunda ayrıca aşağıdaki görev ve sorumlulukları da üstlenmiş olacaktır.

- Tıbbi bitkilerde yapılan kimyasal analizlerde yeni bulunan bileşiklerin ilaca dönüştürülebilmesi için yapılacak çalışmalar desteklenmeli, etkinliği bilinen maddelerin değerlendirme yolları araştırılmalı,¹⁴⁴
- Tıbbi bitkilerin güvenliğini ve etkinliğini sağlamak için farmakopeler, kodeks ve diğer yasal belgelerle standardize edilmeli ve tıbbi bitkilerin farmakolojisini değerlendirmek üzere yeni standart metotlar geliştirilmeli,¹⁴⁵
- Ülkemizde yoğun üretimi yapılan TAB’ların (örn. defne vb.) yaprak ve meyvelerinin işlenmesine ve standart hammadde teminine yönelik hasat planlaması, kurutma, sabit ve uçucu yağ eldesine yönelik yenilikçi prosesler geliştirilmeli,

¹⁴⁴ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, s. 121.

¹⁴⁵ A.g.e., s. 122.

- Gıda sanayiinde aroma verici ve renkleştirici olarak kullanılan ve yurt dışından ithal edilen ürünlerin yerel eldesine yönelik Ar-Ge çalışmaları başlatılmalı,¹⁴⁶
- Ayrıca ilgili bakanlıklar ile işbirliği halinde üretimden pazarlamaya kadar geçen süreçte değer zincirinde iyileşmeler sağlayacak ortak çalışmalar yürütülebilecektir.

Geleneksel bitkisel tıbbi ürünlerde Almanya'nın, kozmetikte ise Fransa'nın model ülke olarak alınarak ülkemizde GBTÜ ve kozmetik sektöründe ruhsat alacak ürünlerin sayısı artırılmalıdır. Bu amaçla GBTÜ üretimi kapsamında bilgilendirme ve teşvik programlarının hazırlanması ve yasal süreçlerin kısaltılması/kolaylaştırmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. GBTÜ'de ihracata yönelik stratejinin tespit edilmesi ve eylem planına dönüştürülmesi gerekmektedir.

Mevzuatta kabul gören ilgili farmakopelerde yer alan bitkisel drogların tek ve/veya karışımları halinde ambalajları üzerinde endikasyonlarının belirtilerek sadece eczanelerde satılmasının, hekimler tarafından reçete edilmesinin, majistral reçete olarak eczacı tarafından hazırlanmasının ve Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından geri ödemeye tabi tutulmasının sektörün gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Üretimde verimliliği artırmak adına, üreticilerin istediği yerde istediği bitkiyi yetiştirmesine izin verilmemesi gerekmektedir. Tarım ve Orman il ve ilçe müdürlükleri bu konuda öncülük yaparak hangi ürünün hangi toprakta yetiştirilmesi gerektiği konusunda üreticileri yönlendirmeli ve süreci takip etmelidir. Çünkü ürünlerin toplandığı yer, toplama zamanı ve yaşı bitkilerin içindeki bileşenleri etkilemektedir.

Özellikle TAB'ların üretiminde katma değeri yüksek olan endüstriyel ürün üretimine geçilmesi, kurumsal mevzuatın geliştirilmesi, eğitim ve tanıtım faaliyetleri ile pazarlama stratejilerinin belirlenmesine yönelik ülkemizde çok sayıda çalıştay ve uluslararası kongre yapılmıştır. Bunlara ilaveten TAB üreticilerine danışmanlık yapabilecek ve üreticileri yönlendirebilecek yapıların oluşturulması gerekmektedir.

Aktarlar ve benzeri yerlerden alınan bitkisel karışımlar birden fazla etken madde içerdiği için, komplikasyon oluşma ihtimali yüksektir. Halk sağlığının korunması amacıyla bitkisel ürünlerin kullanımı konusunda hastaların doğru yönlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Pazarlama sürecinde, depolama koşullarının iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, TMO siloları gibi özel korunaklı saklama alanlarında iyi saklama koşullarına

¹⁴⁶ Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, "Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu", s. 211.

dikkat edilerek havalandırılmalı sistemlerde saklanması sağlayacak altyapılar oluşturulmalıdır. Ayrıca kurutulan ürünlerden usulüne uygun örnekler alınarak akredite laboratuvarlarda uluslararası standartlara uygunluğunun araştırılması sağlanmalıdır.

4.9. İHTİSAS AKREDİTE LABORATUVAR İHTİYACI

Türkiye'nin üretim kategorisi orta düşük ve düşük teknoloji seviyesindedir. Türkiye ihracatının % 94'ünü sanayi ürünleri oluşturmaktadır ve satılan ürünler 1,3 kg/dolar şeklindedir. Söz konusu durumun daha da iyileştirilebilmesi için ise Türkiye'nin Ar-Ge faaliyetlerine ağırlık vermesi gerekmektedir.¹⁴⁷

Ülkemizde çok sayıda laboratuvar bulunmakta, çeşitli projelerle üniversitelere ve özel kuruluşlara çok sayıda cihaz temin edilmekte ancak söz konusu cihazları kullanabilecek yeterli sayıda yetişmiş nitelikli personel bulunmamaktadır.

Ülkemizde TÜBİTAK'a bağlı “*Bitkisel İlaç Mükemmeliyet Merkezi*” bulunmaktadır. Mükemmeliyet Merkezi'nde ülkemizde yetişen, hammaddesi yerli olan ürünler ilaç haline getirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Anadolu Üniversitesi'ne bağlı “*Anadolu Üniversitesi Bitki, İlaç ve Bilimsel Araştırmalar Merkezi*” (AUBİBAM), kayda değer çalışmalar yürütmektedir. AUBİBAM'da birçok analiz yapılabilmektedir. Ayrıca Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı “*Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü*”nde TAB konusunda çok sayıda analizi gerçekleştirebilen bir laboratuvar bulunmaktadır. Ancak bu laboratuvarların ve teknik alt yapılarının sektörün ihtiyaçlarına göre geliştirilerek, analiz metodlarının uluslararası standartlarda akredite edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle usulüne uygun örnekler alınarak, kamuya ait tüm analizlerin yapılabileceği “*Merkez Laboratuvarı*”nın kurulması ve uluslararası standartlarda akredite edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

4.10. EĞİTİM VE TOPLUMSAL BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİ

Ülkelerin en büyük zenginliği eğitimli ve bilinçli insan kaynağıdır. Türkiye'de gerek akademisyenlerin, gerek hekimlerin, gerekse de sosyal alan uzmanlarının halk sağlığını koruyucu ve geliştirici uygulamaları ivedilikle hayata geçirmesi gerekmektedir. Özellikle sağlık riski taşıyan ürünler başta olmak üzere TAB'ların kullanım alanları ve şekli konusunda bilinç düzeyinin yeterli olmaması önemli sağlık sorunlarına neden olabilmektedir. Buna karşılık Sağlık Bakanlığı tarafından 2014 yılında yapılan ve 5.882 kişinin (2.770'i kadın ve 3.112'si erkek) katıldığı anket sonuçlarına göre; ülkemizde

¹⁴⁷ Prof. Dr. İbrahim KILIÇASLAN'ın 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, **TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı**.

insanların % 60,5’inin geleneksel ve tamamlayıcı tıp metotlarını hayatının bir döneminde tedavi amaçlı kullandığı tespit edilmiştir. Bunların da % 59,1’inin bitkisel veya bitkisel karışımları kullandığı kaydedilmiştir.¹⁴⁸ Bir taraftan bitkilerle tedavi olmak isteyen kitlelerin varlığı, diğer taraftan da bu kitlelerin yeterli bilgiye sahip olmaması bu alanda eğitim ve toplumsal bilinçlendirme faaliyetlerinin önemini ortaya koymaktadır.

Son olarak sektörde üzerinde durulması gereken sorunlardan birisi de zayıflama ilaçları ile kanser önleyici/tedavi edici vb. ürünlerin ilaçlarının günümüzde birer sömürü aracı haline gelmesidir. Özellikle medya üzerinden pazarlanan ve ekonomik değeri hızla artan TAB ürünleri sektöründe suistimaller de yaygın hale gelmiştir. Aynı zamanda bu durum, hasta ve hasta yakınları için umut tacirliğine dönüşmüştür. Bu tür sorunların ortadan kaldırılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, tarafların eğitimi ve toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi ile yakın ilişki içerisinde.

¹⁴⁸ ŞİMŞEK, B., AKSOY, D. Y., BAŞARAN, N. Ç., TAŞ, D., ALBASAN, D., KALAYCI, M. Z., “Mapping Traditional and Complementary Medicine in Turkey”, *European Journal of Integrative Medicine*, 15, 2017, p. 68-72.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tıbbi ve aromatik bitkilerin ülkemizdeki mevcut durumu, güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri birlikte değerlendirildiğinde, bu bitkilerin korunmasından üretimine, işlenmesinden pazarlanmasına kadar geçen tüm aşamalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına ve süreç iyileştirilmesi prensibi ile yönetilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

“Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu” tarafından yapılan inceleme ve araştırmaların sonucunda, bu bitkilerin etkin bir şekilde korunarak doğadan toplanması, yetiştirilmesi, işlenmesi ve pazarlanması için mevzuat düzenlemeleri yanında, kurumsal yapıda, kontrol hizmetlerinde, Ar-Ge, eğitim, tanıtım ve toplumsal bilinçlendirme alanlarında ihtiyaç duyulan çalışmalara ilişkin çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Bu doğrultuda, tıbbi ve aromatik bitkiler konusuna ilişkin **8 temel başlık** altında toplam **127 adet öneri** şu şekildedir:

5.1. DOĞADAN TOPLAMA SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

1. Ülkemize özgü endemik bitkiler ile stratejik öneme sahip bitkiler için *“Tür Bazında Gen Kaynaklarını Koruma Programı”* oluşturulması ve etkin bir şekilde söz konusu programın uygulanması,

2. Tıbbi ve aromatik bitki (TAB) koruma programlarında; köylülere, kooperatiflere, birliklere ve sektördeki firmalara, *“koruma-kullanma dengesi”* sağlanarak sürdürülebilir faydalanma imkânı tanınması,

3. Ülkemizde stratejik öneme sahip ve ticarileşmiş TAB’ların (defne, kekik, biberiye, maviyemiş, laden, yabani ığde, geven, murt, yağ gülü, zeytin (delice cinsi), dağ çayı vb.) ivedilikle belirlenerek, doğadan toplamaya uygun miktarlarını gösteren ülkesel bitki haritalarının belirlenmesi ve dönemsel olarak güncellenmesi,

4. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından ormanlarımızda doğal olarak yetişen TAB’ların envanter çalışmalarının tamamlanması, potansiyel üretim miktarlarının belirlenmesi, farmakopelerde belirtilen ve arz açığı bulunan türlerde kültüre alma çalışmalarının yapılması,

5. Biyokaçakçılıkla mücadelenin etkinleştirilerek, mevcut tedbirlerin gözden geçirilmesi, belirli türlerde belirli bir süre için çıkış yasağı veya kota uygulamasına devam

edilmesi ayrıca mevcut kota uygulamasına geofitler yanında diğer önemli görülen bitki türlerinin (geven, murt, laden, tavşanmemesi, dağ çayı, aslanpençesi vb.) de ilave edilmesi,

6. Orman alanlarının dışında, çayır ve meralardan elde edilen (toplanan) TAB'lara ve toplayıcılara yönelik kayıt sisteminin oluşturularak, TAB genel veri tabanı ile entegre edilmesi,

7. Orman Genel Müdürlüğü'nün, orman alanlarından toplanan TAB'ların organik tarım kapsamında sertifikasyonu için ülkesel çalışma yapması, iyi toplama uygulamaları sertifikasyonuna geçilmesi, gerektiğinde yeni ve inovatif TAB ürünlerinin orman alanlarından elde edilmesini sağlamak üzere hizmet satın alınması veya özel sektörle işbirliğine gidilmesi,

5.2. YETİŞTİRİCİLİK SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

8. Kültüre alınan bitkilerin, kullanım amacına özel olarak standardize üretim materyallerinin (tohum, fide, çelik, soğan vb.) geliştirilmesi, Ar-Ge çalışmaları tamamlanan çeşitlerin ticarileştirilmesi ve yaygınlaştırılması,

9. Pazarın talebi doğrultusunda ülkesel üretim materyali ihtiyacını karşılamak üzere “*Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sertifikalı Tohumluk Merkezi/Merkezleri*” oluşturulması ve bu birimin TAB yönetim organizasyonu ile ilişkilendirilmesi,

10. Orman Genel Müdürlüğü başta olmak üzere kamuya ait özellikle fidanlık ve diğer kullanılmayan alanlarda, TAB'ların yetiştiriciliğinin yapılması,

11. Sektör analizlerinin yapılarak (arz-talep dengesi) öncelikli olarak desteklenecek TAB listesinin oluşturulması, ekolojik, ekonomik, olası verim ve kalite özellikleri dikkate alınarak havza bazlı üretim bölgelerinin belirlenerek ilan edilmesi ve bu havzalara özel teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi,

12. Özellikle arz açığı bulunan bitkiler dikkate alınarak, her ilimize marka olabilecek TAB ürünlerinin uygun havzalarda üretimlerinin başlatılması, coğrafi işaret tescillerinin yapılarak ekonomiye kazandırılmasına yönelik eylem planlarının hazırlanması,

13. TAB'ların yetiştiricilik bölgelerinin seçiminde, öncelikli olarak su kısıtının yaşandığı marjinal alanlara öncelik verilmesi, havza bazlı üretim planlamasının kırsal kalkınma programlarıyla entegre edilmesi, atıl kapasite oluşumunun önlenmesi, gerektiğinde kota uygulamasına geçilmesi,

14. Üretim ve pazarlama modeli olarak alım garantisi temin edecek şekilde ülkemizde yıllardır şekerpancarı ve haşhaşa uygulanan sözleşmeli ve planlı üretimlerin örnek alınarak, “*Sözleşmeli TAB Üretimi*” yapılması, bunun temel üretim prensibi haline

getirilmesi ve yaygınlaştırılması, “*Afyon Alkaloidleri Fabrikası*” ve “*Gül Birlik Tesisleri*” gibi kamu/özel kurumsal organizasyonların oluşturulması,

15. Dünya afyon alkaloidleri pazarında tebain, kodein, noskapin, oripavin vb. diğer alkaloidlere olan talep giderek artmaktadır. TMO’ya bağlı olarak faaliyet gösteren Bolvadin Afyon Alkaloidleri Fabrikası’nda haşhaş kapsüllerinden morfin dışında diğer ürünlerin de üretilmesine yönelik alt yapının geliştirilmesi,

16. Kenevir üretimini yaygınlaştırmak üzere sözleşmeli yetiştiriciliğin teşvik edilmesi, sertifikalı tohum ihtiyacını karşılamaya yönelik başlatılan çalışmalara hız verilmesi, lif üretimi amacıyla endüstriyel kenevir çeşitlerine yönelik ıslah çalışmalarının yürütülmesi, bununla birlikte tıbbi amaçlı kullanımlara yönelik THC ve CBD etkin maddesi ile ilgili Ar-Ge çalışmalarına başlanması,

17. Lif keneviri yetiştiriciliğinde mekanizasyon ve havuzlama lif elde etme sistemine alternatif sistemler geliştirilmesi, lif ve sapları çok yönlü olarak değerlendirecek sanayi tesislerinin kurulması,

18. TAB’ların yetiştiricilik sürecinin iyi tarım uygulamaları kriterlerine uygun olarak yapılmasının teşvik edilmesi, tıbbi bitki yetiştiriciliğine özel iyi tarım uygulamaları kontrol noktaları ve uygunluk kriterlerinin ortaya konulması, ayrıca spesifik ürünler için organik tarımın sertifikasyonunun geliştirilmesi,

19. Pozitif/negatif bitki listesinin Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından etkililiği ve güvenliliği yönünden tekrar gözden geçirilip güncellenmesi,

20. Mevcut orman alanları içerisinde ekonomik değeri yüksek tıbbi/yenilebilir mantarların (kuzugöbeği, trüf vb.) endüstriyel ölçekte yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi,

21. Yurtiçinde üretilme potansiyeli olan ancak kısmen veya tamamen ithal edilen ürünlerin (ginseng, anason, rezene, adaçayı, oğulotu, biberiye, kişniş, zerdeçal, zencefil, ıhlamur, karabuğday, tıbbi nane, şeker otu, keten, susam, sumak, şerbetçiotu, reçine vb.) üretimini artırmaya yönelik özel destek programlarının geliştirilmesi, bu bitkilerin ithalatçılarına kademeli olarak yurtiçinden temin zorunluluğunun getirilmesi ve yurtiçinden teminine ilişkin teşvik politikalarının uygulanması,

22. TAB yetiştirilen alanlarda, çevresel risk analizlerinin yapılarak özellikle anayollar, sanayi kuruluşları ve havalimanları gibi kontaminasyona açık alanlarda yetiştiricilik yapılmasının önlenmesi,

5.3. İŞLEME SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

23. Ülkemizde üretilen TAB türlerinin hasat sonrası işlemlerinin iyileştirilerek, standart bitki, drog, uçucu yağ, sabit yağ, kuru, sıvı ve yumuşak ekstre, tentür gibi katma değeri yüksek olan hammaddelerin üretilmesi,

24. Ülkemizden temini mümkün olduğu halde yurtdışından ithal edilmekte olan pek çok aromatik bitki türüne ait uçucu yağın üretiminde önceliğin bu türlere (turuncgiller, nane, oğulotu, lavanta, yasemin, misk adaçayı vb.) verilmesi,

25. Ülkemiz ve dünya pazarında büyümekte olan tıbbi çay olarak kullanılan bitkilerin ilgili farmakopede özel olarak belirtilmesi, formüllerin ve endikasyonların netleştirilmesi ve kamuoyunun net bilgiye ulaşabilirliğinin sağlanması,

26. İlaç, kozmetik ve gıda sanayiinde kullanılan bitkisel kaynaklı etken maddeler yanında yardımcı maddelerin de (kıvam artırıcı, renklendirici, aroma verici, jelatin vb.) üretiminin teşvik edilmesi,

27. Küçük aile işletmeleri tarafından üretilen TAB'ların, ihtiyaç halinde mobil üretim tesisleri kullanılarak yerinde ön işleminin yapılması ile ilgili yaşanan sorunların aşılması ve teşvik uygulamalarıyla desteklenmesi,

28. TAB'lardan sabit yağ, uçucu yağ, ekstre vb. ürünler elde edildikten sonra geri kalan yan ürünlerin (posaların veya diğer atıkların) gıda, kozmetik, enerji veya ilaç sanayiinde kullanım (örn. kompozit panel üretimi) olanaklarının desteklenmesi,

29. TAB işleyen tesislerin mevcut durum envanterinin güncellenmesi, atıl kapasiteyi giderecek ve teknolojik gelişme sağlayacak tedbirlerin alınması,

30. Ülkemiz için bölgesel bitki türü/çeşitlerinin belirlenmesi ve alanlarının büyüklüğü ile yörenin ihtiyaçları göz önüne alınarak uygun tesisler kurulup kümelenmelerin yapılması, kümelenmelerde aynı veya benzer ürünün üretildiği yakın bölgelerde ortak merkezi tesisler inşa edilmesi ve bu merkezi tesislerde hasat ve sonrası işlemlerde üreticilere uzaktan ve yerinde destek vermek üzere yardım masalarının kurulması (Ürün işleme sürecinde kullanılan makine ve ekipmanların yüksek maliyetleri göz önüne alındığında ortak kullanım mantığının yani kümelenmenin avantajlarından faydalanılması),

31. TAB'lardan farklı alanlarda farklı ürünler geliştirilmesine yönelik "İhtisas Teknoparkları" kurulmasının desteklenmesi ve/veya mevcut teknoparkların bir veya birkaçının bu alanda ihtisaslaşmasının teşvik edilmesi,

32. Boya bitkileri üretiminin teşvik edilmesi ve desteklenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi,

33. TAB işleme sürecinde taşıması engelleyecek tedbirlerin alınması,

5.4. PAZARLAMA SÜRECİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

34. TAB’ların, ham ürün olarak satışı yerine, katma değeri yüksek işlenmiş mamul veya yarı mamul madde olarak pazarlanmasını sağlayacak stratejilerin hayata geçirilmesi, sektörde markalaşmaya gidilmesi, işbirliği modelleri ile kümelenmenin teşvik edilmesi,

35. AB ülkelerinde bitkisel ürünlerle ilgili “*biyosertifika*” şartlarının ülkemiz şartlarına entegre edilmesi ve dolayısıyla Avrupa Birliği’ne ihracatın önünün açılması,

36. TAB’lardan elde edilen ürünlerde piyasa denetimlerinin etkinleştirilmesi ve suiistimalleri önlemek amacıyla cezai müeyyidelerin artırılması,

37. Tarım ve Orman Bakanlığı’na ithalat, üretim, işleme ve piyasaya arzına onay verilen takviye edici gıdaların analitik ve mikrobiyolojik açıdan akredite laboratuvarlarda daha detaylı kalitatif ve kantitatif analizlerden geçirilerek ürünlerin kalitesine yönelik uluslararası normlara uygun hale getirilmesi,

38. Üretimi hedeflenen TAB’lar için yatırımları hızlandıracak ve yönlendirecek, sermaye transferine imkân sağlayacak “*ürün bazlı fizibilite raporlarının*” ilgili kamu otoritesi tarafından hazırlanıp yayımlanması,

39. Ülkemizin menfaatleri doğrultusunda, önceliğin yerli firmalara verilmesi şartıyla gerektiğinde uluslararası firma ve kuruluşlarla işbirliği platformlarının oluşturulması ve bu alanda ülkemize yapılacak yatırımların teşvik edilmesine yönelik tedbirlerin alınması,

40. TAB sektöründe ulusal ve uluslararası alanda yaşanan gelişmelerin yakından takip edilerek dönemsel olarak raporlanması ve bu raporların sektörün erişimine açılarak pazarlama politikalarının bu gelişmeler doğrultusunda oluşturulması,

41. Dezavantajlı hastalık gruplarına tüketim desteğinin verilmesi (örn. çölyak hastalarına glutensiz ürün tüketim desteği vb.) ve mevcut uygulamadaki üretim desteklerine ilave olarak pazarlama desteklerinin geliştirilmesi,

42. TAB’lara özel desteklerin, merkezi bir birim, kurum veya kurul tarafından koordine edilmesi, desteklemeye ilişkin özel bir stratejinin oluşturulması,

43. Risk yönetimi için TAB’lara özel tarım sigorta modellerinin geliştirilmesi,

44. Yetkili otoritenin koordinasyonunda, internet üzerinden “*TAB Pazarlama Portalı*” oluşturularak yetkilendirilen alıcı ve satıcıların bu sistem üzerinden sertifikalandırılan ürünlerin ticaretini yapabilmesinin sağlanması ve sertifikası olmayan ürünlerin internet üzerinden satışının önüne geçilmesine yönelik tedbirlerin alınması,

45. TAB’lara özel olarak “İhtisas Borsasının” oluşturulması, ilerleyen dönemde üretim ve ticaret hacminin gelişmesi durumunda başta kekik ve defne olmak üzere ürün bazlı ihtisas borsalarının kurulması ve lisanslı depoculuğun geliştirilmesi,

46. Ülkemizdeki TAB’ların yurt içi ve yurt dışı tanıtımı yanında pazarlanmasına katkı sağlamak üzere “*Antalya Expo Alanı*”nın bu amaçla yetkili otoriteye tahsisinin sağlanması,

47. Orman Genel Müdürlüğü’nce odun dışı ürünler konusunda her yıl belirlenen tarife bedellerinin yerine ürün hasadında çok yıllık satışların yapılması ve mevzuatta öncelikli olarak orman köylüleri ile kooperatiflere verilen toplama yetkisi nedeniyle yaşanan olumsuzlukların ortadan kaldırılması,

48. Sözleşmeli üretim ve satışa destek sağlamak üzere ürün bazlı üretici birliklerinin kurulması (Güney Kore örneği gibi), alım-satım kriterlerinin belirlenerek markalaşmaya gitmelerinin sağlanması,

49. TAB’ların kullanıldığı alanların ve ilgili sektörlerin ticari açıdan ayrı kategorilerde değerlendirilmesi (örn. eczacılık-ilaç sektörü, tamamlayıcı tıp-sağlık turizmi, tıbbi çay-uçucu ve sabit yağ üretimi ile fonksiyonel gıda-kozmetik vb.), düzenlemelerin, standartların ve teşviklerin bu kategorizasyona göre yapılması,

50. Hammadde ithalatının azaltılması amacıyla vergisel düzenlemelerin yapılması (örn. Türkiye’de öncelikli olarak üretimi planlanan TAB’ların yurtdışından işlenmiş son ürün olarak (markalı şişe veya tablet haline gelmiş) ithalatına yönelik vergi düzenlemeleriyle iç pazardaki üretime destek verilmesi ve üretimi yapılan TAB’ların işlenerek katma değerli ürünlere dönüşümünün teşviki amacıyla; ham-işlenmemiş olarak ihraç edildiğinde yüksek vergi, sertifikalı olarak hammadde şeklinde veya işlenmiş olarak yurt dışına satıldığında düşük vergi uygulamasının yapılması),

51. TAB üretiminin Kültür ve Turizm Bakanlığı (örn. koku bahçelerinin ve butik üretim tesislerinin oluşturulması, bitkisel hediyeelik ürünlerin geliştirilmesine yönelik mekânların oluşturulması vb.) ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (örn. Millet Bahçelerinde yöreye özgü TAB’ların sergilenmesi vb.) tarafından desteklenmesi,

52. Mevzuatta kabul gören ilgili farmakopelerde yer alan bitkisel drogların tek ve/veya karışımları halinde ambalajları üzerinde endikasyonlarının belirtilmesi durumunda sadece eczanelerde satılması, hekimler tarafından reçete edilmesi, majistral reçete olarak eczacı tarafından hazırlanması ve Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından geri ödemeye tabi tutulması,

53. Pazarlama stratejisinin önemli bir parçası olan kalite ve güvenilirliğin sağlanması için; ürüne yönelik kriterlerin kesin olarak belirlenmesi, yetkilendirilen kurumlarca güvenilir sertifikasyon sistemleri ile kalitenin güvence altına alınması,

54. TAB üreticilerin, işletmecilerin, kooperatiflerin ve birliklerin ulusal ve uluslararası fuarlara katılımının sağlanmasına yönelik mevcut desteklerin artırılması,

55. İhracatı ve ithalatı yapılan TAB’ların izlenmesine ve planlanmasına imkân sağlamak üzere, Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonları’nın (GTİP) ve Ulusal Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Ürünleri Sınıflaması (TAORBA) kodlarının bitki türü bazında revize edilmesi,

56. Eczanelerde isteğe bağlı olarak, ruhsatlı veya izinli bitkisel/doğal vb. ürünlerin satıldığı alanlarının oluşturulmasına imkân tanınması,

57. Terapötik etki gösteren tıbbi çayların satışlarının eczanelerde yapılabilmesi ve görülebilecek istenmeyen yan etkilerinin ilgili birimlere rapor edilmesi,

58. İnternet vb. kanallarla satışı yapılan TAB ürünleri ile ilgili izleme ve kontrol tedbirlerinin geliştirilmesi ve aykırı uygulamalara ilişkin denetimin ve cezai müeyyidelerin artırılması,

59. Bitkisel tıbbi ürünlerin ruhsatlandırma sürecinde gerekli olan etkililik, kalite ve güvenliliklerine yönelik preklinik çalışmaların yapılabileceği akredite araştırma merkezlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması,

60. Uçucu yağ üretimine ve pazarlanmasına ilişkin standartların geliştirilmesi, denetim ve izleme mekanizmalarının oluşturulması ve bu amaçla kılavuzların hazırlanması,

61. Türkiye için önem arz eden TAB’ların monograflarının güncellenmesi ve yayımlanması,

62. Tıbbi ürün bileşenlerinin endikasyona uygun hammadde formunun doğru belirlenerek pazarlanmasının sağlanması (örn. *ginkgo biloba* bitkisinin çayının olamayacağı, kapsül/tablet formda olması gerektiği ve hammaddesinin toz değil standardize ekstre şeklinde olabileceği ayrıca takviye edici gıda değil geleneksel bitkisel tıbbi ürün olabileceğinin açıkça belirtilmesi veya ıhlamurun tıbbi çay olarak tanımlanabilmesi için sadece brakteli çiçeklerinden yapılması gerektiği, yapraklı karışımının tıbbi çay olarak değerlendirilemeyeceğinin belirlenmesi vb.),

63. TAB’ların ve bunlardan elde edilen ürünlerin “adına doğru” olacak şekilde pazarlanmasının sağlanması ve tağşişleri engelleyecek tedbirlerin geliştirilmesi,

5.5. MEVZUATA VE KURUMSAL YAPIYA İLİŞKİN ÖNERİLER

64. Mevcut mevzuatın gözden geçirilerek, TAB’ların işleme ve pazarlama süreçlerinde suistimalleri ve haksız rekabeti engelleyecek, kontrol mekanizmasını güçlendirecek, ayrıca üretim ve kullanımını geliştirerek teşvik edecek müstakil bir çerçeve yasanın oluşturulması (örn. Çeltik Kanunu, Şeker Kanunu vb.),

65. Öncelikli olarak TAB’ların üretiminden, işlenmesine, nihai ürünün elde edilmesine ve pazarlanmasına kadar geçen sürecin etkin şekilde yönetimini sağlamak üzere, sektörün tüm taraflarını eşgüdüm içerisinde yönlendirecek, acil çözüm gruplarını oluşturacak, ilgili bakanlıklar, üniversiteler ve diğer kurum ve kuruluşlarca önceden yapılan her türlü toplantı/çalıştay/sempozyum/kongrelerde alınan kararları gözden geçirerek kurum ve kuruluşların görev ve sorumluluklarını ortaya koyacak Cumhurbaşkanlığı nezdinde “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üst Kurulu” kurulmasını sağlayacak düzenlemenin yapılması,

66. Katı/sıvı ekstre ve tentürlerin doğru tanımlamasının yapılarak, üreticilerin erişimlerini kolaylaştırmak üzere mevcut prosedürlerin gözden geçirilmesi,

67. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından onaylanan takviye edici gıdalardan etkin bir şekilde endikasyon gösterebilecek olanlar ile birlikte GBTÜ olarak ruhsatlandırılabilir bileşim ve içerikteki takviye edici gıdaların Sağlık Bakanlığı tarafından ruhsatlı GBTÜ olabilmesi için gerekli ruhsatlandırma işlemlerinin başlatılması ve yeni başvuruları da içerecek şekilde süreçlerin yeniden düzenlenerek kolaylaştırılması, sektörün gelişimine katkı sağlamak için bir geçiş sürecinin belirlenmesi ve sonraki süreçleri hızlı bir şekilde sonuçlandırmak için gerek AB gerek Çin, Güney Kore, Japonya gibi dünyadaki önemli ülkelerin gelişim süreçleri ve mevcut işleyişlerinin incelenerek örnek alınması,

68. Ham bitkisel drogların arz süreçlerine ilişkin mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi ve tıbbi çaylara ilişkin mevzuatın oluşturulması sektörün gelişimine imkân verecek şekilde düzenlemelerin yapılması,

69. GETAT uygulamaları ile GBTÜ’lerin geri ödeme kapsamına alınması için gerekli mevzuat düzenlemelerinin acilen çıkarılması ve zaman içerisinde geri ödeme kapsamının genişletilmesi,

70. Kamu ve özel hastanelerde, GETAT Bölümlerinin oluşturulması ve hastaların tercihi doğrultusunda tedavi olabilmeleri, reçetelendirilen geleneksel bitkisel tıbbi ürünlerin, takviye edici gıdaların ve tıbbi çay ve bitkisel drogların geri ödeme kapsamına alınmasını sağlayacak mevzuat düzenlemelerinin yapılması,

71. Bitkisel tıbbi ürünlere özgü vijilans biriminin kurulması konusunda mevzuat düzenlemelerinin yapılması,

72. Ekonomik değeri yüksek TAB’ların doğal olarak yetiştiği arazilerin (orman ve hazine arazisi) 5-10-25 yıllık sürelerle kullanım hakkı tahsislerinin yapılabilmesi için gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması,

73. Tarım ve Orman Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı’nın koordinesinde uygun orman alanlarının (ağaç türlerinin oluşturduğu meşcere yapılarına göre) sağlık ormanları (terapi ormanları) olarak ayrılıp, tescili için mevzuat düzenlemelerinin yapılması,

74. Kamuya ait fidanlıklarda kullanılmayan parseller ile atıl vaziyetteki arazilerde, bozuk orman alanlarında, marjinal sahalarda TAB yetiştiriciliği ve Ar-Ge çalışması yapacak girişimcilere bu alanların tahsisi ile ilgili mevzuat düzenlemelerinin yapılması,

75. Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının orman dinlenme tesisleri içerisinde de kurulabilmesine dönük mevzuat çalışmalarının yapılması (örn. apiterapi ile ilgili apiterapi kovan soluma üniteleri gibi alanlar kurulması vb.),

76. Ülke çapında fitoterapi merkez veya köylerinin (örn. organik köy modeli) kurulmasına yönelik çalışmaların yapılması,

77. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülen “takviye edici gıda” mevzuatının, Avrupa Birliği regülasyonlarında yapılan değişiklikler dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesi, tanımlamalarda “*Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi Kriterleri*”nin (EFSA) dikkate alınması,

78. GETAT uygulamaları kapsamında fitoterapi eğitimlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik tedbirlerin alınması,

79. Tıbbi bitkilerin güvenilir bir şekilde mevzuatta tanımlanmış koşullarda tüketiciye ulaşmasını sağlamak üzere aktarlık sisteminin yeniden gözden geçirilmesi, faaliyeti devam eden aktarlar ile yeni açılacak aktarların yeterliliklerinin ayrı ayrı tanımlanması ve yapılan düzenlemelere aykırı fiillere caydırıcı müeyyidelerin oluşturulması,

80. Aktarlarda satışa sunulan TAB’larda doğru bitkinin, doğru kısmının, doğru koşullarda toplanması, kurutulması ve paketlenmesini sağlamak amacıyla aktarlar için yeterlilik koşulu getirilmesi,

5.6. ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME FAALİYETLERİ İLE SEKTÖREL PLANLAMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER

81. Fitoterapötik ürünler başta olmak üzere diğer GETAT uygulama ve tıbbi ürünlerinin laboratuvar ve klinik çalışmalarının yapılabileceği Ar-Ge ve İnovasyon Merkezinin açılması,

82. Bütün analizlerin yapılabilceği uluslararası akredite kalite kontrol laboratuvarının kurulununun ivedilikle yapılması, muhtelif kamu kurumlarının ve üniversitelerin bünyesinde yer alan, ancak etkin bir şekilde kullanılamayan TAB analizlerini yapacak nitelikteki analiz cihazlarının oluşturulacak bu laboratuvarın envanterine alınması,

83. TAB’larda etkin bir kayıt ve izlenebilirlik sistemi kurularak, mevcut kayıt sistemleri ve veri tabanlarının entegrasyonunun sağlanması,

84. TAB konusunda yapılan mükerrer çalışmaları önlemek için tüm bakanlıkların Ar-Ge birimleri ile üniversitelerin yaptığı çalışmaların izlenebileceği ortak bir veri tabanının oluşturulması,

85. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yürütölen “*Geleneksel Bilginin Kayıt Altına Alınması*” projesinin (halihazırda 14 ilde tamamlanan ve bazı illerde devam eden saha çalışmaları-halk ilaçları, boyar madde olarak kullanılan bitkiler vs.) 81 ilde hızlı bir şekilde tamamlanması,

86. İlgili araştırma merkezleri ve/veya Eczacılık Fakölteleri tarafından TAB’lardan üretilecek yeni ilaçların ve yeni ürünlerin geliştirilmesinin söz konusu merkezler ve/veya fakölteler için performans kriteri olarak belirlenmesi ve bu çalışmaların özel olarak teşvik edilmesi,

87. Araştırma sonuçlarının ticarileşme sürecinin hızlandırılması ve girişimcilerle paylaşılmasını sağlamak amacıyla tanıtım platformlarının oluşturulması (örn. TRT bünyesinde TV kanalı vb.),

88. Paydaş bakanlıkların ortak Ar-Ge çalışmaları yapabileceği TAB ve GETAT ürünlerine yönelik katma değeri yüksek ürün elde etme odaklı bir araştırma enstitüsünün kurulması, belirlenecek pilot üniversitelerin ve araştırmacıların da bu araştırma enstitüsünde görevlendirilmesi,

89. Üniversitelerin tıp, eczacılık, fen, orman ve ziraat faköltelerinde lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında TAB ile ilgili akademik çalışmalara ağırlık verilmesi,

90. Tıbb-ı Nebevî ve Osmanlı Dönemindeki bitkisel tedavi metotlarının araştırılması ve arşiv kayıtlarının incelenmesine yönelik çalışmalar yapılması,

91. Uluslararası ticarete konu olan ölkemiz TAB’larının filogenetik tanımlamalarının (DNA Barkod çalışmalarının) tamamlanması ve tüketime sunulan TAB’ların coğrafi işaretleme sisteminin belirlenmesi sonucunda bitki kimliklerinin oluşturulması,

92. Ölkemiz için önemli katma değer yaratacak farmakope standartlarına uygun TAB’ların ve bunlardan elde edilecek hammadde ve katma değeri ürünlerin (bitkisel ilaç

hammaddesi ve bitkisel ilaç, gıda takviyesi, kozmetik ürün vb.) üretimi, kalite kontrolü ve standardizasyonu için TÜBİTAK tarafından özel çağrılar yapılması ve desteklerin arttırılması,

93. TÜBİTAK ve diğer destek kurumlarının araştırma çağrılarında “*TAB, doğal ürünler, fitokozmetikler vb.*” konularının yer alması, bu başlık altında sunulan projelerin kabulüne ilişkin STK, özel sektör paydaşı veya pilot üretim tesisi içeren projelere öncelik verilmesi,

94. TAB’lar konusunda disiplinler arası bilimsel çalışmaların ivedilikle başlatılması, etnobotanik bilgilerin belgelendirilmesi ve bu bilimsel çalışmaların kamunun ilgili kurumlarınca desteklenmesi,

95. TAB’ların üretiminde; ekim/dikimden hasat sonrası işlemlere varıncaya kadar ekim dikim makinası/hasat, kurutma, öğütme ve paketleme mekanize sistemlerinin bitkilere uygun şekilde, üretime uygun Ar-Ge çalışmalarının yapılarak ulusal/uluslararası kurum kuruluşların işbirliği ile “tarımsal üretim teknolojileri”nin bu sektöre kazandırılması, dolayısıyla tıbbi bitki süreçlerinin en büyük maliyet kalemi olan işçilik giderlerinin azaltılması,

96. Orman alanları içerisinde TAB’lara yönelik hazırlanan inovatif ve katma değeri yüksek “Tıbbi Bitkiler Ar-Ge Projeleri Destek Programı”na Orman Genel Müdürlüğü döner sermayesinden kaynak ayrılması,

97. TAB’lar ile ilgili bakanlıklar ve üniversitelerden görevlendirilecek alanında uzman kişilerden oluşan “Ar-Ge Uzman Havuzu”nun oluşturulması,

98. Orman ekosistemine özgü ürünlerin belirlenmesi, kültür olarak üretimi zor olan ve yetiştirilmesi için orman ekosistemlerine bağımlılık duyan yerli ya da egzotik türlerin orman alanlarında yetiştirilmesine dönük çalışmalar yapılması (örn. ülkemiz orman altlarında yetiştirilmesi için çalışmalara başlanmış olan kırmızı ginseng, sakız, salep, trüf mantarı vb.),

99. Konu ile ilgili uzman araştırmacıları barındıran üniversitelerde “Mikoloji (Mantar Bilimi) Anabilim Dalı”nın kurulması,

5.7. İSTİHDAM VE SOSYAL GÜVENLİK POLİTİKALARINA İLİŞKİN ÖNERİLER

100. TAB’ların üretim, işleme ve pazarlama süreçlerinde nitelikli insan kaynağının istihdamı için TAB alanında eğitim veren meslek yüksekokullarından mezun teknikerlerin görev almalarının sağlanması, ayrıca TAB ürünlerinin satışının yapıldığı yerlerde de söz konusu teknikerlerin istihdam edilmesi,

101. TAB üretim sürecinin emek yoğun özelliği dikkate alınarak, özellikle kadın ve engelli bireylerin halk eğitim programları vasıtasıyla sertifikalandırılmaları ve özel teşviklerle üretim-işleme sürecinde görev almalarının sağlanması, ayrıca bu şekilde istihdam edilen dezavantajlı bireylerin sosyal güvenlik primlerinin belirli oranlarda kamu tarafından karşılanması,

102. Kadın girişimciler tarafından kurulan ve yönetilen TAB işletmelerine özel teşvik mekanizmalarının oluşturulması ve mevcut desteklerin etkinleştirilmesi,

103. TAB’ların tarımından başlayarak son ürüne kadar tüm aşamalarda görev yapacak, ayrıca kalite kontrol ve analizlerin yapılması ve yorumlanması konularında nitelikli uzmanların yetiştirilmesi ve istihdam edilmesine yönelik çalışmalar yapılması,

104. Üretim alanları ve kümelenmeler dikkate alınarak orman köylerine yakın lokasyonlarda ürün toplama, işleme ve pazarlamasını planlamak üzere TAB birliklerinin ve kooperatiflerinin kurulması veya mevcut olanların etkinleştirilmesi,

105. TAB’lar ile ilgili mikrokredi, destek ve Ar-Ge projelerinin (örn. kalkınma ajansları, TÜBİTAK vb. fonlama kuruluşlarınca) öncelenmesi,

106. TAB konusunda teknolojik ekipman üreten firmalara tesis ve istihdam desteklerinin verilmesi,

107. Tarım ve Orman Bakanlığı taşra birimlerinde, TAB’lar konusunda hizmet verecek ihtisas birimlerinin oluşturulması ve bu birimlerde yetkin personelin istihdam edilmesi,

5.8. EĞİTİM, TANITIM VE TOPLUMSAL BİLİNÇLENDİRME FAALİYETLERİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

108. TAB’ların tanınması ve doğru kullanımı hususunda hedef gruplara özel halk eğitim ve tanıtım çalışmaları yapılması, ayrıca bu konulara orta öğretim müfredatı içerisinde yer verilmesi,

109. TAB’ların tanımlanması, mamul madde elde edilmesi ve inovatif ürün geliştirilmesine yönelik lisansüstü uzmanlık eğitim programlarının oluşturulması,

110. TAB konusunda eğiticiler ve tüm üreticilere yönelik eğitim modelleri oluşturulması (örn. yüz yüze eğitim veya internet erişimli eğitim modülü ile video, animasyon ve görseller ile faydalanma eğitimi) ve eğitim verilenlerin sertifikalandırılması,

111. Radyo ve televizyon gibi halka açık platformlarda bu alanda yetkin ve ilgili kişilerin beyanatta bulunmasını sağlayacak tedbirlerin alınması,

112. Tarım ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve diğer ilgili kurumların her türlü bitkisel ürün ve takviye edici

gıdaların mevzuata aykırı tanıtımlarının engellenmesi adına piyasa kontrollerinin artırılması ve bu yönde düzenlemeler yapılması,

113. Bitkisel ürünlerin dikkatli kullanımına yönelik olarak hazırlanan kamu spotlarının zenginleştirilmesi, güncelleme sıklığının artırılması, muhteviyatında hekim ve eczacı danışmanlığının vurgulanması, reklam ve tanıtım imkânlarının geliştirilmesi ve televizyonlarda doğru TAB haberlerinin yayımlanmasının sağlanması,

114. İç piyasada TAB'lara ilişkin tüketicilerin farkındalıklarının artırılarak TAB tüketiminin yaygınlaştırılması,

115. TAB'larla ilgili çok merkezli ve multidisipliner projelerin desteklenerek başarı hikayelerinin motivasyon unsuru olarak değerlendirilmesi, üretilen ürünlerin yöresel ve başarı hikayelerinin tanıtım aracı olarak kullanılması,

116. Geleneksel bitkisel tıbbi ürünlerin tanıtımı ve reklamı konusunun tekrar değerlendirilmesi,

117. Geleneksel bitkisel tıbbi ürünlerin ruhsatlandırma ve takviye edici gıdaların izin süreçlerinde yatırımcıları doğru yönlendirmek ve ilgili mevzuata uygun başvuru sürecini yönetmek üzere ilgili bakanlıklar bünyesinde danışmanlık hizmetinin kurumsal hale getirilmesi,

118. Kadınların, gençlerin ve özel politika gerektiren grupların (örn. engelliler, hükümlüler, madde bağımlıları vb.) akademik koordinasyon ile eğitilerek TAB üretim süreçlerine katılımlarının teşvik edilmesi, başarılı örneklerin hem vitrin, hem rol model, hem de uluslararası arenada reklam amaçlı kullanılması,

119. Orman Genel Müdürlüğü'nce oluşturulan ORBİS veri tabanı üzerinden sunulan faydalanmaya yönelik “Envanter ve Planlama Veri Tabanı”, “Biyçeşitlilik Veri Tabanı” ile Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce oluşturulan “Nuh'un Gemisi” veri tabanının mevzuata dâhil edilmesi ve kurulması önerilen Üst Kurula tanıtılması,

120. Uluslararası TAB üreticilerinin katıldığı ve TAB ürünlerinin sunulduğu fuarlara ülkemiz üreticilerinin katılımının sağlanması ve uluslararası ihtisas fuarlarında Türk stantlarının kurulması, böylece dünyanın endemik bitki çeşitliliğinde en zengin ülkelerinden birisi olan ülkemizin söz konusu stantlarda temsil edilmesi,

121. TAB üretimi ve işlenmesi ile ilgili il ve ilçelerin ekonomisine katkı sağlayacak projelerin üretilebilmesi amacıyla halkımızın eğitimi ve bilinçlendirilmesi için kalkınma ajanslarının, belediyelerin ve STK'ların tanıtım, gezi, davet vb. konularda aktif destek vermesinin sağlanması,

122. Doğru ve sağlıklı beslenmenin önemini ortaya koyacak ve sağlığın korunmasını ön planda tutacak kamu spotlarının yaygınlaştırılması,

123. Sağlık Turizmi muhtevasına GETAT uygulamaları ve GETAT eğitiminin de dâhil edilmesi,

124. Basın kuruluşlarının eğitim programlarına davet edilerek TAB ve her türlü bitkisel ürün ile ilgili doğru bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, bu sayede basın kuruluşlarınca da halkımızın doğru bilgilendirilmesinin sağlanması,

125. Mevzuat hazırlık çalışmaları yapılan tıbbi çaylar konusunda tanıtım ve reklam düzenlemelerinin ilgili kurumlarca tekrar değerlendirilmesi ve kamu spotlarının oluşturulması,

126. Tıbbi çaylar konusunda farkındalığın artırılması ve güncel bilgilerin eczacılara aktarılması hususunda eczacılık fakültelerinin ilgili bölümleri ve bölgesel olarak eczacı odaları ile işbirliği yapılması,

127. TAB'ların kullanımı ile ilgili dokümantasyon hazırlıklarının yapılması (örn. kitap, cd, katalog vb.) önerilmektedir.

RAPORA İLİŞKİN KARAR İMZA CETVELİ

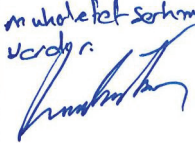
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında
Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan
Meclis Araştırması Komisyonu
(10 / 361, 405, 406, 407, 410)

Karar No: 3

28/11/2019

KARAR

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan 10 / 361, 405, 406, 407, 410 Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonunun yaptığı araştırma ve incelemeler sonucu düzenlemiş olduğu bu Rapor, Genel Kurula sunulmak üzere Yüce Başkanlığa saygıyla arz olunur.

BAŞKAN İbrahim AYDIN Antalya Milletvekili	BAŞKANVEKİLİ Recep ŞEKER Karaman Milletvekili	SÖZCÜ Refik ÖZEN Bursa Milletvekili	KÂTİP Zemzem Gülelender AÇANAL Şanlıurfa Milletvekili
ÜYE Nevin TAŞLIÇAY Ankara Milletvekili	ÜYE Servet ÜNSAL Ankara Milletvekili	ÜYE Ertunç Erkan BALTA Artvin Milletvekili	ÜYE Erkan AYDIN Bursa Milletvekili
ÜYE Okan GAYTANCIOĞLU Edirne Milletvekili	ÜYE Arslan KABUKÇUOĞLU Eskişehir Milletvekili	ÜYE Ali Cumhur TAŞKIN Mersin Milletvekili	ÜYE Rıdvan TURAN <i>on whole let sorum vardı r.</i> Mersin Milletvekili

MUHALEFET ŞERHİ

MERSİN MİLLETVEKİLİ RIDVAN TURAN’IN MUHALEFET ŞERHİ

Tıbbi ve Aromatik Bitki Çeşitliliğinin Korunmasında, Bunların Üretiminde ve Pazarlanmasında Karşılaşılan Sorunlar ile Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyon Raporuna karşı Halkların Demokratik Partisi üyeleri adına muhalefet şerhimiz aşağıdadır.

TAB Komisyonu taslak rapora ilişkin değerlendirmelerimizi daha evvel kapsamlı bir biçimde komisyon toplantısında dile getirmiştik. Yapılan değerlendirmeler ışığında komisyonca tekrar ele alınan raporda temel eksikliklerin sürdüğü tarafımızca müşahade edilmiştir. Aşağıdaki metin özellikle tarihçe kısmında var olan maddi hatalara değinmek yerine, rapora ilişkin temel eleştirilerimizin tekrar altını çizmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Uygarlık Tarımda Başladı İnsanlığın Geleceği Tarımda

İnsanın ilk uygarlaşma adımı tarımla başlar. Bu adım, bundan yaklaşık 10-12 bin yıl önce Mezopotamya’da atıldı. Fırat-Dicle Havzası, özellikle de Yukarı Mezopotamya’daki güneş, su ve toprağın uyumlu ilişkisi, tarım ve hayvancılığa geçişe uygun zemin sunar. İnsanlık, neolitik toplumda ilk defa Mezopotamya faunasında bulunan emer ve eincorn türü buğdayı “evcilleştirdi”. Avcı toplayıcıların, hatta hayvancılık yapan toplumların, rastlantısal biçimde uyguladıkları gıda rejimleri, bitki tarımında ciddi biçimde istikrar kazandı. Neolitik toplumla birlikte insanlık, tarım sayesinde tüketebileceğinden çok daha fazla üretti. Bu sayede ürünleri depolayarak, kıtlık ve savaş dönemlerinde, bunun yanında açlıklara ve salgın hastalıklara karşı türünü güvenceye aldı. “Neolitik devrim” olarak nitelenen bu süreç, sadece bu konuda istikrar sağlamadı, aynı zamanda emek üretkenliğinde ciddi bir uzmanlaşmanın da kapısını araladı. Bitki tarımı, hayvan evcilleştirmeye göre daha fazla uzmanlaşma gerektirir. Hangi tohumu nereye, ne zaman, nasıl ekeceğinizi; toprağı nasıl ve hangi araçlarla işlemeniz gerektiğini bilmelisiniz. Çimlendikten sonra ne yapacağınızı ne kadar sulayacağınızı, yağışın, su baskınlarının ne zaman meydana geleceğini bilmelisiniz. Ürünü ne zaman ve nasıl devşireceksiniz? Aldığınız ürünü nasıl paylaşıp depolayacaksınız? Depoyu nasıl koruyacaksınız? İyi ürün almak için doğa üstü güçlerle nasıl pazarlık yapmanız gerektiğini bilmelisiniz. Belki de insanlığın kendine sorduğu en zor sorulardı bunlar. Ama “insanlık kendi önüne ancak cevaplayabileceği soruları koyar” belirlemesinde olduğu gibi bu soruları tek tek cevapladı. Yazıdan ölçü ve tartıya; saatten, yıllara, mevsimlere; ziraattan, botanik, matematik, meteoroloji ve astronomiye kadar bu çabalardan neşet etti. Sınıflı

toplumlar, asker, polis, siyasal kurumlar, inanç kurumları ve nihayetinde devlet böyle var oldu.

Dolayısıyla bugün, insanlığın geliştirdiği ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel ilişkiler, ulaştığı uygarlık seviyesi, toprak ile başladı, toprak ile devam ediyor. Ancak 21. yüzyılda, yürürlükte olan doğa ve tarım politikaları ile geleceğimiz her geçen gün biraz daha tehdit altına girmektedir.

Gelişmiş ülkelerde, tarımda artan oranda teknolojik girdilerin kullanılması, özellikle genetik müdahaleler ve kimyasal madde kullanımları ürün ve gıdaların doğallığını ortadan kaldırıyor. Ödenen bedel, bununla sınırlı değil. Doğa ve çevrenin dengesi gözetilmeksizin izlenen bu politikalar, toprak, hava, su ve iklimde değişikliğe yol açıp, tarımsal üretimin şeklini bozmaktadır.

Doğa ve çevreye kâr hırsı ile yaklaşan, doğa ve topluma hâkim olma anlayışı sürdürülebilir değildir. Sürdürülebilir yaşam; insanın, doğanın hâkimi değil, sadece bir parçası olduğunu kabul etmesi ile mümkün olacaktır. Kapitalizmin kendisi ile birlikte dünyayı yok oluşa sürüklemesi, son yıllarda daha da belirginleşen bir sorunu haline geldi. Buradan çıkışın ilk koşulu, doğanın ürünü olan insanın doğanın hâkimi değil sadece bir parçası olduğunu kabul etmesiyle mümkün olacaktır.

Toprak ve tarım dün olduğu gibi bugün de önemini koruyor. Sadece insanlar için değil, hayvanlar için de zorunlu olması nedeniyle önemi her dönem yaşamsaldır. Ayrıca tarım sadece tarımda çalışan, yaşamını tarıma bağlı sürdürenler için değil kentlerde yaşayanlar için de vazgeçilmez öneme sahiptir. Bilgi, teknoloji toplumsal yaşamda yadsınamaz bir öneme sahiptir. Ancak bilgi ve teknoloji yenmez, içilmez. Toplum; otomobil, cep telefonu, savaş araçları olmadan var olabilir ama gıdasız var olamaz. Dolayısıyla dün uygarlığın başlangıcı olarak kabul ettiğimiz tarım (ve içerdiği hayvancılık), bugün dünyanın geleceği açısından yeniden stratejik durumdadır.

Tarımda makineleşmeyle paralel, endüstriyel girdiler, biyo ve gen teknolojisindeki gelişmeler tarımsal üretimde tam anlamıyla bir patlamaya yol açmıştır. Öyle ki ABD yetkilileri, tek başına “dünyayı besleyebilecek güçte olduklarını” belirtiyorlar. Belirtiyorlar; fakat 821 milyon insan açlık çekerken iki milyar insan da ortalama günlük iki dolarla yoksulluk sınırının altında yaşamak zorunda bırakılıyor. Bu durum bir defa daha insanlığın ihtiyacının, yoğun teknoloji kullanarak üretimin artırılması olmadığını, esas meselenin paylaşım adaletsizliğinin olduğunu gösteriyor. Kısaca, bugün hem ülkemizin hem de dünyanın ihtiyacı, endüstriyel tarıma karşı, yerleşmiş, bağımsız, ekolojik, demokratik ve kadın eksenli bir tarım politikası oluşturmak ve bunu pratikleştirmektir.

Neoliberalizm Kıskaçında Tarım

24 Ocak 1980 kararları ve uygulamaya konulan neoliberal dönüşüm programları, kırsalın tasfiyesinde önemli bir rol oynamaya aday girişimlerdi. Finansmanı Dünya Bankası tarafından sağlanan kredilerle tarımda dönüşüm süreçleri başlatıldı. Devletin tarıma yönelik desteklerinin tedrici olarak azaltılması, ileriki on yıllar boyunca istikrarlı olamasa da buradan ileriye tarımsal süreçleri önemli ölçüde belirledi.

Özellikle 1989'dan sonra Türkiye'de sermaye hareketlerinin iyiden iyiye serbestleşmesi ile Türkiye'de uluslararası finans kapitalin etkisi giderek artmıştı. Uluslararası mali sermaye Türkiye'de ciddi boyutta dönüştürücü etkiler yarattı. Tarım da bundan nasibini elbette alacaktı. Mali sermayenin hedefleri ile yerel ekonomik ve siyasal dinamiklerin çelişkileri kriz konjonktürlerini tetikledi ama hemen her kriz, uluslararası sermayenin istekleri doğrultusunda dikte edilen ekonomik siyasal programlarla bir sonraki krize kadar ötelendi. 1994, 1999 ve 2001 krizleri böyle oldu.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kuruluşu Türkiye tarımını özellikle vurdu. DTÖ'nün tarımda finansal serbestliği, devletin korumacı politikalarının engellediği yaklaşımı, Türkiye'nin buğday başta olmak üzere, pek çok ürününün Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) tarafından stoklanmasını engelledi. Stok, küresel ticaret önünde engeldi. İhtiyaç ithalatla sağlanmalıydı. Bugün yaşadığımız buğday kıtlığının sebeplerini işte buralarda aramak lazım.

1999 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF), dikte ettiği istikrar programıyla neoliberalizmin kırdı daha fazla hissedildiği politikaları beraberinde getirdi. Bunların en önemlisi hiç kuşkusuz tarımsal desteklemelerin tasfiyesi ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) başta olmak üzere tüm tarımsal kurumların dönüştürülmesiydi. Üçlü koalisyonun niyet mektuplarında bu amaç açık seçik belirtilmişti.

17. Stand-by anlaşmasında çiftçi destekleme politikalarından vazgeçilerek Doğrudan Gelir Desteği programının başlatılacağı vurgulanmaktaydı. Destekleme politikaları kamu maliyesine gereğinden fazla yük getirdiğinden şikâyet ediliyordu. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) ile bu yük azaltılıp fazla, dış borçların ödemesine yönlendirilebilirdi. Ancak DGD ile tarımsal üretimin azaltılması, Türkiye'nin küresel piyasalarda bir ithalatçı durumuna düşürülmesi demektir. Ayrıca gelir desteğiyle kıt kanaat geçinen bir köylü kitlesi meydana geliyor, gençler ise üretimden tamamen kopuyordu. DGD, emperyalizmin Türkiye gibi ülkeleri tarımın tasfiyesi ile kendisine bağımlı kılmalarının bir yöntemi idi.

Destekleme politikaları elbette süttan çıkmış ak kaşık değildi. Destekleme politikaları (Girdi, Kredi ve Fiyat desteği) tarımda kapitalist dönüşümü devlet eliyle

gerçekleştirmenin ve bu süreci denetlemenin bir yoluydu. Ayrıca tarımsal kesimlere sermaye transferi ile olası direniş potansiyelleri massedilmiş oluyordu. Desteğin tedrici olarak ortadan kaldırılması bu dönüşümün uluslararası sermaye eline terk edilmesine ve açık bir sömürüye imkân verdi.

Ardından gelen özelleştirme programı ile TÜGSAŞ, İGSAŞ, TZDK, TMO, TEKEL gibi pek çok kurumun satılması da gündeme alındı. Tarımsal desteklerin kaldırılmasıyla tarıma dayalı üretim yapan kurumlar deyim yerinde ise avare kalmışlardı. Değer üretmesi, iktidar tarafından engellenen kurumlar “zarar ediyor hazırdan yiyor” propagandası ile tasfiyenin psikolojik zemini kurulmaya başlandı. Ancak tüm bunların uygulaması kriz sonrasına kaldı.

Krizle birlikte Kemal Derviş’in “güçlü ekonomiye geçiş” programı ise neoliberal dönüşüm sürecini daha da radikalleştirdi. Bu program, geriye dönülmesi mümkün olmayacak yapısal dönüşümler yaratma iddiasına sahipti. Program, desteklemeler konusunda kriz öncesinde yapılanların bir devamını getiriyordu. Ayrıca şeker ve tütün kanunlarında değişiklik yaparak bu piyasaların özerkleşmesi dolayısıyla piyasa kurallarına terk edilmesi amaçlanıyordu. Bu amaçla şirket temsilcilerinin de içinde olduğu Şeker Kurulu, sektörde her konuda yetkili kılınarak kuruldu. Tütün ve alkollü içkilerde de benzer bir kurul oluşturuldu, tütün alımları durduruldu, tütün alım satım vb. serbestleştirildi. Böylece Tekel’in özelleştirilmesinin zemini de kurulmuş oldu. Tütün alımlarının durdurulması aynı şeker gibi Anadolu’da yüzbinlerce tütün üreticisinin üretimi durdurmasına, tarım dışı başka gelir kaynaklarına yönelmelerine yol açtı. İşte 301 işçinin hayatına mal olan Soma katliamını böylesi bir sosyal zemin hazırladı.

Derviş döneminde bir başka önemli olay Dünya Bankası ile tarım reformu uygulama projesinin yürürlüğe girmiş olmasıdır. Proje ile tarım satış kooperatif birlikleri yeniden yapılandırılırken, oluşturulan çiftçi kayıt sistemi ile desteklemenin sona ermesinden etkilenen çiftçiler için alternatif ürün üretiminin zemini oluşturulmaya çalışıldı.

AB sürecinde de genel istikamet değişmedi. Hatta 99 programının bir biçimiyle sürdürülüyor olması tarım konulu müzakerelerin daha sorunsuz sürdürülmesine imkân verdi. Gerçi sorun çıksa da iktidardakilerin direnmeye ne mecali ne de niyeti vardı. Hedef AB’ye tam üyelik olunca tarım alanındaki yeniden yapılanma müzakereleri ancak teferruat olabilirdi, öyle de oldu.

2010 yılına kadar kırsal önemli ölçüde üretken nüfus açısından tasfiye oldu. Devlet desteği ile ayakta kalan üretici, küçük köylülük kırdan kente göç etmek mecburiyetinde kaldı. Kırsal nüfus yaşlandı ve üretimden uzaklaştı. Piyasanın kurallarına göre üretim yapan

özel ürünler yetiştirip pazarlayabilen bir kısım üretici ayakta kalabildi. Uluslararası tarım şirketleri, Türkiye tarımına, neyin ne kadar nasıl ekileceğine kadar hâkim olmaya başladı. Ulusal tarım politikalarının yerine uluslararası tarım tekellerinin dayatmaları ikame oldu. Devletin çiftçiyi ulusal ve uluslararası piyasa dalgalanmalarından korumaya dönük önlemlerinin tasfiyesiyle, yoksul köylülük yok olmakla karşı karşıya kalırken uluslararası tekellerin ihtiyacı doğrultusunda, onlardan gelen tohum gübre kredi vb. desteklerle doğrudan dışarıya üretim yapan görece ayrıcalıklı azınlık bir çiftçi kesimi oluştu.

1980 ile 1990 arasında ülke nüfusu %26 arttı buna karşılık kent nüfusu %76 artarken, kırsal nüfus %13 azaldı. 1998-2008 arasında 4 milyon kır emekçisi topraktan koptu. Bunda iktidarın uyguladığı neoliberal politikalar ve çatışma ortamı sebebiyle halkın zorunlu göçe tabi tutulmasının da önemli bir sebeptir.

Bütün bu süreçte Kürt sorunundaki çözümsüzlüğün Türkiye tarımı üzerindeki olumsuz etkisi son derece belirgindir. Köylerin ve mezraların boşaltılması, yayla yasakları, sokağa çıkma yasakları, çiftçilik yapan halkın büyük kentlere göç etmesi, binlerce hektar alanın mayınlanması, binlerce hektar ormanın ve tarım alanının yakılması bugün ülkenin tarımda ve hayvancılıkta dışa bağımlılığının en önemli sebeplerindendir.

Yıllar içinde tarım topraklarının tarım dışı amaçla kullanılması hız kazandı. Sahil bölgeleri ve büyük kentlerin çevreleri başta olmak üzere tarım toprakları betona boğuldu. Nüfus artışı ile doğal bir artış seyri izleyecek olan inşaat sektörü, AKP döneminin başat sermaye birikim modeli olarak görülüyor olması sebebiyle büyük bir hızla gelişerek tarım topraklarını yok etti. AKP iktidarı ile geçen dönemde tarım topraklarının yüzde onundan fazlası yok edildi. Gelineen noktada köylü kredi borçlarının giderek daha fazla özel bankaların ellerinde toplanıyor olması, uluslararası sermayenin tarım topraklarının üzerinde doğrudan söz sahibi olma hedefi, tarımsal üretimin bu sermaye gruplarının yönelimlerine terk ediliyor olması gibi faktörler sürecin çok daha zorlu hale geleceğini gösteriyor. Ayrıca tarımı ciddi düzeyde etkileyecek olan küresel ısınmanın Anadolu tarımına olumsuz etkileri, su kaynaklarının azalması, tarım toprağının nitelik kaybına uğraması, ormanlık alanların yok edilmesi gibi faktörler tarımsal süreçlerin önünde ciddi sorunların olduğunu gösteriyor.

Çok kısaca özetlemeye çalıştığımız bu tarihsel sürecin, ciddi ekonomik, sosyal, siyasal sonuçlar doğurduğu, halk sağlığı açısından çok boyutlu sorunlar yarattığı malum.

Bu verili sosyal, siyasal ve ekonomik, ekolojik zemin üzerinde TAB çalışmaları nasıl yürütülmeli?

Şimdi temel sorumuz şudur: Bu denli sorunlu bir alanda bu sorunları görmeden çözüm önerileri oluşturmadan sağlıklı ve kapsayıcı bir TAB politikası oluşturulabilir mi?

TAB çalışmaları Türkiye’deki tarımsal süreçlerden bağımsız ele alınamayacağına göre tarım üzerindeki her olumsuz etkinin TAB üzerinde de kendisini göstereceğini bilmek gerek. Meseleye bu zaviyeden bakıldığında TAB komisyon çalışmasının yukardaki sorunlara ilişkin çözüm önerilerinden bağımsız ele alınamayacağını görmek gerekmektedir. Elbette yukardaki sorunların çözümü TAB komisyonunun harcı değildir tek başına. Çözümler bir devlet politikası olduğu ölçüde sonuç alıcı olabilir. Ancak TAB raporunun sorunlara ilişkin söyleyebileceği çok şey olduğu görüşündeyiz.

TAB komisyonu aylara yayılan çalışmaları ile TAB’ın ekonomiye kazandırılması için öneriler oluşturdu. Bu doğrultuda yapılacak yasal düzenlemelerle katma değer oluşturulacak. Buraya kadar tamam. Peki, meselemiz böylece çözülmüş olacak mı? TAB komisyonumuz bir pasta yaptı varsayalım. Pastanın yapılması için çabalayan, öneriler oluşturan komisyonun, pastayı paylaşmak için masada bekleyen sağlıklı yetişkinlerle, 5 yaşında çocuklardan oluşan eşitsiz bir gruba kafanıza göre bölüşün demesi kabul edilebilir mi? Pasta önerisi sunanın paylaşım için de üç beş söz söylemesi gerekmez mi?

Yasal mevzuat bir ekonomik değerin ortaya çıkarılmasını değil, aynı zamanda paylaşılmasını da yönetmelidir.

Aksi takdirde ekonomimize fazladan birkaç milyar doların girmesi neyi halledecek? Eğer adaletli bir dağılım söz konusu olmayacaksa, istihdam sağlamayacaksa bu milyar dolarların çok uluslu tarım tekellerinin yerli ortaklarının cebine girmesi dışında bir sonuç doğurması beklenmemelidir. Tarımda yoksul köylülük ve küçük aile işletmelerinin aleyhinde var olan ekonomik ve sosyal durum düzeltilmeden ya da buna ilişkin çözücü öneriler oluşturulmadan atılacak adımların bir avuç sermayedarı daha da zenginleştirmek dışında sonuç doğurmayacağı açıktır.

Bu sebeple TAB konusunda yapılacak çalışmaların sosyal, ekonomik ve ekolojik zemini mutlaka TAB kooperatifleri çevresinde örgütlenmiş küçük aile işletmeleri üzerine kurulmalıdır. Bunun böyle olması için devletin teşvik edici önlemler alması zarurettir.

Neden bu konuda ısrar ediyoruz?

Tarımsal üretimde dünyanın giderek terk etmekte olduğu yanlış bir paradigma ile hareket ediyoruz. Tarım tekellerince, binlerce hektar toprak üzerinde, mono kültürel, yüksek girdiye (çok fazla tarım kimyasalı, hibrit ve GDO’lu tohum, fazla fosil yakıt tüketimi vb.) dayalı, az istihdam yaratan üretim biçimi tüm tarımsal üretimimizi olduğu gibi TAB üretim süreçlerini de olumsuz etkileyecektir.

Dünya tarımsal üretiminin %80'i her şeye rağmen küçük aile işletmelerinde üretilmektedir. Küçük aile tarımı, polikültüredir, biyoçeşitliliğin korunmasında çok önemlidir. Yüksek girdi kullanımı söz konusu değildir. Aynı ürünü şirket tarımına göre daha sağlıklı ve daha ucuza üretirler. Şirket tarımına nazaran çok fazla istihdam sağlarlar. Doğa ile barışıktır. Binlerce yıllık bilgi birikimi ile, örneğin kendi atalık tohum kullanımıyla uluslararası tohum tekellerine mecbur kalmadan üretimlerini gerçekleştirebilirler. Eğer bunlar demokratik ve sosyal kooperatifler çatısı altında örgütlenecek olurlarsa sadece TAB üretimi açısından değil diğer tarım ürünlerinin üretimi ve tüketimi açısından da son derece faydalı sonuçlar üretebilirler. Maliyetler çok daha fazla düşürülebilir, ürün niteliği çok daha fazla artırılabilir, istihdam daha da güçlendirilebilir. Zira kooperatiflerin asıl amacı kâr değil kamu yararadır. Katılımı ve yönetimi demokratik esaslara dayalıdır. Sosyal, ekonomik, çevresel temelli sorunlara çözümler getirir, kadınlar, gençler ve engelliler başta, dezavantajlı kişi ve grupların istihdamını sağlarlar. Kooperatifler, şirketler karşısında üreticilerin birlikte olmalarından ve birlikte davranmalarından dolayı güçlüdür. Küçük üretici, şirketler karşısında yalnız kalmaktan kooperatifler sayesinde kurtulur. Bu durum kırsal kalkınmayı sağlar, kırdan kente göçü ve kırsalın tasfiyesini ortadan kaldırır, sosyal adaleti sağlar vb.

Şirketler de sözleşmeli üretim yaptırarak TAB yetiştiriciliği yapabilir. Ancak sözleşmeli üretim üreticinin lehine olmaktan çok şirketlerin lehinedir. Daha kaliteli, daha az girdiye dayalı, istihdamı arttıran ve sosyal adaleti sağlayan, halkın çıkarına bir tarımın yeniden yapılanmasını sağlayan tek alternatif, küçük aile işletmelerinin desteklenmesi ve bunların kooperatifler biçiminde örgütlenmesinin özendirilmesidir. TAB yetiştiriciliği bu temel üzerinde yeniden ele alınmalı ve bu çerçevede yasal mevzuat oluşturulmalıdır.

Bir diğer nokta, rapor meseleye salt ekonomik eksenden yaklaştığı için, tarım emekçilerinin sorunlarının ne olduğuna, bu sorunların TAB yetiştiriciliğinde nasıl ortaya çıktığına ve nasıl çözümlenebileceğine ilişkin öneriler mevcut değildir. Örneğin komisyon toplantılarına tarım sendikaları çağrılmamıştır. Meselenin teknik ve bilimsel boyutuyla ilgilenen TMMOB, TTB gibi örgütler sürecin dışında tutulmuştur. Dolayısıyla işin emek boyutunu görmeyen bir rapor kaleme alınmıştır.

Bu eksende çıkarılacak yasa bir değer ortaya çıkarılmasını, üretilmesini değil, aynı zamanda paylaşılmasını da yönetmelidir. Üretim kadar paylaşım da piyasa kurallarına terk edilemeyecek denli önemlidir.

Yukardaki sebeplerle rapor yeniden ele alınmalıdır.

Rıdvan TURAN
Mersin Milletvekili

KAYNAKÇA

- 22 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 29 Mayıs 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 12 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 19 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 26 Haziran 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 3 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 10 Temmuz 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 9 Ekim 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 16 Ekim 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 24 Ekim 2019 tarihli Dinleme Tutanağı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı.
- 05.07.1977 tarihli ve 15987 sayılı Resmi Gazete.
- 21.06.2005 tarihli ve 25852 sayılı Resmi Gazete.
- 13.06.2010 tarihli ve 27610 sayılı Resmi Gazete.
- 06.10.2010 tarihli ve 27721 sayılı Resmi Gazete.
- 16.08.2013 tarihli ve 28737 sayılı Resmi Gazete.
- 24.11.2017 tarihli ve 30250 sayılı Resmi Gazete.
- 10.02.2018 tarihli ve 30328 sayılı Resmi Gazete.
- 24.03.2018 tarihli ve 30370 sayılı Resmi Gazete.
- 12.07.2019 tarihli ve 30829 sayılı Resmi Gazete.
- 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
- ABDULLAHİ, A.A., “Trends and Challenges of Traditional Medicine in Africa”, Traditional and Complimentary Alternative Medicine 8, 2011.
- ALTINTAŞ, A., (İstanbul Medipol Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Başkanı) Tarafından Komisyona Sunulan Bilgi Notu.
- ALTUN, L., “Aktarlarla İlgili Düzenlemenin Getirdikleri”, MİSED, Sayı: 27-28, 2012.
- BAYRAM, E., KIRICI, S., TANSI, S., YILMAZ, G., ARABACI, O., KIZIL, S., TELCİ, İ., “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Üretiminin Artırılması Olanakları”, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, 11-15 Ocak 2010, http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/09e9d4bcc8157c0_ek.pdf.
- Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile Boya Bitkileri Çalıştayları Raporu”, 2018.
- CEYLAN, A., “Tıbbi Bitkiler”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 312, III. Baskı, İzmir, 1995.
- COŞKUN, M., GÖKER, H., “Bitkisel Ürünlerde Analizin Önemi”, MİSED, Sayı: 27-28, 2012.

- DEMİR, A., “Sürdürülebilir Gelişimde Yükselen Değer; Biyolojik Çeşitlilik Açısından Türkiye Değerlendirmesi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Sayı: 24, 2012.
- Düzce Üniversitesi, “Geleneksel Tıpta Kalite ve Standardizasyon Çalıştayı Sonuç Raporu”, Düzce, Mayıs 2018.
- ERSÖZ, T., “Bitkisel İlaçlar ve Gıda Takviyeleri ile İlgili Genel Yaklaşım ve Sorunlar”, MİSED, Sayı: 27-28, 2012.
- ERTEM, H., “Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu’sunun Florası”, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, 1987.
- FAO, “Türkiye’nin Biyoçeşitliliği: Genetik Kaynakların Sürdürülebilir Tarım ve Gıda Sistemlerine Katkısı”, Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO, Ankara, 2019.
- FARNSWORTH, N.R., SOEJARTO, D.D., “Global Importance of Medicinal Plants”, In: Conservation of Medicinal Plants, (eds. AKEREB O., HEYWOOD V.H., SYNGE, H.), Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- FAYDAOĞLU, E. ve SÜRÜCÜOĞLU, M., “Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Antimikrobiyal, Antioksidan Aktiviteleri ve Kullanım Olanakları”, Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6 (2), 2013.
- GÜNER, A., ASLAN, S., EKİM, T., VURAL, M., BABAÇ, M.T., “Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)”, Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul, 2012.
- HASDEMİR, M., “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektör Raporu”, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (basılmamış yayın), Ankara, 2018.
- HEYWOOD, V.H., STUART, S.N., “Species Extinction in Tropical Forests”, In: Tropical Deforestation and Species Extinction, (eds. WHITMORE, T.C., SAYER, J.A.), Chapman & Hall, London, 1992.
- <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/index.php>
- <http://www.dogainsanisbirligidernegi.org.tr/makaleler>
- <http://www.fao.org>
- http://www.p-maps.org/medicinal_plant_herb
- <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Risk-Degerlendirme-Hizmetleri>
- <https://arastirma.tarimorman.gov.tr>
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/HIS/?uri=CELEX:32001L0083>
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32001L0083>
- <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:136:0085:0090:en:PDF>
- <https://www.fda.gov>
- <https://www.investopedia.com/investing/top-marijuana-stocks>

- INOUE, M., CRAKER, L., “Medicinal and Aromatic Plants-Uses and Functions”, In: Horticulture: Plants for People and Places, (eds. DİXON, G., ALDOUS, D.), Vol. 2., Dordrecht: Springer; London, 2014.
- İŞLER, N., “Genel Tıbbi Bitkiler”, <https://www.foodelphi.com/tag/droglarin-kimyasi/>
- KATHE, W., HONNEF, S., HEYM, A., “Medicinal and Aromatic Plants in Albania, Bosnia-Herzegovina, Bulgaria, Croatia and Romania. Federal Agency for Nature Conservation”, Germany, 2003.
- LANGE, D., “International Trade in Medicinal and Aromatic Plants: Actors, Volumes and Commodities”, In: Medicinal and Aromatic Plants: Agricultural, Commercial, Ecological, Legal, Pharmacological and Social Aspects, (eds. BOGERS, R.J., CRAKER, L.E. and LANGE, D.), 2006.
- NASR, S.H., “Science and Civilization in Islam”, Kazı Publications, 2001.
- REGIS, M., “Encyclopedia of the History of Arabic Science: Technology, Alchemy and Life Sciences”, 1996.
- SABUNCUO, T., “Çivi Yazılı Belgeler Işığında M.Ö. 2. Bin Yıl Anadolu’sunda Tarım”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, “Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünler Ruhsatlandırma Yönetmeliği Taslağı”, <https://www.titck.gov.tr/mevzuat/geleneksel-bitkisel-tibbi-urunler-ruhsatlandirma-yonetmeliği-taslagi-13-09-2018-27122018173057>.
- Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu, “Beşeri Tıbbi Ürünler İmalathaneleri İyi İmalat Uygulamaları (GMP) Kılavuzu”, (Versiyon: 2018/02 Yürürlük Tarihi: 01/08/2018) Ek-7 Bitkisel Tıbbi Ürünlerin İmalatı, <https://titck.gov.tr/storage/Archive/2019/legislation/14ebd0e9-2378-491a-9c4a-27e749a82204.pdf>,
- Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu’nun 1156345 İşlem Takip Numaralı “Geleneksel Bitkisel Tıbbi Ürünlerin Etkin Maddeleri için CEP ve GMP Belgesi” konulu yazı.
- SCHİPPMANN, U., LEAMAN, D., CUNNINGHAM A.B., “A Comparison of Cultivation and Wild Collection of Medicinal and Aromatic Plants Under Sustainability Aspects”, In: Medicinal and Aromatic Plants, (eds. BOGERS, R.J., CRAKER, L.E. and LANGE, D.), 2006.
- SOFOWARA, A., OGUNBODEDE, E. and ONAYADE, A. “The Role and Place of Medicinal Plants in the Strategies for Disease Prevention”, Afr J Tradit Complement Altern Med.,10 (5), 2013.
- ŞİMŞEK, B., AKSOY, D.Y., BAŞARAN, N.Ç., TAŞ, D., ALBASAN, D., KALAYCI, M.Z., “Mapping Traditional and Complementary Medicine in Turkey”, European Journal of Integrative Medicine, 15, 2017.
- TANKER, N., KOYUNCU, M., ÇOŞKUN, M., “Farmasötik Botanik”, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayınları, No: 105, Ankara, 2007.

- Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 24 Mayıs 2019 Tarihli ve E.1650622 Sayılı Bilgi Notu.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 7 Ağustos 2019 Tarihli ve E.2406713 Sayılı Cevabi Yazı.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Tarafından Komisyona Sunulan 26 Ağustos 2019 Tarihli ve E.2565913 Sayılı Cevabi Yazı.
- TEMEL, M., vd., “Dünyada ve Türkiye’de Tıbbi -Aromatik Bitkilerin Üretimi ve Ticareti”, KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi 21 (Özel Sayı), 2018, <http://dogadergi.ksu.edu.tr/tr/download/article-file/616037>.
- “Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sektör Raporu”, Orta Anadolu Kalkınma Ajansı, Kayseri 2015.
- Ticaret Bakanlığı Tarafından Komisyona Sunulan 9 Eylül 2019 Tarihli ve E.47459560 Sayılı Cevabi Yazı.
- Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu Tarafından Komisyona Sunulan 02.08.2019 Tarihli ve 121049 Sayılı Cevabi Yazı.
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı Tarafından Komisyona Sunulan 10 Temmuz 2019 Tarihli ve E.16282 Sayılı Cevabi Yazı.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, “Tıbbi Aromatik Bitkiler Üretiminde Değişimler ve Yeni Arayışlar”, 2015.
- URHAN, Y., EGE, M.A., ÖZTÜRK, B., CEBE, G.E., “Türkiye Gıda Bitkileri Veritabanı”, Ankara Ecz. Fak. Derg./J. Fac. Pharm, 40 (2), Ankara, 2016.
- VERNET, J., SAMSO, J., “Development of Arabic Science in Andalusia”, In: Encyclopaedia of Arabic Science, (eds. RASHED, R.), London: Routledge, 1996.
- WHO, “Regulatory Situation of Herbal Medicines-A Worldwide Review”, 1998.

EKLER

EK-1. Orman Alanlarından Toplanan Çeşitli TAB Materyalleri, Meyve ve Mantar Miktarları ile OGM, Köylü ve Tüccar Tarafından Elde Edilen Gelirler (2013-2018)

ÜRÜN ADI	2013				2018			
	Miktarı (kg)	OGM Gelir (TL)	Köylü Gelir (TL)	Tüccar Gelir (TL)	Miktarı (kg)	OGM Gelir (TL)	Köylü Gelir (TL)	Tüccar Gelir (TL)
DEFNE	15.178.927	598.689	8.803.778	106.252.489	28.582.884	3.086.881,5	24.295.451,4	230.092.216,2
KEKİK	1.874.698	86.502	6.711.419	13.122.886	1.977.674	222.840,18	7.910.696	15.821.392
ADAÇAYI	324.913	27.230	1.416.621	2.274.391	281.052	44.486,06	1.545.786	2.248.416
BİBERİYE	121.210	4.849	241.207,9	727.260	61.448	6.144,81	122.896	368.688
F.ÇAMI KOZ.	1.870.654	3.240.615	5.181.712	74.826.160	1.084.829	289.992,87	11.933.119	52.071.792
HARNUP	522.380	15.671	3.432.037	7.835.700	933.786	93.378,36	4.668.930	16.808.148
KESTANE	158.290	23.842	603.084,9	2.374.350	7.019.524	137.147,6	42.117.144	84.234.288
LADEN (KARAĞAN)	204.675	10.488	896.476,5	614.025	144.360	14.614,31	288.720	433.080
TAFLAN YAPRAĞI	18.575	803	5.944	55.725	17.600	1.760	5.632	52.800
CYCLAMEN	26.463	3.977	105.852	211.704	28.866	7.100,64	115.464	230.928
AYI MANTARI	4.200	1.050	23.352	105.000	132.700	43.994,5	1.459.700	4.644.500
KARDELEN	34.415	17.207	137.660	309.735	29.387	23.495,73	117.548	264.483
PAPATYA	250	10	2.697,5	2.250	250	10	2.697,5	2.250
ISIRGAN OTU	625	25	3.937,5	4.687,5	160	16	1.008	1.200
EĞRELTİ OTU	30.600	1.249	27.234	91.800	12.644	1.293	11.253,16	37.932
ADA SOĞANI	193	38,6	965	965	1.121,8	347,78	5.609	5.609
YABAN ELMASI	995.000	45.060	547.250	4.975.000	1.833.040	182.772,02	7.332.160	16.497.360
KUŞBURNU	11.716	189	78.497,2	35.148	1.000	1.615	2.000	5.000
DİĞER MEYVELER	1.117.023	54.779	1.742.556	5.585.115	348.865	34.950,06	544.229,4	1.744.325
IHLAMUR ÇİÇEĞİ	29.150	6.120	119.515	1.457.500	35.265	10.597,16	144.586,5	1.763.250
ÇUHA ÇİÇEĞİ	5.800	232	203.000	203.000	63.000	6.300	2.205.000	2.205.000
ERİCA (FUNDA)	10.000	400	10.000	40.000	30.000	488	30.000	120.000
MERSİN	390.100	16.661	421.308	1.560.400	710.307	210.909,03	767.131,56	2.841.228
ORMAN GÜLÜ	55.200	2.208	55.200	110.400	28.000	2.800	28.000	56.000
KOCAYEMİŞ YAPRAĞI	32.262	1.502	24.841,74	129.048	9.100	4.530,5	7.007	36.400
KUZUGÖBEĞİ MANTARI	2.524	1.433	17.668	176.680	1.027	683,66	7.189	71.890
DİĞER MANTARLAR	42.150	3.881	190.518	337.200	108.980	9.254,6	492.589,6	871.840
SİĞLA YAĞI (2013) / DİĞERLERİ (2018)*	1.110	102.726	1.176,6	16.650	9.720.880	1.972.154,89	75.279.343,8	234.072.674,8
GENEL TOPLAM	23.063.103	4.267.436,6	31.005.509	223.435.268,5	53.197.749,8	6.410.558,26	181.440.890,9	667.602.690

*DİĞERLERİ: GEVEN, YABAN MERSİNİ, DUT, KIZILCIK, FINDIK, ZEYTİN, ALIÇ, NAR, SAKIZ, YABANI KIRAZ, VIŞNE, HURMA, TRÜF, ARDIÇ, ELMA

Kaynak: OGM Kayıtları, 2019.

EK-2. Yetiştiricilikle Elde Edilen Tıbbi ve Aromatik Bitki Miktarı

Bitki Adı	2000		2012		2015		2016		2017		2018	
	Alan (da.)	Üretim (ton)	Alan (da.)	Üretim (ton)	Alan (da.)	Üretim (ton)	Alan (da.)	Üretim (ton)	Alan (da.)	Üretim (ton)	Alan (da.)	Üretim (ton)
Kırmızı biber	80.940	21.340	112.677	165.527	112.887	204.131	122.418	228.531	101.710	179.264	119.865	227.380
Haşhaş (Kapsül)	275.550	11.564	135.106	3.497	615.919	30.730	299.217	16.550	237.314	13.836	451.226	26.991
Kimyon	135.300	6.900	226.294	13.900	270.247	16.897	268.849	18.586	267.358	19.175	361.761	24.195
Nane	6.960	5.000	10.469	12.598	10.577	14.945	10.921	15.550	10.520	14.213	10.134	14.511
Kekik	-	-	94.284	11.598	104.863	12.992	121.127	14.724	121.472	14.477	139.061	15.895
Gül (yağlık)	-	-	30.832	10.225	28.243	9.483	29.753	12.267	33.277	13.372	34.205	14.773
Anason	360.000	20.000	194.430	11.023	138.118	9.050	136.552	9.491	121.833	8.418	124.455	8.664
Şerbetçi Otu	3.180	740	3.442	1.752	3.500	1.869	3.415	1.846	3.300	1.785	3.300	1.785
Rezene	-	-	15.775	1.862	15.512	1.461	17.503	2.464	16.525	2.022	23.400	3.067
Çörekotu	-	-	2.299	161	4.681	425	23.160	2.527	32.560	3.094	33.864	3.322
Lavanta	-	-	509	123	3.218	400	5.700	747	6.606	845	8.684	1.040
Oğulotu (Melissa)	-	-	450	238	512	242	213	108	207	106	172	84
Ada Çayı	-	-	54	7	536	19	3.681	411	4.123	557	3.951	428
Kişniş	-	-	11	1	150	11	503	42	410	29	405	29
Kapari	-	-	-	-	15	-	3	0	-	-	20	2
Isırgan Otu	-	-	3	0	15	0	5	1	5	1	5	1
Keten (lif)	3.200	173	-	-	15	1	25	1	50	2	50	3
Çemen Otu	7.000	670	645	67	4.825	491	8.234	914	14.499	1.521	7.182	745
TOPLAM	872.130	66.387	827.280	232.579	1.313.833	303.147	1.051.279	324.760	971.769	272.717	1.321.740	342.915

Kaynak: TÜİK, 2018.

EK-3. 2018 Yılı ÇKS'ye Kayıtlı Tıbbi ve Aromatik Bitki Alanları (Dekar)

Bitki	Alan (da.)	Bitki	Alan (da.)
Kimyon	318.132,62	Melissa	236,88
Kekik	161.303,57	Reyhan	260,50
Anason	85.036,00	Mahlep	223,93
Çörek Otu	27.426,00	Tarhun	144,99
Gül	22.350,00	Stevia (Şeker Otu)	87,24
Haşhaş Kapsül	25.258,00	Limon Otu	-
Rezene	22.165,00	Şevketi Bostan	41,94
Buy	8.090,73	Gilaburu	353,76
Kuşburnu	26.791,45	Hardal Otu	138,17
Adaçayı	15.507,50	Safran	105,62
Laden	3.722,21	Tıbbi Aromatik Bitki	2.353,00
Keçiboynuzu	9.976,41	Çöven	43,00
Defne	13.395,00	Salep	42,87
Alıç	19.413,62	Ekinezya	66,58
Lavanta	7.679,53	Hatmi Çiçeği	25,39
Karabaş Otu	6,96	Mercanköşk	53,91
Mersin	5.613,33	Kantaron	22,13
Kişniş	5.397,04	Isırgan Otu	41,70
Şerbetçi Otu	1.676,79	Passiflora	14,04
Yabanimersini	9.073,21	Hindiba	30,80
İhlamur	1.706,93	Kudret Narı	14,46
Hünnap	1.507,00	Civan Perçemi	2.588,00
Karabuğday	1.952,86	Zencefil	13,60
Goji Berry	1.089,46	Ebegümeci	7,70
Sumak	3.505,89	Limonçimi	121,30
Sakız Ağacı	399,64	Ruscus	4,60
Biberiye	1.787,85	Karakafes Otu	1,00
Kapari	336,94	Dulavrat Otu	15,15
Papatya	905,77	TOPLAM	808.260

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018 Yılı ÇKS Verileri.

EK-4. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerde İyi Tarım Uygulamaları Üretim Rakamları

Ürün Adı	2014		2015		2016		2017		2018	
	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (da.)	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (da.)	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (da.)	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (da.)	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (da.)
Adaçayı	2	4	12	361	12	760	19	607	18	592
Alıç	-	-	-	-	-	-	1	11	1	11
Anason	-	-	23	643	188	7.482	217	19.473	433	33.917
Biberiye	-	-	2	16	2	90	2	106	5	125
Çemen (Buy)	-	-	-	-	2	1.390	20	2.815	4	677
Çörekotu	-	-	12	991	112	18.384	271	74.770	135	14.965
Defne	-	-	1	15	1	15	1	15	1	15
Ebegümeci	1	1	-	-	-	-	-	-	2	2
Fesleğen	-	-	3	39	-	-	-	-	4	4
Goji Berry (Kurt Üzüümü)	-	-	-	-	-	-	1	19	3	72
Gül	-	-	-	-	-	-	132	3.412	167	4.928
Hardal Otu	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2
Haşhaş	-	-	1	28	-	-	-	-	21	447
Hünnap	-	-	-	-	-	-	1	20	3	36
Isırgan Otu	-	-	1	1	-	-	-	-	2	2
Karabuğday	-	-	-	-	-	-	27	411	3	300
Keçiboynuzu	-	-	-	-	-	-	-	-	1	283
Kekik	2	4	934	25.695	824	25.981	1.844	56.611	1.829	68.911
Kimyon	-	-	5	957	868	127.794	641	88.149	2.067	234.116
Kinoa	-	-	-	-	-	-	21	2.640	23	1.958
Kışniş	1	3	1	101	15	949	19	1.357	12	436
Kuşburnu	-	-	-	-	-	-	1	6	3	21
Lavanta	-	-	-	-	-	-	91	2.133	88	2.235
Melisa	2	88	-	-	3	113	1	13	5	49
Mercanköşkü	-	-	1	25	1	12	1	11	2	1
Passiflora	-	-	-	-	-	-	-	-	2	9
Rezene	-	-	1	8	3	2.361	25	4.433	60	7.383
Stevia (Şeker Otu)	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0
Tarhun	-	-	1	1	1	0	-	-	1	1
Yabanmersini	-	-	-	-	-	-	-	-	1	56
TOPLAM	8	100	999	28.882	2.032	185.331	3.336	257.012	4.899	371.554

Kaynak: BÜGEM, 2019.

EK-5. 2018 Yılı Organik Tıbbi Aromatik Bitkilere Ait Veriler

Ürün Adı	Üretici Sayısı	Üretim Alanı (ha.)	Üretim Miktarı (ton)
Adaçayı	52	1.008,87	109,69
Adaçayı (Ara Ürün)	1	23,864	23,864
Adaçayı (Doğadan Toplama)	5	1.365,80	262,105
Alıç	16	214,223	244,693
Alıç (Doğadan Toplama)	9	6.521,24	51.498,51
Anason	72	394,572	392,58
Biberiye	8	0,649	53,02
Civan Perçemi	3	0,084	0,318
Çemen (Buy)	2	2,148	1,622
Çörek Otu	19	95,496	58,524
Defne	11	379,337	1.805,97
Defne (Doğadan Toplama)	8	503,152	1.628,79
Dulavrat Otu	1	0,015	0,001
Ekinezya	1	0,05	0,5
Fesleğen (Reyhan)	5	0,103	0,27
Gilaburu (<i>Viburnum opulus</i>)	10	27,32	265,904
Goji Berry (Kurt Üzümlü)	18	15,122	32,712
Gül	23	44,326	133,676
Hatmi Çiçeği	2	0,07	0,06
Hünnap	10	4,009	3,359
Ihlamur	32	58,785	6,365
Isırgan Otu	22	0,931	5,205
Isırgan Otu (Ara Ürün)	1	0,074	0,35
Isırgan Otu (Doğadan Toplama)	1	302,72	0,1
Kantaron	10	0,703	2,476
Kantaron (Doğadan Toplama)	1	302,72	0,1
Kapari	5	13,088	38,778
Karabaş Otu	5	0,576	0,24
Karabaş Otu (Doğadan Toplama)	2	414,404	4,5
Karabuğday	7	53,47	69,6
Karakafes Otu	0	0	0
Keçiboynuzu (Harnup)	16	191,463	511,263
Kekik	45	141,274	263,488
Kekik (Ara Ürün)	0	0	0
Kekik (Doğadan Toplama)	12	987,448	621,121
Kimyon	52	545,839	585,097
Kimyon (Ara Ürün)	0	0	0

Kışniş	19	1,132	3,801
Kudret Narı	6	0,105	1,238
Kuşburnu	7	2,003	2,517
Lavandula (Lavanta)	3	1,067	50,284
Lavanta	24	69,035	97,008
Lavanta (Ara Ürün)	1	1,728	0,432
Limon Grass	2	3,03	15,3
Melissa	15	2,568	5,328
Mersin	2	62	50
Mersin (Doğadan Toplama)	2	53	5
Papatya	12	4,277	5,769
Papatya (Doğadan Toplama)	4	339,36	3,6
Reyhan	15	0,261	2,474
Rezene	125	498,707	967,101
Biberiye	5	0,891	3,529
Safran	3	0,314	0,159
Safran (Ara Ürün)	1	0,4	0,004
Sakız Ağacı (<i>Pistacia lentiscus</i>)	3	39,023	0,449
Salep	1	0,6	3,9
Salep (Ara Ürün)	1	0,4	0,004
Sarı Kantaron (Doğadan Toplama)	1	1,2	6,04
Stevia (Şeker Otu)	2	0,075	2,35
Sumak	27	16,92	8,307
Sumak (Doğadan Toplama)	1	120	4
Şeker Otu (Stevia)	2	0,115	0,723
Şevketi Bostan	15	1,029	4,642
Tarhun	1	14,3	79,365
Tıbbi Aromatik Bitki	3	0,413	0,036
Zencefil	2	0,04	0,091
GENEL TOPLAM	792	14.847,94	59.948,29

Kaynak: BÜGEM, 2019.

EK-6. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler ile İlgili Türk Standardları

Sıra No	Standart No	Standart Adı	Kabul Tarihi
1	TS 3713	Hindistancevizi (Rendelenmiş)	09.02.1982
2	TS 3881	Çöreotu (Çörek Otu)	18.01.1983
3	TS 1017	Defne Yaprağı	07.02.1985
4	TS 4172	Buy-Tane ve Öğütülmüş	28.02.1984
5	TS 4215	Zerdeçal (Hint Safranı)-Bütün	20.03.1984
6	TS 4216	Zerdeçal (Hint Safranı) Öğütülmüş	20.03.1984
7	TS 4448	Hardal-Öğütülmüş (Hardal Unu)	02.04.1985
8	TS 9498	Adi Ardiç Meyvesi	01.10.1991
9	TS 5338	Okaliptüs Yaprağı	17.11.1987
10	TS 5364	Ardıç Kozalağı-Boylu Ardiç (<i>Juniperus excelsa</i> Bieb.)	01.12.1987
11	TS 11486	Kakule- <i>Elettaria cardamonum</i> (Linnaeus) Maton Var. Miniscula Burkil-Kapsül Halinde	22.11.1994
12	TS 2290 ISO 959-1	Karabiber (<i>Piper nigrum</i> L.) Tane veya Öğütülmüş, Özellikler-Bölüm 1: Karabiber	13.04.2000
13	TS 5103 ISO 959-2	Biber (<i>Piper nigrum</i> L.)-Dane veya Öğütülmüş- Özellikler-Bölüm 2: Beyaz Biber	30.04.2003
14	TS 3269 ISO 7386	Anason	03.04.2001
15	TS 3498 ISO 2256	Kuru Nane-Özellikler	18.04.2001
16	TS 3706	Kırmızı Biber (<i>Capsicum annuum</i> L.)-Acı Pul (Yaprak)	27.11.2001
17	TS 3886 ISO 5559	Kurutulmuş Soğan (<i>Allium cepa</i> L.)-Özellikler	11.03.2002
18	TS 3880	Sumak (Somak) (<i>Rhus coriaria</i> L.)-Öğütülmüş	18.03.2002
19	TS 4028-1 ISO 5565-1	Vanilya (<i>Vanilla fragrans</i> (Salisbury) Ames)-Bölüm 1: Özellikler	23.12.2003
20	TS 4028-2 ISO 5565-2	Vanilya (<i>Vanilla fragrans</i> (Salisbury) Ames)-Bölüm 2: Deney Yöntemleri	23.12.2003
21	TS 3887 ISO 5560	Kurutulmuş Sarımsak (<i>Allium sativum</i>)-Özellikler	19.04.2002
22	TS 3893	Karaman Kimyonu (<i>Carum carvi</i> L.)-Tane	26.04.2002
23	TS 3894	Kişniş (<i>Coriandrum sativum</i> L.)-Tane ve Öğütülmüş (toz)	26.04.2002
24	TS 3786	Kekik	01.04.2002
25	TS 8881 ISO 3513	Acı Kırmızı Biber-Skovil İndeksi Tayini	13.01.2003

26	TS 2358 ISO 1237	Hardal Tohumu-Özellikle	30.03.2006
27	TS 2291	Tarçın-Kabuk ve Öğütülmüş	13.10.2005
28	TS 2624 ISO 973	Yenibahar (<i>Pimenta dioica</i> L.)-Dane veya Öğütülmüş-Özellikler	06.04.2004
29	TS 3481	Nane-Taze	23.03.2004
30	TS 4062	Kuş Üzümü (Kışmış)	11.04.2004
31	TS 4750 ISO 6577	Küçük Hindistan Cevizi (Bütün veya Kırığı) ve Dış Kabuk (Bütün veya Parça Halinde) (<i>Myristica fragrans</i> Houtt.)-Özellikler	24.02.2004
32	TS 11125 ISO 11163	Kurutulmuş Fesleğen (Reyhan) (<i>Ocimum basilicum</i> L.)-Özellikler	16.04.2004
33	TS 9401 ISO 2253	Köri Toz Baharat-Özellikler	25.04.2003
34	TS 11126	Kurutulmuş Biberiye (<i>Rosmarinus officinalis</i> L.)	28.04.2003
35	TS ISO 2254	Karanfil-Tane ve Öğütülmüş-Özellikler	23.01.2007
36	TS 13255	Ravent (<i>Rheum rhaponticum</i> L.)	20.02.2007
37	TSE ISO/TS 3632-1	Safran (<i>Crocus sativus</i> L.) Bölüm 1: Özellikler	26.01.2010
38	TSE ISO/TS 3632-2	Safran (<i>Crocus sativus</i> L.)-Bölüm 2: Deney Yöntemleri	26.01.2010
39	TS ISO 1003	Baharat-Zencefil (<i>Zingiber officinale</i> Roscoe)-Özellikler	13.07.2010
40	TS EN ISO 6465	Baharat-Kimyon (<i>Cuminum cyminum</i> L.)-Özellikler	13.07.2010
41	TS EN ISO 7540	Öğütülmüş Biber (<i>Capsicum annuum</i> L.)-Tarifler	26.09.2013
42	TS 1771	Çam Fıstığı	24.12.2014
43	TS 1049	Mahlep	30.04.2015
44	TS EN ISO 3493	Vanilya-Sözlük	30.10.2014
45	TS 4870	Papatya	13.05.1986
46	TS 7418	Rezene	12.09.1989
47	TS EN ISO 948	Baharat-Numune Alma Kuralları	01.03.1990
48	TS 2134	Baharat-Rutubet Miktarı Tayini	10.11.1987
49	TS 2135	Baharat-Alkolde Çözünen Ekstrakt Tayini	10.11.1987
50	TS 2136	Baharat-Soğuk Suda Çözünen Ekstrakt Tayini	10.11.1987
51	TS 8471	Baharat-Yabancı Madde Tayini	16.05.1990

52	TS 3495	Baharat-Öğütülmüş Baharatın İncelik Derecesinin Tayini-El ile Eleme Yöntemi	15.10.1980
53	TS 2137 ISO 1108	Baharat ve Çeşni Veren Bitkiler-Uçucu Olmayan Eter Ekstraktı Tayini	24.10.2000
54	TS 2131 ISO 928	Baharat ve Çeşni Veren Bitkiler-Toplam Kül Tayini	30.01.2001
55	TS 2133 ISO 930	Baharat ve Çeşni Veren Bitkiler-Asitte Çözünmeyen Kül Muhtevası Tayini	30.01.2001
56	TS EN ISO 676	Baharat ve Çeşniler-Botaniksel Adlandırma	12.04.2011
57	TS EN ISO 6571	Baharatlar, Çeşniler ve Tıbbi Bitkiler-Uçucu Yağ Muhtevasının Tayini (Hidrodistilasyon Yöntemi)	13.01.2011
58	TS EN ISO 927	Baharat ve Çeşniler-Yabancı Madde ve Dış Kaynaklı Madde Muhtevasının Tayini	13.01.2011
59	TS EN ISO 6571	Baharat, Çeşni Maddeleri ve Tıbbi Bitkiler-Uçucu Yağ Muhtevasının Tayini (Hidrodistilasyon Yöntemi)	19.01.2010
60	TS EN ISO 2825	Baharat ve Çeşniler-Deneyler İçin Öğütülmüş Numune Hazırlanması	10.04.2013
61	TS EN ISO 927	Baharat ve Çeşni Veren Bitkiler-Yabancı Madde Muhtevasının Tayini	23.03.2010
62	TS ISO 7543-1	Kırmızı Biber ve Kırmızı Biber Yağ Reçineleri-Toplam Kapsaisinoit İçeriğinin Tayini-Bölüm 1: Spektrometrik Yöntem	28.01.2004
63	TS ISO 7543-2	Kırmızı Biber ve Kırmızı Biber Yağ Reçineleri-Toplam Kapsaisinoit İçeriğinin Tayini-Bölüm 2: Yüksek Performanslı Sıvı Kromatografi Yöntemi	28.01.2004
64	TS 9183	Kırmızı Biber (<i>Capsicum annuum</i> L.)-Öğütülmüş (Toz)-Mikroskopik Muayene	10.04.1991
65	TS EN ISO 7541	Öğütülmüş (Toz Halde) Kırmızı Biber-Toplam Doğal Renk Maddesi Tayini	17.03.2003
66	TS ISO 11027	Biber ve Biber Yağ Reçineleri-Piperin İçeriğinin Tayini-Yüksek Performanslı Sıvı Kromatografi Yöntemi	17.03.2003
67	TS ISO 5564	Kara Biber ve Beyaz Biber, Bütün veya Öğütülmüş-Piperin İçeriğinin Tayini-Spektrofotometrik Yöntem	27.11.2002
68	TS 9121	Zerdeçal (Hint Safranı)-Boyama Gücü Tayini-Spektrofotometrik Metot	04.04.1991

Kaynak: TSE, 2018.

